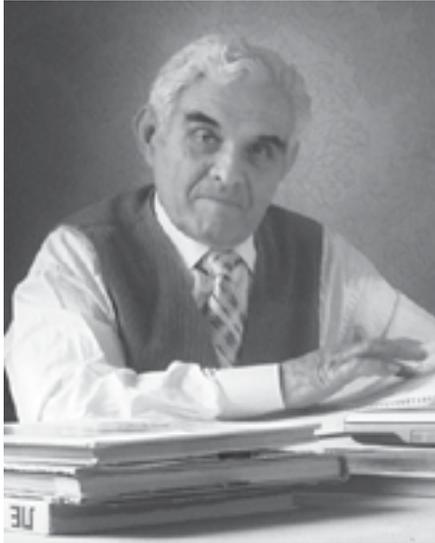

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ АРХІТЕКТУРИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

Павло Безродний

Архітектурний
енциклопедичний
СЛОВНИК

*За науковою редакцією
Народного архітектора України
проф. О. С. Слєпцова*

A+C | 2024

Безродний П. П. Архітектурний енциклопедичний словник /
За ред. О. С. Слепцова. Українська академія архітектури —
3-е вид., випр. і доп. — Київ: А+С, 2024. — 324 с., іл.

Подано тлумачення найважливіших і найуживаніших термінів і понять, пов'язаних з теорією й історією архітектури, архітектурним проектуванням, будівництвом, мистецтвом, а також іншими галузями діяльності, що межують з архітектурою, наведено найбільш яскраві приклади. У дане видання (1-е 1993 р., 2-е 2008 р.) внесено зміни і додаткові статті, пов'язані із сучасним розвитком суспільства, культури, архітектури і техніки. Для студентів і викладачів архітектурних і художніх вузів, учнів ПТУ архітектурного, будівельного та художньо-промислового профілів, дизайнерів, архітекторів, будівельників, а також широкого кола читачів.

Рецензенти:

Народний архітектор України, дійсний член УАА, доктор архітектури, проф. М. М. Дьомін
Заслужений працівник освіти України, дійсний член УАА, д. т. н., проф. О. В. Кашенко
Заслужений архітектор України, дійсний член УАА, доктор архітектури, проф. В. В. Куцевич

Рекомендовано до друку Президією Української академії архітектури,
протокол № 7 від 15 грудня 2023 року.

Видання підготовлено за фінансової підтримки колективних членів Української академії архітектури: Науково-проектне архітектурне бюро ЛПЦЕНЗіАРХ

ЗМІСТ

Передмова	7
Від автора.	9
Список скорочень.	13
СЛОВНИК.	15
Абетковий покажчик	303
Список рекомендованої літератури	313
Про автора	323

*Розкритий словник — живий, квітучий сад
В якому кожна квітка — слово
Поглянь, як приросли слова до гілки-мови,
Гілки ж формують крону — розмаїття мов.
А все тримає корінь — людський розум.*

П. П. Безродний

ПЕРЕДМОВА

За час, що минув після першого та другого видання книги «Архітектурні терміни. Короткий російсько-український словник» (1993 р., 2008 р.), сталося багато змін у нашому швидкоплинному житті і, зокрема, в архітектурі. Адже архітектура, як частина матеріальної культури суспільства, засвоює прогрес науки і техніки, особливості сучасного побуту, зберігає традиції національної культури. Водночас архітектура, як складна система будівель і споруд, формує нове, штучне, просторове середовище для життєдіяльності людей, причому, як вид мистецтва, формує його за законами краси і принадності.

На архітектурну діяльність значно вплинуло впровадження інформаційних технологій і засобів електронно-обчислювальної техніки, що визначило потребу включення до словника низки термінів із цієї галузі. Слід також зазначити, що здобуття Україною незалежності багато в чому сприяло розкриттю деяких нових сторінок світової і вітчизняної історії формування архітектури. Це дало змогу розширити коло термінів, пов'язаних з особливостями архітектури різних народів, її становлення і розвитку, виявити симбіоз зодчества різних країн.

Поступове впровадження в процес освіти та навчання молоді України положень Болонської хартії визначило потребу в підсиленні спрямованості змісту цього видання на пробудження і розвиток любові до знань та самоосвіти, у зв'язку з чим значно оновлено і доповнено список рекомендованої літератури.

Варто зазначити, що після видання книги багато читачів радили розширити словарний масив і доповнити зміст деяких понять і термінів. Автор із вдячністю ставиться до всіх зауважень і порад, однак вважає, що словарний масив архітектурних термінів настільки великий, що навряд чи його можна охопити однією книгою — щось буде пропущеним, щось видасться зайвим. Тому ця книга жодною мірою не претендує на всеосяжність архітектурної термінології.

У підсумку словник охоплює такі розділи (теми):

загальні питання архітектури;

історія архітектури;

теорія архітектури;

архітектурні стилі та напрями;

будівлі та споруди;

архітектурні елементи;

меблі та обладнання;

проектування;

методи та інструменти архітектурного проектування;

ордери, їх елементи та деталі (обломи);

будівництво;

конструкції та вироби;

містобудування;

народна архітектура та її елементи;

культова архітектура та її елементи;

мистецтво;

загальнонаукові терміни;

міжгалузеві поняття.

Варто зазначити, що всі терміни й поняття пояснюються з позиції їхньої ролі та місця в архітектурі. Тому в багатьох випадках у розкритті суті терміна доцільно було б зазначити «в архітектурі» (наприклад, «бочка в архітектурі»). Проте автор вважає, що достатньо пояснення в передмові, яке замінить багаторазове повторення слів «в архітектурі». Автор висловлює вдячність своїм учителям, друзям архітекторам, викладачам, а також рецензентам словника. Моя подяка колегам з архітектурного факультету КНУБА за корисні зауваження і побажання. Окрема подяка колегам, які здійснили технічну допомогу під час роботи над книгою: провідному інженеру Т. А. Кузнецовій та інженеру В. О. Чайці. При доробці академічного видання даного словника в ілюстративній частині приймали участь Павло Безродний, Олег Слєпцов та студенти архітектурного факультету Київського національного університету будівництва і архітектури: Софія Вінчук, Олександра Гук, Ілля Завгородній, Дар'я Боброва.

ВІД АВТОРА

Кожен вид людської діяльності має свою специфічну мову, свою термінологію, яка дає змогу фахівцям досягати взаєморозуміння. У сучасній архітектурній науці і практиці закріпились, як стандарт, основні терміни і поняття. Кількість їх продовжує зростати, термінологія збагачується новими, часто запозиченими з інших галузей знання, словами.

Добір понять, для включення в цей словник, ґрунтувався не тільки на виявленні найважливіших, нових і часто вживаних термінів, а й на необхідності повернення до забутих, а інколи й застарілих понять. Це зумовлено тим, що останнім часом дедалі більша увага звертається на історичне минуле архітектури й мистецтва, на питання збереження і реставрації різних пам'яток нашої культури.

Природно, що в цих умовах метою видання словника, стала потреба надати допомогу в оволодінні професійною термінологією молоді, яка навчається архітектурній професії, а також усім тим, хто вивчає і створює архітектуру, бачить у ній засади, яка визначають стиль епохи. Сфера поширення і комплексний характер архітектури, що створюється на межі мистецтва, будівництва, техніки, науки, економіки, зумовлює участь у цьому процесі не лише архітекторів різного профілю, а й інженерів, будівельників, дендрологів, соціологів, географів, юристів, господарників. Для всіх них знайомство зі словником безперечно буде корисним.

Створення галузевого енциклопедичного словника — складний і трудомісткий процес, особливо, коли він присвячується такій багатоплановій сфері діяльності людини. Складність роботи полягає і в тому, щоб, розкриваючи зміст терміна або поняття, не стати на шлях догматизму, а запропонувати таке тлумачення, яке передбачає подальший його роз-

виток і поглиблення, чому значною мірою, як сподівається автор, буде сприяти наведений список рекомендованої літератури. У зв'язку з викладеним вибрано пояснювальний стиль трактування і стислість самих пояснень.

Практична робота над словником провадилась у такий спосіб. Початковий задум і проект видання розробив професор, кандидат архітектури, відмінник освіти України, лауреат премії Ради міністрів СРСР П. П. Безродний. Проект було обговорено в Головній редакції Української Радянської Енциклопедії (Київ, 1978 р.). Після цього методом анкетування та опитування випускників шкіл і студентів архітектурного факультету Київського національного університету будівництва та архітектури визначались тематика і зміст словникового масиву. При підготовці авторського оригіналу враховані консультативні зауваження кандидата медичних наук Н. Н. Манько (питання екології, гігієни та санітарії), архітектора І. П. Безродного (містобудування і транспорт).

Можливо ви вже тримаєте в руках академічне видання «Архітектурний енциклопедичний словник», який має притаманні тільки йому особливості. Отже, формат книги відповідає вимозі «wade mecum», що в перекладі з латинської значить — «завжди з тобою», тобто це не настільний, бібліотечний фоліант, а похvatний, як для молоді, довідник.

Крім цього є ще одна особливість — якщо Вам необхідно швидко знайти якийсь термін, скористайтесь «абетковим покажчиком термінів», який знаходиться в кінці книжки. Там наведені всі терміни і вказується сторінка де він (термін) розташований.

Потрібно також відмітити:

- дохідливість тлумачень термінів простою, українською мовою;
- залучення студентів до створення деяких графічних, мистецьких зображень;
- використання виконаних студентами учбових завдань з креслення, обмірів, відмивки фрагментів архітектурних пам'яток та іншого.

Сподіваюся, що ця книжка стане для молоді, студентів та

абітурієнтів тільки початком захоплюючої подорожі і мандрівки, присвяченої знайомству зі світом, в якому ми живемо через архітектуру, її історію та прекрасні твори. Ця подорож може бути безмежною, а задоволення від неї стане повсякчасним впродовж всього життя.

Не смію забути і не згадати моїх учителів, викладачів М. О. Гусева, К. Г. Демуру, В. М. Онащенко, Г. В. Зеньковича, які наче ненароком зуміли підтримувати моє бажання робити корисне для молоді, для друзів.

Моя особлива вдячність відомим архітекторам, титульним редакторам, Заслуженому архітектору України В. В. Савченку і Народному архітектору України О. С. Слепцову за їх неоціненне уміння бачити майбутнє, значно більше ніж я, уміння спрямувати мене в потрібному, новому напрямку розвитку архітектури і освітньої справи.

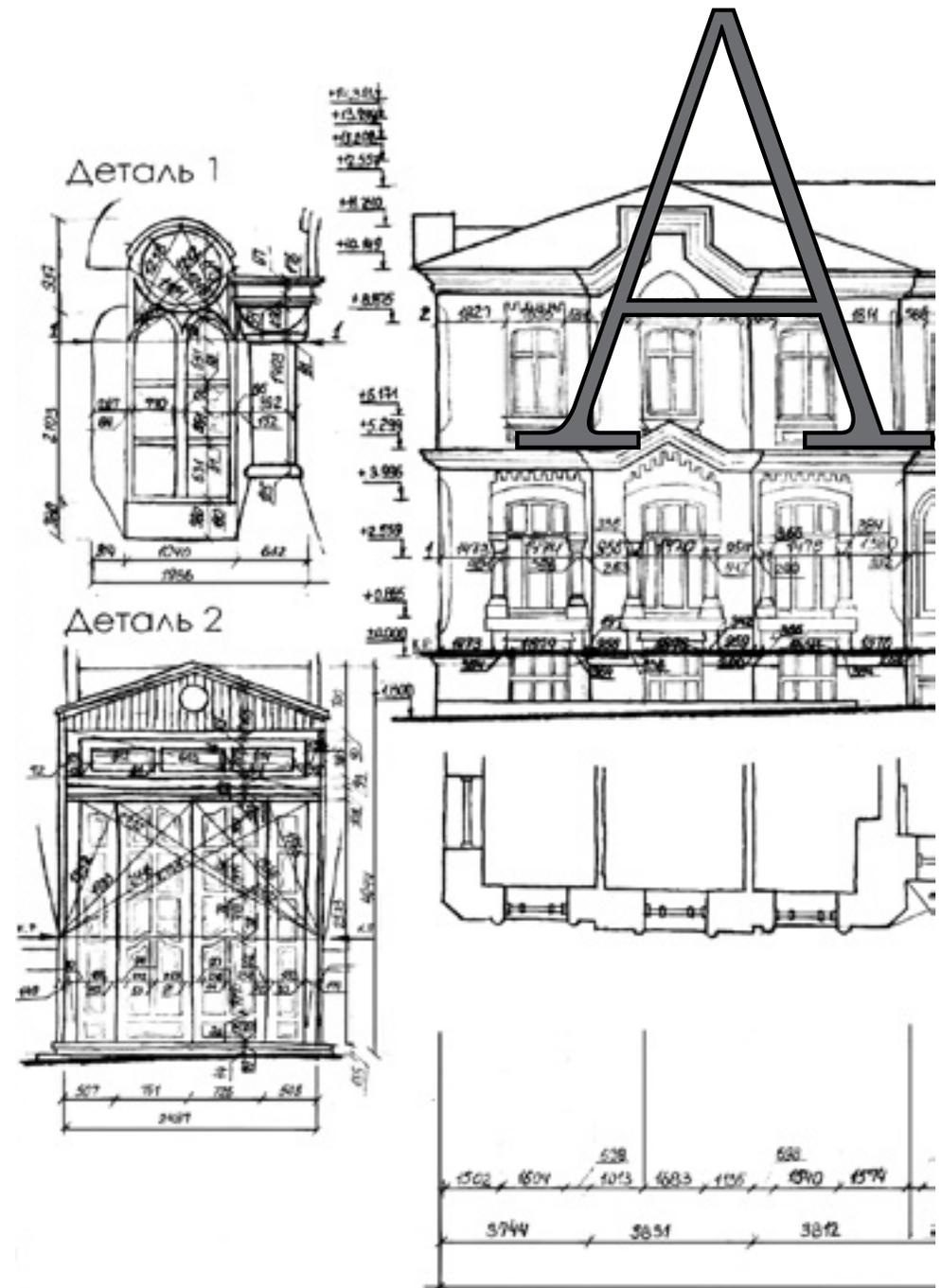

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

<i>австр.</i> — австрійський	<i>нім.</i> — німецька мова
<i>англ.</i> — англійська мова	<i>перс.</i> — перська мова
<i>араб., Араб</i> — арабська мова, Арабський	<i>Півд.</i> — Південний
<i>архит.</i> — архітектор (при прізвищі)	<i>Півн.</i> — Північний
<i>бретон.</i> — бретонська мова	<i>пол.</i> — половина
<i>букв.</i> — буквально	<i>польск.</i> — польська мова
<i>вірм.</i> — вірменська мова, вірменський	<i>португ.</i> — португальська мова
<i>гол.</i> — голландська (нідерландська) мова	<i>рим.</i> — римський
<i>грец.</i> — давньогрецька мова, грецький	<i>рос.</i> — російський
<i>груз.</i> — грузинська мова, грузинський	<i>санскр.</i> — санскрит (давньоіндійська мова)
<i>європ.</i> — європейський	<i>середньовіч.</i> — середньовічний
<i>зах., Зах.</i> — західний (...но). Західний	<i>схід., Схід</i> — східний (...но), Східний
<i>зах.-європ.</i> — західноєвропейський	<i>т. зв.</i> — так званий
<i>інд.</i> — індійська мова	<i>тис.</i> — тисяча, тисячоліття
<i>іран.</i> — іранська мова	<i>тур.</i> — турецька мова, турецький
<i>ісп.</i> — іспанська мова, іспанський	<i>тюрк.</i> — тюркський, тюркські мови
<i>італ.</i> — італійська мова	<i>узб.</i> — узбецький
<i>кит.</i> — китайська мова	<i>укр.</i> — український
<i>лат.</i> — латинська мова	<i>фін.</i> — фінська мова, фінський
<i>монг.</i> — монгольська мова	<i>франц.</i> — французька мова
<i>наз.</i> — називають, названий	<i>худож.</i> — художник (при прізвищі)
<i>напр.</i> — наприклад	<i>чол.</i> — чоловік
	<i>япон.</i> — японська мова, японський

СЛОВНИК

Обміри фрагменту фасаду будинку ОХМАТДИТ, Київ. Учбова робота КНУБА, 2020

Архітектура — збережена в камені історія епохи.

Микола Гоголь,
письменник, драматург і прозаїк

А ви думали, що Україна так просто

Україна — це супер.

Україна — це ексклюзив.

По ній пройшли всі катки історії.

На ній відпрацьовані всі види випробувань.

Вона загартована найвищим гарттом.

В умовах сучасного світу їй немає ціни.

Ліна Костенко,
поетеса і письменниця

Любіть Україну, як сонце, любіть,

як вітер, і трави, і води...

В годину щасливу і в радості мить,
любіть у годину негоди.

Любіть Україну у сні й наяву,
вишневу свою Україну,
красу її, вічно живу і нову,
і мову її солов'їну.

Між братніх народів, мов садом рясним,
сіяє вона над віками...

Любіть Україну всім серцем своїм
і всіми своїми ділами.

Для нас вона в світі єдина, одна
в просторів солодкому чарі...

Вона у зірках, і у вербах вона,
і в кожному серця ударі,

у квітці, в пташині, в електровогнях,

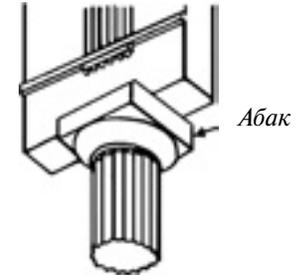
у пісні у кожній, у думі,

в дитячій усмішці, в дівочих очах

і в стягів багряноту шумі...

Володимир Сосюра
поет, письменник і перекладач

Абак, абака (грец. *abax*, лат. *abacus* — дошка) — прямокутна в плані плита, яка створює верхню частину капітелі колони в архітектурному колонному ордері, безпосередньо сприймає навантаження від балкового перекриття. А. стикується з архітравом карниза [17, 56].

Абрис (нім. *Abriß* — креслення, план) — креслення, рисунок предмета в загальних рисах [2, 63]

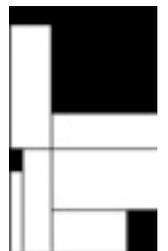
Апсида, апсида (від грец. *hapsis* — склепіння, арка, дуга) — напівкруглий, гранований або прямокутний у плані виступ будівлі або вівтарної стіни храму, завершений напівкуполом — конхою. А. виникли в давньорим. будівлях-базиликах [37, 93].

Апсида

Абстрактне мистецтво, абстракціонізм (від лат. *abstractus* — відокремлений), безпредметне, конфігуративне мистецтво — модерністський напрям у мистецтві 20 ст. (виникнення припадає на 1910–1913 рр.), для якого характерна відмова від зображення реальних предметів та явищ у живопису, скульптурі, графіці. Твори А. м. — це переважно композиції з окре-

мих елементів художньої форми (кольорових плям, ліній, об'ємів тощо), яким властива як логічна, раціональна упорядкованість, так і стихійність, імпульсивність, суб'єктивність творчості. Деякі течії А. м., наслідуючи творчі пошуки в архітектурі й художній промисловості, створювали упорядковані конструкції з геометричних фігур, об'ємів, ліній, намагалися будувати їх на основі математичних та інженерних принципів (конструкції В. Татліна, А. Певзнера, Н. Габо; експерименти групи «Стиль» і «Баухауз»). До А. м. близькі течії ташизм, супрематизм, неопластицизм, оп-арт тощо. Представники А. м. — В. Кандинський, К. Малевич, Р. Делоне, Ф. Купка, А. П. Архипенко [96, 97].

Абстрактне мистецтво
Піт Мондріан.
Картина № 1, 1921

Авангардизм (франц. *avant-gardisme* від *avant-garde* — *варта, яка іде попереду, передовий загін*) — умовна назва художніх рухів 20 ст., представники яких прагнули до докорінного оновлення художньої практики, відмовлялися від традицій та усталених принципів мистецтва, шукали нові, незвичайні засоби вираження форми і змісту творів, особливих взаємовідносин митців із життям. Особливістю **А.** є утопічне прагнення віднайти способи естетичного впливу на реальне життя, на соціальний устрій суспільства. **А.** тісно пов'язаний з багатьма течіями модернізму в літературі, мистецтві та архітектурі (кубізм, футуризм, сюрреалізм, дадаїзм тощо). Яскравими прикладами авангардизму в архітектурі можуть бути утопічні проекти «міст майбутнього» (А. Сант-Еліо, Ле Корбюзьє); кубізм та декоративізм в архітектурі Чехії, т. зв. «чеський кубізм» (Й. Гочар, В.Новак) та ін. До початку 30-х рр. 20 ст. **А.** втрачає свій демонстративно-бунтарський характер. Після Другої світової війни в 50-ті рр. 20 ст. виникає неоавангардизм — нова модерністська течія, яка конфліктує з традиціями демократичної культури. Представники **А.** — В. Кандінський, К. Малевич, П. Мондріан, С. Далі, П. Сулаж, Д. Поллок та ін. [96].

Аванзал (від франц. *avant* — *перед, раніше i salle* — *зал*) — приміщення перед головним залом у двірцевому або громадському будинку, призначене для чекання зустрічі, прийому, початку якогось заходу тощо.

Аванкур (від аван... і *cour* — *двір*) — передній двір, передня площа з боку головного фасаду палацу, великого будинку громадського призначення. Нині **А.** іноді наз. накопичувальною площею перед будівлею.

Аванпорт (від франц. *avant* — *перед i port* — *порт, гавань*) — 1) зовнішня частина порту, призначена для тимчасової стоянки суден до звільнення підходу до причалів для вантажно-розвантажувальних робіт. **А.** зазвичай розміщують за природним (мис, коса) або штучним захистком (мол, хвилелом, дамба). 2) Один із двох парних портів, головний із яких розміщений недалеко від гирла ріки, а аванпорт — ближче до моря.

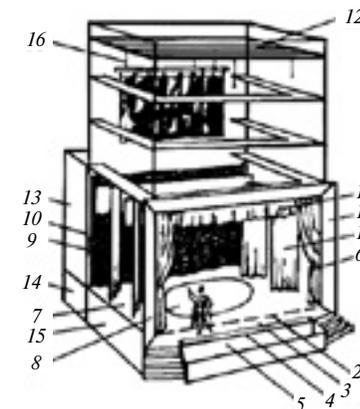
Авансцена (франц. *avant-scene* — *передсцена*) — передня частина сцени (між рампою і завісою), дещо висунута в зал від порталу [6, 9].

Авеню (франц. *avenue* — *алея*) — широка вулиця, переважно обсажена деревами обабіч (у Франції, США, Великій Британії та в ін. країнах).

Авансцена

Сцена та її елементи:

1 — портал;	9 — задник;
2 — червона лінія;	10 — куліси;
3 — авансцена;	11 — падуги;
4 — рампа;	12 — колосники;
5 — оркестрова яма;	13 — ар'єрсцена;
6 — антрактна завіса;	14 — сейф;
7 — планшет сцени;	15 — трюм сцени;
8 — поворотне коло;	16 — підйоми для декорацій.

Автовокзал, автомобільний вокзал (від грец. *autos* — *сам i вокзал*) — комплекс будівель і споруд для обслуговування пасажирів на вузлових пунктах доріг. У будинку **А.** розмішені каси, зали відпочинку пасажирів, диспетчерська, камери схову речей, буфет, кімната відпочинку водіїв та ін. приміщення. На території **А.** влаштовують перони (під'їзди) для посадки і висадки пасажирів [93].

Автодром (від грец. *autos* — *сам i dromos* — *біг, місце для бігу*) — спеціально облаштована територія для змагань з автомобільного спорту, а також для випробувань автомобілів. Комплекс споруд включає: швидкісні дороги, шляхи з нерівним покриттям, дороги з перешкодами, трибуни для глядачів, гаражі, майстерні тощо.

Автомагістраль, автострада (від авто... і лат. *magistralis* — *керівний, головний; італ. autostrada* — *вулиця*) — автомобільна дорога великої протяжності та високої пропускної спроможності з роздільною смугою для роз'єднання зустрічних транспортних потоків і без перетинів на одному рівні з іншими дорогами. Напр., до I категорії належать автомобільні дороги загальнодержавного значення з інтенсивністю руху понад 7000 автомобілів за добу зі швидкістю руху до 150 км/год.

Автоматизація проектування (від грец. *automates* — *самодійний i проектування*) — застосування обчислювальної техніки, її математичне забезпечення, а також застосування автоматики та оргтехніки під час проектування будинків, споруд, машин, систем автоматичного керування тощо. Проектування об'єкта

включає вибір рішення, його розрахунки; результати роботи за допомогою обладнання відображення інформації (графопобудовників, дисплеїв, друкувального обладнання тощо) автоматично подаються у вигляді технічної документації на папері, магнітних дисках тощо [1, 5].

Автомобільна дорога (від *авто...* і *лат. mobilis — рухомий*) — дорога, споруджена для руху автомобільного транспорту. Вона складається з земляного полотна, проїзної частини з узбіччям та дорожнім покриттям, штучних споруд (мости, тунелі тощо). **А.** д. обладнують дорожніми знаками та експлуатаційними спорудами (автовокзали, станції управління, мотелі, будівлі дорожньої служби тощо). Залежно від розрахункової швидкості руху їх поділяють на п'ять категорій. Напр., розрахункова швидкість для доріг I категорії — 150 км/год, а для V — 60 км/год [93].

Автопансіонат (від *авто...* і *франц. pensionnat* від *лат. pensio — платіж, внесок*) — комплекс будівель і споруд для відпочинку й обслуговування автотуристів. До складу такого комплексу належать: готель з рестораном або кафе, станція технічного обслуговування автомобілів, гаражі, бензороздавальні колонки, майданчики для стоянки автомобілів, естакади тощо. **А.** розташовують пере-

важно поблизу автомобільних доріг I та II категорій.

Агломерація населених пунктів (від *лат. agglomerare — приєднувати, накопичувати*) — скупчення, зосередження міських і сільських поселень, їх зрошування в одне ціле, часто на основі спільності економічних умов життя та інженерного оснащення. Створюється суцільна урбанізація території (напр., донецька **А.**). У зарубіжній літературі часто наводять термін конурбація [7, 14].

Агора (*грец. agora — майдан*) — у Давній Греції майдан, де відбувалося народне зібрання. Зазвичай **А.** — центральний торговельний майдан, оточений храмовими і громадськими будівлями з портиками, майстернями, крамницями. Тут проходило все громадське життя давньогрец. полісів. Залежно від розвитку міста відбувалося розділення функцій між **А.**-анাগією (тобто священним майданом, де не дозволялась торгівля) та **А.**-елефтерою (вільним для організації торгівлі). Такий поділ функцій чітко виконували у Фівах; в Афінах, Мілеті та ін. містах торгівля відбувалась на всіх міських майданах [11].

Аграф (з *грец. ahraf*) — виліплена прикраса у вигляді маски або квітки, інколи замкового каменю над отвором вікна або дверей.

Агрolandшафт (*грец. Agros — поле + нім. — landschaft — вид місцевостей*) вид, вигляд обробленої землі в сільській місцевості, а також в невеликих поселеннях, навіть при багатоповерхових житлових будівлях люди вирощують квіти, фруктові дерева та ін.

Адоба, адоб (*исп. adobe* від *араб. attub — сирець*) — цегла-сирець з різаної соломи і глини. Нині використовують в основному для невеликих будівель бідних на камінь та дерево районах.

Аерація (*франц. aeration* від *грец. aer — повітря*) — організований природний повітрообмін простору будівлі крізь вікна і вентиляційні пристрої у її верхній частині. **А.** досягається внаслідок різниці густин зовнішнього і внутрішнього повітря, впливу вітру. Використовують у будівлях з надлишком тепла (ковальські, ливарні, прокатні цехи) [85].

Аеродинамічний стиль, 1930–1950 рр. (*грец. aer — повітря і dinamikos — сила, сильний*) — стиль обтїчних форм, започаткований у США і підхоплений архітекторами країн з розвиненою промисловістю, на яку значно вплинув цей стиль (створення нових матеріалів, нових конструкцій і технологій). Став частиною постмодерну; прийо-

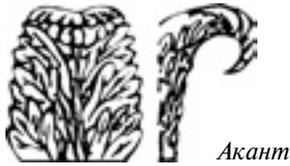
Айван

ми його трапляються і в сьогоднішній архітектурі [74].

Аеропорт (від *грец. aer — повітря* та *франц. port* від *лат. portus — гавань, пристань*) — комплекс споруд і будівель (аеровокзал, аеродром тощо), який забезпечує перевезення пасажирів, вантажів і пошти авіаційними засобами. Великі **А.** мають готель, ангари, командно-диспетчерський пункт, привідні радіостанції, радіолокаційні станції, різні склади [4].

Айван, сйван (*перс.*), іван, ліван — 1) у середньоазійських житлах, мечетях тощо — тераса з плескатим покриттям на колонах або стовпах. 2) Відкрита галерея з колонами або портал з великою нішею, яку перекриває склепіння. Характерні для архітектури середньовіч. сходу [20].

Академізм (*франц. — художній напрям*), переважно в мистецтві 17–19 ст. зберігавший академіч-

Акант

ні традиції наслідування класичного мистецтва античності і Відродження, відображав умовні ідеалізовані образи, відірвані від життя сюжети, норми краси. Поширений в 40–50-х рр. 19ст. В Росії викликав різкий протест прогресивних художників, зокрема передвижників. У 20 ст. в низці країн він проявлявся в оновлених формах неокласицизму. Представники А. — Д. Енгр (Франція), А. Канова (Італія), Ф. Бруні (Росія) та ін. [37, 38].

Академії архітектурні (грец. *Acadētia* — назва садів поблизу Афін, які, за легендою, належали міфічному герою Академу) — науково-творчі центри, вищі наукові установи і вищі навчальні заклади, у складі яких зазвичай працюють видатні майстри і дослідники архітектури. Перша А. а. створена у Франції (Королівська академія архітектури) в 1671 р. В 1934 р. була організована Академія архітектури СРСР, а в 1945 р. — Академія архітектури УРСР. В 1956 р. їх перетворили в Академії будівництва і архітектури СРСР, а також УРСР, які існували до 1964 р. В 1979 р. — в складі Академії мистецтв СРСР утворено

відділення архітектури і монументального мистецтва. Нині працює Українська академія архітектури.

Академія (грец.) — священний гай, лісок поблизу Афін, в якому похоронений герой Академ — знаменитий тим, що показав Діаскурам — синам-близнюкам Зевса — Кастору і Полідевку, де знаходиться їх сестра Елена, викрадена Тесеєм. В 4 столітті до н. е. філософ Платон в тому гаю навчав молодь і ця школа отримала назву «академія». Вже в середні віки назва поширилась в ряді країн як вищі навчальні, освітні заклади різного профілю. Нині академії вищі навчальні та дослідні центри (державні, громадські об'єднання), наприклад, Академія наук України, Українська академія архітектури.

Києво-Могилянська академія була відкрита у 1631 р. при ній була відкрита і бурса — своєрідний навчальний заклад духовного типу.

Акант, аканф (франц. *acante* від грец. *akantha* — колючка, терен, шип, голка) — скульптурна прикраса у вигляді стилізованих листків і стебел аканта — рослини, поширеної в теплих краях Європи, Азії та Африки. Форма листя А. є важливим декоративним елементом коринфського ордеру [56].

Аквапарк (від лат. *aqua* — вода

та англ. *park* від середньовіч. лат. *parricus* — відгороджене місце) — комплекс будівель і споруд, розташований поблизу будь-якої водойми (ріка, море, озеро тощо). Будівлі й споруди призначені для відпочинку, розваг, фізкультурних і спортивних ігор та змагань (спортзали, басейни, майданчики тощо). Іноді мають назву гідропарк (від грец. *hidor* — вода і англ. *park* — місце з водою) [14].

Акваполіс (від лат. *aqua* — вода і грец. *polis* — місто) — морське місто, нове поняття в галузі архітектури майбутнього — морське містобудування. Ідея освоєння водних просторів та створення належних умов, для існування людини у водному середовищі нині посилено вивчається. Пропонуються різні рішення просторового спорудження елементів (будівель) таких міст. Напр., французькі архітектори Жак і Едіт Ружері пропонують будувати мобільні елементи на глибині від 10 до 30 м, кількість мешканців такого міста від 50 до 3000 чол. Вони розробили проєкт міста Таласополіс I у внутрішніх морях Індонезії, а також місто Таласополіс II — плаваючу систему круглої форми. Подібні пошуки проводились і проводяться архітекторами різних країн: у Франції П. Меймон, Е. Альберт; в Італії М. Ніколетті; в США П. Солері, Ф. Л. Райт,

Акведук, Нім, поч. II ст. н. е.

У. Катавалос; в Англії Д. Джелікоу, в Греції Ю. Дахінден [14].

Акварель (франц. *aquarelle* від лат. *aqua* — вода) — фарби (клейові), що розбавляються водою, а також живопис цими фарбами. Особливості А. — прозорість фарб, крізь які просвічують фактура й тон паперу, а також чистота кольору [101].

Акваріум (лат. *aquarium* — водойма) — спеціальна посудина (скляний ящик, басейн, іноді споруда), наповнена водою (буває і проточною), пристосована для утримування водних тварин, риб, рослин з декоративною або науково-дослідною метою. В інтер'єрах житлових і громадських будівель А. не тільки прикрашають приміщення, а й підтримують потрібну вологість повітря.

Акведук (лат. *aquaeductus* від *aqua* — вода і *duco* — веду) — міст-водовід, споруда у вигляді мосту (або естакади), поверх якої влаштовано лоток або прокладено трубу

Акрополь, Афіни

для переведення води через яр, ущелину, річку або дорогу. **А.** будують з каменю, бетону, залізобетону, металу, дерева. Відомі **А.**, які споруджено ще в 2 тис. до н. е. в країнах Давнього Сходу і Давньої Греції [33].

Акрополь (грец. *acropolis* від *akros* — верхній і *polis* — місто) — фортеця в давньогрец. містах, розміщена зазвичай на підвищенні. **А.** будували в багатьох містах античної Греції, Півн. Причорномор'я [напр., **А.** Пантікапея, 6 ст. до н. е., на г. Мітрідат в сучасній Керчі (Крим)]. Найбільшої слави і світового визнання зажив **А.** в Афінах, відтворений в «золотий вік» правління Перікла (444–429 рр. до н. е.). Керував будівництвом цього ансамблю геніальний зодчий, скульптор Фідій (480–

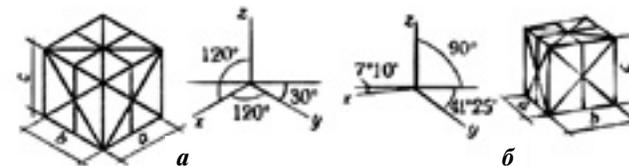
Акротерій

431 рр. до н. е.). На території **А.** були споруджені: Пропілеї — парадний вхід до всього комплексу (437–432 рр. до н. е., арх. Мнесікл); Храм Ніки Аптерос (безкрилої, щоб не покидала Афіни) (427–421 рр. до н. е., архіт. Каллікрат); Пінакотека (зібрання картин); головний храм Афіни-Парфенос (Афіни-Діви) Парфенон (447–438 рр. до н. е., архіт. Іктін і Каллікрат), в якому був зал парфенон, тобто приміщення для дівчат, які ткали пеллос — покривало для Афіни; згодом назва «Парфенон» перейшла на весь храм. Останнім був збудований Ерехтейон (421–406 рр. до н. е.), присвячений Посейдону та Ерехтею — божеству родючості, спокою. В центрі **А.** височіла гігантська статуя Афіни-Промакос — Афіни-Войовниці (455 р. до н. е., скульптор Фідій). Ансамбль Афіньського **А.** є свідченням того, що в епоху класики (5–4 ст. до н. е.) ордерна система досягла досконалості й поширення [20, 52].

Акротерій (від грец. *akroterion* — верх, вершина) — скульптурна прикраса (статуя, пальмета, грифон), розміщена над кутами фронтонів у будівлях, збудованих на основі класичних архітектурних ордерів [56].

Аксесуар (франц. *accessoire* — допоміжний) — другорядна, допоміж-

Аксонометрія
а — ізометрія
б — диметрія

на деталь головного зображення, що доповнює його характеристику (деталі інтер'єру обстановки, костюма в портретному живопису).

Аксонометрія (від грец. *axo* — вісь та *metreo* — вимірюю) — спосіб зображення предметів на кресленнях з використанням системи координат. **А.**, у якій змінюються всі відрізки на трьох координатних осях, наз. ізометрією, на двох — диметрією [72].

Акустика (від грец. *akustikos* — слуховий) — розділ фізики, що вивчає звукові процеси в різних середовищах. Архітектурна **А.** вивчає звукові процеси в приміщеннях. Її розділ — хвильова **А.** — досліджує процеси власних і вимушених коливань повітря в приміщенні; геометрична **А.** — поширення звуку в приміщеннях різної форми з урахуванням відбиття звукових хвиль від поверхні стін, стелі тощо. У проектуванні концертних залів, видовищних споруд, вокзалів, аеропортів, шумних виробничих будівель розрахунок архітектурної **А.** обов'язковий [62].

Акцент (лат. *accentus* — наголос, удар) — виділення якогось елемента, деталі в архітектурному творі, підсилення його значення.

Алгоритм (лат. *algorithmus*, від лат. форми імені узб. математика 9 ст. аль-Хорезмі — *Algoritmi*) — точні вказівки про порядок розв'язання складного завдання через ряд простих операцій, дій. В архітектурному проектуванні **А.** використовують при вирішенні складних об'єктів [1].

Алебастр (грец. *alebastro*) — застаріла назва будівельного гіпсу.

Алея (франц. *allee* від *aller* — йти) — дорога в парках, садах, обсаджена обабіч деревами або кущами. **А.** бувають як пішохідними, так і проїзними.

Альков (франц. *alcove* з ісп. *alcoba* від араб. *аль-кубба* — склепіння, шатро) — ніша, заглиблення в стіні для ліжка; відділене напівзамкнуте приміщення в квартирі.

Альпінарій (від кельтського *alp* — висока гора) — термін, пов'язаний

Альтанка

з назвою гірської системи Альпи в Європі. **А.** — кам'янистий сад, ділянка в саду або парку. Форма **А.** — кам'янисте підвищення, гірка, на якій вирощують високогірну рослинність. У ботанічних садах **А.** влаштовують з науковою метою, а також для показу екзотичних рослин, у парках, скверах і на індивідуальних ділянках — переважно з художньо-декоративними бажаннями [25].

Альтанка — невеличка архітектурна будівля для відпочинку серед живої природи (в садку, парку) [32].

Амбулаторія (від лат. *ambulatorius* — рухливий, здійснюваний на ходу) — невеликий будинок, зазвичай у сільській місцевості, на підприємствах тощо, призначений для розміщення лікувально-профілактичної установи, де подають медичну допомогу хворим з основних спеціальностей (терапія, хірургія, акушерство, педіатрія).

Амвон (грец. *сходити*) підвищена частина підлоги — солєї, що виступає півколом в центрі храму, навпро-

ти царської брами — головних воріт іконостасу — двостулковій двері навпроти престолу. Ці двері призначені виключно для входу священнослужителів під час богослужіння [77].

Ампельні рослини (від нім. *Ampel* — підвішена ваза для квітів) — декоративні рослини з довгими, виткими та звисаючими стеблами, з красивим листям і квітами, які використовують для оздоблення інтер'єрів, влаштування пергол, трельажів тощо. Зазвичай вирощують настурції, петунії, лобелії, виноград тощо [87].

Ампір (від франц. *empire* — імперія) — стиль в архітектурі й декоративному мистецтві Франції початку 19 ст., яким завершився розвиток класицизму. Для цього стилю характерні масивні, монументальні форми, багатий декор з використанням військової атрибутики, парадна помпезність меморіальної архітектури та інтер'єрів палацових будівель. Російський **А.** виражав ідеї державної могутності після перемоги у Вітчизняній війні 1812 р. Цей період розвитку рос. мистецтва дав класичні зразки містобудування, громадських споруд, міських і маєткових будинків (арх-т. А. Д. Захаров, А. Н. Вороніхін, К. І. Россі, В. П. Стасов), монументальної скульптури (І. П. Мартос, Ф. Ф. Шедрін) [37, 80].

Амфіпростиль (грец. *amphiprostylos* від *amphi* — обабіч і *prostylos* — той, що має колони попереду) — давньогрец. храм з колонними портиками на передньому і задньому фасадах.

Амфітеатр (грец. *amphitheatron* від *amphi* — обабіч і *theatron* — місце видовищ) — 1) в античності споруда для видовищ: овальна або кругла арена, навколо якої підіймалися уступами місця для глядачів (напр., Колізей в Римі). 2) Місця для глядачів, розміщені на уступах, які поступово підвищуються (в аудиторіях, глядачевих залах, цирках тощо) [15].

Аналог (від грец. *analogia* — відповідність) — в архітектурній діяльності метод порівняння низки подібних ознак та особливостей у двох споріднених об'єктах, який дає можливість зробити висновок про досягнуті нові позитивні якості або про те, що їх немає у одного з порівнюваних об'єктів. Іноді для розкриття сутності складного проєкту використовують простіший **А.** загальновідомого плану.

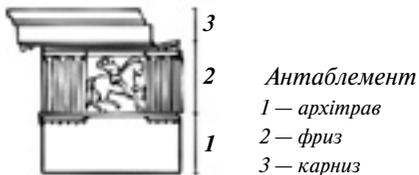
Аналой — висока підставка з похилим верхом, на яку кладуть богослужбові книги або ікони [77].

Ангар (франц. *hangar* — сарай, навіс) — велика споруда у складі аеропорту, заводу, призначена для зберігання і технічного обслуговування літаків та вертольотів.

Андеграунд (англ. *underground* — підземний, прихований) — поняття, що означає певний феномен розвитку мистецтва в умовах тоталітарного режиму. Жорстке ідеологічне тиснення, обмежена концепція «мистецтва соціалістичного реалізму» не давали змоги художникам відкрито виражати свої естетичні пошуки, наблизити до авангардизму. В цих умовах архітектори та художники намагалися потаємно виражати свої ідеї, думки, пошуки в незвичайних формах, деталях. Напр., при вирішенні інтер'єрів застосовували монументально-декоративні зображення з прихованим смислом, міфічними персонажами, надмірним натуралізмом і т. ін. Нині **А.** співвідноситься з явищами масової культури, хоча йому притаманна і самотійність [54].

Анотація — короткий зміст книги, твору, часто з критичною оцінкою, а також з пояснювальними замітками та іншим.

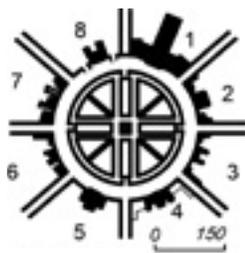
Аномалія (гр. *ненормальність*) в архітектурі та мистецтві відступ від норм, канонів правил, незвичайність, новизна. Визначається творча аномальність — бажана умова творчості — зробити річ неповторну, унікальну, не закономірну, і при цьому зберегти закономірність формотворення, конструктивні особливості та виразність композиції [22].

Антаблемент (франц. *entablement* від *table* — *стіл, дошка*) — одна зі складових частин архітектурного колонного ордера — верхня частина споруди, яка спирається на колони. **А.** об'єднує архітрав, фриз і карниз (перелічені в порядку їх розміщення знизу догори) [17].

Ансамбль (франц. *ensemble* — *сукупність, струнке ціле*) — 1) в архітектурі й містобудуванні — гармонійна єдність просторової композиції, яка включає будівлі, споруди, зелені насадження, а також вільні від забудови простори. Твори образотворчого мистецтва різних видів [7, 39].

Антаба (з лат. — *скоба, кільце*) — дверний молоток, рукоятка, прикріплена до мистецьки створеної маски лева або іншої хижої тварини, чудовища.

Ансамбль. Кругла площа в Полтаві

- 1 — Кадетський корпус;
- 2 — будинок віцегубернатора;
- 3 — будинок губернатора;
- 4 — губернські Присутствени місця;
- 5 — Дворянське зібрання;
- 6 — повітові Присутствени місця;
- 7 — Малоросійський поштамт;
- 8 — будинок генерал-губернатора.

Антефікс (лат. *antefixum* від *ante* — *попереду і fixus* — *твердий, міцний, прикріплений*) — фігурна архітектурна прикраса з мармуру або випаленої глини (кераміки) у вигляді пальмети, щита з рельєфом тощо. Такі вертикально поставлені прикраси розміщували на поздовжній стороні покрівлі античних храмів [16].

Античність (від лат. *antiquus* — *давній*) — у широкому значенні слова старожитність, у більш уживаному значенні — греко-рим. період давньої історії та культури. З античного мистецтва та літератури бере початок європ. культура. Давню, античну історію поділяють на три періоди: Давня Греція, еллінізм і Давній Рим [56].

Антресоль (франц. *entresol* від ісп. *entresuelo* — *проміжний поверх*) — 1) напівповерх у верхній частині основного поверху (приміщення). 2) У сучасній квартирі полиця під стелею для зберігання речей. 3) Верхній напівповерх будинку, характерний для особняків і садибних будинків 18–19 ст. [20].

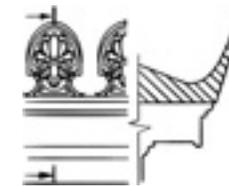
Антропология (гр. *anthropog* — *людина* + *logos* — *вчення*) наука, всебічно вивчаючи біологічну природу людини, її виникнення, розвиток та інше. Наприклад, вплив діяльності людини на природне середовище, зміни що відбуваються в ньому.

Антропометрія (грец. — *людина, міра*) — в архітектурі вивчає та надає розмірні характеристики людини, її руки, постать, стать, вік та інше. Дані антропометрії широко використовуються при проектуванні будівлі, їх інтер'єрів, меблів та іншого.

Антураж (франц. *entourage* — *оточення*) — зображення на архітектурних кресленнях (фасадів, перерізів, перспектив) навколишнього середовища: рослинності, архітектурних об'єктів, гір, людей, водних просторів тощо. **А.** доповнює інформативність креслення, розкриває композиційну взаємодію споруди, яку проєктують, з її реальним оточенням [2, 43].

Анти (лат. *antae* — *виступ*) — виступи поздовжніх стін біля входу в будівлю. Часто застосовували в давньогрец. храмах («храм в антах»).

Анфілада (франц. *enfilade* від *enfiler* — *нанизувати*) — кілька приміщень (кімнат, залів), які послідовно примикають одне до одного, з дверними отворами, розміщеними на одній

Антефікс

осі. Цей архітектурний прийом створює наскрізну перспективу інтер'єрів приміщень. Анфіладне розміщення приміщень характерне для палаців у стилях бароко і класицизму [20].

Апартамент (франц. *appartement* — *квартира*) — велика розкішна квартира, велике приміщення.

Апарель (від франц. *appareil* — *пристрій, в'їзд*) — споруда з похилою поверхнею для проходу або проїзду в будинок.

Аптека (від грец. *apotheke* — *склад, комора*) — будівля або частина будівлі, в якій розміщена установа, де виготовляють і відпускають ліки. **А.** має

Античність, фрагмент грецького храму

Арабеска

такі приміщення: приймальня (зал чекання), рецептурна, асистентська, матеріальна, фасувальна кімнати, приміщення або бокс для виготовлення ліків в асептичних умовах, мийниця з кокторієм. При А. мають бути підвал, комора та ін. підсобні приміщення [3].

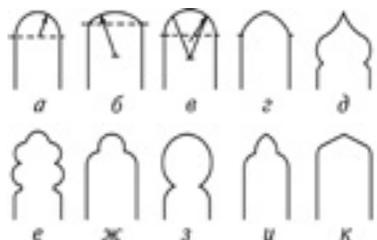
Арабеска (франц. *arabescues* від італ. *arabesco* — арабський) — складний орнамент з хитромудрим переплетінням епіграфічних, геометричних і стилізованих рослинних мотивів. Виник в араб. мистецтві. Цей термін вживають і для характеристики дрібних та складних орнаментальних композицій епохи Відродження і пізніших часів [18, 56].

Ар-деко, 1910—1939 рр. (франц. *ar, art* — мистецтво, *decor* — декоратив-

ний) — інтернаціональний стиль (до 1925 р. визнавався як модерн), який вплинув на архітектуру, мистецтво, дизайн, кіно, предмети побуту, одяг. Розрізняють два напрями А.-д. — стиль будуара і модерністський стиль. Поширився у Франції, США, Китаї, Японії та ін. країнах. Характерні особливості: в архітектурі — чіткі геометричні форми, ступінчаста побудова, заокруглені кути; в дизайні — дороги, коштовні матеріали, емаль, кістки слона, бронза, шкіра, в усьому розкіш, блиск. Навіть в архітектурі будівель Крайслер-білдінг, Емпайр-Стейт-білдінг широко використано хромовані деталі, блискучі декоративні шеврони, зигзаги блискавок тощо. Останнім часом стиль набуває другого дихання, особливо в країнах колишнього СРСР [80].

Ареал (від лат. *area* — площа, простір) — зона поширення подібних за ознаками об'єктів (напр., родо-вищ корисних копалин), розселення людей, мов, видів мистецтва тощо. Напр., етруської архітектури.

Арка а — півциркульна
 б — кругова
 в — багатоцентрова
 г — стріласта
 д — кілеподібна
 е — віялоподібна
 ж — у вигляді трілісника
 з — підковоподібна
 и — подвійна гострокінцева
 к — пізньоготична

Арена (лат. *arena*, букв. — пісок) — 1) у давньорим. амфітеатрі посипана піском площа для боїв гладіаторів 2) У цирку круглий майданчик у центрі залу, відгороджений бар'єром. 3) Спортивна А. — будь-яке спортивне поле з комплексом майданчиків для ігор і масових виступів спортсменів.

Аридний (від лат. *aridus* — сухий, клімат від грец. *klima* — нахил) — сухий жаркий клімат у пустельних і напівпустельних місцевостях. Знання особливостей А. к. потрібне для архітектора-проектувальника будівель і споруд.

Арка тріумфальна
 Арка Костянтина в Римі, 316 р. н. е.

Арк (перс. — спина) — надійно укріплена фортеця, цитадель, яка зазвичай височіла над забудовою міста в середньовіч. країнах Близького Сходу і Середньої Азії.

Арка (італ. *arco* від лат. *arcus* — дуга, вигин) — криволінійне перекриття отвору в стіні або перекриття приміщення. Залежно від форми розрізняють А. півциркульні, стріласті, підковоподібні, кілеподібні та ін. [54, 93].

Арка підпругна

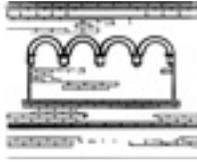
Арка підпругна — допоміжна арка, що підтримує розміщене вище склепіння, купол або частину стіни.

Арка тріумфальна — монументальна споруда на честь військових перемог та ін. знаменних подій. У центральній частині споруди — проїзд з арковим перекриттям, уся споруда прикрашена розкішним монументально-декоративним оздобленням (напр., арка Тіта в Римі, Тріумфальні ворота в Москві, Санкт-Петербурзі) [54].

Аркада (франц. *arcade* — склепіння) — ряд однакових за формою і розміром арок, які спираються на колони або стовпи. Цей архітектурний прийом використовують в основному в будівлях з галереями.

Аркада

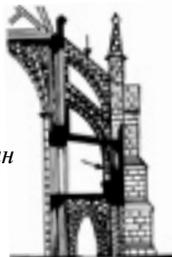

Аркатура

Аркасолій (лат.) — арочна ніша в стіні, призначена для захоронення або встановлення саркофагів. Влаштовується в криптах, нартексі і основних приміщеннях храму.

Аркатура (нім. *Arkatur*, франц. *arcature* від італ. *areata* — аркада) — ряд декоративних глухих арок на фасаді або на стінах усередині будівлі. Арки спираються на колонки або крошштейни [23, 25].

Аркутан (франц. *arc-boutant* від *arc* — арка і *bouter* — підтримувати) — зовнішня підпірна кам'яна арка, яка передає розпір склепіння на зовнішні опори — контрфорси. Це характерний елемент готичної архітектури [25].

Аркутан

Аркологія (архітектура + екологія) — розділ архітектури, який розробляє методи створення споруд, що можуть вміщувати будівлі й навіть цілі міста і таким чином заощаджувати простір, а також зберігати природу [66].

Арматура (від лат. *armatura* — оснащення, спорядження) — пристрої і деталі, які не належать до складу основного обладнання, але забезпечують його роботу (клапани, вентиля, вимикачі тощо), напр., А. сантехнічна, електротехнічна.

Арматура конструкцій — елемент конструкцій у вигляді окремих стрижнів, зварна або в'язана у вигляді каркасів, сіток, хомутів тощо. А. к. буває з металу, пластмаси, скловолокна, тканин, картону, стебел рослин, дерев'яних рейок тощо. Використовують при виготовленні будівельних конструкцій і деталей [74].

Армокам'яні конструкції — підсилені стрижнями з різних матеріалів кам'яні конструкції (перекриття, колони тощо).

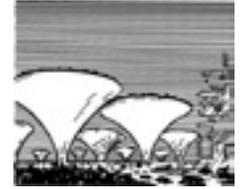
Ар-нуво, 1880–1910 рр. (франц. *ar, art* — мистецтво і *nouveau* — новий, нове мистецтво) — перший міжнародний модерністський стиль, який використовував нові форми, нові мотиви, свіжі декоративні рішення в ди-

зайні, мистецтві, архітектурі. Мав відмітні риси: в США, Іспанії, Франції, Австрії, Англії — криволінійний дизайн (мотиви рослин, листя, вигнуто лінії); в Шотландії, Німеччині — прямолінійний дизайн (традиційні матеріали, чіткі лінії тощо). Представники — А. Муха, Ч. Р. Макінтош, В. Орта, А. Гауді та ін. [14, 62].

Арсенал (франц., ісп. *arsenal* від араб. *дар-ас-синаа* — майстерня зброї — сховище, склад) — будівля, приміщення, фортеця, де зберігають зброю і боєприпаси, які до 19 ст. там же й виготовляли. У переносному значенні — набір, сховище знань, творів мистецтва тощо.

Артесонадо (ісп. *artesonado* — кесонований) — дерев'яна набірна стеля з кесонами, часто прикрашена різьбленням та розписами. А. запозичені із середньовіч. (13–15 ст.) мавританської архітектури спочатку ісп., а пізніше — латиноамериканськими зодчими. Кращими зразками А. славиться палац насолони Альгамбра поблизу м. Гранада (Іспанія), особливо стеля Сала де Комарес (кімнати послів) з дивовижними художньо досконалим різьбленням та декором [68].

Архаїзми (від грец. *archaios* — стародавній) — пережитки старовини.

Аркологія

В. Йонас. Лійкоподібне просторове місто

Архаїка (від грец. *archaios* — старовинний, давній) — 1) ранній період становлення давньогрец. архітектури та образотворчого мистецтва (7–6 ст. до н. е.). За цієї доби сформовано основні містобудівні принципи, види храмів, житлових і громадських будівель. Широко розвинулась ордерна система, архітектура набула самобутності та яскравих гуманістичних рис. 2) Термін, що означає старовину, давнину [52].

Археологія (від грец. *archaios* — стародавній і *logos* — вчення) — наука, що вивчає історію суспільства за матеріальними залишками життєдіяльності людей, тобто за матеріальними пам'ятками (поселеннями, скарбами, могильниками, знаряддями праці, побути і т. ін.). Часто А. допомагає архітектурній науці в накопиченні знань про архітектуру давніх часів, про культуру минулого тощо.

Архівольт (італ. *archivolto* від лат. *arcus* *volutus* — обрамлююча дуга) — криволінійне зовнішнє обрамлення лицьової поверхні арки [64].

Архітектура
Вул. Хрещатик у Києві

Архітектоніка (від грец. *architektonike* — будівельне мистецтво) — 1) художнє вираження закономірностей побудови споруди, що відповідають його конструктивній системі. Це вираження проявляється взаємозв'язком і розміщенням несівних і несених частин будівлі, гармонійними пропорціями, кольором та ін. архітектурними засобами. 2) У широкому розумінні **А.** — структура, будова художнього твору, яка визначає співвідношення його головних і другорядних елементів [16, 34].

Архітектура, зодчество (лат. *architectura* від грец. *architekton* — зодчий, будівничий) — мистецтво проектування і зведення будинків, споруд та їх комплексів, які формують просторове середовище для життя і діяльності людини. Проектування міст і населених пунктів, їх забудову виділяють в особливу галузь будівельного мистецтва — містобудування. **А.** водночас є частиною матеріальної культури і мистецтва. Як частина засобів виробництва (виробни-

чі й промислові будівлі та споруди) і частина матеріальних засобів життєдіяльності суспільства (житлові й громадські будівлі) **А.** — це сфера матеріальної культури, а як вид мистецтва — частина духовної культури, яка формує естетичне оточення і художні смаки людини, виражає суспільні ідеї в притаманних їй художніх образах архітектурних творів. **В А.** органічно взаємопов'язані функціональні, конструктивні та естетичні риси. «Архітектура — єдність користі, міцності й краси», — так писав видатний рим. архіт. Марк Поліон Вітрувій у другій пол. 1 ст. до н. е. Призначення, тобто функція, архітектурної споруди визначає його планування й об'ємно-просторову побудову; будівельна техніка — можливість, економічність і засоби спорудження; образно-естетичні вимоги — соціальні функції, роль **А.** в духовному розвитку суспільства, естетичні ідеали. Мета **А.** — задоволення матеріальних і духовних потреб суспільства [7, 8, 11, 18].

Архітектура малих форм — архітектура невеличких будівель для формування композицій відкритих просторів у містах і для доповнення архітектурно-містобудівних або садово-паркових рішень. Їхнє призначення — функціонально-декоративне (фонтани, басейни, сходи, огорожі, лави), меморіальне (над-

гробки, стели, знаки), інформаційне (вітрини, рекламні щити), благоустрій (кіоски, ліхтарі освітлення) [53].

Архітрав (франц. *architrave* від грец. *archi* — головний і *lat. trabs* — балка) — головна балка, нижня з трьох частин антаблемента, яка безпосередньо спирається на капітелі колон [17].

Ар'єрсцена (від франц. *arriere* — позаду і *lat. scena* від грец. *skene* — шатро, намет) — частина сцени, розміщена в глибині, позаду основної ігрової площадки сцени.

АСНОВА (Асоціація нових архітекторів, 1923–1930 рр., Москва) — об'єднання архітекторів, інженерів, художників, які прагнули до створення виразних архітектурних форм у поєднанні з пластичними мистецтвами на основі новітніх будівельних матеріалів і конструкцій. При цьому вони вимагали враховувати закономірності сприйняття об'єму, кольору, навколишнього простору [38].

Астрагал (від грец. *astragalos*; букв. *шийний хребець*) — архітектурний облом у вигляді валика з поличкою. Розміщений по колу на колоні під капітеллю.

Ательє (франц. — *майстерня*) — приміщення для творчої діяльності художника, дизайнера, архітектора,

Атлант

інколи зветься студія. У 2-й половині XIX ст. та на початку XX ст. стали не тільки виробничими приміщеннями, а інколи перетворювались у своєрідні салони, виставки творчих робіт. Слід відмітити, що майстерні швачок, фотографів та деяких ремісників також називаються ательє.

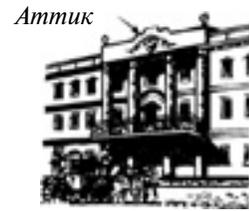
Атлант (грец. *Atlas, Atlantos* — від імені давньогрец. міфічного персонажа — титана Атланта) — в архітектурній будівлі підпора у вигляді чоловічої статуї, що підтримує балкове перекриття будинку, портик, балкон тощо. Був поширений в архітектурі античних часів та у 17 — на початку 20 ст. [20].

Атрибут (від лат. *attributum* — додана) — у мистецтві постійна, невід'ємна речова ознака будь-якого об'єкта, за якою його розпізнають, розкривають його алегоричне або символічне значення (напр., за середньовіччя **А.** святого — німб, тобто сяйво довкола голови святого, зображення боги-ні правосуддя Феміди в будівлях суду).

Атріум

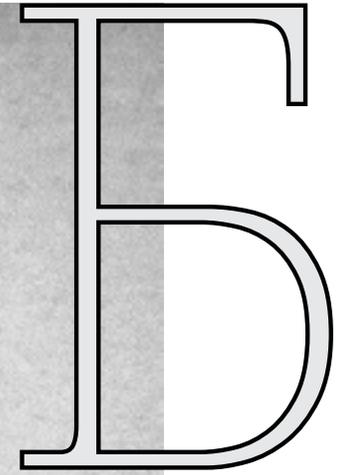
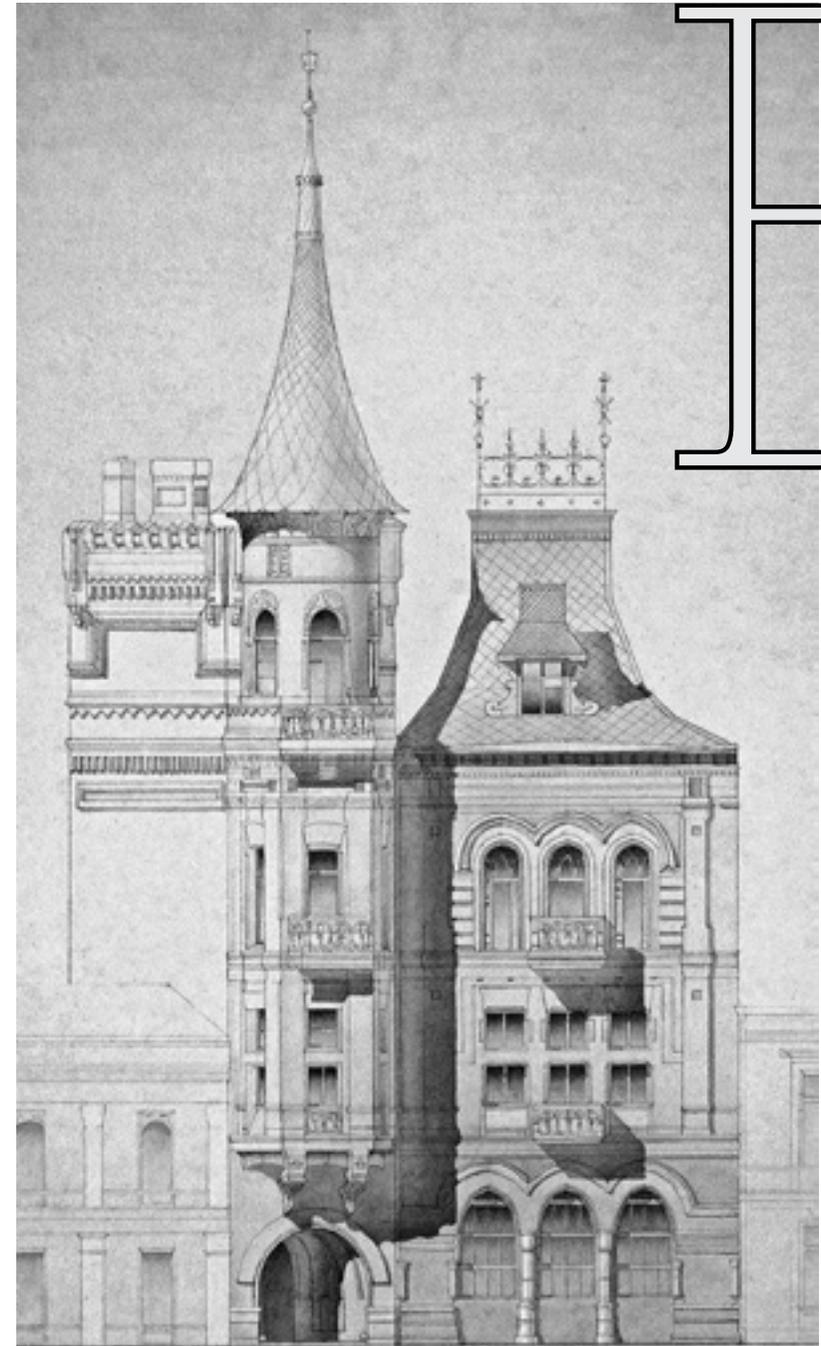
Атріум, атрій (лат. *atrium* — зал, будинок) — 1) основне приміщення з верхнім освітленням у давньорим. житлі. 2) Внутрішній двір з басейном (імплувій) у центрі та отвором (комплувій) у покрівлі або перекритті над ним для стікання дощової води [25, 60.1].

Аттик

Аттик (від грец. *attikos* — аттичний) — стінка над антаблементом (карнизом), часто прикрашена рельєфами і написами. **А.** зазвичай застосовувався в рим. тріумфальних арках.

Аула (лат. *aule* — двір, килим) — відкритий двір грец. будинку, приміщення для гостей, бесід. Спочатку його огороджували килимами, пізніше — стінами з оздобленням.

Словник — це Всесвіт розкритий в алфавітному порядку.
Тут думки і радості праці, злигодні і жалі
наших предків і наші власні.
Подумайте, що все зібрання вкупі слів — справа втілення,
крові і душі Батьківщини і людства.

АНАТОЛЬ ФРАНС,
французький письменник

В райдугу чайка летіла.
Хмара спливала на схід.
Може б, і ти захотіла
Чайці податися вслід?
Сонце на заході впало.
Райдуга згасла в імлі.
Темно і холодно стало
На неспокійній землі.

ЛЕОНІД ПЕРВОМАЙСЬКИЙ,
письменник і поет

Не бійтесь заглядати у словник:
Це пишний яр, а не сумне провалля,
Збирайте, як розумний садівник,
Достиглий овоч у Грінченка і Даля...

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ,
поет, перекладач і публіцист

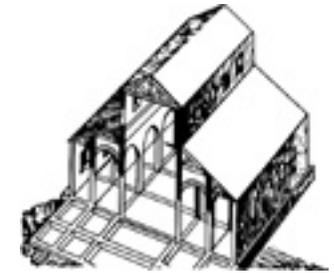
Архітектура — воля часу, втілена у простір. Жива. Що
розвивається. Нова. Ані вчора. Ані завтра. Тільки сьогодні
вона набуває форми. Тільки така архітектура є плідною.
Створити форму, спираючись на сутність наших цілей та
засоби нашого часу. Це наше завдання.

ЛЮДВИГ МІС ВАН ДЕР РОЕ,
архітектор

Архітектор — це синтетична людина, здатна побачити речі
разом, перш ніж вони будуть зроблені.

АНТОНІО ГАУДІ,
архітектор і художник

Бабинець (укр.) — західна частина дерев'яної, інколи і кам'яної церкви, розташованої перед молитовним залом (порівн. нартекс, притвор). Спочатку виділялось для жінок (бабів), звідси і назва частини церкви [77].

Базиліка

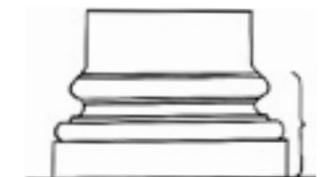
База (франц. *base* від грец. *basis* — основа) — основа, підніжжя, нижня опорна частина колони, напівколони, пілястри, пілона або стовпа. **Б.** ордерних колон мають характерні відмінності у своїй структурі та у формах деталей [16].

Базиліка (лат. *basilica* від грец. *basilikē* — царський будинок, палац) — витягнута прямокутна в плані будівля, поділена рядами колон на поздовжні галереї (нефи). Середній неф, зазвичай ширший і вищий, ніж бокові, завершується півкруглим виступом стін — абсидою, освітлюється через вікна, розміщені над покрівлею бокових нефів. За античної доби **Б.** — громадсько-адміністративні будівлі (суди, торгові заклади тощо). Пізніше — поширений тип композиції християнських храмів і церков [18, 77].

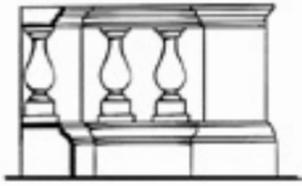
сцену для виступів артистів, силачів; у глядачевій залі ставили лави, крісла для шанованої публіки. Вистави супроводжувались оркестром з 2–3 музикантів. Зовні **Б.** прикрашали, стіни його розмальовували, обклеювали афішами [39].

Балдахін (итал. *baldacchino*, букв. — шовкова тканина з Багдаду) — ошатний навіс над тронем, парадним ложем, церковним вівтарем. Виконували з тканин, дерева, пізніше — з металу. На Русі відомий з 11 ст. під назвою покров, сіль, ківорій (напр., трон Івана Грозного в Успенському соборі в Москві) [77].

Балаган (перс. — верхня кімната) — 1) шатро для відпочинку та сну в середньовіч. країнах Середньої Азії. 2) Тимчасова легка дерев'яна будівля для ярмаркової торгівлі, видовищ, в якій влаштовували примітивну

База

Балюстрада

Балка (гол. *balk* — брус) — суцільний або збірний конструктивний елемент у вигляді бруса, тобто тіла, розміри поперечного перерізу якого незначні порівняно з довжиною, який застосовують для перекриття приміщень. Залежно від кількості опор розрізняють **Б.** однопрогінні, багатопрогінні, консольні, розрізні, замуровані кінцями тощо. Виготовляють їх з дерева, заліза, каменю, залізобетону. У перерізі вони бувають прямокутними, тавровими, коробчастими та ін. [20, 35].

Балкон (італ. *balcone* від *піньюлат. balcus* — балка) — огорожений май-

Балясина

данчик, що виступає зі стіни на фасаді або в інтер'єрі будівлі. Огорожа буває суцільною, гратчастою, у вигляді балюстради. У театральних і кіноконцертних залах на **Б.** влаштовують місця для глядачів [35].

Балюстра (від грец., італ. *balustra* — згорток) — бічна частина іонічної капітелі у вигляді сувою між волютами, прикрашеного довгими стилізованими листками і перев'язаного пояском [17, 18].

Балюстрада (франц. *balustrade* — поручні) — огорожа балконів, терас, покрівель, сходів тощо, зроблена з ряду фігурних стовпчиків (балясин), з'єднаних поручнем. **Б.** виготовляють з дерева, металу, каменю, армованого бетону та ін. матеріалів [64].

Балясина — невеличкий фігурний стовпчик, що підтримує поручні огорожі. Балясини в перерізі зазвичай круглі.

Банальність (від франц. *banal* — банальний) — в архітектурі використання давно відомих прийомів архітектурного вирішення, шаблонність трактування задуму.

Банк (франц. *banque* — банк, лава) — будівля фінансово-кредитного закладу, який надає грошові кредити, міняє гроші на векселі, банківські

білети, збирає грошові надходження, платежі, здійснює ін. фінансові операції. Будівля **Б.** має у своєму складі операційні зали, касові приміщення, сховища, кімнати для співробітників та кілька допоміжних і службових приміщень. Велике народногосподарське значення **Б.** визначає підхід до його архітектурно-художнього та планувального рішення — діловий вигляд, значимість, відкритість та надійність [4].

Баня — зовнішнє завершення купольних церков і мечетей у вигляді маківки, шолома, конуса, парасольки, яке будували на барабані як на основі [77].

Батистерій (від грец. *baptisterion* — купіль) — хрестильниця, приміщення в культових будівлях, призначене для хрещення. У зах.-європ. країнах так наз. також окрему, призначену для хрестин споруду, круглу або багатогранну в плані, перекриту куполом [77].

Барабан — циліндрична або багатогранна верхня частина будівлі, яка є основою для купола.

Бароко (італ. *barocco*, букв. — вигадливий, химерний, дивний) — архітектурний і художній стиль країн Європи й Америки кінця 16 — середини 18 ст. Вирізняється складністю та декора-

Баня

тивністю форм. Характерними рисами стилю є напруженість і динамічність образів, прагнення до розкоші, величі, поєднання реальності й ілюзій у відображенні розмаїття та мінливості світу.

В архітектурі цього періоду проявився розмах композиційних задумів, широко використовувалась ди-

Бароко

Андріївська церква у Києві
В. Растреллі, І. Мічурін, 1753

Барельєф
Геракл бореться з левом, шиферний рельєф
із Києво-Печерської лаври, XI ст.

намічність криволінійних форм (Л. Берніні, Ф. Борроміні — в Італії, В. В. Растреллі — в Росії). Відомі національні варіанти стилю **Б.** (напр., у стилі укр. **Б.** — Полкова канцелярія, або т. зв. Будинок Якова Лизогуба в Чернігові) [25, 45, 110].

Барельєф (франц. *bas-relief*, букв. *низький рельєф*) — скульптурний твір, у якому випукле зображення виступає над площиною фону не більше ніж на половину свого об'єму.

Басейн (франц. *bassin* — *водойма*) — 1) штучна водойма для купання. 2) Спортивний **Б.** — споруда, призначена для обслуговування спортсменів під час спортивних змагань і тренувань з плавання. У будівлі розміщено ванни: для плавання і водного поло (50 × 21 м, 1,8...2,3 м завглибшки), стрибків з трампліна і вишки (18...20 × 14...21 м, 3,5...5,5 м завглибшки), а також для навчання

плавання. Крім того, передбачено різні приміщення для обслуговування спортсменів і відвідувачів [41].

«**Баугауз**» (нім. *Vauhaus* — *Будинок будівництва*) — вища школа будівництва і художнього конструювання в Німеччині, заснована архіт. В. Гропіусом у Веймарі; в 1925 р. переведена в Дессау, а в 1933 р. скасована фашистами Керівники школи розробляли естетику функціоналізму, нові принципи формотворення в архітектурі й дизайні, прагнули знайти комплексне художнє вирішення формування матеріально-побутового середовища засобами пластичного мистецтва. Важливе місце в навчанні студентів займали питання творчого осмислення нових матеріалів конструкцій, краса функціонально зумовлених форм предметів машинного виробництва. Головною ланкою навчального процесу була виробничі практика в майстернях. «**Б.**» відіграв важливу роль у становленні принципів раціоналізму в архітектурі 20-х рр. 20 ст. і в сучасному дизайні [22].

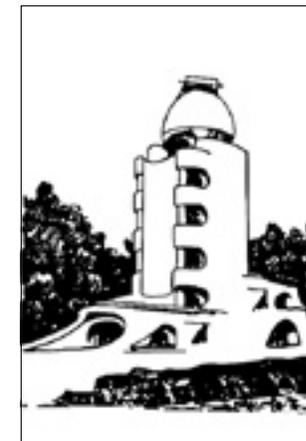
Башта, вежа — споруда чималої висоти, яка перевищує горизонтальні розміри сторін основи (напр., оборонні або сторожові **Б.**). **Б.** набули значного поширення у культовому зодчестві (дзвіниці, мінарети тощо).

У цивільній архітектурі форму **Б.** використовують у спорудженні житлових і громадських будівель, маяків, аеропортів, вокзалів (баштові будівлі й споруди); як баштові інженерні споруди відомі водонапірні, теле-, радіобашти [58].

Баштовий житловий будинок — багатоквартирний житловий будинок найчастіше односекційний у плані, з одним вузлом вертикальних комунікацій (ліфти та сходи). Завдяки невеликій площі забудови такі будинки споруджують на затиснених зусібч ділянках чи з крутим рельєфом місцевості. Квартири в цих будинках мають чудову інсоляцію, добре провітрюються. **Б. ж. б.** сприяють формуванню просторової композиції та силуету міської житлової забудови [62].

Бельведер (італ. *belvedere* букв. — *чудовий вигляд, пейзаж*) — 1) майданчик, вишка, надбудова над будинком для огляду довколишньої місцевості. 2) Павільйон, альтанка на підвищеній місцевості. 3) У Зах. Європі **Б.** іноді наз. палацові будови і самі палаци [35].

Бельетаж (франц. *bel-etage* від *bel* — *красивий, гарний* і *etage* — *поверх*) — 1) перший ярус (поверх) глядачевої зали, розміщений над партером і амфітеатром. 2) Другий поверх у палаці,

Башта
«Башта Ейнштейна» в Потсдамі
Е. Мендельсон, 1921

особняку, розміщений над цокольним поверхом [4].

Бенуар (франц. *baignoire* — *кімнатка*) — ложі в залі театру, розміщені по обидва боки партеру на рівні сцени або вище від неї.

Бельведер

Бенуар

Берг-штрихи (від нім. *Berg* — гора) — короткі штрихи, риси на горизонталях топографічних карт, планів, які показують напрямок зниження схилу.

Бестселлер — популярна книжка, що добре продається, він не визначає літературну якість твору, його переваги над іншими.

Бетон (франц. *beton* від лат. *bitumen* — гірська смола) — штучний кам'яний матеріал, отримуваний внаслідок затвердіння суміші в'язучої речовини, напр. цементу, а також води і наповнювачів (піску, щебеню тощо) [100].

Бик — проміжна підпора мосту.

Бібліотека (від грец. *biblion* — книга і *theke* — сховище) — будівля або частина її, де розміщена установа, призначена для організації громадського

користування друкowanими та рукописними творами. В будівлі **Б.** містяться читальні зали, книгосховище, абонементний і каталожний відділи, кілька допоміжних приміщень. **Б.** почали розвиватися з 15 ст. після винаходу книгодрукування. У Київській Русі монастирські **Б.** відомі з 11–12 ст., напр. **Б.** Софійського собору, **Б.** Києво-Печерської лаври. Першу публічну **Б.** в Петербурзі відкрито в 1814 р., в Україні — в м. Одесі в 1830 р., в Києві — у 1866 р. [8].

Бідермеєр (нім. *Biedermeier*, *Biedermaier*) — стильовий напрям у нім. й австр. мистецтві періоду 1815–1848 рр. В архітектурі та декоративному мистецтві переробляли різні форми, притаманні стилю ампір, щоб досягти комфорту та інтимності обстановки, домашнього затишку. В живопису проявилася щира зацікавленість до простої людини, її оточення, місць проживання. Митці старанно зображали інтер'єри, побутові речі, деталі оздоблення, навколишню природу [22].

Біоніка (від грец. *bion* — елемент життя) — один із напрямів у кібернетиці, який вивчає біологічні системи, їхні властивості, принципи і закономірності будови з метою використання їх для вирішення інженерних завдань під час створення штучних систем на зразок природ-

них. В архітектурі **Б.** сприяє вибору раціональних форм і структури архітектурних споруд (напр., телебашта в Києві) [21].

Біосфера (від грец. *bios* — життя і *sphaira* — куля) — зона поширення життя на Землі. Ця зона охоплює населену організмами поверхню Землі, частину земної кори (літосферу), води рік, морів, океанів (гідросферу), а також нижню частину атмосфери (тропосферу). На сьогодні архітектурна діяльність поширилась на всю **Б.** [22].

Біфорій (лат. — двобічний) — велике вікно, розділене колоною або пілястрою на дві частини з арковими завершеннями і які вгорі ще об'єднувались аркою з широким архівольтом.

Благоустрій населених пунктів — створення здорових, зручних і культурних умов життя для населення в місті, селищі, селі, на курорті тощо. Є складовою частиною містобудування і включає роботи з інженерного обладнання, а також санітарно-гігієнічного стану території (інженерна підготовка територій влаштування доріг, проїздів, тротуарів, розвиток міського транспорту, будівництво мереж і споруд водопостачання, каналізації, енергопостачання, озеленення території, поліпшення мікроклімату — влаштування

Біоніка

басейнів, фонтанів, охорона від забруднення повітряного простору, водоймищ, ґрунту, санітарне очищення стоків, зниження рівня міського шуму тощо) [7].

Блок — природний або штучний камінь великих розмірів, який використовують для спорудження фундаментів, стін, виготовлення монументів, скульптур, постаментів тощо.

Блок-секційний метод у домобудуванні — один із прийомів, при якому деталі заводського виготовлення комплектують не на весь будинок, а на його частину — секцію, яка формується кліткою сходів на всю висоту будинку і квартирами, згрупованими довкола неї. Завдяки такому методу можна споруджувати житлові будинки різної конфігурації і змінної поверховості, досягати більшої архітектурної виразності [35].

Бочка

Блокований житловий будинок — тип малоповерхового житлового будинку, в якому квартири розміщені в один ряд з індивідуальними входами і приквартирними ділянками. Перевагами такого будинку є зручні підходи із квартир до земельних ділянок, зменшення площі забудови, конструктивні й економічні переваги. Принцип блокування широко використовують також у будівництві громадських і виробничих будівель [35].

Боз-арт, 1885–1920 рр. (франц. *bosse* — висота, рельєфний (орнамент) і *art* — мистецтво; також *Боз-Арт (Beaux-Arts)*) — школа образотворчих мистецтв, відома своєю класицистичною спрямованістю та академізмом] — стиль, що поєднував еkleктичний і неокласичний підходи до архітектурних рішень. Його характерні риси: поєднання архітектурних форм давньорим. і давньогрец. споруд з традиціями Ренесансу, використання монументальних декоратив-

них елементів, ордерних композицій тощо. До 1920 р. стиль втратив свій вплив і лише наприкінці 20 ст. почав проявлятися в пост-модернізмі [35].

Бордюр (франц. *bordure* — облямівка, край) — 1) відносно вузька смужка, прикрашена орнаментом, яка обрамляє зображення на стіні або на будь-якій поверхні. На відміну від рами, яка облямовує картину, **Б.** виконують з того самого матеріалу, що і саме зображення (з гіпсу, каменю тощо). 2) Протяжні смуги низькорослих кущів, квіткових та трав'яних рослин, які оточують клумби, газони, доріжки в парках, скверах та садах. 3) Невисокий бортик з кам'яних або бетонних блоків, який відділяє проїзну частину дороги від тротуарів, пішохідних доріжок та смуг озеленення.

Бордюрний камінь (франц. *bordure*, від *bord* — край) — будівельний виріб, який використовують, щоб обмежувати дорожнє (тротуарне) покриття. За рахунок висоти **Б. к.** створюється різниця висоти дорожнього покриття і тротуару.

Боскет (франц. *bosquet* від італ. *boschetto* — гайок, лісок) — 1) густі групи дерев або кущів, підстрижених у вигляді рівних стінок (шпалер). 2) Альтанка, створена із живих кущів або дерев [66].

Ботанічний сад або парк — територія призначена для збереження, вивчення, акліматизації, розмноження, демонстрації і ефектного господарського використання рідкісних і типових видів місцевої і світової флори з дотриманням режиму заповідності.

Бочка — у рос. кам'яній і дерев'яній архітектурі 17–18 ст. покрівля, що має форму півциліндра із загостреним верхом та утворює на фасаді кілеподібний фронтон. Перетинання двох **Б.** утворює хрещату **Б.** [25, 45].

Бра (франц. *bra*, букв. — рука) — настінний світильник, в якому джерелом світла можуть бути свічки або електричні лампочки. Для свічників минулого характерним було багате декоративне оздоблення, вигадливі форми. Сучасні **Б.** — елегантні, прості за формою і прикрасами, функціонально вирішені освітлювальні прилади.

Брама Царська — головні ворота іконостасу — двостулкові двері напроти престолу. Призначена виключно для входу священнослужителів під час богослужіння [77].

Брандмауер (нім. *Brandmauer* від *Brand* — пожежа і *Mauer* — стіна — пожежна стіна) — висока глуха стіна з вогнетривких матеріалів, призначення якої — захист сусідніх

Бруталізм

(або суміжних) будівель від поширення пожежі.

Бруталізм (від англ. *brutal*, італ. *brutto* — грубий) — напрям в архітектурі третьої чверті 20 ст., який характеризується грубими, надто важкими архітектурними формами, використанням природної фактури матеріалів, оголенням конструкцій та інженерного обладнання будівель [51].

Будинок відпочинку — оздоровчий заклад з регламентованим режимом відпочинку для практично здорових людей. Комплекс будівель включає групи приміщень для проживання, харчування, відпочинку і розваг, а також обслуговування контингенту [67].

Будинок, дім — див. Споруда.

Будинки-інтернати — будівлі, призначені для періодичного проживання інвалідів, самотніх та хворих людей. Такі **Б.-і.** бувають двох типів — загального (санаторно-пансіонатні),

де перебувають люди, які можуть саможостійно рухатися та частково себе обслуговувати, і лікарняні — для хворих з постільним режимом. У **Б.-і.** загального типу влаштовують кімнати на 1–2 місця із санітарним вузлом, які об'єднують у групи; для них передбачають кухню, клубну кімнату та побутове приміщення; в лікарняних — палати на 1–4 місця об'єднують у секції, як у лікарні. До комплексу інтернату належать також приміщення культурно-побутового та медичного обслуговування, приміщення для харчування.

Будинок-комуна — житловий будинок з великою кількістю квартир і розвинутим громадським обслуговуванням. Перші проекти таких будинків виникли у 20–30-ті рр. 20 ст. і трактувалися як «перспективне житло майбутнього». Житлові осередки такого **Б.-к.** мали мінімальну площу, але широкий набір громадських приміщень: їдальня, ясла-садок, пральня, клуб, господарські приміщення тощо. Час відкинув спрощену форму «усуспільнення побуту», довівши її неспроможність.

Будівельна акустика — наукова дисципліна, що вивчає питання поширення звуку та звукоізоляції приміщень, будівель і цілих територій населених місць архітектурно-планувальними і будівельно-акустичними методами [4].

Будівельна кліматологія — розділ будівельної фізики, що вивчає вплив кліматичних особливостей місцевості на будівлі й споруди, на способи їх зведення і т. ін [62].

Будівельна фізика — комплекс наукових дисциплін (будівельна акустика, будівельна кліматологія, будівельна теплотехніка, будівельна світлотехніка), що вивчають фізичні процеси в конструкціях та приміщеннях будівель і споруд у зв'язку із впливом клімату та режиму експлуатації [63].

Будівельний об'єм будівлі (споруди) — об'єм, який визначають множенням площі горизонтального перерізу будівлі на рівні вікон першого поверху на висоту від рівня підлоги першого поверху до середньої позначки плоскої суміщеної покрівлі або до верху теплоізоляційного шару перекриття останнього поверху (у горіщному даху). Об'єм підземної частини будівлі вираховують окремо — множенням площі підвалу на висоту від рівня підлоги підвалу до позначки рівня підлоги першого поверху. В об'єм будівлі включають розміщені в габаритах будівлі і засклені галереї, еркери, вбудовані лоджії [62].

Будівельні конструкції — виробити та їхні елементи, застосовувані для зведення будівель і споруд. Поділяють на несівні й обгороджу-

вальні; залежно від матеріалу, застосовуваного для їх виготовлення, розрізняють металеві, залізобетонні, дерев'яні, кам'яні, з використанням полімерних матеріалів та деякі ін. [102].

Будівельні норми і правила (СНиП) — зведення, кодекс основних обов'язкових нормативних документів, відповідно до яких ведуть проектування і будівництво населених пунктів, будівель, споруд. Норми складаються з чотирьох частин: I — загальні положення; II — норми проектування; III — правила проведення і приймання робіт; IV — кошторисні норми і правила (з додатком збірників кошторисних норм).

Будівництво — зведення будівель та споруд; місце, де здійснюють будівництво, а також сама споруджувана будівля, споруда.

Булєвтерій (від грец. *bule* — рада) — будівля міської ради в Давній Греції.

Булєвар (франц. *boulevard* від нім. *Bollwerk* — *первісно міський вал, рубіж*) — широка алея вздовж міської вулиці, зазвичай посередині її, обсаджена деревами й упоряджена місцями для відпочинку, а також сама вулиця з такою алеєю.

Бюро

Бурса (лат. *волова шкіра*) — гаманець із шкіри. У Західній Європі бурсами називались гуртожитки бідних студентів при університетах, а гаманці прибивали до дверей для пожертвувань грошима.

Бутовий камінь, бут — великі шматки різних каменів (граніту, доломіту, вапняку, пісковика) неправильної форми, одержувані від видачування у повітря гірських порід. Кладку з таких каменів наз. *бутовою*.

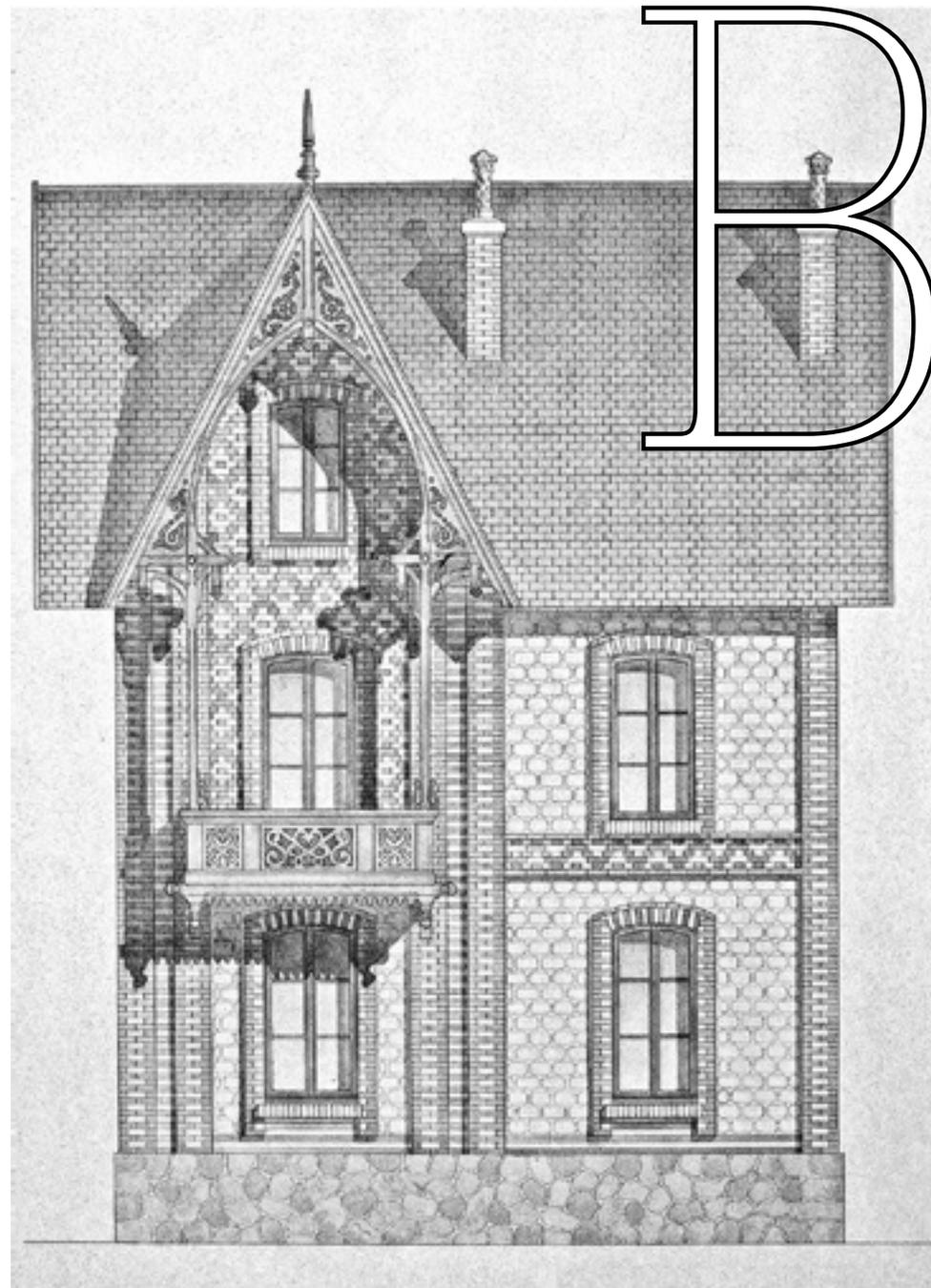
Бювет (франц. *buvette* — *прилавок, стійка*) — споруда над джерелом мінеральної води, іноді сама споруда, обладнана водопроводом від мінерального джерела, де люди безпосередньо беруть воду для пиття.

Бюро (франц. *beureau* — *письмовий стіл*) — 1) невеликий офіс або заклад (напр., архітектурно-конструкторське **Б.**). 2) Стіл з похилою відкидною кришкою, з полицями і шухлядами. Бувають **Б.** з висувною кришкою. Залежно від призначення розрізняють

Б.-кабінет, **Б.**-мисник, **Б.**-секретер тощо [34].

Бюст (від лат. *curtus* — короткий, франц. *buste* — погрудний) — скульптурний погрудний портрет людини. Відомий ще в Давньому Єгипті, Давній Греції і особливо в Давньому Римі. В епоху

Відродження (14–16 ст.) скульптурний портрет досяг високого художнього рівня у творах Ж. А. Гудона, О. Родена, Е. А. Бурделя. В Росії відомі бюсти, створені Ф. Шубіним, М. Антокольським; в Україні — І. Кавалерідзе, М. Лисенком, В. Бородаєм, О. Скобліковим та ін. скульпторами.

*В кожному художнику закладений паросток сміливості,
відважності, без якого не мисливий жоден талант.*

ЙОГАНН ВОЛЬФГАНГ ФОН ГЕТЕ,
німецький поет

Девіз великої родини Терещенків, українських меценатів:

«ПРАГНЕННЯ ДО СУСПІЛЬНИХ КОРИСТЕЙ».

*Немає ні мистецтва без вправ,
ні вправ без мистецтва.*

ПРОТАГОР,
давньогрецький філософ

*Люди, які хочуть досягти щастя і мудрості, повинні постійно
змінюватись.*

КУН-ЦЗИ (Конфуцій),
стародавній китайський філософ і мислитель

Правда божественна в архітектурі

ФРЕНК ЛЛОЙД РАЙТ,
архітектор

*Перш ніж починати наукову роботу потрібно пройти хорошу
проектну та будівельну практику. І навіть розпочинати
архітектурну діяльність — на будівництві. Тільки так!*

ОЛЕКСАНДР ВЕРБИЦЬКИЙ,
архітектор і педагог

*Тільки великі трудівники можуть досягати в мистецтві,
неоцінних результатів їх творчої праці.*

ТАРАС ШЕВЧЕНКО,
поет, прозаїк, драматург і художник

Важок — фігурна деталь у вигляді перевернутої піраміди з цегли або каменю. Конструктивно її підвішували на захованому всередині кладки стіни металевому стрижні, вона була підпорою для декоративних арокочок, розміщених під об'єднувальною великою аркою. **В.** широко використовували в рос. архітектурі 16–17 ст. в декорі воріт, ганків, віконних прорізів.

Важок

Вази (франц. *vase* від лат. *vas* — посуд, посудина) — декоративні вироби у вигляді ваз, а також глечиків, кубків, келихів, кувалів тощо, які в Давній Греції мали різні назви залежно від форми та призначення (амфора, гідрія, кіаф, килик, лекіф, скіфос тощо). Завдяки функціональності форми, пропорційній витонченості та художньо-декоративному оздобленню **В.** стали одним із найпоширеніших декоративних елементів архітектурних будівель та ін. архітектурних об'єктів (малі архітектурні форми, садово-паркова архітектура тощо) упродовж століть, а також нині.

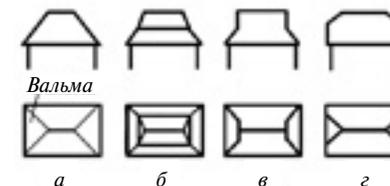
Вал, валик — напівкруглий у перерізі криволінійний архітектурний об'єкт. Широко використовували в різних ордерних композиціях.

Вальма (нім. *Walm* — схил), вальмова покрівля — чотирихвила покрівля з трикутними схилами (валь-

мами) на торцях будівлі. **В.** вважають повною, якщо схил простягається від гребеня покрівлі до карниза будівлі. Якщо **В.** не досягає до карниза або гребеня покрівлі, то покрівлю наз. напіввальмовою.

Ванна — 1) виріб санітарно-гігієнічного призначення у вигляді довгастої посудини для купання. Виготовляють переважно з чавуну, внутрішня поверхня ванни емальована. 2) В басейнах (критих і відкритих) споруда, наповнена водою, для плавання.

Ванна кімната — невелике приміщення для гігієнічних процедур (купання, прийняття душу, умивання та ін.) у квартирі. У лікувальних закладах

Вальмові покрівлі

*а — вальмова;
б — вальмова з ламаними схилами;
в — напіввальмова;
г — мансардна напіввальмова.*

В. к. можуть мати значні розміри і велику кількість ванн.

Ванти (гол. *want* — *відтяжка*, *трос*) — сталеві троси для закріплення висячих конструкцій, напр. прогонів мостів, багатопрогінних покриттів, щоглових споруд [40, 65].

Вапно — продукт випалювання вапняку (осадової гірської породи), крейди та ін. карбонатних порід. Розрізняють **В.** гашене, негашене, натронне тощо. Використовують у будівництві для мурування і штукатурних робіт.

Варіант (франц. *variante* від лат. *varians* (*variantis*) — змінний) — різновид будь-якого рішення, одна із можливих комбінацій, композицій. Напр., **В.** архітектурно-планувально-го вирішення будівлі, споруди.

Варіація (лат. *variation* — *зміна*) — один із засобів композиції, який полягає в поєднанні вихідного елемента, в його видозмінненні, порушенні порядку зв'язків між елементами, перетворенні форм і деталей. В архітектурі **В.** використовує прийоми змінення ритму, пропорцій, масштабу елементів, їх чергування, повторювання, масивності, супідрядності тощо.

Вар'єте (франц. *variete* від лат. *varietas*, букв. — *різноманітність*, бар-

вис-тість) — вид театру, приміщення для естрадних виступів, виконання великих музично-драматичних творів, номерів циркового мистецтва на сцені.

Вбудовані меблі — в основному це вбудовані в ніші шафи, антресолі та шафи-перегородки, які розміщують між кімнатами і використовують як з одного, так і з обох боків. Вбудовані шафи можуть повністю заглиблюватися між стінами або частково виступати з них. Глибина вбудованих шаф має бути не меншою ніж 60 см.

Ведута (італ. *veduta* — *вид*) — в образотворчому мистецтві твір пейзажного жанру. Цей тип пейзажу склався в Італії у 18 ст. (м. Венеція) і дістав визнання завдяки творам Антоніо Канала на прізвисько Каналетто. Основою **В.** є точна перспективна побудова картини, що дає змогу з великою достовірністю зобразити краєвид певної місцевості, найчастіше міську забудову [7].

Великоблокові конструкції — елементи великих розмірів — блоки (в основному стіни й фундаменти) з різних будівельних матеріалів (цегли, бетону, природних каменів). **В. к.** сприяють індустріалізації будівництва, скорочують строки виконання робіт [81].

Великопанельні конструкції — індустріальні вироби великих розмірів, ви-

користовувані у збірному будівництві (панелі стін, переkritтя, покриття, настили тощо). Сприяють скороченню строків будівництва будинків і споруд, зменшенню трудових затрат на монтажні роботи. Найбільше застосовують їх у житлово-цивільному будівництві [81].

Велодром (від лат. *velox* — *швидкий* і грец. *dromos* — *місце для бігу*) — спортивна споруда для тренувань і змагань з велосипедного спорту. Комплекс споруд включає велотрек, трибуни для глядачів, допоміжні та службові приміщення, іноді приміщення громадського призначення [41].

Вентиляція (лат. *ventiliatio* — *привітрювання*) — регулювання повітрообміну в приміщеннях з метою створення сприятливого для людини повітряного середовища, а також для нормального перебігу технологічних процесів, збереження устаткування, будівельних конструкцій тощо [63].

Веранда (англ. *veranda* від інд. — *тераса*) — крита галерея, тераса, частіше закріплені.

Вернісаж (фр. *vernissage* — *лакіровка*) — відвідання виставки певних творів, спеціально запрошеними особами, за день до відкриття для публіки. Вернісаж буває закритим переглядом творів спеціалістами з комерційними інтересами.

Вертеп (*старослов'янська*) — 1) Старовинний ляльковий театр, який в XVII ст. виник в Україні, а вже потім поширюється в Росії XVIII—XIX ст. Він являв собою великий двоярусний ящик, а інколи мав вигляд двоповерхового будиночка. У верхній частині показувалась сцени: народження Христа, поклоніння волхвів та ін. біблійські сюжети. В нижній частині розігрувались різні гумористичні сцени з народного побуту і життя, які розігрував автор — власник цього лялькового театру, що сидів у нижній частині і рухав предмети показу — ляльки, тварини або інше.

Вертикальне планування території — один із основних елементів благоустрою населених пунктів. Роботи з **В. п. т.** полягають у зміні природного рельєфу місцевості відповідно до вимог будівництва споруд і їх експлуатації надалі. Рельєф місцевості змінюють зрізуванням або підсиленням ґрунту на певних ділянках території за раніше розробленим проектом **В. п. т.**, який є обов'язковою складовою частиною проекту планування і забудови міста (селища) [19, 51].

Верф (гол. *werf* — *виробництво*), корабельня — комплекс споруд для будівництва суден або дирижаблів.

Вестибюль (франц. *vestibule* — *передпокій*) — приміщення громадсько-

го призначення в адміністративних, видовищних та ін. громадських будівлях. З **В.** починається вхідна група приміщень, на його площі розміщують кіоски для продажу квітів, сувенірів, періодики, телефонні кабінки або телефони-автомати тощо. У видовищних будівлях приміщення **В.** іноді поєднують з фойє або залом для виставок [62].

Вигадливий, химерний — штучно, навмисно ускладнений, хитроумний об'єкт або запропоноване його вирішення (напр., вигадливий орнамент).

Види мистецтва — усталені форми існування та розвитку різних мистецтв — архітектури, декоративно-вжиткового мистецтва, живопису, скульптури, графіки, художньої фотографії, літератури, музики, хореографії, театру, кіно, телебачення, мистецтва естради, цирку. **В. м.** розрізняють залежно від засобів відтворення дійсності, художніх завдань, специфічних матеріальних засобів створення певних образів тощо. Напр., є просторові або пластичні мистецтва (архітектура, декоративно-вжиткове мистецтво, живопис, графіка, художня фотографія); залежні від часу дії (музика, література); просторово-часові або синтетичні (хореографія, театр, кіно, телебачення, цирк, мистецтво естради).

Скульптура, живопис, графіка та художня фотографія становлять особливу групу образотворчих мистецтв [91, 97].

Видові розкриття — збережені або створені в процесі нового будівництва необхідні умови зорового сприймання об'єкта в оточенні міського або природного ландшафту. Для цього визначають видові зони, осі, точки, які дають змогу без значних перешкод розглядати архітектурно-художні, конструктивні та ін. особливості об'єкта [65].

Виголобок — античний архітектурний облом криволінійної ввігнутої форми, який у поперечному перерізі становить четверту частину кола [17].

Виразні засоби архітектури — композиція, тектоніка, масштаб, пропорції, ритм, пластика об'ємів, фактура і колір матеріалів, синтез мистецтв тощо [35].

Виразність — в архітектурі яскраве втілення в проєкті або будівлі основного задуму, ідеї рішення, відображення їх в образній характеристиці об'єкта; високі художні якості, поєднані з глибиною та ґрунтовністю рішення.

Висотний житловий будинок — житловий будинок з кількістю по-

верхів понад 16. У колишньому СРСР перші **В. ж. б.** було споруджено в Москві в 1949–1955 рр. їх розміщення узгоджене з планувальною структурою міста і завдяки цьому столиця набула мальовничого силуету, а висотні будинки органічно вписалися в архітектурний ансамбль Москви. Нині будівництво **В. ж. б.** досягло широкого розвитку [51].

Виступ будівлі — частина будівлі або споруди, що виступає за межі основного об'єму.

Висячі конструкції — будівельні конструкції (ванти), в яких несучі елементи (троси, кабелі, сітки, канати, плетіння із сталевих ниток та ін.) розраховані на розтягнуті зусилля. При відносно незначній масі та вазі створюється можливість перекриття великих просторів. В Києві, на Подолі, є будівля критого ринку з висячими конструкціями (архітектор В. Г. Штолько) [64].

Викруження — античний архітектурний облом, переріз якого складається з виголобка (зверху) і напівовала (внизу), що безпосередньо прилягають один до одного. Можна також сказати, що профіль цього облому складається з опуклої та ввігнутої дуг [17].

Виробнича практика — вид навчання у спеціальних (професійних)

*Висячі конструкції
Павільйон Меліорації та водного господарства
на ВДНГ УРСР в м. Києві*

навчальних закладах — вузах, коледжах та ін., яке відбувається у виробничих умовах (на підприємстві, в установі). Об'єм, строки і зміст **В. п.** взаємопов'язані з розділами теоретичних курсів, які вивчають, а також спрямовані на їх закріплення та практичне освоєння (зокрема, в архітектурних майстернях та ін. установках).

Виробниче середовище — сукупність матеріально-просторових умов для виробничої діяльності людей (промислові будівлі, споруди, обладнання, транспорт тощо). Архітектори, дизайнери, художники та інженери сприяють удосконаленню економічних, науково-технічних, соціальних та естетичних умов праці у **В. с.** [7, 8].

Виробничі будівлі — див. Промислові будівлі.

Віадук

Віадук (лат. *via* — дорога і *duco* — веду) — шляхова інженерна споруда мостового типу. **В.** будують через дорогу, яр, ущелину тощо. Кам'яні **В.** відомі з часів Давнього Риму. Нині будують залізобетонні, металеві, кам'яні, бетонні **В** [19].

Вівтар, олтар (лат. *aitaria* від *altus* — високий) — у давніх народів жертovníк, місце для жертвоприношень. У Давній Греції і Давньому Римі **В.** був окремою спорудою. У християнських храмах — стіл (престол) для відправлення таїнства. **В.** наз. також схід. ча-

Вівтар

стину християнського храму, яка відділена вівтарною перепоною. З 15 ст. у православних храмах **В.** відділяють іконостасом [77].

Вігвам (алгонкінське — будинок притулок) — невелика конусоподібна будівля, хатина з жердин, накритих шкірою тварин, корою дерев. Поширені такі хатини в індіців Півн. Америки [29].

Відкриття — нове наукове досягнення в процесі пізнання природи і суспільства, яке вносить докорінні зміни в рівень пізнання [26].

Відпочинок — сукупність занять, яким людина може віддаватись зі своєї волі для розваг, для розвитку своїх знань, умінь, участі в іграх, перегляді кінофільмів, і все це після виконання професійних, сімейних, громадських обов'язків. Для відпочинку, а інколи лікування можуть бути використані спеціальні рекреаційні заклади — санаторії, курортне лікування, спортивні ігри тощо [67].

Вігвам

а

б

Відродження

а — Ф. Брунеллескі. Капела Паці у Флоренції, 1443

б — лоджія Дель Консільо на П'яцца деї Синьйорі у Вероні, 1475–1492

Відродження, Ренесанс (франц. *Renaissance*, італ. *Rinascimento* від лат. *renascor* — відроджуюсь) — період у культурному та ідейному розвитку країн Зах. і Центральної Європи (14–16 ст.) від середньовіч. культури до культури нового часу. Його відмітні риси — антиклерикальний характер, гуманізм, звернення до культурної спадщини античності, начебто його «відродження». **Р.** виник і найяскравіше проявився в Італії (початок його — Проторенесанс, 13–14 ст.). Творчість діячів періоду **В.** проникнута вірою в безмежні можливості людини, дає відчуття гармонійної системи світогляду і світобудови.

В архітектурі періоду **В.** значного поширення набули світські споруди — громадські будівлі, міські будинки, палаци. Завдяки використанню ордерних композицій (колонади, аркові галереї, куполи, склепіння, ордерні членування стін) споруди набували величозного

вигляду, гармонійності та відповідності людині. У цей період свої проєкти здійснили видатні архіт. Л. Альберті, Д. Браманте, Ф. Брунеллескі, А. Палладіо, Б. Мікеланджело та ін. (напр., дзвіниця Темп'етто в Римі, гробниця Медичі у Флоренції) [16, 20].

Візантійська архітектура — архітектура, що складалася в період з 5 по 15 ст. і стала основою формування першого в історії купольного архітектурного стилю. Витоки його — як у ближньосхід., так і в рим. архітектурі. Найважливішим елементом візантійського стилю є цегляний купол (часто на барабані), який спирається на паруси і чотири стовпи. Внутрішня поверхня прикрашена поліхромною мозаїкою зі смальти і шматочків мармуру Зодчі цього часу успадкували традиції античності, вдало застосовували відомі архітектурні форми — куполи, арки, паруси, трюми, колони з капі-

телями, а також будівельні прийоми та матеріали.

У 5–6 ст. **В. а.** збагачується різними типами базилік, баптистеріїв, палаців, з'являється радіальне планування вулиць.

З плином часу базиліку як форму культової і громадської будівлі замінює хрестокупольний храм, з'являються нові прийоми формування інтер'єрів і екстер'єрів будівель; стиль досяг свого апогею у 12 ст.

Найзначнішим твором **В. а.** є собор І Святої Софії («Свята Премудрість») у м. Константинополі (нині Стамбул, Туреччина) з напрочуд гарними мозаїками — найвище втілення візантійського генія. Широко відомий також Софійський собор у м. Києві (Україна) з давніми фресками та мозаїкою Божої Матері — Оранти [16, 43].

Вікно — проріз у стіні для доступу в приміщення природного освітлення. З зовнішнього боку **В.** часто оздоблювали декоративними архітектурними деталями (карнизами, сандриками тощо).

Віконниця

Віконниці — переважно дерев'яні щитові конструкції для закривання віконних прорізів з метою сонце- і світлозахисту, охорони вікон від пошкоджень тощо. У громадських будівлях використовували зазвичай металеві **В.**

Вілла (лат. *villa* — садиба, маєток) — замський будинок з садом або парком. У Давньому Римі — маєток, розміщений у замській зоні й призначений для відпочинку та розваг. Крім основного і будинку до комплексу **В.** іноді належали храм, будівля театру, декоративні басейни тощо. За доби Відродження **В.** набула рис строгої композиції — основну споруду розташовували на осі формування всього ансамблю. **В.** періоду бароко має складніші композиційні рішення, а основна будівля відзначалася пишнотою та примхливістю форм і деталей. У 19–20 ст. **В.** перетворюється на комфортабельний будинок з садом або парком у передмісті або в курортній місцевості [19, 20].

Вімана (санскр.) — в архітектурі Індії храм або його основна частина.

Вімперг (нім. *Wimperg* — прикриття, прикраса) — високий шпильастий різьблений фронтон над порталом або віконними отворами у будівлях готичної архітектури [29].

Вінець — у дерев'яному зодстві один горизонтальний ряд колод (або брусів), зв'язаних між собою на кутах врубками. Врубку колод, кінці яких виступають назовні, наз. «в обло», без них — «в лапу», «в шип» [35, 28].

Віртуальна реальність (від середньовіч. лат. *virtualis* — можливий, потенційний і від пізньолат. *realis* — матеріальний; букв. — можлива матеріальність) — часто використовуваний в архітектурному проектуванні уявний світ, уявне середовище, які створюються засобами комп'ютерної техніки і відображаються на екрані дисплея. В такому віртуальному середовищі можна вести пошук варіантів архітектурного вирішення будь-якого об'єкта [14, 26].

Вітраж (франц. *vitrage від vitre* — віконне скло) — декоративна художня композиція (орнамент, сюжет) з кольорового скла або іншого прозорого матеріалу у вікні, дверях. **В.** широко застосовували в готичних культових спорудах, пізніше — в громадських будівлях, палацах. У сучасних будівлях **В.** — суцільне засклення з металевими рамами (найчастіше алюмінієвими) всієї площини стіни.

Вітрина (франц. *vitrine* — заскле-не вікно) — заскленений ящик, шафа або велике вікно, пристосовані

Вімперг

для експозиції або реклами різних товарів чи предметів. Закриті склом **В.** широко використовують у музейних та виставкових приміщеннях.

Вітряний млин, вітряк — переважно дерев'яна споруда у вигляді зрубу або обшитого дошками каркаса, у верхній передній частині якого на осі, спрямованій проти вітру, розміщено крила. **В. м.** ставили па підвищеннях або на рівній, відкритій для вітру місцевості; за допомогою

Вітряк

Водонапірна вежа

колоди-важеля їх повертали назустріч вітру. У **В. м.** з кам'яними стінами поворотною є лише верхня дерев'яна частина з віссю і крилами на ній [43].

Віхара (санскр.) — в архітектурі Індії будівля гуртожитку в комплексі монастиря або храму.

Вказівники масштабу — частини, елементи будівлі, пов'язані зі звичними для людини розмірами, які зумовлені практичними вимогами або загальноприйнятими нормами, — східці, сходи, перила, балкони та їхні поручні, висота поверхів у житлових будинках і т. ін. **В. м.** мають велике зна-

Ворота

чення в оцінці масштабності будівель або споруд, відповідності їх навколишньому середовищу [8].

Внутрішній сад, зимовий сад — приміщення з великою кількістю декоративних рослин цілорічного циклу, яке займає одне із центральних місць у будинку й органічно пов'язане з природним і штучним оточенням (сусідніми приміщеннями, зовнішнім простором) [68].

Водонапірні башти — підняті на певну висоту (або розміщені на підвищеннях рельєфу) резервуари для регулювання тиску води у водопровідній мережі й забезпечення рівномірного надходження її до споживачів. Розрізняють питні, промислові, сільськогосподарські, протипожежні та ін. **В. б.** Вони виділяються в забудові своїм силуетом та висотою і часто стають домінантою в навколишньому просторі.

Водопровід, водопостачання — комплекс інженерних споруд та пристроїв, що забезпечують добування, очищення й подавання води із природних джерел споживачам [81].

Водяне опалення — поширена система опалення житлових і громадських будівель, в якій теплостачання передається гарячою водою через опалювальні прилади, установлені

в приміщеннях (радіатори, конвектори тощо).

Вокзал (англ. *vauxhall*) — комплекс будівель, споруд і пристроїв для обслуговування пасажирів, організації руху транспорту, розміщення службовців. За видами транспорту розрізняють **В.** залізничні, автомобільні, річкові тощо. Комплекс зазвичай включає привокзальну площу, пасажирський будинок, перони (причали, дебаркадери, пірси), кілька службових споруд тощо. Слово «**В.**» прийшло до нас з Англії. У передмісті Лондона був парк, а в ньому — розважальний заклад, який у 17 ст. належав Джейн Вокс — звідси назва вокзал. У Росії в м. Павловську поблизу Петербурга залізниці належав пасажирський будинок, який одночасно був розважальним залом і також наз. **В.**

Вольтер(а) (франц. *voliere* — *пташник*) — заготована або огорожена металеву сіткою ділянка землі, призначена для утримання диких (у зоопарках) або свійських тварин. Підлога у **В.** має міцне покриття, здебільшого дерев'яне.

Волюта (итал. і лат. *voluta*, букв — *завиток, спіраль, сувій, згорток*) — архітектурно-декоративна деталь у формі завитка з «вічком» у центрі. Це складова частина іонічної і коринфської капітелей. Використовують як архітектурну деталь вікон, карнизів, пор-

Восьмерик на четверику

талів [17, 18].

Ворота, брама — 1) широкий, що закривається стулками, проїзд у двір. 2) Широкі двері в будівлі. Дерев'яні або металеві ворота часто мають декоративно-художнє оздоблення.

Вугілля — матеріал для малювання, одержуваний спаленням тонких гілок дерева (берези, клена) або обструганих паличок. Малюнок, виконаний вугіллям, потребує закріплення на папері.

Восьмерик, восьмикутник — в укр. та рос. архітектурі 17–18 ст. восьмикутна в плані споруда або частина споруди (частіше культової). Часто **В.** будували на четверику, тобто на чотирикут-

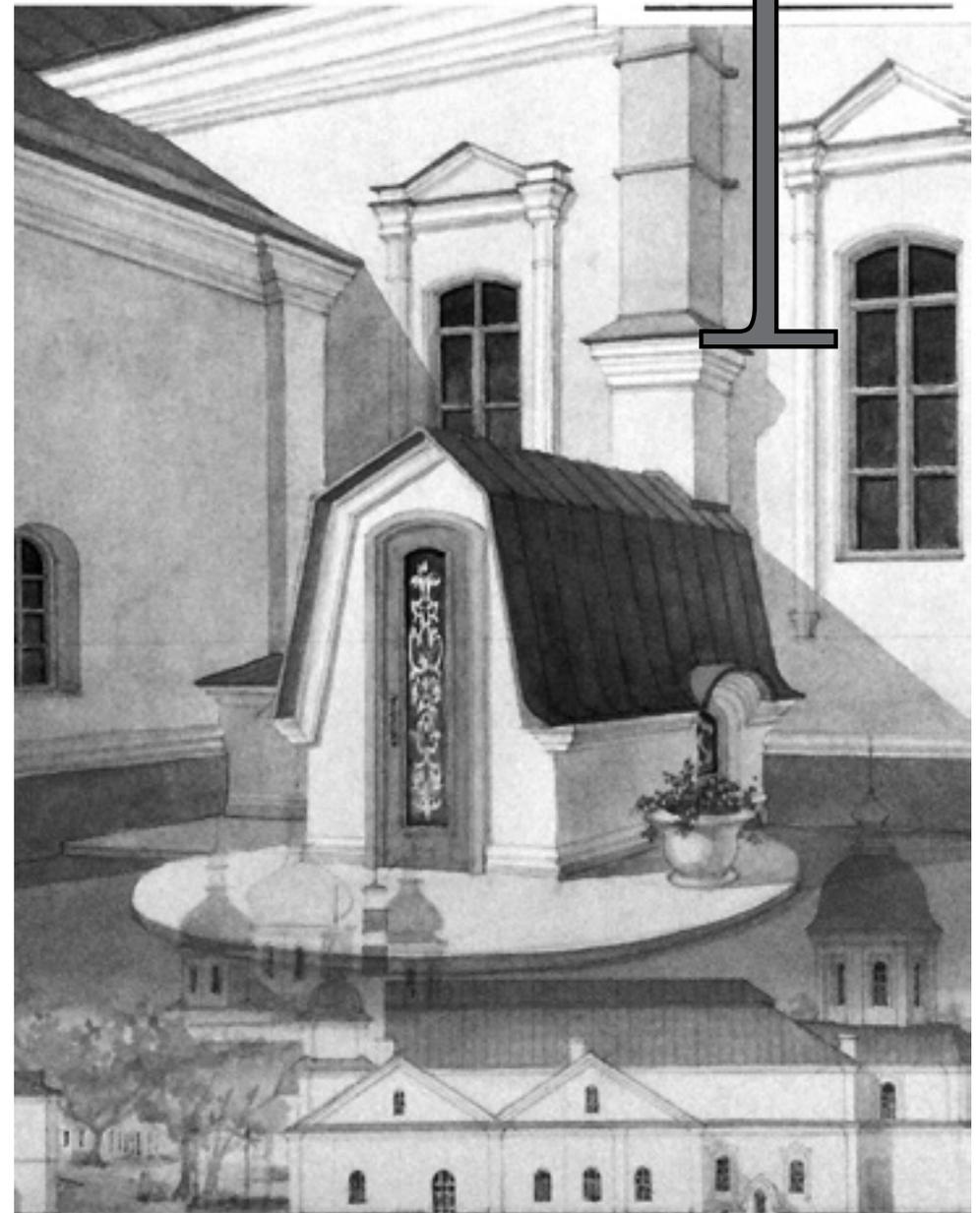

Волюта

ній основі. Таке рішення характерне для кам'яних і дерев'яних церков [77].

Вулиця — в населеному пункті простір між двома рядами будинків для проходу пішоходів та для руху транспортних засобів. Розрізняють **В.** житлові, селищні, магістральні, місцеве та загальноміського значення.

Вулиця торговельна — одна із вулиць міста, на якій зосереджено торговельні будівлі — універмаги, магазини спеціального та спеціалізованого призначення, різні кіоски тощо. Здебільшого така вулиця стає пішохідною, закритою для наскрізного руху транспорту [19].

Обмірно-проектна практика. Трапезна на подвір'ї «Софії Київської». Учбова робота КНУБА, 2019

Глибока ніч. Будинки сплять і люди,
Лиш інколи промчить автомобіль,
Та сяйво блисне, та не знає відкіль
Озветься голос. Тіні мов прибуду
Снують і коливаються усюди.
Скінчив роботу я, але не біль
У серці, ні! Заграє зранку хміль,
І день великий наче свято буде.

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ,
поет, перекладач і публіцист

Ти знаєш, що ти — людина?
Ти знаєш про це чи ні?
Усмішка твоя — єдина,
Мука твоя — єдина
Очі твої — одні.

Більше тебе не буде
Завтра на цій землі
Інші ходитимуть люди,
Інші кохатимуть люди —
Добрі, ласкаві і злі.

Сьогодні усе для тебе —
Озера, гаї, степи.
І жити спішити треба,
Кохати спішити треба —
Гляди ж не проспни!

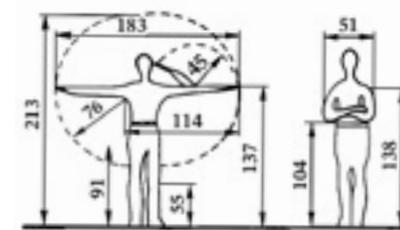
Бо ти на землі — людина,
І хочеш того чи ні —
Усмішка твоя єдина
Мука твоя — єдина
Очі твої — одні.

ВАСИЛЬ СИМОНЕНКО,
поет і журналіст

Рух — вирішальний мотив нашого часу... Технічна та художня
форма знову зростаються в органічну єдність.

ВАЛЬТЕР ГРОПУС,
архітектор

Габарит (франц. *gabarit* — модель, шаблон) — граничні зовнішні обрис (контур) предмета, споруди. В архітектурі відомий термін «габарити людини», що означає умовні середні розміри тіла людини в стані спокою і руху. Г. людини є вихідною основою архітектурного проектування будівель і споруд [8].

Габарит

Гавань (гол. *haben* — затока) — прибережний водний простір, захищений природно або штучним способом від хвиль, вітру, течій, для стоянки суден і виконання на них вантажних операцій, для стояння яхт, човнів.

Гавіт, жаматун — у вірменській середньовіч. архітектурі приміщення, аналогічне притвору (бабинцю) в храмі, зазвичай зал, перекритий склепінням на арках. Іноді це окремий будинок усипальні, місце для молитви, зібрань [20].

Газон (франц. *gazon* — дерен, трава) — ділянка землі в парку, саду, на бульварі, засіяна травою, яку постійно коротко підстригають.

Галерейний житловий будинок — багатоповерховий житловий будинок, в якому входи до квартир влаштовані з відкритих або зашкленних галерей, розміщених з одного боку будинку і з'єднаних між собою сходами або ліфтами. Галереї влаштовують

або на кожному поверсі, або через поверх [7].

Галерея (франц. *galerie* — довгий критий прохід, штольня) — 1) довге і вузьке крите приміщення, яке з'єднує частини будинку. Одна із поздовжніх стін може бути з колон, які тримають перекриття. 2) Підземний хід, що з'єднує приміщення або шахти. 3) Верхній ярус зали для глядачів (гальорка). 4) Приміщення для експонування художніх творів, також назва багатьох художніх музеїв (напр., Третьяковська галерея в Москві) [7].

Галерея

Генеральний план

Галтель (від нім. *Hohlkehle* — жолобок) — 1) дерев'яна планка з фасонно обробленою лицьовою поверхнею (жолобок, валик тощо) для прикривання шпарин (напр., між стіною і підлогою — плінтус). 2) Інструмент для стругання жолобків, фігурних профілів.

Гама кольорова — у мистецтві гармонійно взаємопов'язані відтінки кольору з одним домінуючим. Розрізняють гами теплу, холодну, світлу [52].

Гараж (франц. *garage* — запасний) — окрема будівля або комплекс будівель та споруд для зберігання, технічного обслуговування, ремонту транспортних засобів (автомобілів, тракторів, самохідних машин тощо).

Гармонія (грец. *harmonia* — зв'язок, розмірність), гармонійність — в архі-

тектурі пропорційність окремих частин або елементів будинку, споруди, злиття їх в єдине органічне ціле, яке відзначається виразністю використаних архітектурно-художніх засобів, відповідність їх творчому задуму й оптимальному вирішенню функціональних завдань [26, 35].

Гарнітур (франц. *garniture* — набір) — комплект предметів, призначених для якоїсь мети і створених за єдиним задумом з використанням певних художньо-декоративних засобів (напр., Г. меблів).

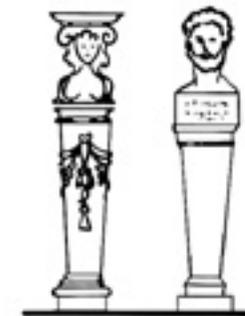
Генеральний план — головне, основне креслення, яке ілюструє рішення питань планування і забудови певної території чи ділянки. **Г. п.** міста включає, напр., рішення планування, забудови, упорядкування, розміщення транспортних зв'язків (магістралей, вулиць тощо), інженерних мереж, організацій системи культурно-побутового обслуговування, розміщення підприємств промисловості, енергопостачання, складів тощо. На практиці розробляють **Г. п.** промислових підприємств, міст, центрів, ділянок забудови тощо [62].

Геомантія (грец. *geomantion* від *ge* — земля і *mantion* — плац) — вчення про символічність геометрії в архітектурі, про зв'язок розташування і планування будівлі з небесними світилами [18].

Геометричний стиль (грец. *geometria* від *ge* — земля і *metria* — вимірюю; *stylos* — паличка) — в мистецтві одна із ранніх стадій розвитку давньогрец. мистецтва (9–8 ст. до н. е.). Характерними рисами **Г. с.** є зображення смужок меандра, хрестів, кіл, поєднання трикутників і крапок. Трапляються геометризовані зображення людей та тварин. Найповніше **Г. с.** проявився у вазопису, простежується в ювелірних виробках та ін. прикрасах. Початки **Г. с.** відносять в археологічній культурі згодом мідного віку, до якої належить Трипільська культура (4000–2000 до н. е., назва від с. Трипілья Київської обл. України). Багато пам'яток цієї культури — предмети культу і побуту, прикрашені «килимовими» поєднаннями крапок, трикутників, орнаментальними стрічками, зображеннями хреста, кола тощо, свідчать про спорідненість із цим стилем елементів і рис [39].

Герма (грец. *herma* — підпора, стовп) — чотиригранний, що звужується донизу, стовп, підставка для погруддя (спочатку Гермеса — бога торгівлі). В античні часи так наз. шляхові й межові знаки. З 16 ст. **Г.** використовують як засоби декоративно-паркових композицій.

Гідропарк (від грец. *hydor* — вода і *парк*) — парк або сад, багатий на вод-

Герма

ні елементи і споруди (ставки, канали, каскади, фонтани, басейни тощо).

Гіпостиль (від грец. *hipostylos* — підтримуваний колонами) — великий багатоколонний (гіпостильний) зал палацу або храму в країнах Давнього Сходу (Іран, Єгипет). Відмітною рисою такого залу є масивні, тісно поставлені колони.

Гласис (франц. *glacis* — поле біля насипу) — в архітектурі незабудований простір перед фортецею. У процесі

Гіпостиль

Гобелен

розвитку міста з фортеці Г. перетворювався на садок, парк або майдан серед забудови.

Гліпготека (від грец. *glyptos* — вирізаний, виліплений і *theke* — сховище) — будівля або окреме приміщення, в якому міститься зібрання творів скульптурного мистецтва або гліптики (мистецтва різьблення по коштотвних та напівкоштотвних каменях). Творами гліптики є печатки, геми, різні прикраси. Геми з опуклими зображеннями наз. каменями, а з урізаними в товщу каменя, тобто заглибленими, — інталіями. Мистецтво гліптики відоме з найдавніших часів (3–1 тис. до н. е., Шумер, Ассірія, Вавилон), його розвиток спостерігається впродовж усіх епох та періодів формування мистецтва, проте в 9 ст. занепало. Нині використовують у декоративно-вжиткових роботах (в основному в прикрасах).

Гобелен (франц. *gobelin* — килим, шпалера) — витканий ручним способом килим-картина (шпалера)

для оздоблення парадних приміщень у палацах, замках вельмож. Нині Г. широко використовують в оформленні інтер'єрів громадських, а іноді й житлових будинків. Відомий з середини XVI ст. виготовлений братами Гобелен у передмісті Парижа. Відзначався гармонійним поєднанням з вбранням інтер'єрів, анфілад. Мав пишне орнаментальне обрамування, рубчасту структуру плетіння. Мають назви алентура, вердюра, мільфльора, савоннері. Монументальної декоративності та живописності та символічності гобелени досягли на початку XX ст. мали вплив на розвиток монументально-декоративного живопису, його колорит та інше [77].

Гопурам (санскр.) — башта над брамою в огорожі середньовіч. інд. храмів.

Горельєф (франц. *haut-relief*, букв. — високий рельєф) — скульптурне зображення, що підвищується над площиною фону більш ніж на пол. свого об'єму.

Горизонталі (від грец. *horison* (*horisontos*) — розмежовувальний, *isos* — рівний, *hypso* — висота) — лінії на карті або кресленні місцевості, що сполучають точки земної поверхні з однаковою абсолютною висотою над рівнем моря. Г. передають форму рельєфу місцевості.

Гостиний (купецький) двір — у рос. містах комплекс будівель для торгівлі та зберігання різних товарів. В 16–17 ст. Г. д. — це площа прямокутної форми, оточена галереями. В 18–19 ст. Г. д. — прямокутна споруда з відкритими на довколишні вулиці галереями, аркадами, колонадами.

Готель (франц. *hotel* від лат. *hospitallis* — гостинний) — 1) будинок для обслуговування і нетривалого проживання приїжджих. Найзначнішу частину займають номери для проживання; громадська частина — це бюро обслуговування, підприємство харчування, іноді глядачева зала та кілька приміщень обслуговування і службового призначення. 2) У Франції багатий міський особняк [30].

Готика (італ. *gotico*, букв. — готський) — архітектурний і художній стиль (від середини 12 до 16 ст.), поширений у Європі. Назва — від нім. племені готів. Готичний стиль прийшов на зміну романському (10–12 ст.) і набув розвитку переважно у культових будівлях. Характерною особливістю архітектури є підпорядкованість форм вертикальному ритму, використання стрілочастих склепін на ребрах (нервюрах), багатство різних кам'яних оздоблень, скульптурних зображень.

В архітектурі цього періоду панівною будівлею став собор. У його

Готика

конструктивній системі стрілочасті арки спираються на стовпи, бічний розпір хрестових склепін, викладених на нервюрах, передається аркбутанами на контрфорси. Ця система дала змогу створювати величні, спрямовані у височінь інтер'єри соборів з величезними вікнами, заповненими багатобарвними вітражами. Висотність вирішення соборів підкреслювали величезні ажурні башти, стрілочасті арки вікон, перспективні портали, динамічні статуї, витончений орнамент.

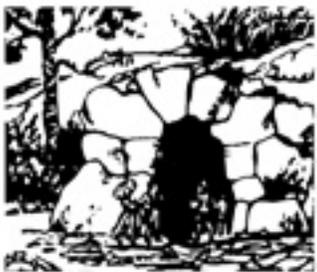
У цей період розвивалися містобудування і спорудження громадських будівель (житлових будинків, торговельних рядів, ратуш). В архітектурних творах цього часу зростає цікавість до реального світу, природи, переживань людини. Г. змінив стиль відродження. Прикладами готичної архітектури можуть бути Собор Паризької Богоматері (Франція), собор у Кельні (Німеччина), собор у Мілані (Італія) [11, 20].

Грифон. Перуджа, Італія

Готовальня — набір інструментів для виконання креслярських і конструкторських робіт (циркулі, рейсфедери, вимірювачі, транспортир тощо).

Графіка архітектурна (грец. *graphike* від *grapho* — пишу, креслю, малюю) — вид образотворчого мистецтва, зміст якого полягає в тональному або лінійному (лінеарному) зображенні об'єкта проектування. **Г. а.** включає прийоми технічного рисунка і поліхромного живопису, мистецтва креслення й відмивки. Особливістю **Г. а.** є умовне зображення об'єкта, створеного творчою уявою архітектора [44].

Грот

Гребінь — колода з жолобом, яка завершує дах у дерев'яних будинках. Часто кінці К. мали скульптурне завершення — коник — скульптурна прикраса на горизонтальному ребрі, утвореному перетином двох схилів покрівлі. В рос. дерев'яному зодчестві зазвичай зображували голову коня, птаха, тварини тощо.

Гребля (рос. — *плотина*) — гідротехнічна споруда на річці, струмку для створення напору води за рахунок різних її рівнів. Великі греблі мають шлюзи — ворота для пропуску суден, човнів, спуску зайвої води. Невеликі греблі або загати використовуються в ландшафтній, парковій архітектурі [66].

Гридниця — приміщення в княжому палаці Давньої Русі (9–12 ст.) для проживання гридників — князівських дружинників.

Грифон (франц. *griffon* — гриф, птах від лат. *gryphus* — чудовисько) — фантастичне чудовисько з тулубом лева, крилами орла і його головою (іноді з головою лева). Г. були декоративними прикрасами будинків і споруд.

Гробниця — архітектурна споруда, в якій покоїться прах померлого і яка увічнює його пам'ять. Прикладом Г. можуть бути давньоєгипетські піраміди, скельні Г., мавзолеї та саркофаги.

Грот (франц. *grotte* від італ. *grotta* — печера) — паркова споруда у вигляді неглибокої печери, перекритої склепінням. Характерні для паркових композицій 16–18 ст. Споруджуючи Г., йому намагаються надати вигляду природної печери [66].

Гротеск (франц. *grotesque*, букв. — химерний, комічний від італ. *grotta* — печера) — 1) орнамент, в якому вигадливо поєднують різні декоративні та зображальні мотиви (рослини, тварини, маски тощо). 2) Вид шрифту з рівномірною товщиною штрихів, без відсічок. 3) Особливий тип художньої образності, в якому контрастно сполучаються фантастика і реальність, прекрасне і потворне, трагічне і комічне. Г. містить у собі багатозначну змістовність, і це не дає змоги розуміти його буквально. В середньовіччя він став формою народної культури, яка відображала діалектику розуміння буття (в житті — карнавали з масками, в мистецтві — химери, фантастичні зображення). В період Відродження досяг вершин художньої виразності (живопис Х. Босха, П. Брейгеля), пізніше — став засобом викриття соціальної дійсності (твори Ф. Гойї, О. Дом'є). Нині елементи Г. багато художників використовують у соціальній і політичній карикатурі, сатири.

Гротеск

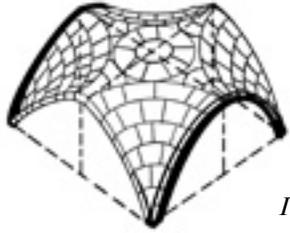
Гульбище — тераса або галерея, що прилягає до будівлі на рівні перекриття підвалу. Характерні для культурних будівель Росії 16–17 ст. У житлових будинках така галерея оперізувала будівлю на рівні першого або другого поверху [77].

Гурт (нім. *Gurt*, букв. — пояс, попряга) — 1) у готичній архітектурі арка, викладена з клиноподібних каменів, що укріплює ребра хрестового склепіння. 2) Профільована тяга на фасаді будівлі. 3) Те саме, що й нервюра.

Гуртожиток — будівля для тимчасового проживання одиноких студен-

Гульбище

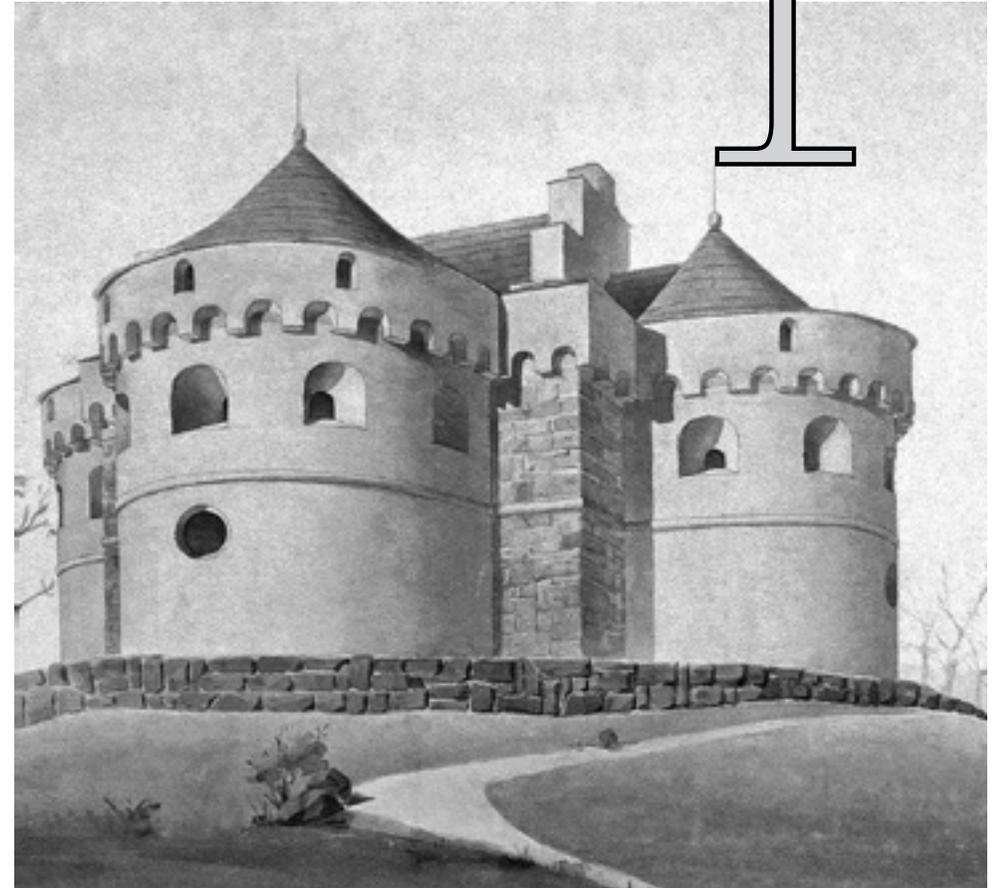
Гурт

тів, робітників, службовців у період навчання або роботи до отримання ними житла для постійного проживання. Для сімейних пар іноді проєктують спеціальні Г., де для кожної сім'ї передбачено окрему малометражну квартиру. В Г. крім житлових

кімнат є робочі кімнати, клубне приміщення, кілька приміщень для обслуговування та самообслуговування мешканців, часто — їдальня або буфет.

Густота населення — співвідношення кількості населення і площі території, на якій це населення проживає. Вимірюють кількістю постійних мешканців на 1 км^2 . Цей показник має важливе значення в містобудуванні (напр., у розв'язанні питань районного планування) [19].

Гути — див. Краплі.

*Гратчасті вікна древнього собору
Нікому не нагадують в'язницю,
Бо їх художнє рішення й декор
Являють цілісність і гармонійність твору.*

ПАВЛО БЕЗРОДНИЙ,
архітектор, педагог і художник

*Наша українська архітектура буде органічно пов'язана
з традиціями зодчества українського народу. Україна багата
на чудові, глибоко національні пам'ятки образотворчого
мистецтва, тому велике значення народної творчості,
її традицій, декоративно-орнаментальних елементів
в архітектурному творі має бути творчо викладено мовою
сучасності.*

ВОЛОДИМИР ЗАБОЛОТНИЙ,
Перший Президент Академії
Архітектури УРСР

Життя само по собі вже є самою прекрасною казкою.

ГАНС ХРІСТІАН АНДЕРСОН
датський казкар, романіст, поет і драматург

*Архітектура та музика рідні сестри: обом властиві
матеріальне і духовне начало; у музиці ми знаходимо
архітектуру, а в архітектурі музику. І та і інша тяжіють
до сублимації. Сублимація — глибоко індивідуальний процес...
Їй потрібно щось, де є все і нічого: пропорція. Пропорція —
це ряд сполучених співвідношень. Вона не потребує ні мармуру,
ні золота, ні скрипки Страдіваріуса, ні голосу Карузо.*

ЛЕ КОРБЮЗЬЄ,
архітектор і художник

*Із духовного вогнища наших предків,
ми повинні брати не охололий попіл
а палаючий вогонь.*

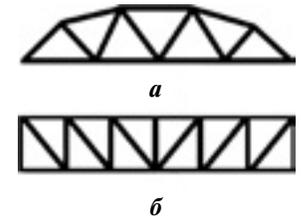
АНРІ БАРБЮС,
французький письменник

Ганок — невеличка прибудова для входу в будинок у вигляді підвищеної над землею площадки (іноді обгородженої поручнями), з піддашком на стовпчиках і сходами.

Гонт (польськ. *gont* — тріска, скіпка), **дранка (драниця)** — дерев'яні клиноподібні дощечки (ялинові, соснові тощо) з поздовжньою канавкою на торці для закріплення на даху. Застосовують для покриття будівель у місцевостях багатих на ліси (Карпати, Північ Росії та ін. області).

Гратчасті конструкції — у будівництві будинків та споруд несівні конструкції (ферми, колони, рами, арки тощо) зі сталі, залізобетону, дерева, композиційних матеріалів, утворювані прямолінійними стрижнями, які скріплені вузловими з'єднаннями (з використанням болтів, заклепок, електрозварювання) [40].

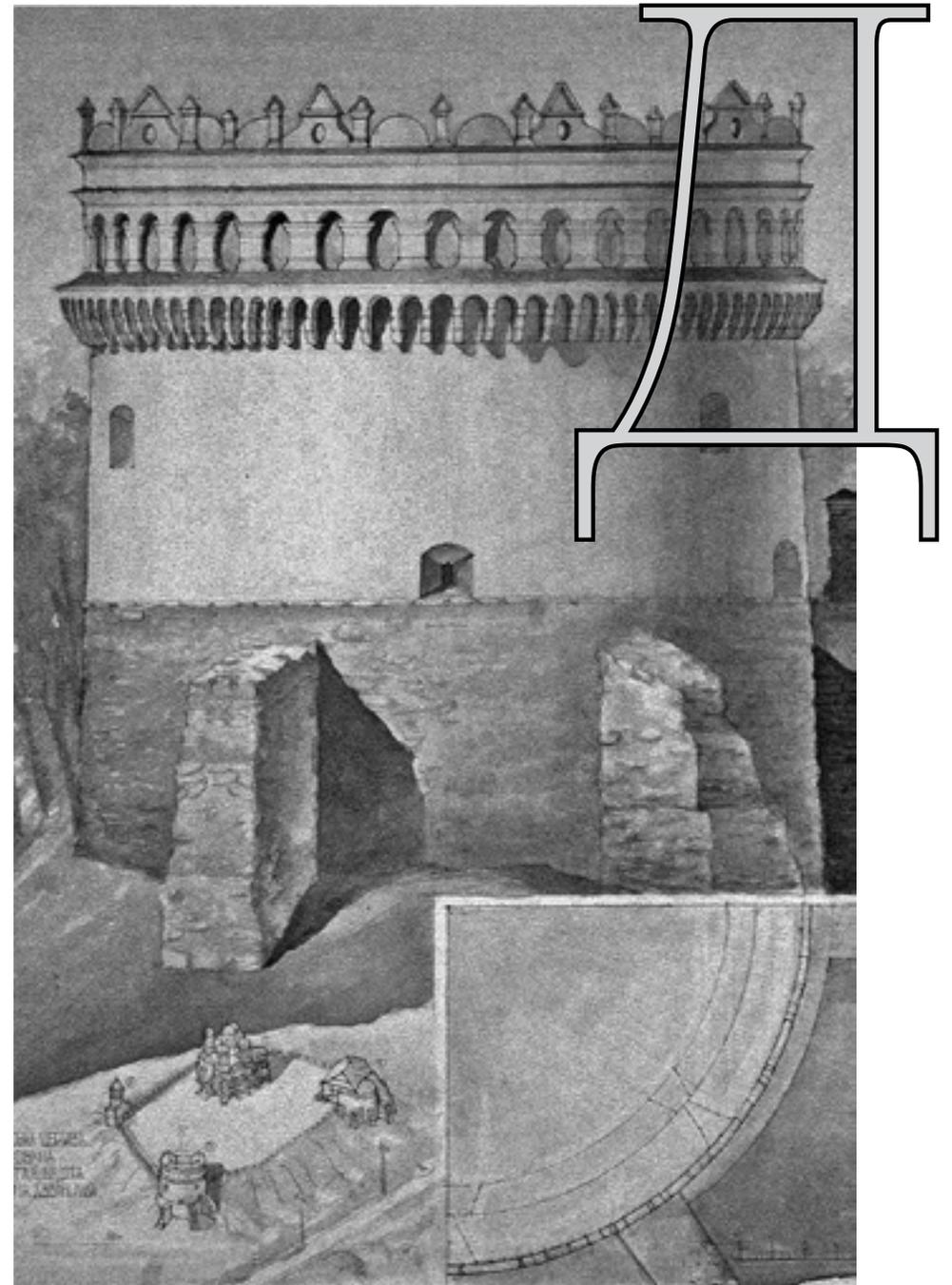
Гратчасті меблі — меблеві вироби, які виготовляють переважно з дерев'яних брусків або на основі металевих

*Гратчасті конструкції
Схема балкових ферм з трикутними
гратами (а) і розкїсна (б)*

вого каркаса (столи, стільці, табурети, ліжка, етажерки, стелажі тощо).

Ґрунт (нім. *Grund* — основа, ґрунт) — 1) узагальнена назва гірських порід, що залягають на поверхні землі в т. зв. зоні вивітрювання і які є об'єктом інженерно-будівельної діяльності людини. Поділяють Ґ. на скельні й крихкі. Мають велике значення під час проектування та будівництва фундаментів будівель, споруд тощо. 2) Ґ., ґрунтовка для живопису — нанесений на основу (дерево, стіну, полотно) проміжний шар, на який накладають фарби. Розрізняють Ґ. клейові, олійні та емульсійні [97].

Тушова відмівка. Кругла башта в Острозі. Учбова робота КНУБА, 2018

*Душа — це хата. Чимало в ній вікон,
Та змалку зачинені всі.*

*Батьки відкривають, але тільки в міру
І в простір своєї душі.*

А далі, як ви не ледачі, читайте,

Спілкуйтесь, шукайте своє,

І вікна в життя вже самі відкривайте,

Щоб взнати, яке воно є.

Є вікна в природу, в науку, в мистецтво,

У простір кохання без меж.

Життя твориш ти інтелектом і серцем,

Це шлях, який сам обереш.

ВІТАЛІЙ ІВАШЕНКО

поет, театральний діяч, науковець, винахідник

*Простота, правда і природність —
ось три великі принципи прекрасного
у всіх творах мистецтва.*

**Крістоф Вільгальд Глюк,
німецький композитор**

Більше думай, а тоді вирішуй. Спіши повільно!

**Григорій Сковорода,
філософ, поет, богослов, педагог**

*Саме народна архітектура, кераміка і розпис, творчість
майстрів вітчизняного живопису, стали основою мистецького
кредо в Україні.*

**Василя Кричевський,
живописець, архітектор, графік, художник
театру і кіно, майстер декоративно-
прикладного мистецтва і педагог**

Давній світ — позначення в історії періоду ранньокласових суспільств на Давньому Сході, в Греції і Римі [49].

Давньоруське мистецтво — мистецтво держав і князівств, що входили до складу Київської Русі (9–13 ст.). Це мистецтво накопичило досвід і освоїло традиції слов'янської культури, культур Візантії, країн Балканського півострова. **Д. м.** залишило видатні пам'ятки церковної і світської архітектури (Софійські собори в Києві і Новгороді, князівські палаци, тереми та ін. будівлі), мозаїки, фрески, рельєфи, декоративні вироби. Період **Д. м.** охоплює не лише часи Київської Русі, а й пізніший період (13–17 ст.) [29, 49].

Давня Русь — загальна назва східнослов'янських князівств 9–13 ст.

Дагоба — меморіальна буддійська споруда в країнах Сходу, подібна до інд. ступи (див. ступа).

Дарбазі — давній тип житла в гірських районах Грузії зі ступінчастим дерев'яним покриттям, т. зв. гвіргвіні. У Вірменії подібне житло наз. глхатун, в Азербайджані — карадам.

Дарохранительниця — священна посудина, у якій зберігаються наперед освячені дари. За звичай вста-

*Давньоруське мистецтво
П'ятницька церква в Чернігові (12–13 ст.)*

новлюються на престолі. Є також переносна, яка використовується для причастя святими дарами (наприклад, у лікарні) [77].

Двері дяконські — двоє одноствулкових дверей, розташованих в іконостасі обабіч царської брами (у невеликих храмах і приділах), дяконські двері встановлюються з одного боку. Слугують для входу у вітвар служителів церкви і духовенства [77].

Дарбазі

Дах

Дах — верхня обгороджувальна частина будівлі, конструкція якої складається з несівної основи (крокви, ферми, прогони, панелі тощо) і зовнішньої оболонки — безпосередньої покрівлі. **Д.** влаштовують з горищем і без нього (сумішені).

Двір — ділянка землі при одному або кількох будинках, на території якої розмішено різні будівлі й споруди.

Дезурбанізм (від франц. *des* — заперечення і лат. *urbanus* — міський) — напрям у містобудуванні 20 ст., відповідно до якого замість великих міст пропонується вільне розселення серед природи таким чином, щоб більша частина людей отримала власне індивідуальне житло на невеликих земельних ділянках [20].

Деїсис (грец. *моління*) — композиція з трьох ікон — в центрі ікона Ісуса Христа, ліворуч ікона зверненої до нього Богородиці, праворуч — Іоанна Хрестителя [77].

Деїсисний чин — багатоіконна композиція, в центрі якої розмішені три ікони деїсиса, а обабіч — ікони архангелів, апостолів і святих. Ця композиція становить частину іконостасу.

Деконструктивізм (англ. *deconstruction* — руйнація, знищення) — саме поняття визначив філософ Ж. Дерріда і стосувалося воно скоріше літератури і філософії. Однак останнім часом з огляду на наукові концепції і нові засоби комунікації та інформації, а також їхні дослідження в галузі архітектури **Д.** влився в постмодернізм. Нині **Д.** — напрям у розвитку архітектури, представники якого Ф. Гері, П. Ейзенман, Р. Коолхас, З. Хадід, Б. Цумі, Х. Фуджі та ін., наслідуючи багато в чому пошуки рос. авангарду (І. Леонідов, К. Малевич, М. Ладовський) та радянського конструктивізму, працюють на контрасті логіки і порядку, використовують багатопланові зображення, ламають площини, складні геометричні форми, руйнуючи тектоніку споруд і просторові рішення. Позитивною якістю **Д.** є можливість вирішення складних функціональних завдань мегаполісів, комунікаційних вузлів, високотехнологічних об'єктів [38].

Декор (франц. *decor* — прикраса, декорації від лат. *decoro* — оздоблюю) —

єдність зовнішнього оздоблення будинку, споруди або інтер'єрів художньо-декоративними засобами (скульптура, монументальний живопис, ліплення тощо).

Декоративне мистецтво — рід мистецтв (монументально-декоративне, декоративно-вжиткове, мистецтво оформлення), які нарівні з архітектурою формують матеріальне середовище довкола людини, надаючи йому естетичних якостей та посилюючи їх. Монументально-декоративне мистецтво призначене для оздоблення творів архітектури і розкриття їхнього ідейно-образного змісту, створення садово-паркових ансамблів і композицій; декоративно-вжиткове мистецтво створює художні предмети побуту й обстановки для формування інтер'єрів; мистецтво оформлення застосовують для оформлення свят масових заходів тощо [80].

Демографія (від грец. *demos* — народ і *grapho* — пишу) — соціально-економічна галузь науки, що вивчає населення, закономірність його відтворення, його географію, структуру, склад, кількісну і просторово-часову динаміку в громадсько-історичній зумовленості. Дані **Д.** широко використовують у містобудуванні [43, 46].

Дендрологія (від грец. *dendron* — дерево і *logos* — вчення) — розділ бо-

таніки, що вивчає деревні й кушові рослини. Знання з **Д.** мають важливе значення для садово-паркового мистецтва й озеленення територій, а також для ландшафтної архітектури [66].

Дендрологічний парк — територія призначена для збереження і вивчення у спеціально створених умовах різноманітних видів дерев, кущів, чагарників та їх композицій.

Дендропарк — великий парк або сад, де поряд з місцевими породами дерев і кущів зібрано переважно реліктові, а також екзотичні рослини. Часто такий парк створюють на природній ділянці місцевості, багатій на лісові насадження та водойми, доповнюючи штучним дендрарієм і спорудами садово-паркової архітектури (напр., **Д.** «Софіївка» а Умані) [66].

Дентикули (від лат. *denticulus* — зубчик), зубчики, сухарики — ряд невеликих декоративних прямокутних виступів на карнізі в іонічному та коринфському ордерах.

Дерев'яна архітектура — мистецтво будувати з дерева. Особливої виразності **Д. а.** досягла у будівлях Буковини, Закарпаття, Півночі Росії та ін. регіонів. Відомо дві конструктивні системи **Д. а.**: зрубна (рублене спорудження будинків,

Дерев'яна архітектура

храмів, господарських будівель), яку використовують у країнах Схід, і Півн. Європи, і каркасна (будівництво із застосуванням вертикальних опор, горизонтальних ригелів і розкосів), яку в Європі наз. фахверком. Ця система набула поширення в багатьох країнах Азії, Африки, Америки, Океанії. **Д. а.** вирізняється простотою форм, багатством їх поєднань і комбінацій, умілим виявленням декоративних якостей дерева, застосуванням різьблення та розпису. Пам'ятки дерев'яного зодчества — диво творинь людських рук (напр., 22-купольна Преображенська церква та ін. будівлі в с. Кижі; церква св. Юри в Дрогобичі) [27, 28].

Десюдепорт (франц. *dessus de porte*, букв. — над дверима) — панно, декоративна прикраса, розміщена над дверима в інтер'єрі приміщення.

Деталь архітектура — виріб (або його частина), призначений для наступного включення в цілісну композицію, в загальне ціле (будівлю, споруду). **Д. а.** може становити

ти виразну частину проекту, будинку, його фасаду тощо.

Дзвіниця — башта, верхній ярус якої має відкриті віконні прорізи; призначається для підвішування дзвонів. Зазвичай розміщена поряд з храмом або входить в його композицію. В Італії має назву кампаніли.

Дизайн (від англ. *design* — проектувати, планувати, а також план, рисунок) — художнє конструювання, один із видів проектної роботи — художньо-конструкторська діяльність, в основному в промисловості, пов'язана зі створенням виробів нових видів і типів, що відповідають функціональним та естетичним вимогам. Крім цього, **Д.** вирішує проблеми функціонування виробництва, споживання, технологічності виробництва та ін. **Д.** часто підміняють поняттям «стайлінг», тобто зовнішньою модернізацією предмета, коли зміни не торкаються його конструктивної суті. **Д.** в архітектурі — метод проектування цілісного предметного середовища, який полягає в тому, що середовищу, крім основного функціонального призначення, конструктивної міцності та економічності, надають художності, декоративності, фізіологічної та психологічної зручності, чіткої соціальної орієнтації та сучасності [9, 35].

Дилетантизм (франц. *dilettantisme* — любительство, аматорство), диле-

тантство — поверхове заняття мистецтвом, наукою, ремеслом, а також архітектурною творчістю. Так, дилетант, який займається архітектурним проектуванням, вважає, що основним завданням є «правильне», зручне розташування приміщень, застосування дорогих матеріалів, надійних конструкцій тощо, а художньо-образне, композиційне рішення з'явиться само собою. Проте іноді дилетант, не знаючи, що так працювати, творити не можна, завдяки свіжому погляду та впертості може досягти значних успіхів у своїх починаннях. Напр., серед відомих дилетантів І. М. Зінгер (швейна машина), С. Морзе (телеграф та азбука), С. Кольт (револьвер), Е. Рубік (кубик) [80].

Діорама (від грец. *dia* — через, *кризь і horama* — вид, видовище) — зігнута півколою у плані картина з предметним переднім планом (макети споруд, предмети побуту тощо), а також павільйон, в якому розміщено картину. Відомим прикладом є діорама «Штурм Сапун-гори 7 травня 1944 р.» в Севастополі, автори — худож. П. Мальцев, Г. Марченко, Н. Присекін [39].

Димова труба — споруда для створення тяги в топкових пристроях і для відведення газоподібних продуктів, які утворилися після згоряння палива, в атмосферу.

Дзвіниця
Софійського Собору
в Києві

Димохід, газохід, лежак — канал, викладений з цегли або заздалегідь влаштований у товщі залізобетонних панелей, для відведення диму та газів із печей та ін. топкових пристроїв у димову трубу, яка височить над покрівлею будівлі або споруди [51].

Динька — деталь у російській архітектурі 15–17 ст., що являє собою потовщення на стовпах, колонках наличників вікон та дверних порталів.

Диплом — (грец. *diploma*, букв. лист складений вдвоє) — (1) офіційне свідоцтво про закінчення навчання в університеті, і надання певних прав його власнику, напр. університет-

Динька

ський диплом; (2) нагорода, що видається на виставці за якість експонатів, представлених особою, в формі свідчення, напр., почесний диплом.

Дипломний проєкт архітектора — випускна робота студента, яка включає: проєктування конкретної будівлі, споруди, населеного пункту тощо; дослідження основ і виявлення допоміжних даних, що стосуються об'єкта проєктування; необхідні розрахунки і т. ін. Складається з креслень, розрахунків і пояснювальної записки з обґрунтуванням прийнятого рішення, його архітектурно-художньої композиції, економічної доцільності тощо [80].

Диптер (грец. *dipteros* — подвійна огорожа від *di(s)* — двічі і *pteron* — крило) — у Давній Греції храм прямокутної у плані форми, оперезаний двома рядами колон.

Дискотека (від грец. *diskos* — диск і *theke* — сховище) — зібрання магнітофонних, грамофонних та ін. записів і платівок (дисків). В архітектурі кінця 20 ст. — будинок або приміщення, в якому під керівництвом диск-жокея прослуховують та обговорюють музичні, мовні та ін. записи. Часто музичні записи супроводжуються танцями.

Дискусія (від лат. *discussio* — дослідження, розгляд) — публічне обго-

ворення будь-якої теми, проблеми, проєкту, вислуховування часто протилежних думок, висловлювань.

Диспансер (франц. *dispensaire* від лат. *dispensio* — розподіляю) — будівля спеціального медичного закладу, в якому лікують певні групи хворих і систематично наглядають за станом їхнього здоров'я (протитуберкульозні, онкологічні, лікувально-фізкультурні, шкірно-венерологічні та ін.).

Дисплей (англ. *display* — показувати, відтворювати) — пристрій для візуального відображення інформації (текстів, графічних та ін. зображень) на рідкокристалічному екрані або на екрані електронно-променевого приладу. Д. застосовують для роботи з персональним комп'ютером, зокрема при архітектурному проєктуванні; його можна замінити звичайним телевізором [1, 44, 89].

Диспропорція (від лат. *dis*, грец. *dys* — раз..., не... і лат. *proportio* — пропорція) — порушення пропорційності, домірності (або їх немає зовсім); невідповідність між окремими частинами єдиного цілого. В архітектурі — порушення пропорційних відношень частин і деталей будівлі [54, 63].

Диспут (від лат. *disputo* — розмірковую, сперечаюсь) — публічна суперечка щодо наукових та ін. тем, напр. під час

захисту проєктного рішення об'єкта.

Дитинець — старовинна назва укріпленого центру міських поселень Київської Русі. Загальні характерні риси Дитинця — укріплення із ровів, земляних валів, дерев'яні загорожі, стіни із каменя, інколи башти та ін. В місті Києві існує територія Дитинця на якій проводяться археологічні дослідження.

Дозвілля — частина неробочого часу, яка залишається в людини після виконання невиробничих, побутових обов'язків. З використанням цього часу тісно пов'язані проблеми створення культурно-освітніх закладів і споруд (клубів, палаців культури) [87].

Док (гол. *dok*, англ. *dock* — склад) — 1) споруда для будівництва суден та ремонту їхньої підводної частини. Судна для ремонту витягують із води і встановлюють у доку (сухому, плавучому, наливному). 2) Споруда для ремонту дирижаблів.

Дольмен (франц. *dolmen* від бретон. *tol* — стіл і *men* — камінь) — у давнину (3–2 тис. до н. е.) похоронна споруда, камера у вигляді кам'яної скрині, накритої плоскою кам'яною брилою. Археологічні розкопки Д. відомі в Криму, на Кавказі, в приморських районах Європи, Азії.

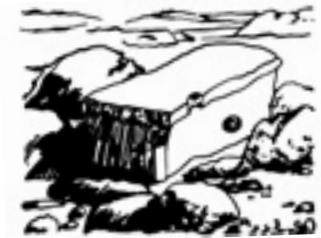

Домінанта

Домінанта (від лат. *dominans* — панівний) — в архітектурі панівна будівля або споруда в комплексі будов чи в ансамблі, а також у забудові певної території, простору [7].

Домобудівний комбінат — підприємство будівельної індустрії, яке виготовляє конструкції і деталі повнозбірних житлових і громадських будівель, доставляє їх на будівельний майданчик, проводить монтаж будинків, післямонтажні роботи, здає в експлуатацію готові будівлі.

Донжон (франц. *donjon* — башта) — окремо поставлена головна башта се-

Дольмен

Донжон

редньовіч. замку феодала, яка була його житлом, а також останнім придулом для захисників замку під час його облоги [52].

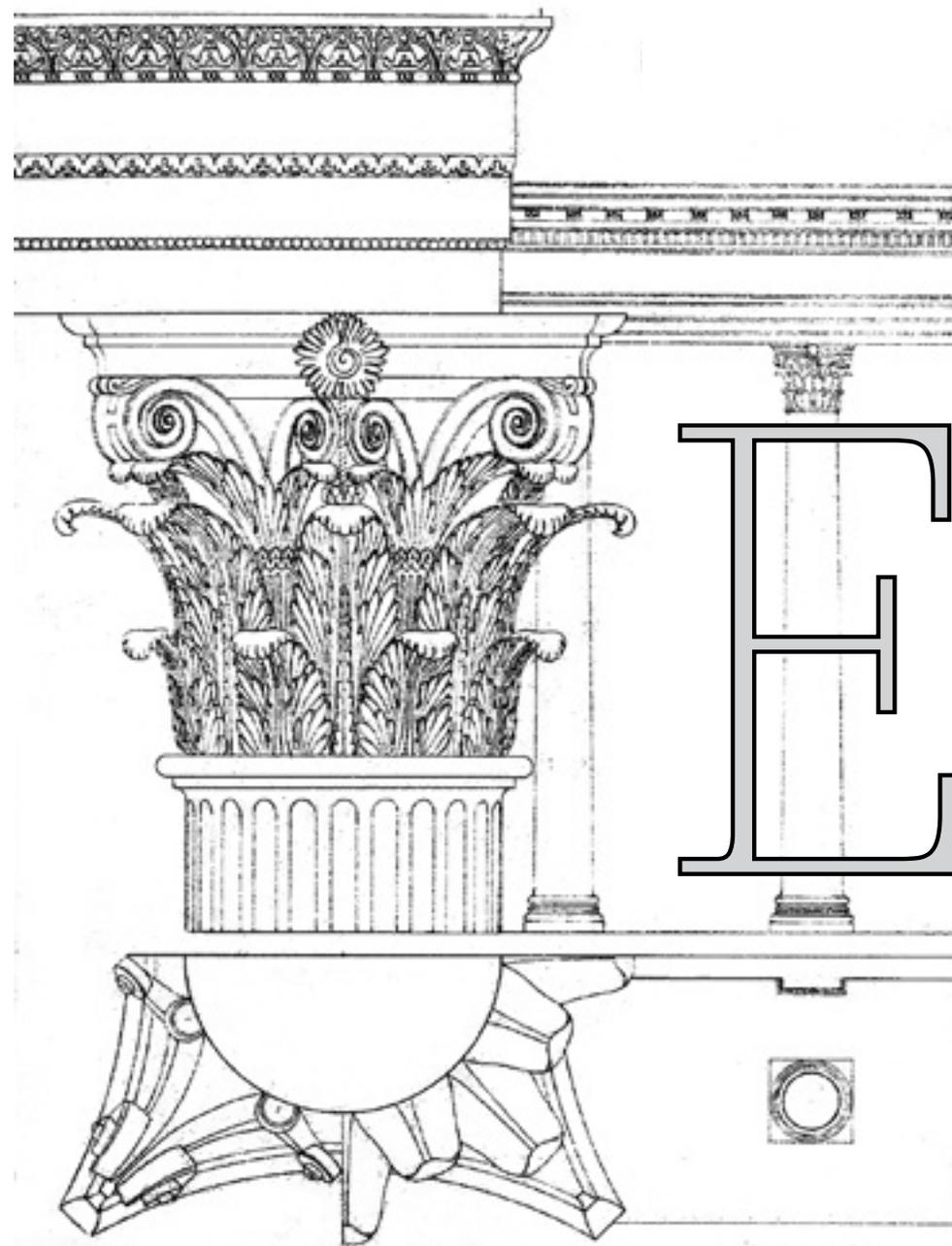
Допоміжна (підсобна) площа — у житлових будинках визначається як сума всіх приміщень, крім житлових кімнат, сходових кліток та загальних коридорів. У громадських будівлях **Д. п.** підраховують як суму всіх приміщень, крім робочих кімнат та сходових кліток.

Доричний ордер (від грец. *dorikos* — притаманний доричним племенам Давньої Греції) — один із основних архітектурних колонних ордерів. Це перший античний ордер, який вирізнявся найбільш громіздкими, важкими

пропорціями і порівняно простою капітеллю, що складалася з круглої фігурної подушки — ехіна і розміщеної вище плити — абаки. Колони грец. Д. о. не мають підніжжя — бази, їхній ствол прорізаний двадцятьма канелюрами, тобто поздовжніми жолобками. Антаблемент розчленований на архітрав, фриз і карниз, причому фриз по горизонталі поділений на метопи і тригліфи. Приклади: Парфенон та Тезейон в Афінах [17].

Дошкільні заклади — дитячі садки, ясла, призначені для громадського виховання дітей раннього (до 3 р.) та дошкільного (до 7 р.) віку. Будівлі дошкільних закладів мають у своєму складі групові кімнати, спальні, блок харчування, приміщення для обслуговування дітей, веранди для сну. На дворовій ділянці такого закладу розміщують ігрові майданчики, криті веранди, ігрові й декоративні споруди [8].

Дромос (від грец. *dromos*, букв. — біг, шлях) — критий коридор, який вів до погребальної камери в гробниці.

*Епоху, де душею відпочить,
З нас кожен має право вибирати,
Найдемо тут до вибору багато
Народів, царств, богів, людей, століть.
Готичний присмерк, еллінську блакить,
Легенд біблійних мідь, вісон, і злато —
Все можемо на полотні віддати
Чи на папір слухняний перелить.*

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ,
поет, перекладач і публіцист

*Як гостро плине час —
Хвилину по хвилині,
Година по годині,
День по дню.
Країні треба нас —
Людину по людині —
Продовжувати працю та борню.*

ВАЛЕРІЙ ГУЖВА,
письменник, поет, прозаїк, публіцист

*Архітектурно-будівельна діяльність впродовж історії
людства формує, вдосконалює і підтримує життєве
середовище, в якому і розвивається вся цивілізація.
Результати цієї діяльності становлять основну частину
національного багатства, віддзеркалюють рівень
матеріального добробуту суспільства, його науково-технічні
досягнення й естетичні уподобання народів.*

ВАЛЕНТИН ШТОЛЬКО,
архітектор, винахідник, художник, четвертий
Президент Української Академії Архітектури

Едикула

Егейська (крито-мікенська) архітектура — умовний термін для визначення культури та архітектури Давньої Греції епохи бронзи (близько 2800—1100 рр. до н. е.). Виокремлюють географічні варіанти цієї культури: на острові Крит — мінойська, в материковій Греції — елладська, на островах Егейського моря — кікладська. Свого часу було відкрито руїни і пам'ятки в містах Мікени, Тірінф, Троя, Кносс, Фест та ін.

Е. а. сприяла розквіту грец. зодчества, створила яскраві прийоми композиції, нові типи будівель — палаців, осель, храмів, некрополів. Ордер **Е. а.**

став основою грец. ордеру з його поліхромним забарвленням [20].

Едикула (лат. *aedicula*, зменшене від *aedes* — кімната, будинок) — ніша в стіні античних храмів, обрамлена двома колонами, півколонами або пілястрами, що встановлені на підніжжі й завершуються фронтоном. Зазвичай в **Е.** встановлювали статую божества. Іноді **Е.** наз. невеличкі елліністичні та давньорим. культові будівлі [20].

Еклектизм (від грец. *eklektikos* — той, що вибирає), еклектика — в ар-

хітектурі механічне поєднання різноманітних стильових елементів або бездумний вибір стилістичного оформлення якогось будинку, споруди незалежно від призначення. **Е.** мав значне поширення в 19 ст. Слід зазначити, що в архітектурі **Е.** мав великий вплив на становлення цілісного за своєю суттю стилю модерн, а також на постмодернізм [20, 22].

Екологічний туризм — форма короточасного відпочинку та ознайомлення людей з рослинним і тваринним світом на територіях природно-заповідного фонду; середовище екологічного туризму — біосферні заповідники, національні природні та регіональні ландшафтні парки, природні заповідники, заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи та інше [65, 66].

Екологія (від грец. *oikos* — *житло, дім і logos* — *слово, поняття, вчення*) — комплексна наука, що вивчає середовище проживання живих істот, зокрема й людини. Вона вивчає взаємовідносини і залежності в системі «суспільство — природа». У зв'язку з інтенсивним розвитком суспільного виробництва і забрудненням навколишнього природного середовища, а також впливом людини на природу **Е.** нині набула надзвичайно важливого значення [19].

Економіка (грец. *oikonomike*, букв. — *мистецтво ведення домашнього господарства*) — сукупність виробничих відносин, які відповідають певному ступеню розвитку продуктивних сил суспільства (напр., **Е.** феодалізму).

Екседра (грец. *exedra* — *кімната*) — напівкругла ніша великого розміру (іноді це навіть павільйон), яка завершується конхою (півкуполом). В античних спорудах уздовж стін **Е.** були місця для сидіння під час бесід, зібрань [52].

Експеримент (від лат. *experimentum* — *проба, дослід*) — науково обґрунтований дослід, який проводять у певних умовах, що дають змогу спостерігати зміни, що відбуваються у процесі досліду, неодноразово відтворювати ці умови і зрештою досягати поставленої мети або точно фіксувати неможливість її досягнення за таких умов. В архітектурі й будівництві **Е.** є невід'ємною складовою проектування об'єктів масового будівництва — житлових будинків, громадських та промислових будівель і споруд [33, 35].

Експертиза (франц. *expertise* від дат. *expertus* — *досвідчений*) проекту — дослідження спеціалістом (експертом) відповідності проектного рішення нормам і правилам

будівництва, технічного оформлення документації, її повнота тощо.

Експертні оцінки — кількісні або порядкові оцінки будь-якого об'єкта, що ґрунтуються на висновках спеціалістів, оскільки звичайним вимірам об'єкт безпосередньо не піддається.

Експлікація (від лат. *explicatio* — *роз'яснення*) — коротке роз'яснення у вигляді опису, переліку об'єктів, які містяться на кресленні, схемі. Напр., **Е.** будівель та споруд на певній ділянці; **Е.** приміщень у будинку тощо.

Експозиція (від лат. *expositio* — *ставлення на показ, виклад*) — розміщення експонатів у музеї або на виставці у певній системі (тематичній, хронологічній тощо).

Експресіонізм (від лат. *expressio* — *вираження*) — напрям у мистецтві початку 20 ст., який проголошував суб'єктивний духовний світ людини єдиною реальністю, а його вираження — головною метою мистецтва. Твори цього напрямку характеризуються напруженістю емоцій, надмірною зламаністю, ірраціональністю образів, деформацією світу [74].

Екстер'єр (франц. *exterieur* від лат. *exterior* — *зовнішній*) — в ар-

Екседра

хітектурі зовнішній вигляд, обрис будівлі.

Елемент (від лат. *elementum* — *стихія, первинна речовина*) — в архітектурі складова архітектурного твору — будинку, ансамблю, комплексу.

Енвайронмент (англ. — *довкілля, середовище*) — ігровий простір в якому передбачаються певні дії, або діяльність людини. Залучаючи її в реальне оточення — довкілля автори намагались визначити вплив «мистецтва навколишнього середовища» — території, рослинності, землі, води і т. п [66].

Ентазис (від грец. *entasis* — *напруження*) — потовщення ствола колони в нижній третині його висоти, яке створює враження напруженості та усуває оптичну ілюзію ввігнутості ствола.

Енциклопедія (франц. з грец.) — ен — в, у; цикло — круг, обшир знань, винаходів, досягнень; педія — виховання, освіта, навчання, культура суспільства.

Епігонство (від грец. *epigonoí*, букв. — ті, що народились пізніше, нащадки) — механічне наслідування традиційних художніх прийомів якогось стилю, певного напрямку, нетворче використання «ходових» і «вигідних» рішень.

Ергономіка (від грец. *ergon* — праця і *nomos* — закон) — наука, що вивчає людину і її діяльність на виробництві з метою поліпшення умов і зняття праці. Основним об'єктом дослідження є система «людина — машина». Е. використовує дані технічних наук, інженерної психології, фізіології, антропометрії, гігієни праці й соціології [91].

Еркер (нім. *Erker* — ліхтар) — частина внутрішнього об'єму будинку, яка висунута за межі його зовнішніх стін і виступає на фасаді у вигляді ліхтаря або застаканеного балкона.

Ермітаж (франц. *ermitage* — відлюддя) — архітектурна будівля витончених форм з багатим художньо-декоративним оздобленням, розташована зазвичай у глибині

парку, іноді на штучному острові серед водойми, призначена для відпочинку та роздумів на самоті шанованих і поважних гостей. Виник Е. у другій пол. 17 ст., коли створювали пейзажні й регулярні франц. парки з їхньою романтикою і таємничістю. У Росії, в м. Петербурзі для художньої колекції царської сім'ї поблизу будівлі Зимового палацу в 1764—1767 рр. побудовано Малий Е., який започаткував формування найбільшого музею історії світової культури — Е. Нині до комплексу будівель Е. належать: Зимовий палац, Малий Е., Старий Е., Ермітажний театр та Новий Е. Творці комплексу — В. В. Растреллі, Ж. Б. Баллен-Деламот, Ю. М. Рельтен, Д. Кваренгі, Л. фон Кленце. Експонатів у колекції музею — близько 3 млн.

Ескалатор (англ. *escalator* від лат. *scala* — сходи) — підйально-транспортне обладнання у вигляді похилих (30–35°) сходів для переміщення людей з одного рівня на інший. Широко застосовують на станціях метрополітену, в багатоповерхових громадських будівлях (магазинах, театрах, вокзалах). Швидкість руху Е. 0,5–1,0 м/с.

Ескіз (франц. *esquisse* — замальовка) — зображення предмета, об'єкта, плану будівлі, виконане спрощено від руки. Напр., первісне проектне рішення.

Еспланада (франц. *esplanade* — площа) — широка вулиця, алея; великий відкритий простір з упорядкованими майданчиками, доріжками, квітниками, складова архітектурного ансамблю. Відома Е. Печерської фортеці в Києві (початок 19 ст.). Нині тут вулиці Суворова, Акад. Богомольця, Еспланадна та ін.

Естетика (від грец. *aisthetikos* — чуттєво сприйманий) — наука, що вивчає сферу художньої діяльності людей, зокрема категорію прекрасного, досліджує ідейну сутність і форми прекрасного в художній творчості, у природі й у житті [20].

Естетика технічна — див. Технічна естетика.

Естетичний рух, 1870–1900 рр. — новий стиль у вікторіанському дизайні, який виник у Великій Британії, основоположник його Кристофер Дрессер. Учасники хотіли підняти будь-які предмети, вироби до творів мистецтва. Рух впливав на архітектуру, дизайн, літературу, живопис. Вироби ремісників вирізнялися високим рівнем майстерності, чистотою і стриманістю використання в декоруванні геометричних форм, мотивів япон. мистецтва тощо. Рух поширився в США, Європ. країнах, особливо у Франції. Вважається предтечею ар-нуво і се-

цесіону. Представники — Х. Хант, Е. Берн-Джонс, Оскар Уайльд та ін.

Естипіте (ісп. *estipite* — дрібне) — характерне для архітектури латиноамериканського бароко 18 ст. дрібнення ордерних композицій невеличкими декоративними та зображальними елементами, деталями, мотивами.

Естрада (франц. *estrade* — підмостки) — сценічний майданчик для концертних виступів артистів. Е. від сцени вирізняється тим, що не має сценічної коробки з її складним обладнанням.

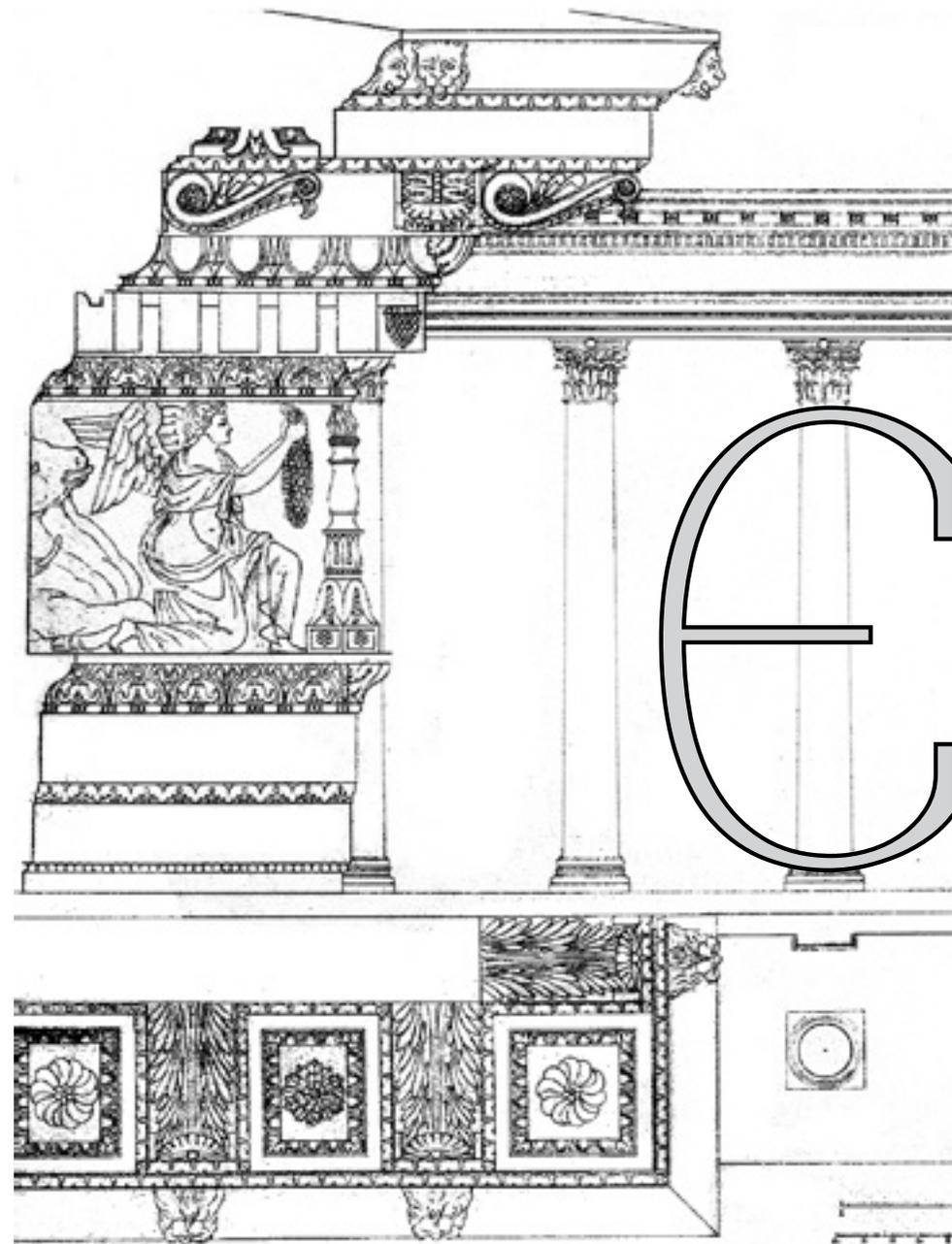
Етрусська архітектура — архітектура, що складалася протягом 8–3 ст. до н. е. на території Етрурії (нині Тоскана, Італія) і в часи найбільшого розквіту поширилась у Середній і Півн. Італії, передуючи давньорим. архітектурі. Е. а. характеризується створенням великих міст з регулярним плануванням, будівництвом величних храмів, поховальних споруд, житлових будинків з внутрішнім двориком, зведенням мостів, будівництвом іригаційних систем. Значного розквіту досягло мистецтво монументального живопису, скульптури, кераміки, лиття з бронзи. Під час зведення будівель застосовували тосканський ордер, багатим декором прикрашали фронт-

тони, портики, широко використовували арки, несправжні ступінчасті склепіння, квадратну кам'яну кладку стін. У 3–2 ст. до н. е. мистецтво етрусків занепало [16, 19].

Етюд — замальовка з натури, нашвидкуруч зроблений рисунок начебто для подальшого вдосконалення, навчання і збільшення навичок творити завжди.

Етюдник (*фр.*) — спеціальний ящик зі складним стільцем, з речами для малювання, зберігання виконаного етюдю.

Ехін (*грец. echinos, букв. — їжак*) — частина доричної капітелі у вигляді плоскої круглої подушки з опуклим криволінійним профілем. На **Е.** лежить абака — чотирикутна плита.

*Єдиний друг... Це дар на все життя,
Це витвір долі, і небес, і світу.
На нього покладаюся у скруту,
Бо тільки з ним можливе й каяття.*

ПАВЛО БЕЗРОДНИЙ,
архітектор, педагог і художник

*Сила мови полягає в умінні виразити
багато-чого в декількох словах.*

ПЛУТАРХ,
давньогрецький письменник і філософ

*Все повинно бути викладено так просто
як тільки можливо, але не простіше.*

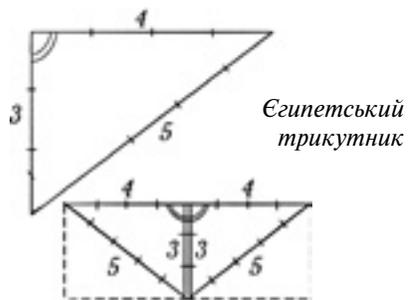
АЛЬБЕРТ ЕЙНШТЕЙН,
фізик-теоретик, філософ науки

*Він дивився на мене тупо
Очицями, повними блекоти:
— Дарма ти себе уявляєш пупом,
На світі безліч таких, як ти.
Він гримів одержимо і люто,
І кривилося гнівом лице рябе,
Він ладен був мене розірнути
За те, що я поважаю себе.
Не стала навколішки гордість моя...
Ліниво тяглася отара хвилин...
На світі безліч таких, як я,
Але я, їй-Богу, один.
У кожного Я є своє ім'я,
На всіх не нагримаєш грізно,
Ми — це не безліч стандартних «я»,
А безліч всесвітів різних.
Ми — це народу одвічне лоно,
Ми — океанна вселюдська сім'я.
І тільки тих поважають мільйони,
Хто поважає мільйони «Я».*

ВАСИЛЬ СИМОНЕНКО,
поет і журналіст

Єгипетське зодчество — розвивалось після цивілізації Месопотамії, тобто охоплює період з 4 до 3 тис. до н. е. Архітектура цього рабовласницького суспільства виробила багато типів споруд і будівель, які стали класичними архітектурними формами (піраміда, колона, обеліск) і вдало доповнювалися скульптурою, рельєфом, живописом. Було освоєно багато прогресивних прийомів зодчества: цілісність композиційної побудови ансамблю, осьова композиція будівель, художня обробка елементів стояково-балкової системи, прийоми освітлення багатоколонних зальних приміщень (гіпостиль) верхнім бічним світлом — на зразок базилики, синтез мистецтв (скульптура, живопис) в архітектурі. Після завоювання країни Олександром Македонським мистецтво Давнього Єгипту включилось у сферу впливу еллінського мистецтва, а пізніше — мистецтва Давнього Риму і Візантії [20, 16].

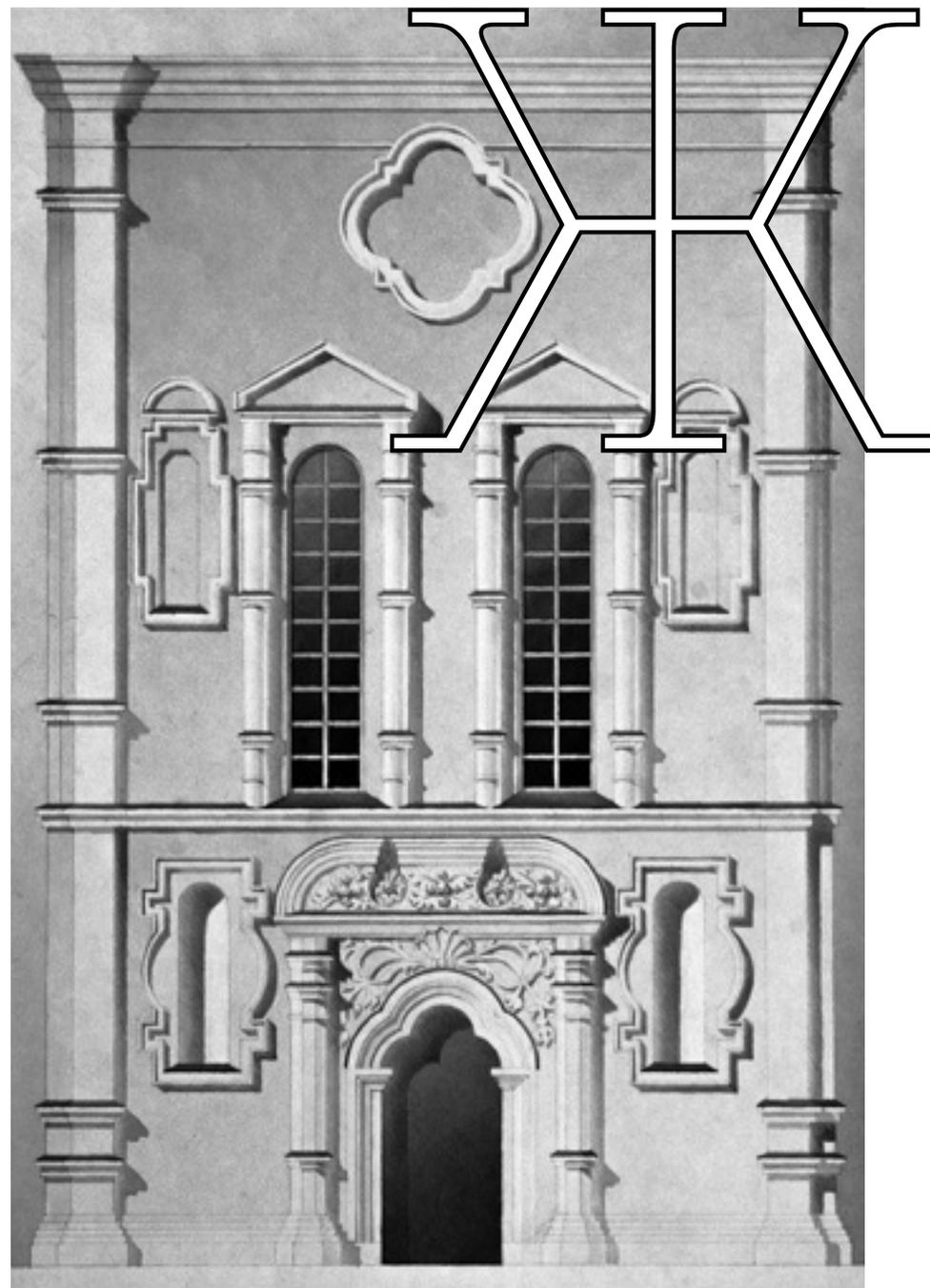
Єдина модульна система — це зведення правил координації розмірів об'ємно-планувальних і конструктивних елементів будівель і споруд, будівельних виробів та обладнання на основі загальнозживаного модуля (М = 100 мм). Крім основного модуля використовують похідні: укрупнені — 300, 600, 1200, 1500, 3000, 6000 мм (або 3М: 6М; 12М; 15М; 30М; 60М) і дробові — 1, 2, 5, 10, 20, 50 мм (або 1/100М, 1/50М, 1/20М, 1/10М, 1/5М, 1/2М). **Є. м. с.** встановлює основні види розмірів об'ємно-планувальних та конструктивних елементів і деталей: конструктивні, номінальні й натурні. Конструктивний розмір — проектний розмір об'ємно-планувального або конструктивного елемента, будівельного виробу й обладнання. Цей розмір менший від номінального на товщину шва і зазору. Номінальний розмір — умовний розмір об'ємно-планувального або кон-

структивного елемента, який включає товщину швів і зазорів між елементами. Натурний розмір — фактичний розмір об'ємно-планувального

або конструктивного елемента і будівельних виробів [56].

Египетський трикутник — прямокутний трикутник з відношенням сторін 3 : 4 : 5. У давнину використовувалися землемірами для побудови прямих кутів за допомогою мотузка, на якому були зав'язані вузли в місцях $3/12$ і $7/12$ його довжини. Трикутники і система їх використання (т. зв. триангуляція) мали велике значення для пропорціонування в архітектурі [92].

Тушова відмивка фасаду Собору Хрестовоздвиженського монастиря в Полтаві. Учбова робота КНУБА, 1996

*Живопис — це поезія, яку людина бачить,
а поезія — це живопис, який люди чують, відчують.*

ЛЕОНАРДО ДА ВІНЧІ,
італійський художник, вчений, винахідник,
письменник, музикант

*Піднесись душею в щасті і змирись,
коли біда, будь сміливим завжди.*

ГЕНРІХ ГЕЙНЕ,
німецький поет, публіцист

*Інколи природа буває суха,
але мистецтво ніколи не повинно бути сухим.*

ДЕНІ ДІДРО,
французький філософ

*Я думаю, що релігія має колосальне майбутнє, але її форми
ще не знайдені.*

ВОЛОДИМИР ВЕРНАДСЬКИЙ,
науковець, філософ, природознавець, перший
Президент Української академії наук

*Місто — містобудівна система, живий організм, складне
природне антропогенне середовище людей (територіальних
громад), які наповнюють міські та приміські простори —
соціо-екосистема. Без людей міста перетворюються
на артефакти на кшталт відомих Мілету, Куня-Ургенчу
та інших — «міст привидів».*

МИКОЛА ДЬОМІН,
архітектор-містобудівник, вчений і педагог

Жалюзі (франц. *jalousie* — *шторки*) — віконниці, штори з металевих, пластмасових, дерев'яних паралельно укріплених на шнурах пластинок, які створюють своєрідний тінювий захист. **Ж.** бувають такі, що обертаються чи складаються, й нерухомі. Встановлюють на вікнах будинків для захисту приміщень від прямого сонячного проміння, регулювання повітряного потоку [85].

Живопліт — щільно посаджені кущі або дерева, які огорожують дороги, житлові квартали, сквери, бульвари. Для посадки використовують кизильник, тую, глід, козолист та ін. декоративні рослини.

Живопис — вид образотворчого мистецтва, який художньо відображає дійсність, естетично впливає на думки і почуття глядачів, має значущий соціальний зміст та ідеологіч-

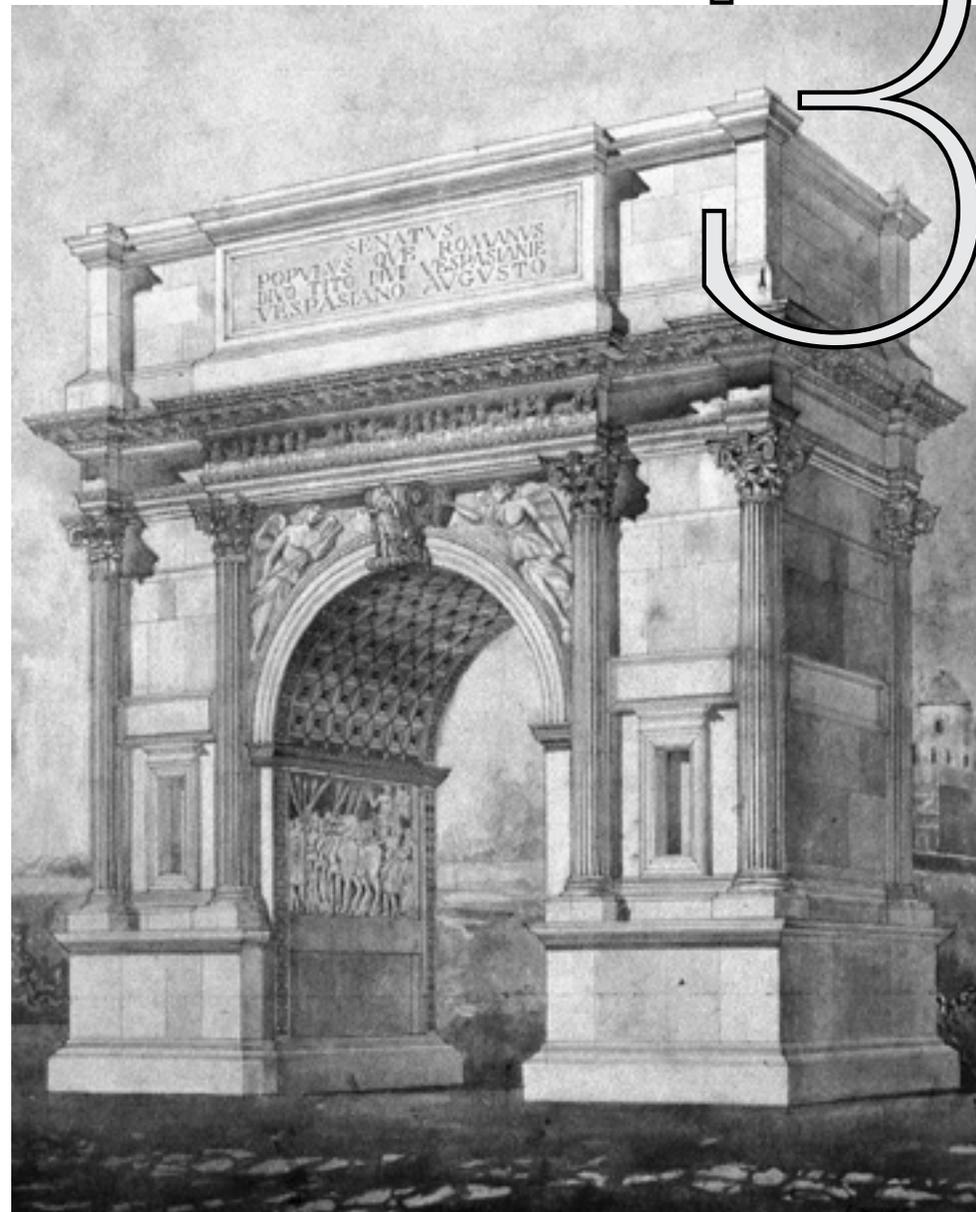
ні функції. Ідейний задум творів **Ж.** виражається в темі й сюжеті, втілюється за допомогою композиції, малюнка й кольору. **Ж.** одним кольоровим тоном наз. монохромним, а при використанні багатьох кольорових тонів — поліхромним. Твори живопису використовують в оздобленні інтер'єрів [97].

Житлова площа, робоча площа — сума площ житлових кімнат у будинках квартирного типу, номерів у готелях, спальних кімнат у санаторіях та будинках відпочинку. **Ж.** п. громадських будівель визначають як суму площ усіх розміщених там приміщень, за винятком площ коридорів, тамбурів, переходів та приміщень, де розміщують інженерне обладнання.

Житло — 1) будівля або природне утворення, укриття, де людина дістає

притулок від несприятливих умов середовища (тимчасове, постійне, мобільне та ін.). 2) Збірний термін, що об'єднує всі типи й види житлових будинків.

Житловий район — велике розміщення житлової забудови в межах між магістральних територій, об'єднана закладами культурно-побутового обслуговування населення та ін.

Побудова перспективи, кольорова відмивка. Арка Тіта в Римі. Учбова робота КНУБА, 1952

Знання — сила. Наші знання — це зерна наших творів.

ЖОРЖ-ЛУІ ЛЕКЛЕРК ДЕ БЮФФОН,
французький вчений

*Дякуючи істинному знанню,
ти будеш сміливим і досконалим,
при кожній роботі, ніж без нього.*

АЛЬБРЕХТ ДЮРЕР,
німецький живописець

*Неуцтво — Боже прокляття,
знання — це крила, піднімаючі нас на небеса.*

ВІЛЬЯМ ШЕКСПІР
англійський драматург і поет

*Хто має знання і робить вигляд незнаючого, той на висоті.
Хто без знань і робить вигляд знаючого, той хворий.*

ЛАО-ЦЗИ,
стародавній китайський філософ і мислитель

Тисячами різних граней світиться кожне людське серце

ОЛЕСЬ ГОНЧАР,
письменник і публіцист

*Життя таке коротке,
Поспішайте творити добро!*

ОЛЕКСАНДР ДОВЖЕНКО,
письменник, кінорежисер, кінодраматург,
художник, класик світового кінематографа

Закомара

Забудова — сукупність споруд на певній території. Розрізняється залежно від функціонального призначення споруд, характеру ділянок, орієнтації, розпланування, віку створення будівель на: житлову і виробничу, малоповерхову і багатоповерхову, змішану, квартальну і вільну, рядкову і периметральну, історичну і традиційну, регулярну і іррегулярну, меридіональну і широтну, суцільну і садибну, тощо.

Забудова населених пунктів — сукупність будівель і споруд різного призначення на певній території, об'єднаних мережею доріг та інженерно-технічних комунікацій. Для зруч-

ності керування та дослідження забудову залежно від функціонального призначення, характеру земельних ділянок, орієнтації будівель і споруд, планувальних рішень, тривалості будівництва, капітальності споруд тощо поділяють на житлову та виробничу, малоповерхову, багатоповерхову та змішану, квартальну, мікрорайонну, вільну, строчкову та периметральну, меридіанну та широтну, історичну та традиційну, регулярну та іррегулярну, суцільну та роздільну, садибну та ін. [7, 11].

Закомара — напівкругле або кілеподібне завершення частини зовнішньої стіни будівлі, по обрису відпо-

Зальний храм

відне формі внутрішнього склепіння і в залежності від кількості склепінь або їх граней будівля має стільки ж закомар.

Загальна площа квартири — сума житлової та допоміжної площ. Площі літніх приміщень (балконів, лоджій, веранд, терас) у З. п. к. не враховують.

Загальноміський центр — 1) територія в центральній частині міста, де зосереджено підприємства та установи загальноміського значення. 2) Підприємства торгівлі, побуту високого рівня обслуговування, установи культури, управління тощо.

Заїмка — (укр, слов'ян.) — поселення з будівлями на неосвоєних раніше сільськогосподарських землях.

Залізобетон — монолітно сполучені (внаслідок схоплення зв'язуючого — цементу) бетон і сталева арматура,

які діють сумісно в залізобетонних виробках і конструкціях.

Замовник — державні й міські установи, громадські, кооперативні організації, приватні особи, які є забудовниками (тобто тими, що замовляють будівництво).

Закладення схилу — відстань між двома суміжними горизонталями на карті, топографічній основі, генплані. Оскільки горизонталі наносять на карту через інтервали певної висоти, завжди можна обчислити крутість схилу.

Залізні вироби — металеві деталі, використовувані у столярних і теслярських роботах (кутники, скоби, засуви, завіси, гачки, защіпки тощо).

Зальний храм — готичний храм 13–15 ст. з нефами однакової висоти або однефний, який не пересікається поперечним нефом (трансептом). Ці храми призначали для культових обрядів і для зібрань міської громади.

Замок — укріплений комплекс будівель або одна споруда, де проживав феодал. З. оточували високими мурами, ровами, валами. З метою захисту будували бойові башти (головну башту наз. донжоном). Суворі, неприступні З. феодалів з 11–12 ст. стають більш розкритими в навколишній простір, вільними за планувальним та архітектурно-ху-

дожнім вирішенням. З 13–14 ст. З. перетворюються на складні комплекси споруд, виразні палацові ансамблі, які включають житлові й допоміжні приміщення, каплиці тощо [20].

Замок, замковий камінь — клиноподібний за формою камінь (або цеглина), який встановлюють у вершині арки або склепіння. На такому камені часто висікали різні декоративні елементи, прикраси тощо.

Заповідник — природний простір, ділянка землі, водна поверхня, на яких є об'єкти наукової або культурно-історичної цінності та які особливо охороняються законом (або звичаями). З. також наз. установи, що відповідають в адміністративному порядку за ці території. Відомо історико-архітектурні З., музеї-З., заповідні місця (Асканія-Нова, Бородінське поле, Куликове поле та ін.) [66].

Запрестольна ікона — 1) Ікона «Воскресіння Христове» розташована на східній стіні вівтаря, інколи її роблять у вигляді вітражу. 2) Ікона Богородиці і хрест із розп'яттям часто прикріплені на держаках і стоять у вівтарі біля східної стіни. Під час хресного ходу запрестольні ікони віруючі несуть попереду процесії [77].

Засоби архітектурної виразності — сукупність різних прийомів вирішен-

Замок

ня архітектурних об'єктів. До них належать пропорціонування, тектоніка, масштабність, художність тощо [4, 8].

Захисні смуги озеленення, лісонасадження — штучно створювані ліси, лісосмуги для захисту сільськогосподарських угідь, шляхів, населених пунктів від впливу вітрів, газодимових забруднень, для поліпшення кліматичних і гідрогеологічних умов місцевості.

Збірні конструкції — конструкції будівель та споруд (щити, панелі, ферми, колони, балки, настили тощо), які виготовляють на заводах, а монтують на будівельному майданчику. При багаторазовому повторенні такі конструкції сприяють скороченню строків, зменшенню трудомісткості й вартості, поліпшенню якості будівництва.

Звисик — див. Важок.

Звичай — звичайний, традиційний спосіб поведінки людини в суспільстві або в соціальній групі.

Зикурат

Врахування З. під час розроблення архітектурних об'єктів (напр., житлових будинків) є важливою і необхідною умовою [8].

Звіриний (зооморфний) стиль — умовна назва стилізованих зображень тварин, їхніх тіл або сцен боротьби звірів у давньому і середньовіч. мистецтві. Стиль склався переважно в степах і лісостепах Євразії в залізному віці (1 тис. до н. е.), найбільшого розквіту досяг у скіфів, саків, давніх фракійців, сарматів. Чудова декоративність, художня умовність і стилізація зображень, динамізм сюжетів принадно впливають на глядача, що й зумовило використання стилю навіть у наші часи [52].

Звукоізоляція — розміщення звукопоглинального матеріалу на шляху звукових хвиль для їх погашення (напр., звукоізоляція приміщень від зовнішніх або внутрішніх джерел шуму) [62].

Здібність художня — особлива обдарованість, талант, що вираже-

ний в постійній потребі художньої творчості, здобутті навичок і уміння майстерно, творчо, відображати оточення, а взагалі навіть творчо мислити.

Зелена зона — територія за межами міської смуги, зайнята лісами і лісопарками, які виконують захисні й санітарно-гігієнічні функції, місце масового відпочинку населення. З. з. передбачається навколо міста; ширина її іноді досягає 50 км. У межах З. з. розміщується природна або спеціально організована територія для відпочинку — т. зв. рекреаційна зона [66].

Землеустрій — система заходів землекористування відповідно до встановленого законом порядку. Охоплює проектно-розвідувальні, знімальні та ін. роботи.

Зикурат — багатоярусна (від 3 до 7) ступінчаста культова споруда (башта) в архітектурі Давньої Месопотамії, Ассирії, Вавилону. Яруси сполучали між собою сходами Зикурат (м. Ур) і пандуси [60.2]. 22–21 ст. до н. е.)

Знесення будівлі — ліквідація наявної будівлі розбиранням або руйнуванням.

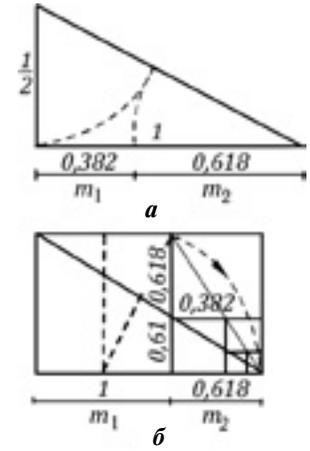
Зодчество — див. Архітектура.

Золотий переріз, золота пропорція — термін, запроваджений Леонардо да Вінчі для позначення одного із засобів пропорційної гармонізації архітектурних споруд і для використання в образотворчому мистецтві. З. п., або гармонійний поділ, — поділ відрізка прямої лінії на дві частини, при якому довжина всього відрізка так відноситься до його більшої частини, як більша до меншої. У цифровому вигляді це відношення приблизно дорівнює 5/3, точніше 8/5, 13/8 і т. д. Є способи графічної побудови З. п. і його функції [63].

Зона (від грец. *zone* — пояс) — простір між будь-якими межами, ділянка або територія, яка характеризується певними ознаками. У містобудуванні цей термін використовують щодо територій, забудованих переважно певного виду спорудами, підприємствами тощо. Розрізняють З. в місті, що включає переважно житлову забудову; промислову З. з переважним розміщенням виробництв і підприємств народного господарства тощо [99].

Зона забудови — у містобудуванні район населеного пункту, призначений майже виключно для розміщення житлових будинків і будівель громадського призначення, а також паркових та обслуговувальних зон [99].

Зона комфорту — в інтер'єрі при-
міщення оптимальний для існування

Золотий переріз

а — поділ відрізка; б — побудова ряду

людського організму простір з певною температурою, вологістю, швидкістю руху повітря і впливом променистої теплоти.

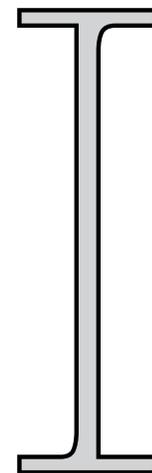
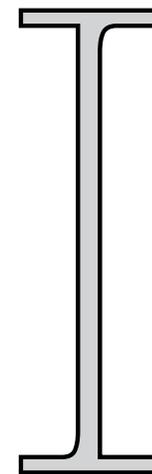
Зона стаціонарної рекреації — територія розміщення закладів відпочинку, санаторного лікування та туризму (готелів, мотелів, кемпінгів, підприємств обслуговування) спеціально призначена для організації різних форм оздоровлення населення та туристично-екскурсійної діяльності як для короткочасного так і тривалого перебування відпочивальників [66].

Зонування території міста — проєктні розробки, пов'язані з оцінюванням умов місця будувannya міста і визначенням територій для розміщення зони забудови, промислової та ін. зон [112].

Зоологічний парк, зоопарк (від грец. *зоон* — тварина і *парк*) — науково-просвітня установа, призначена для демонстрації відвідувачам диких тварин, а також для їх утримання, вивчення, збереження. Тварин у **З. п.** утримують або в клітках і вольерах, або напіввільно на просторих огорожених площах. Архітектурно-художнє рішення

павільйонів, вольер тощо відображає тип **З. п.**

Зруб — будівля з колод або товстих брусів з дерева, складених горизонтальними рядами і скріплених в кутах перетинання т. з. врубками. Поширені в сільській місцевості як житлові (хати) та господарські (комори, сараї та ін.).

Побудова перспективи, туш. Микільська шпитальна церква Києво-Печерської лаври. Учбова робота КНУБА, 1994

*І висушить земля людські гарячі сльози
І бронзовим вінком вінчатиме труди,
Бо душу полоняють нові метаморфози*,
Де доброта живе, а злу нема ходи.*

Андрій Малишко,
поет

*метаморфози — перетворення

*Не потрібно з заздрістю сприймати твори, перед
якими впадеш на коліна. Краще безмежно молити Бога,
щоб Він звеличив простоту творінь твого повсякденного
життя і праці.*

Павло Безродний,
архітектор, педагог і художник

*Досліджувати — це значить бачити те,
що бачили всі, але думати так, як не думав ніхто.*

Антон Макаренко,
педагог

Критикуєш чуже, пропонуй своє. Пропонуючи — роби.

Сергій Корольов,
вчений в галузі ракетобудування
та космонавтики, конструктор

*Архітектор майбутнього буде базуватися на імітації
природи, тому що це найбільш раціональний, довговічний
і економічний спосіб всіх методів.*

Антоніо Гауді,
архітектор і художник

*Серце в тілі людини — найвища архітектурна форма!
Ще й рухається.*

Ілля Ємець,
кардіохірург

Ізба

Іглу — у канадських ескімосів житло зі снігу у вигляді купола із входом через довгий коридор. Стіни **І.** всередині покривають шкурами.

Ідеал (грец. *idea* — поняття, уявлення) — досконалість, довершеність будь-якого твору, роботи та іншого.

Ідея проєкту — форма відображення в думці, уяві майбутньої архітектурної споруди [26].

Ізба — рос. житловий зрубний будинок (переважно сільський, до 17–18 ст. і міський). Давньоруська «істьба», «істобка» згадується в літописах з 10 ст. **І.** бувають із сіньми, коморою, з піччю без димаря (курна **І.**) і з димарем (біла **І.**). Планування цього житла визначалось розмішен-

ням печі, по діагоналі від якої був «красний» кут. Збоку печі під стелею влаштовували податі (піл), внизу — дерев'яний ящик (голбець). Стіни будували з колод, скріплених у вінець. Бували **І.** з нижнім поверхом — підкліттю, покрівлю робили з дерева або соломи, вікна були волокові (прорубані в колодах) або косящаті (з рамами). **І.** увінчували різний коник гребеня і покрівля ганку; фасад прикрашали причелини, рушники, наличники вікон. Всередині **І.** стіни, стелю, двері, піч оздоблювали розписами [37].

Ізометрія — див. Аксонометрія.

Ікона (від грец. *eikon* — образ) — у православ'ї та католицизмі канонічне зображення Ісуса Христа,

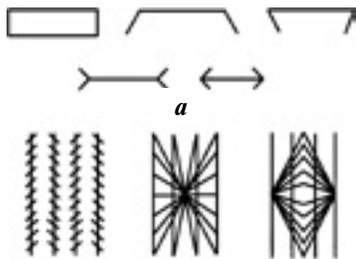

Иконостас

Богоматері і святих, якому надають сакрального значення. Найчастіше **І.** — живописне зображення на дерев'яній дошці, хоча як основу можна використовувати й інші матеріали — тканину, папір, картон тощо [77].

Иконостас (від грец. *eikon* — *ікона* і *stasis* — *місце стояння*) — стінка з іконами і щедро декорованими дверима в православних храмах, що відділяє вівтар від решти простору церкви.

Иконографія (від грец. *eikon* — *образ*, *зображення* і *grapho* — *пишу, креслю, малюю*) — зображення релігійних

Ілюзія
а — довжини відрізків; б — «малих» прямих

сюжетів, персонажів, культових та ін. будівель, навколишнього середовища якоїсь епохи, періоду. В архітектурній науці, під час реставраційних робіт подібні зображення можна використовувати для визначення первісного вигляду споруди, її характерних рис, властивих будівлям певного періоду [44, 77].

Ілюзія (лат. *illusio* — *помилка, оманна від illudere* — *обманювати*) — обман зору, який виникає під час викривленого сприймання дійсності, об'єктів, предметів або їхніх деталей. В архітектурі іноді виникає **І.** спотворення форми споруд при їх зоровому сприйманні з близької відстані, у певному ракурсі тощо. Щоб усунути зорову **І.**, застосовують певні архітектурні або художні прийоми — навмисне скривлення прямих ліній, підкреслення горизонтальних або вертикальних членувань тощо.

Ілюмінування (від лат. *illuminatio* — *освітлюю, прикрашаю*) — розфарбовування від руки водяними (акварельними) фарбами рисунків, малюнків, гравюр.

Ілюстрація (лат. *illustratio* — *освітлення*) — наочне зображення, яке доповнює або супроводжує який-небудь текст.

Імплювій (від лат. *impluvium* — *водостік*) — у давньорим. житлі чотири-

кутний неглибокий басейн у центрі атрію. В **І.** через комплювій з покрівлі будинку стікала дощова вода.

Імпост (франц. *imposte*, італ. *imposta* від лат. *impro* — *кладу, прикладаю*) — 1) архітектурна деталь, тяга (полічка) у вигляді карниза, яка відділяла арку від підпори (стовпа або стіни). **І.** був підпорою для п'яти арки і передавав навантаження на розміщену нижче стіну, колону, капітель. 2) Вертикальний елемент, що розділяє віконний або дверний проріз [5].

Індустріалізація будівництва — напрям технічного прогресу, який характеризується перетворенням будівельного виробництва на механізований потоковий процес зведення споруд з великих деталей і конструкцій заводського виготовлення.

Індустрія будівельних матеріалів — сукупність підприємств, зайнятих виробництвом будівельних матеріалів за допомогою різних машин і механізмів, які підвищують рівень технічної оснащеності праці та її продуктивність.

Інженерна підготовка території населених пунктів — комплекс інженерних заходів, спрямованих на поступове освоєння певних територій для містобудування, створення відповідних санітарно-гігієнічних, мі-

крокліматичних, гідротехнічних та ін. умов. До **І. п. т. н. п.** належать: вертикальне планування території, організація стікання поверхневих та видалення застійних вод, захист території від повені та підтоплення ґрунтовими водами, боротьба з ярами, карстовими явищами тощо [99].

Інженерна психологія — галузь науки, що вивчає психологічні особливості праці людини при взаємодії її з технічними засобами в процесі виробництва і керування. **І. п.** визначає вимоги до конструкції машин, обладнання з урахуванням психічних властивостей людини. Є також психологія сприйняття архітектурних об'єктів [50].

Інженерні споруди — об'єкти забудови міського, промислового і природного середовища, що не пов'язані безпосередньо з технологією виробничих процесів. Такими об'єктами є мости, телевізійні башти, греблі, водонапірні башти, елеватори, газгольдери, градирні, силоси, труби, інженерні мережі тощо. **І. с.**, на відміну від будівель, не утворюють замкнутого, ізольованого простору, вони більше пов'язані з природним середовищем і часто домінують у системі промислової або міської забудови, серед природи. Такі споруди часто є виразниками технічної думки, будівельного мистецтва, естетичних рис певної епохи або періоду [62].

Ініціал

Ініціал — в багато роздільних книгах, довідниках і в типографській справі. Початкові букви частин тексту, глав та ін. виконані у збільшеному розмірі і прикрашені орнаментом, малюнком тощо.

Інсоляція (лат. — на сонці) — опромінення поверхонь сонячною радіацією. Також регламентація освітлення приміщень сонячними променями.

Інсула (лат. *insula*, букв. — *острів*) — 3–6-поверховий будинок, зазвичай цегляний, у Давньому Римі (3 ст. до н. е.) з кімнатами або квартирами, які здавали внайми.

Інтарсія (італ. *intarsio* — *інкрустація*) — вид інкрустації дерев'яних виробів (напр., меблів) дерев'яними пластинками різного кольору і текстури.

Інтерколумній (від лат. *inter* — між і *columna* — колона) — проміжок між двома колонами, що стоять поруч, в ордерній архітектурі (колонади, портики, аркади).

Інтер'єр (від франц. *interieur* — *внутрішній*) — внутрішній простір будівлі, приміщення. Напр., І. житлової кімнати, І. клубу, кафе. Зображення І. — жанр в образотворчому мистецтві [9, 10].

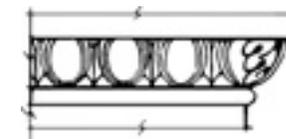
Інтуїція (лат. — *споглядання*) — один із способів, прийомів художньо-образного мислення, що сприяє швидкому вгадуванню, знаходженню композиційного рішення на основі досвіду, миттєвих спроб, ескізів, тощо.

Іоніки, ови (від лат. *ovum* — *яйце*) — архітектурна орнаментальна деталь в іонічному і коринфському архітектурних ордерах у вигляді ряду яйцеподібних зі зрізаною верхівкою елементів, об'єднаних листочками рослин.

Іонічний ордер — один із трьох основних архітектурних колонних ордерів. Його струнка колона стоїть на витонченій за обрисами базі, прорізнана 24 вертикальними жолобками (канелюрами) і завершується оригінальною капітеллю з двома великими завитками (волютами). Антаблемент **І. о.** іноді не має фриза, архітрав складається з трьох горизонтальних смуг каменів [17].

Іподром (грец. *hippodromos* від *hippos* — *кінь*, *dromos* — *біг*, *місце для бігу*) — комплекс споруд для ви-

пробування рисистих і скакових коней, змагань з кінного спорту. Крім конкурного поля, бігових доріжок **І.** має павільйон і трибуни для глядачів, господарські будівлі для утримання коней та ін.

Іоніки

Історизм (від грец. *historia* — *розповідь про минулі події*) — принцип розгляду об'єкта як системи з якісними змінами упродовж певного часу, з певною структурою, з властивим йому процесом розвитку [20].

Історія архітектури — вивчення тривалого процесу розвитку архі-

тектури, а також мистецтва загалом. **І. а.** дає змогу майбутнім архітекторам ознайомитися з архітектурною спадщиною, етапами розвитку архітектури, щоб досягнути взаємозв'язок її розвитку з розвитком суспільства, науки й техніки, продуктивних сил і виробничих відносин [25, 45, 47].

Їдальня — 1) приміщення в квартирі з обіднім столом.
2) Підприємство громадського харчування з одним або кількома зальними приміщеннями для приймання їжі, а також кухонним залом, лінією роздачі й кількома допоміжними та службовими приміщеннями.

К

Кольорова відмивка (поліхромія) іонічної капітелі. Учбова робота КНУБА, 1975

Коли є любов — небагато потрібно заповідей.

Іоан Златоуст,
архієпископ Константинопольський

Душа моя — послухай! —

Як яблуня в цвіту.

Моє життя, — кохана, —

Мов срібнотканий сон.

Життя моє — молитва

Всеволодниці Красі,

Горіння — розцвітання

В огні квіток-думок.

Я стежу за хмарками,

Ловлю їх світлий сум.

Ах, серце ж те все в пісню

Чудову перелле!

Як ніч розкриє книгу —

Я радо йду в свій храм.

А в нім лиш зорі, зорі,

А в нім поля, поля...

Мов жрець, той жрець — послухай! —

Молюсь, горю в огні.

Бо на душі, — кохана, —

Одно: люблю, люблю...

Павло Тичина,
поет, публіцист і перекладач

Незалежність України — є і буде ключем до миру в Європі.

Іван Пулюй,
фізик та електротехнік, винахідник, публіцист,
перекладач Біблії українською мовою

Каблучок — в ордерній архітектурі облом, що складається у перерізі з вигнутої і ввігнутої дуг [37].

Каланча (тюрк., від араб, *kal'a* — фортеця) — піднята над будівлею башта для спостереження за виникненням пожеж. Каланча мала дзвін, майданчик для чергового і шоглу для сигналізації прапорами або ліхтарями.

Кальдарій (від ісп. *caldera*, букв. — великий казан) — приміщення для теплих ванн у рим. термах.

Калька (франц. *caïque* — копія, подібність) — прозорий або напівпрозорий папір (тканина, пластмаса), який використовують для копіювання креслень, малюнків олівцем або тушшю.

Камін (нім. *Kamin* димохід, букв. — димова труба від грец. *kaminos* — піч, вогнище) — пристінна піч з відкритим вогнищем і прямим димоходом. Гарно опоряджені, облицьовані мармуром **К.** поширені у Великій Британії, Франції, Данії та ін. країнах Зах. Європи.

Кампаніла (італ. *campanile* — дзвіниця) — чотиригранна або кругла башта-дзвіниця, споруджувана зазвичай поряд з храмом. Характерна для архітектури Італії середніх віків та за доби Відродження.

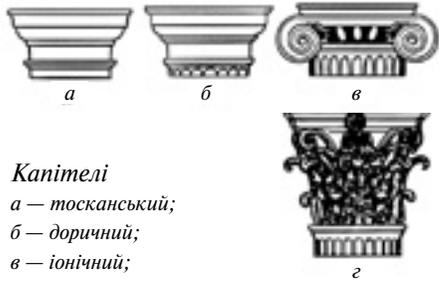

Кампаніла собору Сан-Марко,
Венеція (829–1095 рр.)

Каналізація (від лат. *canalis* — труба, жолоб, канава) — комплекс інженерних споруд, обладнання і санітарно-гігієнічних заходів для приймання стічних вод і подання їх до очисних споруд. Увесь процес відбувається у підземних трубопроводах, колекторах, що утворюють каналізаційну мережу міста, селища, промислового підприємства [23].

Канелюри (франц. *cannelures* — пази, жолобки) — вертикальні жолобки на колоні або пілястрі. Таку саму назву мають горизонтальні жолобки на базі колони іонічного архітектурного ордера. Завдяки **К.** досягається багата гра тіней на архітектурних формах [56].

Канон (грец. *kanon* — палиця, переносно — норма, правило, міра) —

Капітелі
a — тосканський;
б — доричний;
в — іонічний;
г — коринфський ордер

1) твердо встановлені правила щодо зображення людської постаті, композиції та колориту художніх творів, пропорційних співвідношень у зображуваному сюжеті. Над теоретичними обґрунтуваннями цих правил працював скульптор Поліклет, який і підготував твір «Канон» (5 ст. до н. е.), основні викладки якого відповідали релігійним настановам. Канонічні правила використовували митці у давнину і середні віки в Європі та Азії. Пошуки канону в зображенні проводили також у період Відродження (теорія пропорцій, закони лінійної та просторової перспективи, світлотіньового моделювання тощо). 2) Твір, який може бути взірцем для інших [4].

Капела (нізньолат. *capella*, італ. *capella*, букв. — каплиця) — католицька каплиця у вигляді окремо поставленої споруди або приміщення в самому храмі для молитви членів однієї родини [напр., капела Пацці (1430—1443 рр.)].

Капітель (від нізньолат. *capitellum* — головка) — завершальна частина колони, пілястри, пілона. **К.** різних архітектурних ордерів мають різну форму, але всі вони, розширюючись догори, переходять від круглої форми внизу, на стику зі стволом, до квадратної або близької до квадратної форми зверху, на стику з балкою. **К.** органічно вписується в структуру колони, створюючи з нею єдине ціле [56].

Каплиця — невеличка культова будівля у християн, яка не має вітара (на відміну від церкви).

Караван-сарай (перс., букв. — *дім караванів*) — укріплений і оточений будівлями двір, призначений для відпочинку й ночівлі караванів; тут же відбувалась торгівля товарами. Поширення набули в містах і на шляхах Середньої Азії, Близького Сходу, Закавказзя.

Каріатида (грец. *karyatis* від *Karyatides* — *карійські діви, жриці храму Артеміди в Каріях*) — скульптура жіночої постаті, яка є підпорою для балки перекриття в будівлі. Найвідоміші **К.** портика Ерехтейона в Афінах, палацу Бельведер у Петродворці під Санкт-Петербургом.

Каркас (франц. *carcasse* — кістяк) будівлі — кістяк, основна несівна

конструкція споруди, яка складається з вертикальних стояків — підпор (колон) і горизонтальних ригелів, балок, прогонів, ферм та ін. конструктивних елементів, що лежать на них. **К.** сприймає основне навантаження і забезпечує міцність і стійкість споруди. Виконують переважно із залізобетонних або металевих конструкцій [89].

Каркасно-панельне будівництво — спорудження будівель з конструкцій несівного каркаса та огорожувальних конструкцій (стін, перекриттів, покриттів) з панелей. Вироби для **К.-п. б.** виконують переважно із залізобетону. Сталевий каркас доцільно використовувати для висотних будівель [89].

Карниз (нім. *Karnies*) — горизонтальний виступ, що вивершує стіни будівлі, підтримує його покрівлю і захищає стіни від дощової води, що стікає з покрівлі. В ордерній архітектурі **К.** є верхньою частиною антаблемента і складається з трьох частин: підтримувальної, слізниці та вінцевої [56].

Карта (лат. *charta* від грец. *chartes* — *аркуш папірису, згорток для писання*) — зменшені в певному масштабі й узагальнені в деталях зображення земної поверхні на площині з даними, відповідними призна-

Каріатида

ченню **К.** Напр., на географічній **К.** наводять дані про координати місця, рельєфу, рослинності, водних просторів тощо.

Картосхема (від *карта* і грец. *schema* — *вид, форма*) — спрощена карта з основними даними, важливими для виконання якогось конкретного завдання.

Картотека (від *карта* і грец. *theke* — *сховище*) — система карточок (т. зв. бібліографічних) з інформаційними відомостями, даними, які об'єднані, систематизовані й розміщені в певному порядку (напр., за алфавітом, темами, роками видання літератури).

Каркас

Картуш

Картуш (франц. *cartouche* від італ. *cartoccio*, букв. — згорток, сувій) — декоративна прикраса у вигляді щита або напіврозгорнутого сувою, на якому зображали герб, емблему, напис тощо. У 16–18 ст. **К.** поміщали над парадним входом у будинок, на його фасаді, на різних кресленнях, картах, документах.

Каскад (франц. *cascade* з італ. *casata* від *cascare* — стрімко падати) — ступінчастий водоспад (природний або штучно створений) у садово-парковій архітектурі. Відомий Великий **К.** Петродворця під Санкт-Петербургом [66].

Каскад

Катакомби (італ. *catacombe* від лат. *catacumba* — підземна гробниця) — кілька підземних приміщень, штучно створених у давні часи і призначених для відправлення культу, поховання знаті й святих (напр., печери Києво-Печерської лаври, **К.** в Одесі, Керчі).

Кахель (від нім. *Kachel* — кахель) — керамічні плитки для облицювання камінів, стін, печей тощо. Можуть бути гладенькими, рельєфними, глазурованими (майоліка) та неглазурованими (теракота). Зі зворотного боку **К.** має ребра у вигляді коробки для закріплення до облицюваної поверхні.

Квадр (італ. *quadro*, букв. — квадратний від лат. *quadrum* — чотирикутник) — камінь у формі паралелепіпеда, який застосовують для мурування стін будівель.

Квадрига (лат. *quadriga*, букв. — четвірка) — антична двоколісна колісниця, запряжена четвіркою коней в один ряд, з візником, який правив кінями стоячи. Скульптурні зображення **К.** прикрашали фронтони античних будівель, їх розміщали на медалях, камеях, гемах. У 18–19 ст. в Росії і Зах. Європі **К.** оздоблювали фронтони громадських будівель, тріумфальні арки (напр., будівля Великого театру в Москві).

Кваліметрія (від лат. *qualis* — який за якістю і *metreo* — вимірюю) — спо-

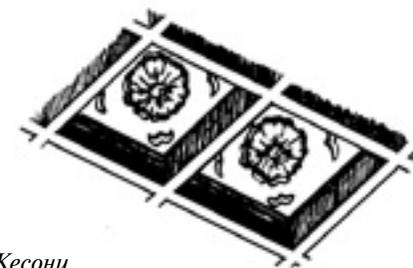
сіб оцінення якості будь-яких об'єктів кількісними показниками. В архітектурній практиці методом **К.** можна визначити найраціональніше рішення проекту будівлі або споруди. Основним засобом **К.** є експертна оцінка об'єкта за певними показниками і зведення їх до середнього значення. Є також інші засоби, які застосовують у **К.** (напр., система об'єктизованих показників).

Квартал (від лат. *quartus* — четвертий) міста — територія, зайнята житловою забудовою та обмежена вулицями.

Квартира — окреме житлове приміщення в будинку, яке складається з однієї або кількох кімнат, а також кухні, вітальні, санітарно-технічного вузла та ін. [5].

Келія (грец. *kellion* від лат. *cella* — кімнатка) — окрема житлова кімната ченця, який веде аскетичне життя відповідно до церковних правил.

Кемпінг (англ. *camping* від *camp* — розміщатися табором) — літній табір для автотуристів, обладнаний наметами або легкими будиночками, в якому відведені місця для стоянки автомобілів (біля наметів або на загальному майданчику). В упорядкованих **К.**, крім того, є естакади для огляду автомобілів, дрібного ремонту їх,

Кесони

обслуговування, миття. Площу ділянки для розміщення **К.** відводять з розрахунку 100–120 м² на одного автотуриста [65, 87].

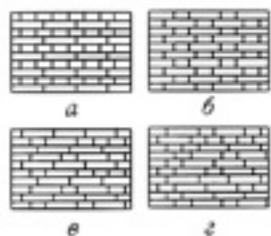
Кераміка (грец. *keramike* — гончарне мистецтво від *keramos* — глина) — вироби та матеріали, отримувани від спікання глини з мінеральними добавками. В архітектурі використовують різні вироби з **К.** — художньо-декоративні, скульптурні, кахлі, облицювальну плитку, черепицю тощо [69].

Кесон (франц. *caisson*, букв. — ящик) — невелике заглиблення квадратної або багатогранної форми на поверхні стелі або склепіння. **К.** і ребра між ними мають конструктивне і декоративне призначення.

Ківорій (грец. *kiborion* — покров), сінь — у християнських храмах дарохранительниця, згодом так стали називати шатро, навіс над вівтарем у церкві. Це шатро трималося на колонах, мало багате оздоблення [77].

Кінотеатр — будівля, призначена для показу глядачам кінофільмів, їхнього короткочасного відпочинку перед сеансом. Основне приміщення — зал для глядачів, до якого прилягає кінопроекційна кімната з апаратурою; зал обладнано світловідбивним екраном та гучномовцями. У складі **К.** є касовий вестибюль, квиткові каси, фойє з буфетом та естрадою, кілька приміщень службового призначення і для обслуговування глядачів [15].

Кітч, кіч (від нім. *Kitsch* — халтура, брак смаку, дешевина, зроблене абияк, сяк-так, як-небудь) — позбавлена смаку масово поширювана продукція, розрахована на разючий, зовнішній ефект. **К.** — специфічне явище комерційного псевдомистецтва, яке нехтує естетичними цінностями в мистецтві. Він виник у другій пол. 19 — на початку 20 ст. і набув поширення в художній промисловості як імітація унікальних виробів, а пізніше, наприкінці 20 ст. став явищем масової культури, зачепивши справжнє мистецтво та архітектуру [80].

Кладка цегляна
а — ланцюгова; б — готична;
в — хрестова; г — комбінована

Кладовище, цвинтар — спеціально виділена територія для поховання померлих. Кладовища давнини наз. могильниками, античного світу — некрополями, в сільській місцевості Росії, інколи — погостом.

Кладка цегляна — частина споруди (напр., стіна), викладена з цегли. Є різні види **К. ц.** — ланцюгова, хрестова, готична, гол., довжикова (ложкова) та ін. [20].

Класика (від лат. *classicus* — першокласний, зразковий) — 1) література і мистецтво античності — Давньої Греції, еллінізму і Давнього Риму. Соціальною основою мистецтва **К.** була рабовласницька демократія. В цей період склалися реалістичні художні принципи, громадянські естетичні ідеали, демократичні тенденції. В архітектурі набуло розвитку регулярне планування міст; високого рівня гармонійності й тектонічності досягла ордерна система. У скульптурі були створені образи досконалих людей, що поєднували духовну і фізичну красу. В цей період працювали видатні архіт. Гіпподам з Мілета, Іктін, Каллікрат; скульптори Мирон, Поліклет, Фідій, Скопас, Пракситель та ін. Так заведено, що **К.** поділяють на ранню (суворий стиль — перша пол. 5 ст. до н. е.); високу (друга пол. 5 ст. до н. е.) і пізню (400–325 рр. до н. е.), 2) У широкому розумін-

ні — все краще, досконале в художній спадщині людства [16]

Класифікація (від лат. *classis* — розряд, група) — умовний поділ (або групування) сукупності об'єктів, предметів, явищ на групи за будь-якими подібними (спорідненими) ознаками. **К.** об'єктів сприяє більш глибокому і всебічному вивченню їхніх особливостей і характерних рис.

Класицизм (від лат. *classicus* — зразковий) — стиль у мистецтві і архітектурі Зах. Європи 17 — на початку 19 ст., що зародився у Франції. У Росії встановився в кінці 18 ст. Для нього характерним було використання художніх принципів і форм античного світу. Архітектура **К.** відрізняється чіткістю і логічністю планування, строгістю симетрично-осьових композицій і геометричних форм, стриманим декоративним оздобленням, сполученням стіни з ордером. Прикладами видатних творів **К.** в Росії є будинок Пашкова в Москві, Адміралтейство і Казанський собор у Санкт-Петербурзі. Представники класицизму у Франції — Ф. Мансар, Ж. Ардуен-Мансар, Ж. А. Габріель, К. Н. Леду; в Росії — В. І. Баженов, М. Ф. Казаков, А. Д. Захаров, К. І. Россі та ін. Приклади споруд **К.** в Україні — Контрактовий будинок, т. зв. Новий корпус Київської академії (нині Могильнянська), Гостинний

Класика
Храм Аполлона в Дельфах

двір — у Києві, будівля Присутственных місць у Полтаві; Миський театр і Ратуша у Львові. Ці будівлі створювали зодчі А. Захаров, А. Меленський, В. Гесте та ін. [4, 16].

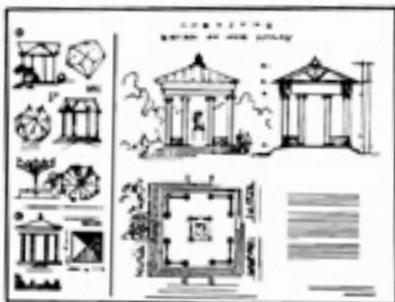
Клас навчальний — основне приміщення в шкільних та ін. навчальних закладах, призначене для занять.

Клаузура — ескіз, начерк первісного задуму вирішення архітектурного завдання. Виконує автор самостійно, без керівника, протягом чітко встановленого строку [5].

Кліть, зруб — дерев'яна конструкція, утворена покладеними один на

Класицизм
Палац Разумовського в Батурині

Клаузура

одного вінцями з колод. **К.** є основою у будівництві ізб, господарських будівель тощо. Іноді **К.** наз. неопалювану частину ізби (комору).

Клімат (від грец. *klima* — нахил (земної поверхні до сонячних променів)) — статистичний багаторічний режим погоди, який є однією з основних характеристик певної місцевості. Особливості **К.** визначаються сонячною радіацією, циркуляцією повітря, характерними рисами рельєфу тощо. **К.** якнайбезпосередніше впливає на вибір правильного архітектурно-планувального і конструктивного рішення будівлі або споруди [19].

Кліть

Кліматичні райони — поділ території країни за кліматичними умовами на райони: холодний, помірний, теплий, жаркий тощо. Кожний з **К. р.** поділяють на підрайони, що дає можливість точніше враховувати особливості клімату в місцях будівництва.

Клауатр (франц. *cloître* від лат. *claustrum* — закрите місце, монастир) — крита обхідна галерея, що обрамляє двір монастиря або церкви. Характерно для романської і готичної архітектури [77].

Клубні будівлі — масові культурно-просвітницькі установи (будинки, палаци культури, клуби), що організують дозвілля населення. Будівлі клубних установ мають у своєму складі глядачевий зал, сцену або естраду, фойє-виставку, вестибюль, кімнати для роботи різних гуртків та ін. приміщення. **К. б.** часто мають бібліотечні, спортивні, дитячі та ін. приміщення [8].

Клумба (англ. *clump* — група кущів, дерев) — квітник у вигляді круга або квадрата, підвищений над рівнем газона і паркових доріжок.

Клуня, стодола — господарська будівля для сушіння скошених стебел хлібних рослин або льону, конопель, зібраних у снопи. Іноді в клуні ставили піч.

Кокошник — декоративне напівкругле або кілеподібне завершення стін церкви, декоративна закомара у рос. архітектурі 16–17 ст. **К.** часто розміщують ярусами, стрічками, рядами.

Колер (від лат. *color* — колір) — в архітектурі барва, забарвлення. Барвник буває клейового, водно-емульсійного та ін. складу. Для добору забарвлення є спеціальні альбоми **К.**, де наведено різні зразки їх і склад (рецептура) для виготовлення [97].

Колиба — тимчасове житло пастухів, мисливців у Карпатах і на Поліссі. Споруда з кілків, лози, гілок у вигляді куреня, часто кругла в плані, зі стінами без вікон і з отвором у покрівлі над вогнищем. Трапляються **К.** у вигляді зрубу з двосхилою покрівлею з кори дерев, дранки.

Колір — забарвлення, колірний тон, властивість тіл породжувати певне зорове відчуття відповідно до спектрального складу видимого світлового випромінення. **К.** поділяють на поверхневі (фактурні) — **К.** дерева, каменю, цегли; безфактурні — **К.** неба; хроматичні — всі **К.** спектра; ахроматичні — білий, чорний та всі відтінки сірого [44].

Колодязь — вузька і глибока (до водоносних шарів) яма для добування води. Часто укріплюють зрубом,

Кокошник

виведеним вище від рівня землі; **К.** зазвичай закривають накривкою. Неглибокі **К.** обладнують «журавлем» — пристосуванням, яке полегшує витягування води.

Колона (франц. *colonne*) — архітектурно оброблена вертикальна підпора, зазвичай кругла в поперечному перерізі, елемент архітектурної композиції будівлі або споруди. В **К.** розрізняють нижню частину (базу), ствол (фуст) і вивершувальну частину (капітель). В архітектурному колонному ордері **К.** має певні пропорції, які надають їй художньої цілісності й виразності. Окремо поставлені **К.** часто є пам'ятниками, напр. тріумфальна колона. Як бу-

Колодязь

дівельна конструкція **К.** є одним з основних елементів каркаса будівлі [17].

Колоната (франц. *colonnade*) — ряд або ряди колон, які тримають горизонтальне покриття і становлять архітектурне ціле в споруді. **К.** бувають і окремою спорудою у вигляді пам'ятника, пам'ятного знака тощо.

Колорит (італ. *colorito* від лат. *color* — колір, барва) — взаємопов'язані й взаємозумовлені кольорові поєднання у творах образотворчого мистецтва, в рішеннях інтер'єрів, які надають їм емоційної виразності (напруження, спокій, динамічність тощо) [97].

Колосники — верхня частина каробки сцени, призначена для встановлення блоків, механізмів та підвішування декорацій.

Комора — приміщення, виділене для зберігання будь-яких товарів, припасів, матеріалів (напр., **К.** спортивно-го інвентаря).

Комплекс — в архітектурі сукупність будівель і споруд, які становлять єдине ціле у функціональному, планувальному й об'ємно-просторовому вирішенні (напр., комплекс будівель) [7].

Комплексна забудова — планомірне освоєння й забудова території будівлями та спорудами, які мають подібні

функції, планувальні рішення і певну черговість будівництва. Найчастіше застосовують, зводячи житлові райони, коли одночасно споруджують житлові будинки, громадські будівлі, монтують інженерне обладнання, упорядковують та озеленюють територію [7, 47].

Компльовій (лат. *compluvium* від *compluere* — стікати) — у давньорим. будинку прямокутний отвір у покрівлі атрию для стікання дощової води в басейн (імпульовій).

Композитний ордер (італ.) складний ордер; комбінація форм іонічного та коринфського ордерів, елементи яких навмисно збільшені. Цей архітектурний ордер, розроблений у Стародавньому Римі, характеризується, в основному, капітеллю і був додатком до існуючого грецького ордеру [17].

Композиція (лат. *розміщення або складання*) структура, взаємозв'язок головних елементів певного твору в мистецтві, архітектурі. Види композиції різноманітні і оформлюють усі форми організації, структури певного об'єкта — розміри, пропорції, кількість, ритм, фактура, колір та інше. В процесі проектування, композиція визначає одну з найголовніших сторін і підпорядковує її закономірностям формоутворення певного об'єкта або виробу.

Композиція (від лат. *compositio* — складання, створення, зв'язування) архітектурна — побудова архітектурного твору з дотриманням закономірностей співвідношення його частин і елементів, які ґрунтуються на ідейно-образному змісті об'єкта, його конструктивному вирішенні, функціональному призначенні. Особливе значення в **К. а.** мають співмірність частин і цілого (пропорційність), споруди і її елементів з людиною (масштабність), а також органічна єдність композиційних і конструктивних принципів, що виражається в архітектоніці споруди. Яскравим прикладом вдалої **К. а.** можуть бути Царський, або Марійський, палац і будинок Верховної Ради України в Києві.

Розрізняють такі види **К. а.**: 1) об'ємну з ясно вираженою об'ємністю, об'ємною будовою форми; 2) просторову із закономірним поєднанням площин, об'ємів і простору в гармонійній єдності; 3) фронтальну, яка відрізняється можливістю огляду її з одного, фронтального боку; 4) глибинно-просторову, що характеризується розчленованістю єдиного простору на окремі супірядні частини, розміщені послідовно в глибині; 5) об'ємно-просторову, яка поєднує об'ємні форми з навколишнім простором; 6) ракурсну, що відрізняється можливістю зорового сприйняття тільки в ракурсі. **К.** наз. також архітектурну навчальну дисципліну,

яка вивчає закономірності, прийоми і засоби, що їх використовують, розробляючи проєкт будівлі, споруди, ансамблю (образ, єдність, пропорції, супірядність, масштабність, ритм, тектоніка, колір тощо) [34].

Компонент (від лат. *componens* (*componentis*) — складовий) — складова частина, складовий елемент будь-чого. **К.** інтер'єру є, напр., огорожувальні поверхні приміщення, меблі, обладнання, художньо-декоративне оздоблення тощо.

Компонування — взаємне розміщення частин майбутнього цілого з дотриманням установлених закономірностей і різних вимог (напр., закономірностей художньої композиції, вимог масштабності).

Комп'ютер (від англ. *computer* — обчислювальний пристрій, лічильна машина) — комплекс електронних пристроїв (системний блок, монітор, клавіатура, мишка), який дає змогу приймати оцифровану інформацію, обробляти її за допомогою програм, зберігати та видавати у вигляді різних даних (текст, графіка, звуки тощо). Нині комп'ютери повсюдно використовують в архітектурному проєктуванні та інженерно-конструкторській роботі [76].

Комп'ютерна графіка (від англ. *computer* — обчислювальний пристрій,

лічильна машина і від грец. *grapho* — пишу, креслю, малюю) — своєрідний вид образотворчого мистецтва, коли за допомогою комп'ютера створюють віртуальні, уявні зображення, які відображаються на екрані дисплея. У разі потреби ці зображення можна вивести на папір або на інші носії периферійними пристроями електронної техніки (принтерами, сканерами, цифровими камерами тощо). В архітектурному проектуванні використовують два типи комп'ютерних програм, які дають змогу зображати лініями (векторна графіка), крапками або плямами (растрова графіка) креслення, малюнки тощо. Завдяки новим універсальним програмам з'явилась можливість створювати дво- і тривимірні зображення архітектурних об'єктів, показувати їх з різних боків, при різному освітленні тощо [23].

Комп'ютерна програма (від комп'ютер і грец. *programma* — об'ява, припис) — опис на формальній мові процесу оброблення інформаційних (оцифрованих) даних, які містяться або в пам'яті комп'ютера, або на інших носіях інформації — дисках. Кожна програма призначена для оброблення певних даних. Напр., текстові дані обробляють текстовим редактором, графічні — графічним редактором. Універсальні, мультимедійні програми здатні опрацювати будь-які дані: графічні, текстові, числові, звукові й відеоінформаційні. Такі про-

грами досить часто використовують в архітектурній практиці під час проектування, складання технічної документації, розробки демонстраційних зображень тощо [76].

Комунальне господарство міста — сукупність підприємств, служб і господарств з обслуговування населення. **К. г. м.** включає санітарно-гігієнічні підприємства (водогін, каналізація, лазні, пральні), житлово-комунальне господарство, міський транспорт, електростанції та ін. енергетичні установки, споруди зовнішнього впорядкування (шляхи, мости, переїзди університету, готелі тощо).

Комфорт (з *анг.*) в галузі архітектури та дизайну сукупність благ, умов, зручностей, які отримує людина від користування будь-яким об'єктом, середовищем, оточенням. Відсутність таких умов означає дискомфортність для певної ділянки людини. Комфортабельність, з розвитком суспільної економіки, техніки, будівництва, соціальних норм побуту історично змінюється і протиставить цьому можливе тільки комплексне рішення проблем.

Комфортність середовища — властивість будь-якого середовища (напр., ландшафту) збуджувати суб'єктивні відчуття і разом з тим об'єктивний стан задоволення, спокою, благотворного впливу на організм, його оздоровлення.

Конкорс (від *англ. concourse*) — 1) в Англії так називають майдан, в який вливається кілька вулиць. 2) Головний вестибюль вокзалу або розподільний зал для пасажирів на станціях метрополітену.

Конкурс (від *лат. concursus* — зіткнення, збіг) — вид змагання на виявлення найкращих праць серед учасників (напр., конкурс на розробку проекту якого-небудь будинку).

Консервація (*лат. conservatio* — збереження) будівлі — низка заходів і технічних способів, спрямованих на забезпечення довгочасної цілості об'єкта, його вигляду, міцності тощо. **К.** тісно пов'язана з реставрацією. Під час **К.** архітектурних споруд укріплюють ґрунт, стіни, склепіння, споруджують захисні павільйони, навіси тощо [67].

Консоль (*франц. console*) — виступна частина стіни або закріплена одним кінцем у товщі стіни балка. Консоль підтримує балкон, карниз, сходи тощо. На ній можуть установлювати декоративні вази, бюсти.

Конструктивізм (від *лат. constructio* — побудова) — творчий напрям у радянському мистецтві 20-х рр. 20 ст., переважно в архітектурі, художньому конструюванні (дизайні), мистецтві

Консоль

оформлення, який розвивався на основі соціальних перетворень суспільства, перемін у техніці будівництва і виробництва, з урахуванням потреби в будівлях нових типів. Послідовники **К.** основним завданням вважали конструювання матеріального середовища, що оточує людину, зі збереженням функціональної правдивості архітектурних форм, раціональності конструктивного вирішення. Характерною особливістю **К.** було прагнення використати принципи індустриального виробництва і машинної технології, створити прості, правдиві, логічно обґрунтовані й функціонально досконалі форми. Представники **К.** — Л. О., В. О., О. О. Весніни, М. Я. Гінзбург, І. І. Леонідов та ін., які входили до ТСА (Товариство сучасних архітекторів) [7, 20].

Конструкція (від *лат. constructio* — складання, побудова) — 1) будова, загальне взаємопов'язане розміщення основних будівельних елементів, частин будівлі, її склад. 2) Окремий виріб, використовуваний у будівництві

Контрфорс

якої-небудь споруди (**К.** мосту, залізобетонна, металева **К.**) [62].

Контекст (від лат. *contextus* — сполучення, тісний зв'язок) — в архітектурі відносно завершене рішення об'єкта, де всі елементи чітко означені й не дають змоги тлумачити їх положення інакше. Коли говорять «вирвані з контексту», то це означає, що елементи розглядаються поза зв'язком із загальним рішенням і можуть набувати іншого значення.

Контраст (франц. *contraste* — протилежність) — значна різниця (за величиною і формою) частин та елементів під час їх порівняння. Напр., горизонтально протяжної будівлі і башти; насичених пластикою і гладеньких поверхонь.

Концептуальне мистецтво

Контрфорс (франц. *contrefort* від *contreforce* — протидійна сила) — вертикальна поперечна стінка, виступ на стіні, що протидіє розпиранню (напр., склепіння) та укріплює основну несівну конструкцію. **К.** широко використовували у готичній архітектурі [20]

Конха (від грец. *konche* — черепашка) — напівкупол, використований для перекриття ніш, апсид, стіни яких мають форму половини циліндра.

Концепт (від лат. *conceptus* — думка, поняття) — поняття, цілісна сукупність думок про відмітні ознаки об'єкта — загальні й істотні. Це думка про предмет, яка виділяє в ньому суттєві ознаки [26].

Концептуальне мистецтво — модерністська течія в мистецтві 70-х рр. 20 ст. (живопис, архітектура), яка допускала заміну реального зображення «художніми ідеями», невизначеними, туманними фразами, написами тощо, які начебто розкривають значення, сенс усього твору. В архітектурі це відображено в концептуальних проектах, т. зв. паперовій архітектурі [22, 26].

Концепція (лат. *conceptio* — сприйняття, розуміння, система) — певний спосіб сприйняття, трактування будь-яких явищ, головна ідея

вирішення, його провідний задум. Напр., **К.** проекту оригінальної споруди для видовищ. 1) Система поглядів на ті чи інші явища; спосіб розгляду будь-яких явищ, розуміння задуму будь-чого. 2) Загальний задум, замисел художника, архітектора, митця, поета, вченого і т.п.

Кора (від грец. *kore* — дівчина) — у давньогрец. мистецтві статуя дівчини, яка стоїть прямо, в довгому вбранні. Назв. від імені і богині Кори-Персефони, жінки Аїда (бога підземного царства), дочки Зевса-громовержця і Деметри — богині родючості. Кора-Персефона — цариця «тіней померлих» [20].

Корабель — в культових будівлях те саме, що й неф: витягнуте в плані приміщення, обмежене рядами колон.

Коридорний житловий будинок — будівля, в якій житлові квартири або просто кімнати розміщені з боків коридора, що пов'язує їх з вертикальними комунікаціями, тобто зі сходами або ліфтами.

Коринфський ордер (від м. Коринф у Греції) — один із трьох основних ордерів античної архітектури. Найвишуканіший і найлегший за своїми пропорціями ордер — його висока колона з канелюрами (жолобками), встановлювана на базі, завершується

Концепція розвитку Київського національного університету будівництва і архітектури

пишною капітеллю, яка складається з рядів листків аканфа і невеликих волют [17].

Корпус будівлі — 1) одна з кількох будівель, які утворюють єдиний комплекс і розміщені на одній і тій самій земельній ділянці. 2) Ізольована частина великого будинку або споруди (напр., лабораторний корпус університетського комплексу будівель).

Косинець — креслярський інструмент у вигляді трикутника з кутами 90, 45 і 45° або 90, 30 і 60°. Використовують для проведення ліній під різними ку-

Кора

Краб

тами нахилу. Виготовляють з дерева, пластмаси, металу [95].

Косоур — похило розміщена балка, що з'єднує сходові площадки на якій закріплено сходи.

Коглован — заглиблення в ґрунті для влаштування фундаменту або основи будови.

Котедж (англ. *cottage* — *подвір'я*) — селянський дім з двором, оточеним будівлями господарського призначення. Виник в Англії на межі 16–17 ст. і став традиційним типом житла. Основна його особливість — брусова, а не зрубна конструкція. **К.** набув значного поширення в скандинавських країнах і Європі як зручний індивідуальний одноквартирний будинок на невеличкій земельній ділянці. Зазвичай кімнати розміщені на різних рівнях: спальні й кімнати відпочинку на другому поверсі, вітальня, їдальня, кухня тощо — на першому. Нині **К.** є популярним видом житла в усьому світі, причому його планування й об'ємно-просторове рішення надзвичайно різноманітні [82].

Краб (від нім. *Krabbe* — *крихітка*) — невеличка декоративна деталь, орнаментальна прикраса у вигляді листка, квітки на пінаклях, вимпергах та ін. елементах готичних будівель.

Крамниця, магазин (франц. *magasin* від араб. *Махазин* — *склади, комори*) — будівля, де розміщене підприємство роздрібної торгівлі продовольчими або промисловими товарами. **К.** поділяють на універсальні та спеціалізовані.

Краплі, гутти (від лат. *gutta* — *крапля*) — прикраса модульонів, розмішених на антаблементі доричного ордеру. **К.** мають вигляд зрізаних конусів, прикріплених до нижньої поверхні модульонів. На кожному модульоні розміщено 6 **К.**

Кредо (від лат. *credo* — *вірю, вірую*) — переконання, сукупність певних поглядів на будь-яку діяльність, власний світогляд (напр., творче кредо майстра архітектури) [12].

Кремль — комплекс оборонних, палацових і церковних споруд, обгороджений фортечними стінами з бійницями, баштами. Як правило, це центральна частина давньоруських міст, їх основне ядро. Розташування **К.** визначало планувальне рішення міста, формувало його силует. До 14 ст. **К.** наз. дітинцем.

Креслення — зображення будівель, споруд, виробів з позначанням їхніх розмірів, масштабу та ін. даних, які дають змогу виготовити їх або спорудити в натурних умовах. Розрізняють **К.** ескізні, робочі, складальні та ін. [95].

Крепідом, стереобат (грец. *stereobates* від *stereos* — *твердий, просторовий об'ємний*) — у давньогрец. храмах цокольна частина споруди у вигляді підвищеної платформи зі сходинок.

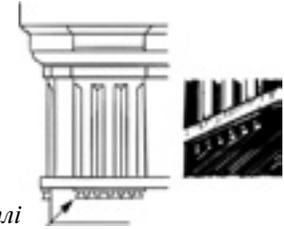
Крилас (грец. *kleros*) — підвищення з обох боків вівтаря у храмі. На **К.** під час богослужіння стоять півчі [77].

Крипта (лат. *crypta* від грец. *krypte* — *схованка, підземний хід*) — у Давньому Римі підземне приміщення, перекрите склепінням. У Зах. Європі в середні віки так наз. каплицю під храмом, яка була місцем поховання.

Критерій (від грец. *kriterion* — *засіб для міркування*) — певна ознака, особливість, що дають змогу оцінити, обговорити який-небудь об'єкт, класифікувати його.

Крокви — деталі конструкції, що підтримує схиловий дах.

Крокі (від франц. *croquis* — *начерк*) — в архітектурі креслення, начерк якого-небудь об'єкта — будинку,

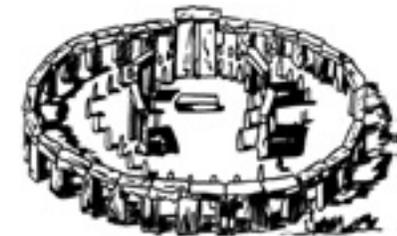

Краплі

його фрагмента, виконаний від руки «на око» в натурних умовах і супроводжуваний зазначенням розмірів, позначок, коротким описом особливостей [95].

Кромлех (від бретон. *crom* — *круг і lech* — *камінь*) — культова споруда епохи неоліту і бронзового віку, яка являє собою кругову огорожу з величезних каменів. Трапляються на півночі Зах. Європи. Найбільше відомий **К.** у Стоунгенджі (Англія) [35].

Кронциркуль (нем. *Kronzirkel* від *Krone* — *корона, вінець* і лат. *circulus* — *круг, коло*) — креслярський циркуль, який дає змогу креслити кола малих діаметрів з великою точністю. Кут розведення ніжок та-

Кромлех

Кронштейн

кого циркуля встановлюють і фіксують мікрометричним гвинтом [95].

Кронштейн (від нім. *Kragstein* — виступ каменя) — підпора, виведена зі стіни або прикріплена до неї. Призначена для підтримання виступної частини будівлі (карниза, балкона) або для встановлення на ньому декоративної прикраси — вази, скульптури. **К.** часто самі є декоративно-художніми елементами і збагачують вигляд будівлі.

Кручені сходи — сходовий підйом, в якому сходи розміщують по спіральній лінії. Поворот утворюється від згинання лінії укладання сходиць.

Кубізм (франц. *сubisme*, від *сube* — куб) — модерністська течія в образотворчому мистецтві початку 20 ст. Характерною особливістю цієї течії стали спроби художників розкласти складні форми реального світу на прості геометричні об'єми, а потім сконструювати з них дещо цілісне. **К.** зробив помітний вплив

на архітектуру країн Заходу (Італія, Німеччина та ін.) [35].

Кубуватий дах — чотирихила опукла, заокруглена покрівля, загострена доверху, з кілеподібним обрисом перерізу. Для покриття використовували лемех — фігурні дерев'яні дощечки. Набули поширення в рос. дерев'яних будівлях 16—18 ст. [50].

Куліси театральні — плоскі декорації (м'які або натягнуті на раму), розміщені з боків сцени. Над **К. т.** підвішують падуги. **К. т.** і падуги становлять т. зв. одяг сцени.

Кулуари (від франц. *couloir* — коридор) — приміщення, які є місцем для відпочинку, неофіційних зустрічей у великих громадських будівлях.

Кульман (від назви нім. фірми «Кульман») — креслярський прилад з використанням пантографної системи (у вигляді шарнірного паралелограма), яка дає змогу легко змінювати і фіксувати нахил креслярської лінійки [95].

Культ (лат. *cultus* — збереження, шанування, доглядання) — 1) в релігії — обрядність, моління, поклоніння; 2) служіння божеству, шанування, поклоніння та ін. Завжди почитання, поклоніння божеству,

прощення гріхів, спасіння і оберігання від всяких напастей [77].

Культура (лат. *cultura* — оброблення, виховання, освіта, розвиток, шанування) — історично визначений рівень розвитку суспільства та виражений у типах і формах життєдіяльності людей, а також у створених ними матеріальних і духовних цінностях. Поняття «культура» вживається для характеристики певних історичних епох (наприклад, антична культура), конкретних спільностей, народностей, націй, а також спеціальних сфер діяльності та життя — культура праці, побуту, мови, художня культура, знання, світосприйняття. В основі культури — розвиток матеріального виробництва. Культура постійно змінюється, але зі збереженням попереднього досвіду, також сучасного розвитку і передбачення майбутнього з науковим обґрунтуванням.

Культурно-просвітні будівлі — будівлі клубів, бібліотек, музеїв, театрів, тобто будівлі, призначені для розміщення установ, які здійснюють культурно-просвітницьку роботу.

Кунсткамера (нім. *Kunstkammer* — кабінет рідкісних речей, музей) — приміщення, де розмішалася колекція різноманітних дивовижних предметів, речей, диковинок (художніх творів, природних об'єктів, історичних пам'яток, всіляких «хімер» природи

Кубуватий дах

тощо). У 1714 р. за ініціативою Петра I в Петербурзі відкрито **К.** — перший рос. публічний музей, де було зібрано твори мистецтва, а також природні дива, придбані Петром I за кордоном та знайдені на території Росії.

Купол (італ. *cupola* від лат. *бочечка*) — склепіння у вигляді напівсфери або сегмента кулі, що перекиває переважно круглі, багатокутні, еліптичні в плані приміщення. Утворюючими форм куполів є різні криві, опуклі назовні площини. Нині — просторове покриття будівель і споруд переважно громадського призначення (театри, виставкові зали, павільйони тощо).

Купол двоохарусний
Київ, Васильківська церква, 1183 р.

Куртина

Курватура (від лат. *curvatura* — кривина, округлість) — незначна кривина обрисів античної колони, а також прямолінійних частин будівлі, використовувана як засіб підсилення пластичної виразності й усунення оптичних спотворень об'єкта.

Курдонер, курдоньор (франц. *cour d'honneur*, букв. — почесний двір) — парадний напіввідкритий двір особняка, палацу, утворений основним корпусом будівлі й виступними боковими флігелями, прибудовами. Від вулиці **К.** найчастіше відгороджували декоративними ґратами з брамою.

Курінь (тюрк.) — 1) житло запорозьких козаків — простора хата, витягнута в плані. 2) Сторожка,

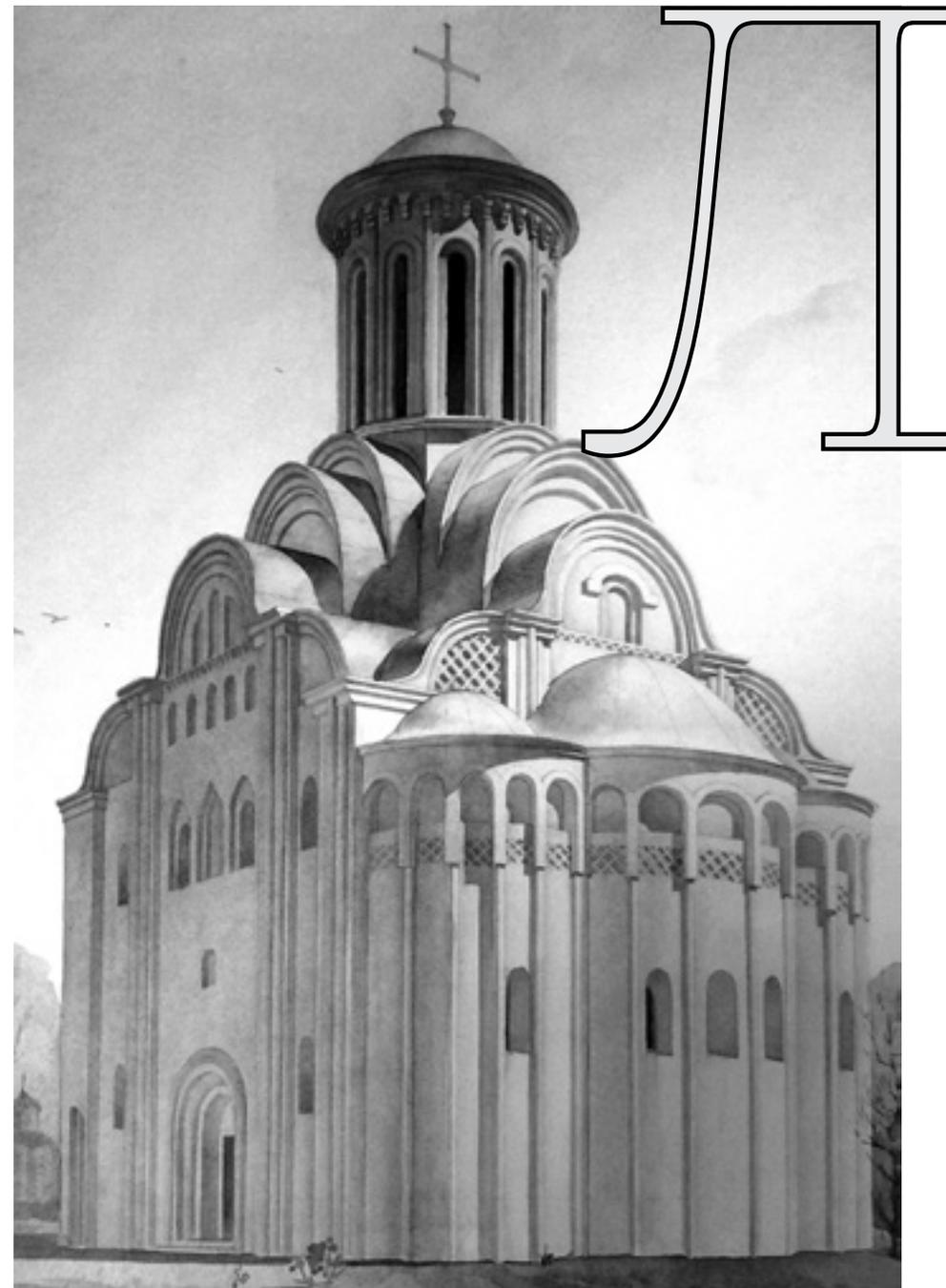
хижка, захисток на баштані, пасіці, в садку.

Курорт (нім. *Kurort* від *Kur* — лікування і *Ort* — місце) — місцевість, на якій розміщено лікувальні установи (напр., санаторії), що використовують цілющі властивості місцевих мінеральних джерел, грязелікування, сприятливий клімат тощо [66].

Курос (грец. *kuros* — юнак) — статуя оголеного юнака-атлета в архітектурі Давньої Греції раннього (архаїчного) періоду (7–6 ст. до н. е.).

Куртина (від франц. *courtine*, букв. — завіса) — 1) у садово-парковій архітектурі вільно розміщена серед відкритого простору група дерев, кущів, квіткових рослин. 2) Стіна, яка з'єднує дві сусідні башти в замку або фортеці [66].

Кювет (франц. *cuvette*, букв. — цибрик, балія) — бічна канава для відведення і стікання води з полотна і схилів дороги.

Побудова перспективи, кольорова відмивка. П'ятницька церква, м. Чернігів. Учбова робота КНУБА, 2002

*Лінивість, всьому поганому мати,
що людина вміє, то забуде,
а що не вміє — тому не навчиться.*

**Володимир Мономах,
великий князь Київський**

*Зроби сьогодні те, що збирався зробити завтра;
скажи завтра те, що хочеш сказати сьогодні.*

**Казимеж Пшерва-Тетмайєр,
польський поет, прозаїк, драматург**

*В легковажності власній не бачу вини!
Що моє — ні для кого не шкода!
Найцінніше все те, що не має ціни:
Це свобода, любов, насолода!*

**Віталій Іващенко
поет, театральний діяч, науковець, винахідник**

*Немає шедеврів, загинувших в небутті.
Брехня і підлабузництво ніяк не можуть
підтримати життя дрянної книги.*

**Оноре де Бальзак,
французький письменник-романіст**

*Роби справу чесно, з душею — і твоє до тебе прийде.
Це не означає, що завтра з'являться золоті гори. Треба бути
терплячим*

**Богдан Ступка,
актор театру і кіно**

Престижною архітектурну школу роблять його випускники.

**Валерій Уреньов,
архітектор, вчений і педагог**

Лабіринт (грец. *labirintos* — блукання) — 1) у Давній Греції та Єгипті палаци з багатьма кімнатами й складним, заплутаним планом. 2) В садово-парковій архітектурі — обгороджені кущами алеї з багатьма тупиками, переходами [66].

Лавра (з грец.) — назва відомих, величних і найбільших чоловічих православних монастирів. Наприклад, Києво-Печерська лавра, що існує з сивої давнини. Заснована в 1051 р. при Ярославі Мудрому. В XI–XVIII століттях один з культурних центрів і видатний архітектурний комплекс. В 1073–1078 р. було розпочате будівництво Успенського собору. В стилі українського бароко були споруджені оточуючі стіни (1690–1703 р.), збудована церква Різдва Богородиці на Дальніх печерах (1696 р.), церква Воздвиження на ближніх печерах (1700 р.), Троїцька надбрамна церква (1722–1729 р.) з чудовимирозписами ікон українських митців та красивим різьбленим іконостасом. Велика дзвіниця (1731–1745 р.) головна вертикаль лаври, об'єднала всі ансамблі в єдину величну композицію, розвиток якої продовжили церква Всіх святих над економічними воротами, Ковнірівський корпус (1746–1772 р.). З 1926 р. Києво-Печерська лавра історико-культурний музей-заповідник християнської релігії. Лавра може мати філії (скити). Підпорядковується

*Лавра
Києво-Печерська лавра*

безпосередньо патріарху або синоду. Києво-Печерська лавра відіграла значну роль у розвитку української культури і архітектури.

Лаги — покриття з дошок, планок, яке закріплюють на кроквах даху як основу для настилу покриття.

Лаконізм (від грец. *lakonismos* — короткість (мови)) — в архітектурі чіткість, стриманість і простота у використанні різних форм, композиційних прийомів, художньо-декоративних засобів у розробленні проекту споруди й виконанні її в натурі, що не впливає негативно на рівень його архітектурно-художніх та ін. якостей.

Ландшафт (нім. *Landschaft* — місцевість, країна, пейзаж) — 1) природний географічний комплекс; ділянка земної поверхні, на якій природні компоненти перебувають у складній взаємодії і пристосовані один до одного. 2) У мисте-

Лантерна

цтві — зображення якоїсь місцевості, краєвид; те саме, що й пейзаж [66, 67].

Ландшафтна архітектура — мистецтво створення гармонійного поєднання природного краєвиду з освоєними людиною територіями, населеними пунктами, архітектурними комплексами, інженерними спорудами. **Л. а.** спрямована на охорону навколишнього природного середовища, природних краєвидів, створення нових природних комплексів (див. Садово-паркове мистецтво) [65, 66, 67].

Ландшафтна архітектура — сукупність елементів естетичного благоустрою території засобами малих архітектурних форм, скульптури, декоративних засобів, монументального мистецтва, водяних улаштувань, озеленення, світлових композицій, візуальних комунікацій.

Ландшафтний дизайн — творча діяльність, спрямована на формування предметно-просторового середовища оточуючого людину з застосуванням основного матеріалу творчості при-

родних об'єктів і явищ. Особливість цього творення — динамічність форм і явищ: рельєфу, водних систем, клімату, рослинного і тваринного світу.

Є три, відносно самостійні сфери формування ландшафтного дизайну — 1) інженерний — формування штучних споруд: водосховищ, лісосмуг, і масивів, гребель, каналів, іригаційних робіт, 2) садово-парковий — парки розваг і відпочинку, дендро — і гідропарки та інші, 3) малі сади — присадибні та дачні ділянки, сади на дахах, рослинність в інтер'єрах житлових, громадських і виробничих приміщеннях.

Ландшафтний дизайн і його об'єкти необхідно проектувати і створювати, враховуючи потреби освітлення, поливу, підживлення, дренажу та деякого іншого.

Лантерна (від лат. *lanter-nos* — *лампа*) — світловий ліхтарик, який завершує купол культової споруди.

Лекало — креслярський інструмент (пристрій) для накреслення кривих ліній [95].

Лемех — довгасті дощечки ступінчастої форми, які використовували для покриттів бань, барабанів, наметів культових споруд у дерев'яній архітектурі. Поширені в архітектурі рос. Півночі (напр., комплекс споруд з дерева в с. Кижі (18–19 ст.),

а також в Україні в районах Карпат, Закарпаття, Волині [28].

Ленд-арт (англ. *land* — *земля*, *art* — *мистецтво*) — вид концептуального мистецтва, в якому як матеріал використовують природні об'єкти. Виник на Заході в 70-х рр. 20 ст. під впливом контркультури, що протиставляє організації буржуазного суспільства життєві форми архаїчних, племенних громад, природне — соціальному і т. ін. **Л.-а.** орієнтується на міфологію, архаїчні форми архітектури та зображальної діяльності (єгипетські піраміди, мегалітичні структури Стоунхенджа, дзенські сади з каменів (Японія) тощо). Архітектурні витвори ленд-артистів досягають гігантських розмірів. Напр., витвір П. Морріса «Обсерваторія» — це величезний кільцевий вал діаметром 90 м і близько 3 м заввишки. Ці твори видно тільки з повітря і тому в галереях і музеях показують лише їхні фотографії або проекти.

Ліпнина, ліплення — рельєфні прикраси (орнаментальні, скульптурні, фігурні) на фасадах і в інтер'єрах архітектурних споруд. Ліпні деталі найчастіше відливають з гіпсу, інколи пресують з легкого бетону та ін. сумішей [97].

Лісопарк — природний лісовий масив на території міста або ін. населеного пункту; є місцем відпочинку для населення.

Личина замка

Ліхтар — 1) засклений купол, балкон, виступ у стіні будинку. 2) У промислових будівлях виступ покриття із заскляними бічними поверхнями.

Лесха (грец. *lesche* — *бесіда*, *зустріч*) — у Давній Греції архітектурна будівля для зборів, співбесід; свого роду клуб.

Личина замка — накладна металева пластина на замок у дверях з отвором для ключа. Ця накладка може бути фігурною у вигляді маски — обличчя, голови звіра, птаха тощо.

Лікарня — окремий будинок або комплекс будівель і споруд, у яких роз-міщено устанovu для стаціонарного лікування хворих, а також постійного на-гляду за ними. Комплекс Л. складається з приймального відділення, палатних відділень, інфекційного та ін. відділень, лабораторії, аптеки, блока харчування, адміністративно-господарських приміщень [4,19].

Лоджія

Ліфт (англ. *lift* — піднімати) — підйомник для вертикального переміщення пасажирів та вантажів у спеціальних кабінах, що рухаються по напрямних, у багатоповерхових спорудах та будівлях значної висоти.

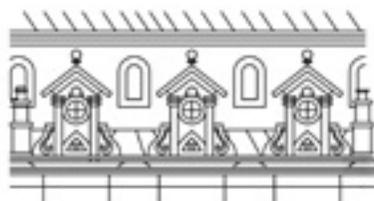
Лоджія (итал. *loggia* — ніша) — приміщення в будинку, відкрите з одного або кількох боків, де замість стін споруджують колонаду, аркаду, парапетну стінку. Зазвичай Л. — це приміщення (ніша), заглиблене в будівлю. Довжина і глибина Л. бувають різними [7].

Люнет

Лопатка, лізна (нім. *Lisene* — смуга, стрічка) — в архітектурі плоский вертикальний виступ на стіні будівлі, один із засобів ритмічного членування стіни.

Люкарна (від лат. *Lucerna* — світильник) — вікно в горищному або купольному покритті. Часто Л. зовні прикрашали ліпниною, профільованими наличниками тощо.

Люкарна

Люнет, люнета (франц. *lunette*, букв. — лунка) — арковий проріз у стіні або склепінні, обмежений знизу горизонтальною перемичкою. У наскрізних Л. розміщують вікна, у глухих — декоративні розписи, ліпні прикраси.

*Ми будемо вічно прославляти
Ту жінку, чие ім'я — МАТИ.*

МУСА ДЖАЛІЛЬ,
татарський поет і журналіст

*Музика — це життя у звуках, їх тонах і кольорах,
це цілий світ високих почуттів, пристрастей і думок, мрій.*

ОЛЕКСАНДР БЛАШ,
композитор

*Вправи ведуть до уміння робити, творити, а потім,
в поєднанні з розумом ведуть до розвитку таланту.*

АНТОН МАКАРЕНКО,
педагог і письменник

*Не кидай власної мети,
Щоб за чужою десь іти,
А власну якісно мету пізнай,
До неї просто поспішай.*

ІВАН ФРАНКО,
поет, письменник і вчений

*Неможливо перевірити колір, запах і шум
нинішнього і минулого часу.*

ПЛАТОН,
давньогрецький філософ

*Архітектурна пам'ятка: вдумлива тектоніка, розкриття
простору, динамічний злет форм, гра світлотіні в пластиці
деталей... І архітектура звучить на повний голос!*

ВІКТОР ЧЕПЕЛИК
архітектор, вчений і педагог

Мавзолей (лат. *mausoleum* від грец. *Mausoleion*) — спочатку спочатку так звалась гробниця Мавсола, правителя Карії (4 ст. до н. е., м. Галікарнас), монументальна поховальна споруда.

Мавританська архітектура, мавританський стиль — умовна назва середньовіч. мистецтва, яке розвивалось протягом 11–15 ст. у країнах Півн. Африки і в Півд. Іспанії. Стиль склався на основі мистецтва і архітектури Араб, халіфату, берберів та вестготів. Він охоплював культуру Алжиру, Марокко, Тунісу, а також араб. Іспанії і характеризувався ясною тектонічністю форм, підсилених стриманим декором. З плином часу декоративне оздоблення стало переважувати над формами.

У культових і світських будівлях застосовували багатолопатеві, стрілчасті, підковоподібні та фестончасті арки, сталактитові куполи, фризи, артесонадо (кесоновані стелі), мозаїки зі скла, вітражі, кахлі, мармур. Будівлі щедро оздоблювали складними орнаментами з рослинними, геометричними, епіграфічними мотивами. Яскравим прикладом цього стилю є будівлі палацу Альгамбра поблизу м. Гранада (Іспанія) [59].

Магістраль (від лат. *magistralis* — керівний) — широка (35–60 м) і пряма вулиця в місті з інтенсивним транспортним рухом. Це еле-

мент планувальної структури міста, що виконує основну роль у розподілі транспортно-пішохідних потоків у системі вулично-дорожньої мережі міста. Розрізняють **М.** загальноміського, районного і місцевого значення [47].

Мазанка — будинок, хата з глини, змішаної з соломною, а також хата з хмизу з дерев'яними стовпами, обмазана шаром глини; іноді з саману, цегли-сирцю. Таку глиняну хату зовні фарбували білою глиною (глеєм) і прикрашали невігладливим орнаментом, композиціями з квітів, рослин. Поширені такі **М.** в селах безлісних районів України та Півдня Росії [43].

Мазар (араб. — місце поклоніння) — у мусульман гробниця святого з культовою спорудою над нею. Поширені в країнах Близького Сходу.

Майдан — базарна, ринкова площа в Україні та на Півдні Росії, місце зібрань мешканців села; нині — часто головна площа міста, селища [69].

Майоліка (итал. *maiolica* від *Majolica* — старої назви острова Мальорка в Середземному морі) — випалені керамічні вироби, покриті глухою олов'яною, стронцієвою або прозорою свинцевою поливою. Вироби з **М.** застосовують для виготовлення панно, декоративних вставок, облицю-

вання стін, оздоблення інтер'єрів громадських будівель.

Майстерня архітектурна —

1) приміщення для виконання робіт з архітектурного проектування. 2) Структурні підрозділи в проектних і науково-дослідних інститутах будівельного профілю. 3) Об'єднання фахівців, студентів або навіть учнів, які працюють під керівництвом висококваліфікованого майстра (архітектора, художника та ін.).

Макет — в архітектурі й художньому конструюванні об'ємно-просторове відтворення розроблюваного проекту або існуючої споруди, комплексу будівель, предметів, виконане в зменшеному, натуральному або збільшеному масштабі й умовних матеріалах (картоні, папері, дереві тощо). Макет сприяє пошуку засобів пластичної та архітектурно-художньої виразності, виробленню найкращого композиційного рішення [95, 97].

Максура (від араб. — огорожа) — у народів ісламського віросповідання відгороджена ґратами ложа в мечеті для халіфа — верховного правителя.

Малі архітектурні форми — споруди, обладнання та художньо-декоративні елементи зовнішнього упорядкування: павільйони, кіоски; торговельні автомати, телефонні буд-

ки; стенди, вітринні установки; сходи, огорожі, садово-паркові споруди, світильники, фонтани; обеліски, меморіальні дошки тощо.

Такі невеликі споруди розміщені в сільському та міському середовищі, садово-паркових ансамблях та на відкритих просторах.

До складу малих архітектурних форм відносяться огорожі, балюстради, сходи, фонтани, ліхтарі, навіси, альтанки, зупинки транспорту, та багато іншого. Зазвичай їх художньо-декоративне рішення пов'язане з архітектурою оточення або природою [53].

Малоповерхові житлові будинки — будинки для проживання сімей переважно у невеликих містах, селищах і селах. Для таких будинків характерним є використання простих, полегшених конструкцій, місцевих будівельних матеріалів, обмежене інженерне обладнання. **М. ж. б.** бувають одно-, дво-, багатоквартирними або блокованими. Зазвичай біля таких будинків передбачають присадибну ділянку, внаслідок чого виникає характерна особливість планувального рішення — організація двох входів у будинок: з боку вулиці і з боку земельної ділянки. За об'ємно-планувальною структурою **М. ж. б.** бувають з квартирою на одному і на двох висотних рівнях (двоповерхові або мансардні). **М. ж. б.** зазвичай мають горищний дах.

Малюнок, рисунок — зображення будь-чого на площині, основний вид графіки. Виконують за допомогою ліній, штрихів, світлотіні переважно на папері олівцем, пером, вугіллям, пензлем тощо. **М.** буває багатоколірним або виконаним з використанням одного-двох кольорів. У мистецтві **М.** розрізняють: станковий **М.**, ескіз, етюд, замальовка з натури, начерк тощо [2].

Мансарда

Мандала (давньоінд. — круг; япон. — поміст Всесвіту, Світобудови) — один із найважливіших сакральних символів буддистської міфології — графічне зображення структури Всесвіту. Являє собою космограму у вигляді круга із вписаним у нього квадратом. У цей квадрат вписано внутрішній круг, поділений на 8 частин. Квадрат орієнтований за сторонами світу, кожній із яких відповідає певний колір: півночі — зелений, півдню — жовтий, сходу — білий, заходу — червоний. Посередині кожної сторони квадрата розміщено врата і зображення чотирьох небесних царів. У центрі внутрішнього круга зображено головний об'єкт шанування — Будда.

М., як композиція властивостей чисел 3, 5, 8 і геометрії квадратури круга, згідно, лежить в основі багатьох об'єктів культури і мистецтва, має відображення в архітектурних формах давніх споруд — зиккуратів, пірамід, октогонів тощо [75].

Манеж (франц. *manege* — викрутас, хитрість) — 1) майданчик або будівля для виучки і тренування коней, навчання верхової їзди. 2) У будівлях цирків — arena для виступів артистів. 3) Спортивний **М.** — приміщення зального типу цілорічного використання для тренувань і змагань з легкої атлетики, спортивних ігор, гімнастики, велоспорту тощо. **М.** обладнують біговими доріжками, спортивними майданчиками і секторами, трибунами для глядачів тощо [41].

Мансарда (франц. *mansarde*) — горищне приміщення під крутим із заломом дахом, яке використовують як житло і господарське приміщення. Назва пов'язана з прізвищем франц. архіт. 17 ст. Франсуа Мансар [3, 5].

Маньєризм (італ. *manierismo* від *maniera* — стиль, манера) — напрям у Зах.-європ. мистецтві 16 ст., який виразив кризис гуманістичної куль-

Маскарон

тури Відродження. Маньєристи, зовні наслідуючи зразки Відродження, установлювали нові уявлення про хиткість світобудови, про владу ірраціональних сил над людиною, його долею. Твори маньєристів вирізняються складністю, витонченістю форм, напруженістю у зображеннях. В архітектурі будівлі набувають надмірної орнаментальності, насичуються різними символами, алегоріями. Тут уже спостерігається перехідний етап від ренесансної ясності до ускладнення барокових образів. **М.** мав вплив не лише на образотворчі мистецтва і архітектуру, а й на літературу, він став основою формування стилю бароко [27, 87].

Марка будівельних матеріалів — умовний показник якості матеріалу, його експлуатаційних властивостей (напр., марка цегли, що означає її міцність). Є **М. б. м.**, які характеризують їхню щільність, в'язкість, водонепроникність, морозостійкість тощо.

Марсура (араб.) — назва вітваря у давніх мечетях.

Марш сходів — частина сходової конструкції в будівлях і спорудах, що з'єднує два чергових сходових майданчики.

Маскарон (франц. *mascaron* від італ. *mascherone* — велика маска) — скульптурна деталь у вигляді маски (обличчя людини, голови тварини), яка є прикрасою архітектурних елементів будівель і споруд. У 18 ст. **М.** часто розміщували над арками, вікнами або дверними прорізами, на деталях фонтанів, меблях, вазах тощо.

Масове будівництво — будівництво житлових будинків у великій кількості за одним і тим самим проектом або серією проектів. Значного поширення набуло у зв'язку з типовим проектуванням будинків і споруд. До поняття «будівлі масового будівництва» належать будівлі різних типів, яких багато в міській забудові (магазини, школи, дитячі садки тощо). Протилежністю є будівлі індивідуального будівництва, тобто споруджувані за індивідуальним проектом [19].

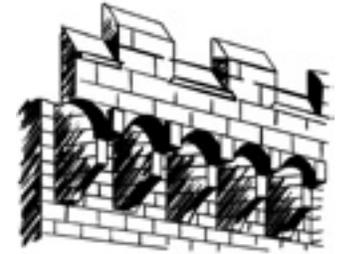
Мастаба (араб., букв. — кам'яна лавка) — давньоєгипетська гробниця у вигляді довгастої камери зі стінами, нахиленими всередину (3 тис. до н. е.). У підземній поховальній камері встановлювали статуї, стіни прикрашали рельєфами, різними розписами.

Масштаб (нім. *Maßstab* від *Maß* — міра, розмір і *Stab* — палиця, кийок) — відношення довжини лінії на кресленні до довжини відповідної лінії в натурі. Це відношення (**М.**) можна виразити числом (числовий **М.**), зобразити графічно (лінійний **М.**). Числовий **М.** позначають у вигляді дроби, чисельник якого дорівнює одиниці, а знаменник — числу, що означає, якою мірою зменшується довжина ліній (напр., $M 1 : 100$) [93].

Машикулі (франц. *tachicoulis*) — виступи у верхній частині фортечних стін і башт, підтримувані кронштейнами, арками. У **М.** влаштовували вертикальні отвори для стрільби, кидання каменів тощо. Пізніше **М.** перетворилися на елементи архітектурного декору.

Меандр — античний (у мистецтві Давньої Греції) геометричний орнамент у вигляді неперервної кривої зі спіралеподібними завитками або ламаної під прямими кутами лінії. Від давньої назви надзвичайно звивистої р. Меандр у Малій Азії.

Меблі — один із важливих компонентів формування інтер'єру будівель. Це різноманітні вироби для сидіння, лежання, роботи, розміщення речей, предметів вжитку, для інших потреб побуту. Залежно від способу виготовлення і застосування **М.** по-

Машикулі

діляють на м'які, жорсткі, пересувні, вбудовані, кухонні, дачні, садові, дитячі, шкільні та ін. [9, 10].

Мегалополіс, мегаполіс (від грец. *megas* — великий і *polis* — місто) — група (агломерація) населених пунктів, гігантське скупчення міст, що напевно зрослися в єдине ціле. Для **М.** характерним є лінійне розташування забудови вздовж транспортних магістралей, наявність кількох центрів міст (поліцентрична структура), порушення екологічної рівноваги між діяльністю людини і природним середовищем. Кількість жителів **М.** зазвичай понад 1 млн чол. Назва походить від назви м. Мегаполя в Давній Греції, який утворився від злиття 35 поселень [14, 20].

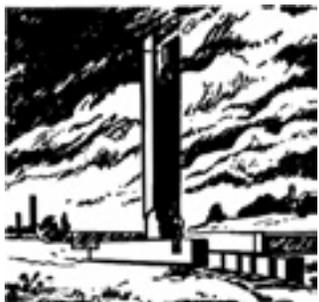
Меандр

Мезонін

Мегарон (грец. *megaron*, букв. — великий зал) — один із типів найдавнішого грец. житла (3–2 тис. до н. е.) — прямокутний зал з вогнищем і вхідним портиком. Такий зал іноді розділяли поздовжніми рядами стовпів.

Медресе (араб. *Мадраса від дара-са — вивчати, давати уроки*) — мусульманська духовна школа, де навчають служителів культу, вчителів, а також службовців державного апарату в країнах Близького і Середнього Сходу. В Узбекистані (в Бухарі)

Меморіал

є **М. Мірі-Аруб**. Комплекс **М.** включає 1–2-поверхові будівлі з келіями, мечеть та аудиторію, розташовані навколо прямокутного в плані двору.

Мезонін (італ. *mezzonino від mezzano — середній*) — житлова надбудова (іноді з балконом) над середньою частиною невеличкого житлового будинку. В 19 ст. **М.** був поширеним у рос. архітектурі [37].

Мембранне покриття (від лат. *membrana — оболонка*) — тонка плівка або пластина, закріплена по контуру, яка утворює покрівлю будівлі.

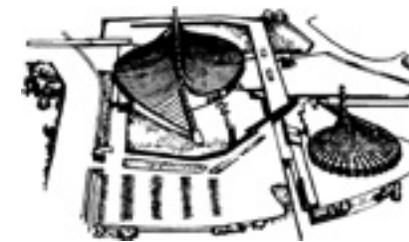
Мембрана

Меморіальні (від лат. *memorialis — пам'ятний*) споруди, меморіальні ансамблі — архітектурно-художні комплекси будівель і споруд, збудовані на честь видатних подій, національних героїв. Зазвичай комплекс включає споруди, монументальну скульптуру і живопис, написи, звукові й світлові образи. Наприклад, меморіальний комплекс у Бабиному Яру в Києві, Марсове поле в Санкт-Петербурзі [8].

Менгір (від бретон. *men — камінь і hir — довгий*) — необтесаний вертикально встановлений довгий камінь (4–5 м, іноді до 20 м), культова пам'ятка епохи енеоліту і бронзового віку. Поширені в країнах Зах. Європи, Півн. Африки, в Індії, Сибіру і на Кавказі. Відома алея **М.** у Карнаку (Бретань), що налічує 2813 каменів, укладених у 13 рядів.

Метаболізм (англ. *metabolism від грец. metabole — змінення, перетворення*) — в архітектурі напрям і стиль, що виникли у другій половині 20 ст. Основою його стала критика функціоналізму з його головним принципом «форма відповідає функції». Послідовники **М.** вважали, що форма в архітектурі визначається багатьма складовими — контекстом, місцем розміщення, технологією, структурою об'єкта, а також національними традиціями і динамікою функціональних змін. Пластична виразність архітектурних форм і зв'язок їх з національною культурою — основні особливості напряму **М.** Представники — Л. Кан, К. Танге, Н. Курокава, А. Ісодзакі та ін. Пошукові роботи в цьому напрямі проводили рос. конструктивісти, представники європ. авангарду 60–70-х рр. 20 ст., розробники архітектурної біоніки [74].

Металеві конструкції — сталеві, алюмінієві, з легких сплавів конструкції, які використовують у каркасах бу-

Метаболізм

К. Танге. Комплекс олімпійського стадіону в Токіо, Японія

дівель як несівні елементи (балки, ригелі), у багатопрогінних елементах покриття (ферми, настили), в обшивці стінових панелей (листи, панелі) [58].

Метлахські плитки — застаріла назва керамічних плиток для покриття підлоги. Назва походить від назви м. Метлах (Німеччина).

Метопи (від грец. *metopon — простір між очима*) — прямокутні, майже квадратні плити, часто прикрашені скульптурними рельєфами, які, чергуючись із тригліфами, створюють фриз доричного ордера.

Метопи

Метод (від грец. *methodos* — спосіб пізнання, навчання) — шлях досліджень, спосіб досягання якоїсь мети, виконання конкретного завдання; сукупність прийомів практичного або теоретичного освоєння дійсності.

Метрополітен (франц. *metropolitan* букв. — столичний від грец. *metropolis* — головне місце), метро — вид швидкісного міського пасажирського транспорту, лінії якого розташовані в підземних тунелях, на поверхні землі й на естакадах. Перший **М.** збудовано у Лондоні в 1863 р. Станції **М.** — найскладніші інженерні споруди. До їхнього складу належать пасажирські платформи, похилі ескалатори, надземні й підземні вестибюлі, переходи, вузли пересадок та ін. споруди й обладнання. В нашій країні станції **М.** відрізняються високим рівнем архітектурно-художнього рішення, багатим оздобленням і декоративністю. У Києві першу лінію **М.** введено в експлуатацію в 1960 р.

Мечеть (від араб. *масджід* — місце поклоніння) — мусульманська культова споруда, храм. З 7–8 ст. їх будували у вигляді прямокутного двору, оточеного галереями, і багатоколонного залу. В 10 ст. комплекс **М.** доповнили айванами, які розміщували по осях двору, а потім і монументальними порталами на головному фасаді **М.**

Мистецтво — діяльність людини, спрямована на художню творчість — відображення дійсності в художньо-образних формах. Галузь **М.** охоплює літературу, архітектуру, скульптуру, живопис, графіку, декоративно-вжиткове мистецтво, музику, танець, кіно, театр тощо [97].

Міграція (лат. *migratio* від *migro* — переходжу, переселяюсь) населення — переміщення людей, пов'язане з переміною місця проживання, місця роботи та ін. Поділяють на безповоротну, тимчасову, сезонну, маятникову, зовнішню, внутрішню (щодо країни).

Міжнародний конгрес з сучасної архітектури (CIAM — Congres International de l'Architecture Moderne) — об'єднання архітекторів різних країн, які виробляли прогнози розвитку архітектури на найближчий певний період. Починаючи з 1928 р. відбулося десять конгресів, на яких розглядали проблеми індустріалізації і стандартизації проектування та будівництва, проектування мінімального житла, прийомів забудови міст, концепції функціонального міста, формування «ядра» і «серця» міста та ін. В 1933 р. на IV конгресі Ле Корбюзьє подав текст «Афінської хартії», в якій намітив основні положення універсальної функціоналістської доктрини,

і дав відомі нині «П'ять принципів сучасної архітектури»: будинок на стовпах, плоска покрівля з садом, вільне планування, горизонтальні стрічкові вікна, каркасна конструкція. В 1956 р. в м. Дубровнику (колишня Югославія) CIAM припинив свою діяльність.

Мікроклімат (від грец. *mikros* — малий і *klimatos* — нахил) — 1) клімат приземного шару повітря невеликої території (поля, узлісся, міські площі). 2) Штучно створювані кліматичні умови (певна температура повітря, вологість тощо) у приміщеннях, щоб усунути несприятливі зовнішні впливи і створити комфортне середовище.

Мікрорайон — первинна одиниця сучасної міської забудови, яка включає до свого складу групи житлових будинків і систему установ та закладів культурно-побутового обслуговування (КПО), розраховані на задоволення повсякденних потреб населення. Територія **М.**, як правило, прилягає до транспортних міських магістралей і не має доріг для наскрізного проїзду. Системи КПО включають дитячі дошкільні установи (ясла, садки), школи, торговельні підприємства товарів першої потреби, сади, парки або озеленені простори, спортивні та ін. майданчики (ігрові, дитя-

Мінарет

чі, господарського призначення). Кількість мешканців **М.** у великих і найбільших містах становить 10–15 тис. *чол.*, а в середніх — від 6 до 12 тис. *чол.* Територія **М.** займає площу від 17 до 40 га [46].

Мінарет (тур. *minara* від араб. *манара*, букв. — маяк) — башта, вежа (кругла, квадратна або багатогранна в плані), розташована поряд з мечеттю. З **М.** муедзин скликає мусульман на молитву.

Міст — споруда для переходу чи переїзду через будь-яку перешкоду (яр, річку, дорогу тощо). **М.** складається з прогінних будов, які спираються на бики і стояки. Залежно від призначення **М.** поділяють на автодорожні, залізничні, пішохідні, суміщені та ін. Залежно від конструктивної схеми прогінних будов **М.** бувають балковими, арковими,

рамповими, консольними, висячими. Особлива група **М.** — наплавні, розвідні, збірно-розбірні.

Місто — вид розселення мешканців певної території (концентрований або розосереджений), складна раціональна система організації виробництва, житла, культурно-побутового обслуговування, транспортних зв'язків, інженерного обладнання та енергетики, що сприяє поліпшенню умов праці, побуту та відпочинку. Міські поселення залежно від проєктної чисельності населення (в тис. мешканців) поділяють на групи: найбільші — понад 1000; більші — 250...500; великі — 100...250; середні — 50...100; малі — 10...20. До групи малих **М.** зараховують селища міського типу [46].

Містобудування — теорія і практика планування й забудови населених пунктів. **М.** відповідно до соціального устрою, розвитку виробничих сил, науки і культури з урахуванням природних умов і національних особливостей країни та конкретного місця будівництва вирішує складний комплекс соціально-економічних, будівельно-технічних, архітектурно-художніх і санітарно-гігієнічних проблем. Розв'язуючи ці проблеми, **М.** використовує принципи регулярного планування (прямокутного, віялоподібного, радіального, раді-

ально-кільцевого тощо), відповідності місцевим умовам, створення архітектурних ансамблів забудови, композицій ландшафтної архітектури. Найважливіші завдання **М.** полягають в оптимальному розселенні людей і в планомірному зростанні міст, їх реконструкції та впорядкуванні, організації транспортної мережі, індустріалізації міського будівництва, формуванні своєрідного архітектурно-художнього вигляду конкретного міста [9, 19, 25, 112].

Місто-сад — невеличке місто з розрідженою забудовою, великими відкритими зеленими просторами і з обмеженою кількістю жителів (30...35 тис.). Тип **М.-с.** виник на початку 20 ст. і помітно поширився в Німеччині, Франції, Іспанії, Італії, Австрії, Чехословаччині та в ін. країнах. Перше **М.-с.** Лечуорт закладено в 1902 р. поблизу Лондона. У Росії за 40 км від Москви, в Кратові, було зроблено спробу будівництва **М.-с.**, але вона не мала успіху.

Місто-супутник, місто-сателіт — населений пункт міського типу, який розвивається і тягнє своїми зв'язками до більшого, близько розміщеного міста. Відповідно до функціональних особливостей розрізняють промислові, транспортні, курортні, житлові (т. зв. міста-«спальні») та ін. **М.-с.**

Місцевість — частина території, яка характеризується групою загальних ознак — історичних, географічних, природних, етнографічних та ін.

Міська смуга — межа міста, яка визначає обмеження його адміністративно-територіального впливу.

Міське господарство — комплекс міських служб, підприємств, інженерних споруд і мереж. **М. г.** охоплює житлово-комунальне господарство, підприємства та організації побутового обслуговування, транспорту, зв'язку, торгівлі й громадського харчування, заклади народної освіти та охорони здоров'я, видовищні та ін. [7].

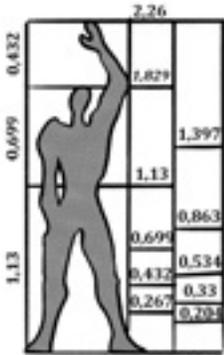
Міхраб (араб. — *святинище*) — молитовна вівтарна ніша в стіні мечеті, повернута у бік Мекки — священного міста мусульман, в якому розташоване стародавнє святинище Кааба (араб, кабкуб) — святиня ісламу. **М.** часто оздоблюють розписами, орнаментальним різьбленням, інкрустацією тощо.

Модерн (від франц. *moderne* — *найновіший, новітній, сучасний*) — стильовий напрям в архітектурі й декоративно-вжитковому мистецтві Європи та Америки наприкін-

*Модерн
Клініка Качковського, Київ*

ці 19 — на початку 20 ст. У різних країнах стиль має інші назви: ар-нуво (Art Nouveau) у Франції, Бельгії, югендстиль (Jugendstil) у Німеччині, сецесіон (Sezession) в Австрії, ліберті (Liberty) в Італії та ін. Становлення стилю пов'язують з бурхливим розвитком індустріального суспільства, зростанням національної самосвідомості європ. народів. Представники **М.** прагнули створити новий стиль, переборювали еkleктизм, відмовляючись від історичних запозичень; використовували навмисне примхливі, мінливі форми, вигадливі лінії, принципи асиметрії і вільного планування, нові технічні й конструктивні засоби для створення незвичайних, підкреслено індивідуалізованих будівель, де все рішення підпорядковувалось єдиному образно-символічному задуму й орнаментальному ритму. **М.** став важливим етапом на шляху до «нової архітектури». До 1927 р. в **М.** з'явилися паростки інтернаціонального стилю, і його складовими стали мі-

Модульор

німалізм та індустріальний стиль. Принципи **М.** найяскравіше використовували Ле Корбюзьє. Представниками **М.** були також видатні архіт.: П. Беренс, В. Гропіус, Міс ван дер Роє (всі — Німеччина), Х. Ван де Велде (Бельгія), Й. Ольбріх і О. Вагнер (Австрія), Ч. Р. Макінтош (Шотландія), А. Гауді (Іспанія), Ф. О. Шехтель (Росія). У рос. архітектурі початку 20 ст. є яскраві приклади стилю **М.** — особняк Кшесінської в Санкт-Петербурзі (архіт. А. І. Гоген), Ярославський вокзал у Москві (архіт. Ф. О. Шехтель). В Україні **М.** набув своєрідних рис, певних особливостей, що стало основою виокремлення його в окремий напрям — Український архітектурний модерн [92].

Модернізація — змінення, удосконалення відповідно до сучасних

вимог (напр., модернізація обладнання, будинку).

Модернізм (франц. *modernisme від moderne — новітній, сучасний*) — загальна назва різних течій у мистецтві (фовізм, кубізм, футуризм, сюрреалізм, абстрактне мистецтво та ін.) 20 ст., які проголошували принциповий розрив з історичним досвідом, з реалізмом, а також відмову від старих форм та закликали до оновлення мистецтва, пошуку нових естетичних принципів. У період 10–80-х рр. 20 ст. **М.** зазнав кілька кризових явищ, зміну напрямів (абстрактний експресіонізм, абстрактний каліграфізм, поп-арт, концептуальне мистецтво, гіперреалізм). У 70–80-х рр. 20 ст. **М.** вилився в широкий і неоднорідний рух постмодернізму.

Модульор, модульор (лат. *modulog — ритмічно розмірений*) — розроблений архіт. Ле Корбюзьє інструмент пропорціювання — лінійка (стрічка) 2,26 м (86 дюймів) завдовжки з нанесеними на ній червоною і синьою шкалами. За основу своєї системи пропорціювання Ле Корбюзьє взяв середній зріст чоловіка — 1 м 83 см (6 футів) і, користуючись цим як вихідною величиною, розрахував ряд чисел («золотий ряд»): 1,829; 1,13; 0,699; 0,432; 0,267; 0,165; 0,102 м ..., який

назвав червоною шкалою. За основу синьої шкали він узяв висоту чоловіка з піднятою рукою — 2 м 26 см і також склав ряд чисел: 2,26; 1,397; 0,863; 0,534; 0,33; 0,204; 0,126 м ... Кожне число синьої шкали можна отримати подвоєнням попереднього числа червоної шкали. Сам Ле Корбюзьє дав таке визначення своїй роботі: «Модульор — засіб вимірювання, основою якого є зріст людини і математика», а А. Ейнштейн сказав, що «це гама пропорцій, яка робить зло важко-, а добро легкоздійсненним». **М.** сприяє швидшому перетворенню метричних величин на фути і дюйми, забезпечує взаємозв'язок будівельних габаритів з розмірами людини, однак дробовість величин ускладнює підрахунки і узгодження розмірів будівельних деталей. Використовуючи **М.**, Ле Корбюзьє спроектував житловий будинок в Марселі та кілька ін. споруд [33].

Модуль (від лат. *modulus — міра*) — умовна одиниця виміру в архітектурі й будівництві, яка виражає кратні співвідношення розмірів споруд і їхніх частин. За **М.** беруть міру довжини (напр., метр, фут), розмір одного із елементів будинку або розмір будівельного виробу. Напр., в архітектурному колонному ордері за **М.** вибрано нижній діаметр колони, який поділяється на менші

частини — парти. Застосування **М.** дає змогу надавати спорудам та їхнім частинам сумірності, полегшує уніфікацію і стандартизацію елементів у будівництві [63].

Модульйон, модільйон (франц. *modillon*) — архітектурна деталь на зразок кронштейна або консолі, що підтримує виносну плиту карниза в ордерних композиціях.

Мозаїка (франц. *mosaique від лат. musivum, букв. — присвячене мурзам*) — зображення або візерунок з кольорових камінців, смальти, керамічних плиток та ін. матеріалів. **М.** як галузь монументально-декоративного мистецтва виникла в античну епоху. Широко використовують в інтер'єрах та екстер'єрах переважно громадських будівель [2,110].

Монастир (від грец. *mortasterion — келія пустельника*) — комплекс споруд і будівель для релігійної громади ченців або черниць, які дотримуються єдиних правил життя (статуту). У Росії і в Україні найбільші чоловічі **М.** називаються лаврами (напр., Києво-Печерська лавра). Перші християнські **М.** мали вигляд (а іноді й значення) фортець. Для католицьких **М.** середньовіччя характерне чітке, регулярне планування комплексу; православні

Монорейка

М. вирізнялися вільнішою живописною композицією. В Київській Русі з'явилися в XI столітті — «Георгієвський» (засновник — Ярослав Мудрий) і «Святої Ірини» (засновниця Дружина Ярослава), обидва в Києві.

У 1051 р. Іларіон, священник із села Берестове, пізніше митрополит, заснував монастир, який в 1062 р. одержав назву Печерський так як монахи жили в печерах аж до будівництва келій. Після багатьох років існування, великий Києво-Печерський чоловічий монастир у 1598 р. отримав статус лаври.

Моноліт (грец. *monolitos* від *monos* — один, єдиний і *litos* — камінь) — суцільна кам'яна брила, а також споруда або її частина, врубана із суцільного каменю.

Монолітні конструкції — будівельні конструкції з бетону або залізобетону, виготовлені у вигляді єдиного цілого безпосередньо на місці будівництва споруди або будинку. Використовують

переважно для нестандартних будівель. **М. к.** ефективні, якщо їх виготовлено індустріальними методами з використанням інвентарної опалубки, а також опалубки багаторазового застосування (ковзної, переставної, пересувної та ін.) [89].

Монорейкова дорога — транспортна споруда, в якій по балці (монорейці), встановленій на підпорах, переміщуються пасажирські вагони або вагонетки. Переміщення можливе й під балкою (підвісна **М. д.**). Місткість вагона 60–120 *чол.*, швидкість руху до 240 *км/год*, пропускна спроможність **М. д.** прирівнюється до лінії метрополітену. Поширення обмежене через високу вартість споруди, підвищений рівень шуму і т. ін. Нині **М. д.** функціонують у США, Німеччині, Японії та деяких ін. країнах [19].

Монохромія (від грец. *mono* — один і *chroma* — колір, барва) — в образотворчому мистецтві однобарвність, а також твір, виконаний в одному кольорі [97].

Монтаж будівельних конструкцій — основний процес зведення будівель і споруд зі збірних конструктивних елементів і деталей заводського виготовлення. Здійснюють за допомогою монтажно-будівельних кра-

нів і монтажних пристосувань. Значного економічного ефекту досягають, споруджуючи житлові будинки з об'ємних блоків-кімнат, а також у повнозбірному будівництві [102].

Монумент (лат. *monumentum* від *monere* — нагадувати) — величний, значних розмірів пам'ятник, в якому поєднано гармонійну єдність простої композиції з усіма елементами, що формують його. Монументально-декоративне мистецтво — галузь образотворчого мистецтва, що включає художні твори, створювані переважно для конкретного архітектурного середовища (декоративний живопис і скульптура в містах, на фасадах та в інтер'єрах будинків, скульптурні ансамблі, фрески, мозаїки, панно, вітражі) [89].

Мористан — лікарня та ін. приміщення при мечеті для прочан, мандрівників.

Морський вокзал — комплекс споруд, будівель та пристроїв для обслуговування пасажирів у морських портах.

Мотель (англ. *motel*, скорочення від *motor* — автомобіль і *hotel* — готель) — готель для автотуристів зі станцією технічного обслуговування, паливозаправною станцією, гаражем, стоянками для автомобілів [30].

Мотив (франц. *motif* від лат. *moveo* — рухаю) архітектурний — важливий компонент відображення теми архітектурно-художнього рішення, який повторюється в одному або кількох будинках, спорудах комплексу.

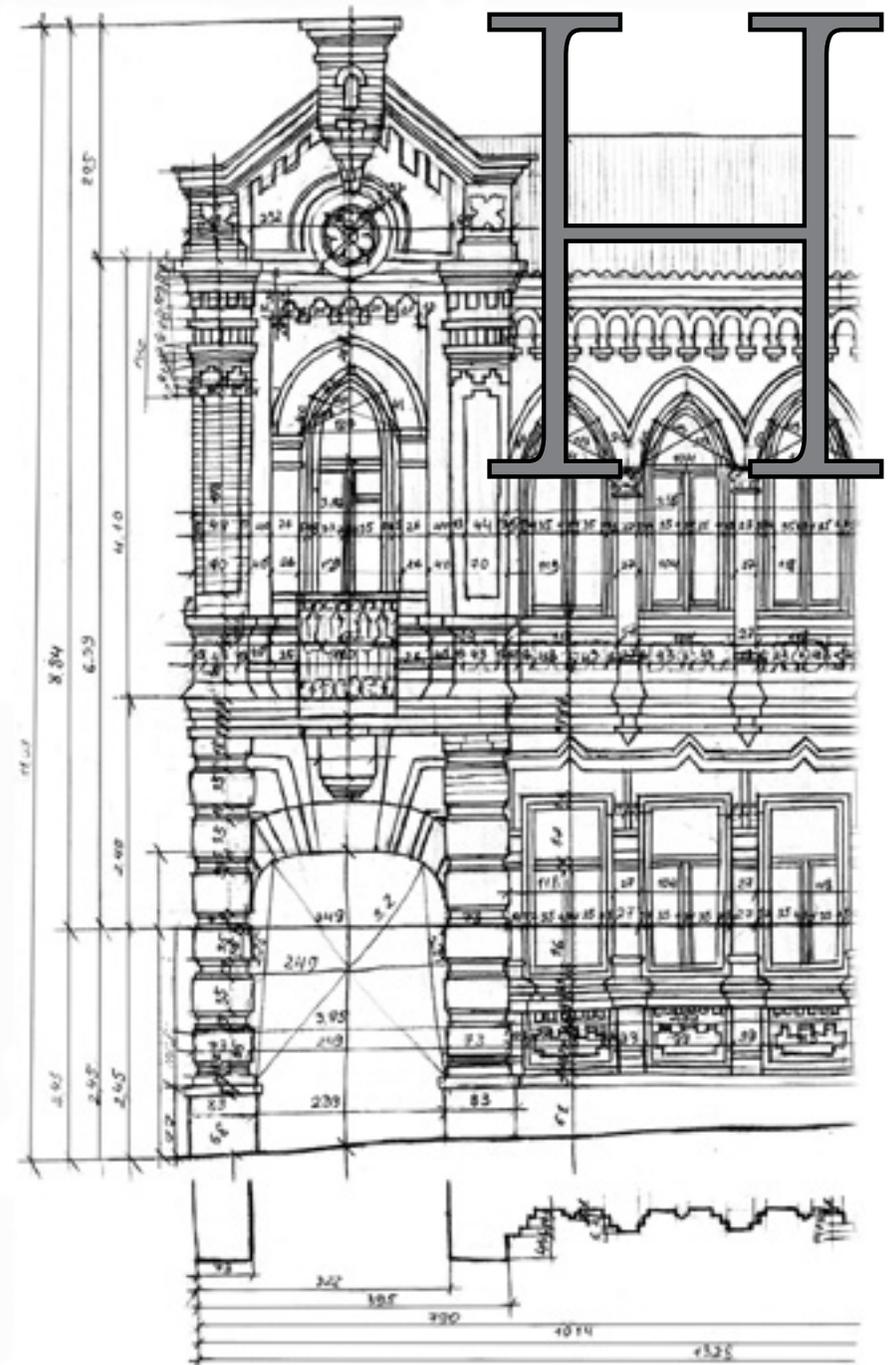
Музей (від грец. *museion* — храм муз) — будівля або комплекс будівель і споруд, призначених для розміщення науково-дослідної або науково-просвітницької установи, яка займається комплектуванням, зберіганням, вивченням і популяризацією пам'яток історії, матеріальної і духовної культури. Виникнення **М.** припадає на 15–16 ст. Залежно від профілю роботи їх поділяють на історичні, технічні, мистецтвознавчі, краєзнавчі, літературні, меморіальні та ін. Основними приміщеннями **М.** є зали експозиції, зберігання і вивчення експонатів, а також кілька приміщень громадського обслуговування і службового призначення. Найвідоміші **М.** — Ермітаж у Санкт-Петербурзі, Музей образотворчих мистецтв ім. О. С. Пушкіна в Москві та ін. Велику мережу **М.** створено в Україні, зокрема в Києві та в інших містах [39].

Музей-заповідник — музейний комплекс, який крім камерної експозиції включає розміщені на території заповідника архітектурні або історичні пам'ятки, заповідні природ-

ні місця. Відомі **М.-з.** Асканія-Нова (Херсонська обл.), **М.-з.** Олеський замок (Львівська обл.) та ін.

Мукул (лат. *titulos* — *молюск*) — плоский, похило розміщений виступ під виносною плитою карниза в доричному ордері.

Мюзик-хол (англ. *music-hall* — *музичний зал*) — окрема будівля або приміщення зального типу у великому будинку, де відбуваються театральні вистави, виконують музичні, балетні твори, акробатичні номери, ставлять водевілі, комедії, п'єси тощо.

Обмірні креслення фрагменту фасаду будинку в Києві. Кроки. Студентська робота, 2017

Нічого славного не можна зробити без великого бажання.

**Іоан Златоуст,
архієпископ Константинопольський**

*Простота, правда і природність —
ось три великі принципи прекрасного
у всіх творах мистецтва.*

**Крістоф Вільгельм Глюк,
німецький композитор**

*Мисляча і працююча людина є мірою всього. Вона є величезним
планетарним явищем.*

**Володимир Вернадський,
науковець, філософ, природознавець, перший
Президент Української академії наук**

*Архітектурна мова — це вічне тисячолітнє спілкування
між Вітрувіанською «міцністю, корисністю і красою» другої
штучної природи людства. Вона є інтернаціональною мовою
творчих діалогів між архітекторами, між архітекторами
і людством, між культурами і цивілізаціями, між інтелектом
і почуттями простих людей. Ця мова набуває особливої сили
під час війни з варварами, а в повоєнний час стає основою
відновлення зруйнованої культури і цивілізації. Досліджуємо
і навчаємо, навчайтесь і зберігайте її.*

**Віктор Тимохін,
архітектор, вчений і педагог**

Навантаження — зовнішні впливи на споруду (маса снігу, вітер, температурні коливання тощо), які спричинюють деформації та зміни напруженого стану в її елементах. **Н.** є також власна маса споруди, яку враховують у розрахунках.

Навоколишнє середовище — природне і штучне (будівлі, споруди, водоймища тощо) середовище, де живуть і здійснюють виробничу діяльність люди і яке у зв'язку з бурхливим розвитком суспільного виробництва та розширенням сфери діяльності людини потребує захисту [65].

Навчальний план — документ, де визначено навчальні предмети (дисципліни), що їх вивчають у навчальному закладі, розподіл їх за роками навчання, тижнева, а також річна кількість часу, відведеного для вивчення предмета.

Навчання, учення — 1) процес навчання, діяльність людини в оволодінні знаннями та навичками в певній галузі науки. 2) Сукупність теоретичних положень про яку-небудь галузь науки, сферу явищ дійсності [5].

Надбрамна церква, дзвіниця — споруда храму або дзвіниці, яка зводилась над вхідною брамою до монастиря.

У Київській Русі така церква увінчувала парадні в'їзди до столичних міст, наприклад, «Золоті ворота» в Києві.

Наличник, лиштва — 1) декоративне обрамлення віконного або дверного прорізу в рос. архітектурі 15–18 ст. **Н.** складався з фронтона, двох вертикальних тяг у вигляді колонок або напівколонок, підвіконня. 2) У сучасному будівництві **Н.** наз. також дерев'яну профільовану до-

Наличник

шку, призначену для обрамлення дверного прорізу.

Наос (грец. *naos*), цела (лат. *cella* — дім Бога) — головне приміщення, святилище в античних храмах зі скульптурним зображенням божества.

Напря́м і течія в мистецтві — естетичні категорії, які означають принципіву спільність художніх явищ упродовж певного часу. Напря́м — більш широка категорія, що охоплює єдність світогляду, естетичних поглядів, способів відображення життя і пов'язана зі своєрідним творчим методом та художнім стилем (напр.,

Наос

класицизм, натуралізм, критичний реалізм, символізм). Течія — більш вузьке і тісне угруповання в межах будь-якого напряму. Напря́м і течія в мистецтві не виключають глибокої відмінності творчих індивідуальностей [21, 50, 109].

Народна творчість — художня творча діяльність народних мас, накопичена протягом усієї історії людства, основа світової культури, джерело національних традицій, виразник народної самосвідомості. Створювані народом твори архітектури, образотворчого мистецтва, поезії, музики віками живуть у побуті, бо відображають саме життя народу, його світогляд та ідеали [39, 43].

Народність — історично сформована мовна, територіальна, економічна і культурна спільність людей. **Н.** змінює попередню форму етнічної спільності — плем'я. З **Н.** виникає нація.

Народність мистецтва — відбиття у творах мистецтва інтересів народу, життєвих позицій, ідеалів.

Народний дім — тип громадського будинку в Російській імперії наприкінці 19 на початку 20 ст., яким керували земські установи, а також громадські товариства і який діяв як просвітницький заклад для народних

мас. **Н. б.** згодом став прообразом робітничих клубів. При **Н. б.** діяли бібліотеки, читальні, книжкові магазини, працювали, різні курси, гуртки. В складі приміщень виділялися лекційні й театральні зали, іноді виставкові галереї. В Україні були в Києві (1900 р.), Харкові (1903 р.), Одесі, Житомирі, Лохвиці та ін. містах.

Нартекс (нізьогрець. *narthex*), притвор — вхідне приміщення із зах. боку в християнському храмі для осіб, які не мали права входити до храму (напр., для розміщення оглашених, готових прийняти християнську віру) та ін. [77].

Населений пункт — поселення, первинна одиниця розселення людей в межах території (місто, селище, село). Основною й об'єктивною прикметою **Н. п.** є постійне, повсякчасне використання його як середовища проживання з року в рік, причому навіть сезонно [24].

Настил — елемент перекриття або покриття будівлі (з дерева, металевих виробів, найчастіше із залізобетонних панелей), який укладають на балки, ригелі, ферми, стіни [89].

Насиченість кольору (барви) — кольористість, гранична концентрованість кольорового тону [2].

Натура (лат. *natura* — природа) — в образотворчому мистецтві реально існуючі предмети й оточення (людина, предмети, краєвид тощо), які спостерігає художник, зображуючи їх [2].

Натуралізм (франц. *naturalisme* від лат. *naturalis* — природний, натуральний) — напря́м у європ. й американському мистецтві та літературі кінця 19 ст., який характеризується об'єктивним, безпристрасним відтворенням дійсності, точним копіюванням навколишніх об'єктів. В основу **Н.** покладено ідеї позитивізму про визначеність долі, волі, духовного світу людини соціальним середовищем, спадковістю і т. ін. [8].

Натюрморт (франц. *nature morte*, букв. — мертва природа) — жанр образотворчого мистецтва. Картина, на якій зображено неживі предмети: плоди, квіти, предмети побуту, посуд, біта дичина тощо [2, 97].

Наука — 1) сфера людської діяльності, спрямована на розроблення системи знань про дійсність, що оточує людину, і сама система знань про закономірності розвитку природи, суспільства, мислення. 2) Окрема галузь наукових знань.

Мета Н. — опис, пояснення і прогноз процесів і явищ дійсності на основі законів, які вона відкриває. Система **Н.** включає природничі, су-

Неоготика

Неоготика, псевдоготика (від грец. *нео* — молодий, новий і *итал. gotico* — готський; від грец. *pseudo* — обман і *готика*) — в архітектурі 19 ст. період використання каркасної системи готичних будівель у тогочасних спорудах. Цей період ще має назву несправжньої, фальшивої готики (псевдоготики).

спільні й технічні науки. Архітектурна **Н.** належить до технічних і становить систему знань про архітектурні об'єкти і мистецтво формування простору, про структуру будівель і споруд різних типів, про принципи розселення людей і т. ін. [7, 8].

Національні особливості — характерні риси національної культури історичної спільності людей, які склалися в процесі проживання на певній території як результат взаємодії економічних зв'язків, спільності мови, побуту тощо [43].

Некрополь (від грец. *nekros* — мертвий і *polis* — місто) — античний могильник, кладовище, комплекс поховань визначних людей, часто винесений за межі поселення.

Неопластицизм

Неоімпресіонізм, дивізіонізм, пуантилізм (від *нео...* і *імпресіонізм*; від франц. *division* — розділення; франц. *pointillisme* від *point* — крапка) — течія в живопису, що виникла у Франції (19 ст.) і поширилась у Бельгії, Італії та ін. країнах. Художники на основі наукового кольорознавства та відкриттів у галузі оптики створювали площинно-декоративні картини, наносячи мазки правильної форми і чистих тонів (чистих кольорів) [101].

Неокласицизм (від *нео...* і *класицизм*) — назва низки художніх течій другої пол. 19 — початку 20 ст., які ґрунтувалися на класичних традиціях мистецтва античності, Ренесансу і класицизму. У творах представників **Н.** суперечностям життя протиставлялися «вічні» естетичні норми. **Н.** поширився в архітектурі житлових і громадських будівель цього періоду (І. А. Фомін, І. В. Жолтовський, С. У. Соловйов (Росія), П. Беренс (Німеччина), Е. Стоун, Е. Саарінен (США), П. Андреев, Н. Верьовкін (Україна) та ін.) [74].

Неопластицизм (гол. *neoplasticism* — нова пластика) — течія в мистецтві Голландії (20 ст.), що пропагує ідею «чистої», геометризованої, узагальненої форми. В архітектурі це дало плідні результати, а в живопису зумовило появу абстрактних зафарбованих геометричних фігур [22].

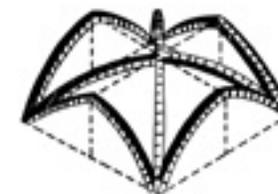
Нервюра (франц. *nervure* від лат. *nervus* — жила, букв. — прожилки) — арка з витесаних клинчастих каменів, що укріплюють ребра склепіння. В архітектурі готичних храмів **Н.** утворюють каркас склепіння, якими перекриваються нефи [29].

Несівні конструкції — конструктивні елементи (стіни, колони, пілони, балки, ригелі, кроквяні ферми), що сприймають основні навантаження будівлі й забезпечують її міцність, жорсткість і стійкість. Вони становлять кістяк (каркас) будівлі або споруди [51].

Неф (франц. *nef* від лат. *navis* — корабель) — витягнуте в плані приміщення у вигляді галереї, відокремлене від ін. приміщень рядом арок або колон. У хра-

Неф

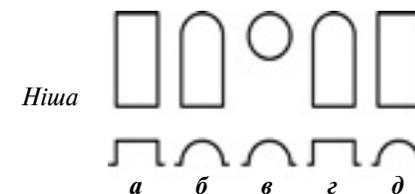

Нервюра

мових будівлях виділяють головний (ширший і вищий) **Н.**, а також бічні **Н.** [77].

Ніша (франц. *niche* — гніздо) — заглиблення у стіні будинку, де встановлювали різні декоративні елементи (вази, скульптури тощо). **Н.** як архітектурні деталі включали у пластичне вирішення екстер'єрів та інтер'єрів будинків. Бувають різних обрисів і глибини.

«**Нова архітектура**» — термін, яким наз. провідний напрям архітектури США і країн Зах. Європи 20 ст. Виникнення зумовлене швидким розвитком будівельної індустрії наприкінці 19 —

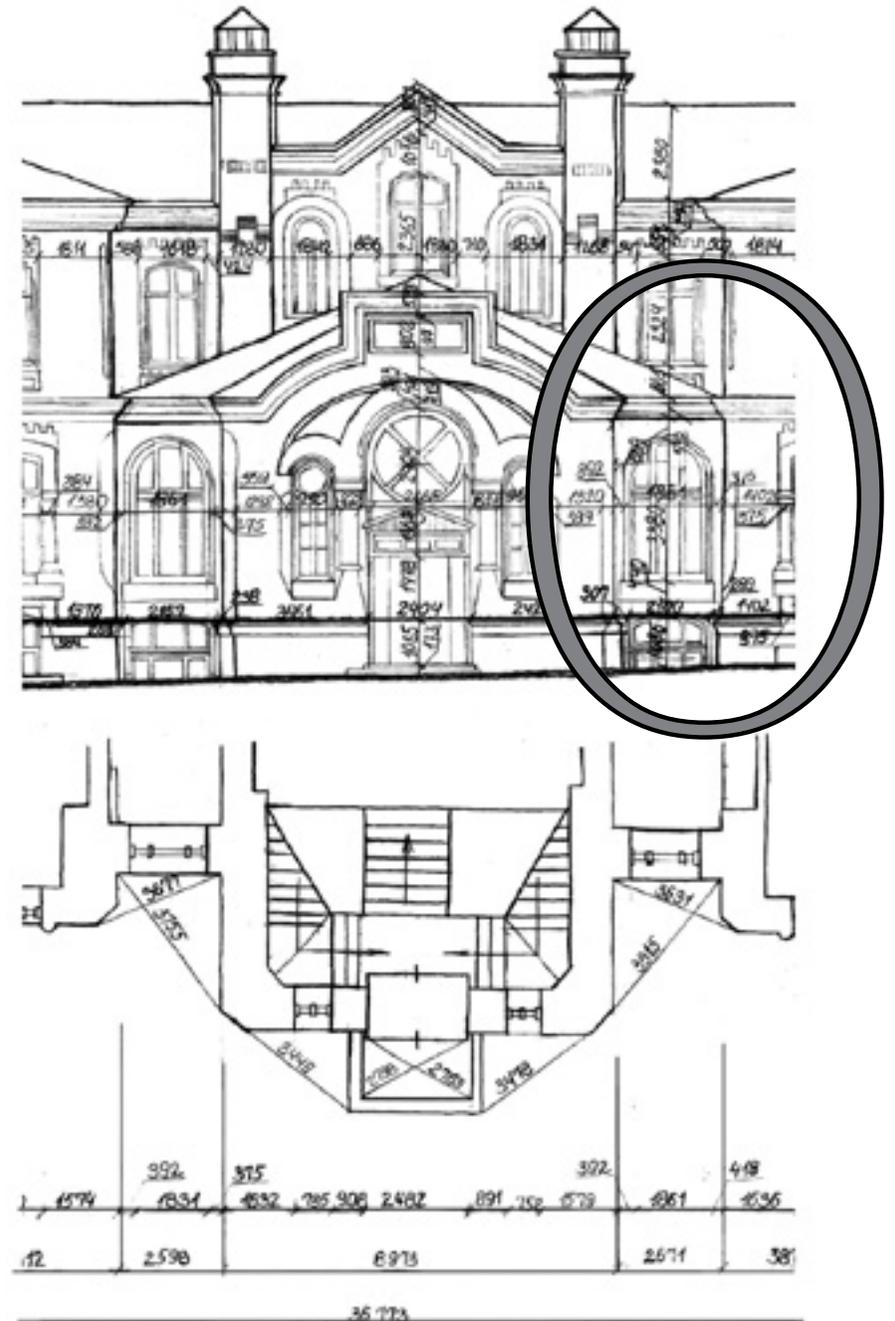
Ніша

а — прямокутна в плані з прямим перекриттям; *б* — півкругла в плані з півкуолом зверху; *в* — кругла у вигляді півкулі; *г* — напівкругла в плані з прямим перекриттям; *д* — прямокутна в плані, перекрита півциліндром.

на початку 20 ст., застосуванням нових конструкцій і будівельних матеріалів, використанням нових композиційно-планувальних рішень та прийомів. Майстри «Н. а.» широко застосовували вільне планування, чітке зонування простору, вдало використовували метал, залізобетон, скло та ін. матеріали. У своїй творчості відмовилися від традиційних схем композиції періоду класицизму,

від еклектичного змішування архітектурних елементів тощо. «Н. а.» охопила творчість архітекторів чикагзької школи та деяких раціоналістичних напрямів європ. архітектури [74].

Нюанс (франц. *nuance* — відтінок) — в архітектурі незначні відмінності подібних частин, елементів, деталей за їхньою величиною та формою.

О, ні, не покину, Музи, олтар ваш...

Справжнього життя немає без мистецтва.

Евріпід,
давньогрецький поет і драматург

Хто може нас, могутніх підкорити

Хто в силі дружбу нашу розколоти'

Ми єсть свого народу вірні діти,

Од крові кров, од плоті рідна плоть.

Павло Тичина,
поет, публіцист і перекладач

За солодке доводиться гірко розплачуватись

Леонардо да Вінчі,
італійський художник, вчений, винахідник,
письменник, музикант

Я художник, і краще знаю, що гарно, а правила потрібні,

щоб їх порушувати

Володимир Ніколаєв,
архітектор, педагог, громадський діяч,
київський міський і єпархіальний архітектор
(автор понад 80-ти храмів у Києві
та Київській єпархії)

*Розвиток архітектури — це конвергентна еволюція
архітектури і природи.*

Олександр Кащенко,
архітектор, вчений і педагог

Обгороджувальні конструкції — будівельні конструкції, які створюють зовнішню оболонку будівлі (стіни, покриття, перекриття) або відокремлюють приміщення (перегородки). Часто ці конструкції є несівними (витримують навантаження) [51].

Обеліск (грец. *obeliskos*, букв. — *невеликий рожен*) — меморіальна споруда у вигляді кам'яного гранчастого стовпа (частіше прямокутного в плані), який звужується до гори, з пірамідально загостреною верхівкою. **О.** уперше виник в архітектурі Давнього Єгипту.

Об'єкт (від лат. *objectus* — *предмет*) — предмет, який є частиною навколишнього матеріального середовища, а також продуктом діяльності людини і пізнання. В архітектурі такими **О.** є будівлі й споруди,

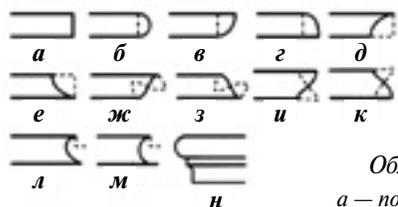
їхні частини, деталі, а також міста та структурні елементи їх тощо.

Об'єм будівлі — кількісна характеристика об'єкта, що визначається множенням площі забудови на висоту будівлі (від рівня землі до верхньої поверхні горищного перекриття або покриття, якщо дах без горища).

Обладнання — сукупність механізмів, пристосувань, машин, приладів, потрібних для виконання будь-якої роботи.

Облицювання — покриття зовнішніх і внутрішніх поверхонь будівель і споруд природними або штучними матеріалами, які мають хороші захисні й декоративні властивості.

Обломи архітектурні — пластичні форми різних обрисів у перерізі,

Обломи
 а — полиця;
 б — вал;
 в, г — четвертний вал
 (прямий і зворотний);
 д, е — викружка (пряма і зворотна);
 ж, з — викруження (пряме і зворотне);
 и, к — каблучок (прямий і зворотний);
 л, м — скоїї; н — вал з полчкою.

які є складовими елементами архітектурних колонних ордерів. Їх поділяють на прямолінійні (пояс, полиця, плінт), криволінійні прості (вал, валик, четвертний вал, вижолобок) і складні (викруження, каблучок, скоїя). Поєднання **О.** а. дає змогу створювати різні комбінації деталей ордерів [54].

Обміри — роботи, пов'язані з устанавленням натурних фізичних розмірів будівель (споруд), а також фіксацією їх на ортогональних кресленнях тих самих об'єктів. Первинні крес-

Оболонка

лення будівель або їхніх фрагментів виконують, як правило, від руки у вигляді крокі [54].

Оболонка — просторова конструкція, утворена криволінійними поверхнями, відстань між якими (товщина оболонки) надзвичайно мала порівняно з ін. розмірами (напр., прогоном). Залежно від геометричних характеристик поділяють на **О.** позитивної (сферичні й еліптичні), негативної (гіперболічні) і нульової (циліндричні й конічні) кривини. **О.** використовують для покриття й перекриття будівель і споруд, переважно зального типу. Перевагами **О.** є економна витрата матеріалів, підвищені жорсткість і міцність, недоліками — складність виготовлення і розрахунків [89].

Образ — узагальнене художнє відображення у формі й змісті архітектурного твору типових характеристик певного об'єкта. Є однією із найважливіших переваг архітектурного твору, що виражає творчий потенціал автора. Прикладом вдало розробленого **О.** архітектурного твору є проект будівлі-монумента, відомої як пам'ятник III Інтернаціоналу (художник В. Є. Татлін). У цій споруді бунтівний і збурений **О.** виражає динамічний порив, революційність вирішення, він наповнений багатоплановою символікою [54].

Образотворчі мистецтва — розділ пластичних мистецтв, що об'єднує живопис, скульптуру і графіку. Твори **О. м.** відображують дійсність у наочних, що сприймаються зором образах, створених методом узагальнення, типізації та уявлення художника [2, 97].

Обряд — сукупність традиційних дій у певні моменти життя й діяльності людини або колективу (весілля, день народження, посвячення в робітники і т. д.). Проведення **О.** зумовлює специфічне вирішення обстановки, інтер'єру приміщення або певного простору, де цей **О.** має відбутися [98].

Обчислювальна техніка — комплекс технічного обладнання, математичних методів і прийомів для швидкісного розв'язання складних і трудомістких задач завдяки повній автоматизації обчислювального процесу. Обчислювальну техніку також широко використовують для оброблення науково-технічної інформації, керування різними процесами, виконання складних інженерних розрахунків, а також в архітектурному проектуванні [1].

Ови — див. Іоніки.

Одеон (грец. *odeion* від *ode* — пісня) — антична будівля, кругла

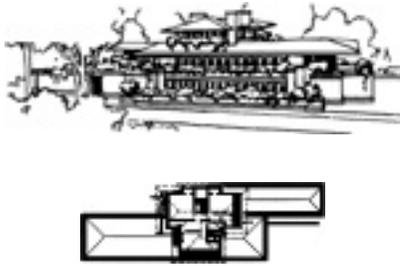
Образ
 В. Татлін. Проект
 пам'ятника
 III Інтернаціоналу,
 1919

або прямокутна в плані, невеличкий театр зі спрощеною сценічною частиною для виступів співаків, музикантів.

Олівець (від нім. *Bleistift, de Blei* — олово і *Stift* — стрижень) — стрижень з графітного порошку та глини в дерев'яній оправі для писання, малювання, креслення (18–19 ст.). Раніше, в 12–16 ст., використовували штифти з олова (звідси й назва), срібла, свинцю у металевій оправі. Відомий італ. **О.**, в якому стрижень виготовляли зі сланцевого порошку або спаленої кістки та рослинного клею (14 ст.). Нині значного поширення набули механічні та цангові **О.** зі змінними стрижнями певної товщини і з механічним висуванням стрижня в дерев'яній, пластмасовій або металевій оправі [95].

Опалення — штучне обігрівання приміщень, що відповідає умовам теплового комфорту (18–20 °С в житлових приміщеннях) або умовам певного технологічного

Органічна архітектура

процесу. Цим самим терміном позначають системи **О.** (водяна, повітряна, променева та ін.) [85].

Опалубка — дерев'яна або металева знімна форма для виготовлення виробів з бетону. В **О.** часто закладають арматуру, потім бетон; підготовлений виріб твердне або на відкритому повітрі, або в камері пропарювання, що помітно прискорює процес виготовлення [80].

Опалювальні прилади — обладнання для обігрівання приміщень за допомогою віддачі теплоти теплоносієм (водою, повітрям), який циркулює в системі опалення, що включає до свого складу радіатори (конвектори, калорифери) і труби.

Оп-арт (англ. *op art*, скорочення від *optical art* — *оптичне мистецтво*) — авангардистська течія в мистецтві 60-х рр. 20 ст., моди-

фікація абстрактного мистецтва. Початок цього мистецтва простежується в т. зв. геометричному абстракціонізмі. Твори «**О.-а.**» — це здебільшого візуальні ефекти, в основному комбінації кольору, світла та багаторазового повторення простих геометричних фігур, які створюють ілюзію руху, переміщення об'єктів на площині й у просторі. Досвід художників «**О.-а.**» застосовують у промисловій графіці, рекламі, дизайні. Засновник «**О.-а.**» — В. Вазарелі (Франція) [96].

Опістодом (від грец. *opisthodomos* — *те, що в задній частині будинку*) — закрите приміщення в зах. частині давньогрец. храму, відокремлене стіною від наоса. Це приміщення часто призначали як сховище державної скарбниці.

Опоряджувальні матеріали — будівельні матеріали (природні камені, скло, кераміка, пластмаси, дерево, штукатурка, лаки, фарби), які застосовують для поліпшення експлуатаційних та декоративних якостей будівель і споруд. Серед них вирізняють облицьовувальні матеріали (кераміка, камені), які мають достатню стійкість до зовнішніх впливів, довговічність і високі архітектурно-художні якості [3].

Опоряджувальні роботи — роботи, пов'язані із зовнішнім і внутрішнім опорядженням будівель і споруд. До цих робіт належать: облицьовальні, штукатурні, малярні, склярські, шпалерні, паркетні, плиткові, драпірувальні та ін. Виконання **В** спрямоване на підвищення довговічності, поліпшення експлуатаційних, санітарно-гігієнічних і декоративно-художніх якостей будівель і споруд.

Оранжерея (франц. *orangerie* від *orange* — *апельсин*), теплиця — закрите, з великими застакленими поверхнями (або закритими світлопрозорим пластиком) приміщення, де вирощують і тримають рослини у певних умовах вологості, температури й освітлення. У великих парках і ботанічних садах **О.** може міститися в окремій будівлі, яка помітно вирізняється своїм архітектурним виглядом [66].

Органічна архітектура — напрям в архітектурі 20 ст. (особливо поширений у США і Зах. Європі). Представники його проголосили своїм завданням створення таких споруд, форма яких впливала б з їхнього призначення і конкретних умов середовища, подібно до форми природних організмів. Яскравими

Ордери

a — тосканський; *b* — доричний; *v* — іонічний; *z* — коринфський

представниками втілення ідей **О. а.** були Л. Саллівен, Ф. Л. Райт, А. Аалто, Б. Дзеві та ін. Деякі загальні принципи формотворення і вироблені прийоми широко використовують у сучасній архітектурі та дизайні [74].

Ордер (нім. *Order*, франц. *ordre* від лат. *ordo* — *ряд, порядок*) — в архітектурі строго витримуваний порядок взаємного розміщення архітектурних художньо вирішених форм — несівних (колона з капітеллю, базою, п'єдесталом) і несених (архітрав, фриз і карниз, які утворюють антаблемент). Як художня система архітектурний колонний **О.** склався в Давній Греції; від назв її областей і племен **О.** дістали відповідні назви: доричний, іонічний, коринфський.

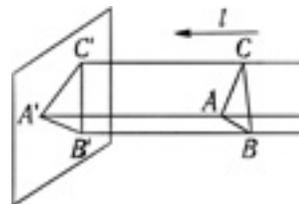
Орнамент

В Італії доричний **О.** переробили в тосканський. Композитний (або складний) **О.** об'єднує в собі елементи іонічного і коринфського. У період Відродження, а також у наступний час архітектурний **О.** широко використовували, щоб надати художньої виразності будівлям і спорудам [17].

Орієнтація будівлі (франц. *orientation*, букв. — напрям на схід від лат. *oriens* — схід) — визначення місцеположення будинку або споруди на місцевості щодо сторін горизонту. В архітектурній практиці **О. б.** має важливе значення для її оптимального освітлення, інсоляції тощо.

Орнамент (лат. *ornamentum* — прикраса) — живописний, графічний або скульптурний візерунок, побудований на ритмічному чергуванні або погодженому поєднанні геометричних та образних форм. Загальні стилістичні ознаки орнаментального мистецтва визначаються особливостями культури певного народу, мають

яскраво виражений національний характер, стійкість упродовж того чи іншого періоду, епохи. Залежно від побудови розрізняють: орнаментальні стрічки (бордюри, фризи, облямівки), розети (орнамент, побудований у колі), сітчасті **О.** (поверхні, заповнені суцільним візерунком). За зображальним видом **О.** поділяють на рослинний, геометричний, зооморфний (з фігурами тварин), епіграфічний (що включає написи на твердих матеріалах). Останній із зазначених поширений у мистецтві народів Середньої Азії, країн Близького Сходу. Відмічаючи обшир застосування **О.** в архітектурі, живопису, книжковій графіці, одязі, вжитковому мистецтві, музиці, доцільно зазначити його роль при вивченні та розкритті історичного минулого. Так, **О.** і написи історичних джерел в Україні (у давньогрец. містах Тіра, Ольвія, Херсонес, Пантікапей; у Софійському соборі у Києві, Києво-Печерській лаврі та ін.) до-

Ортогональна проекція

помагають прояснити розвиток українського народу та його культури [43, 98].

Ортогональна проекція (від грец. *ortogonis* — прямокутний від *orthos* — прямий) — зображення просторової фігури на площині проведенням паралельних ліній через усі точки цієї фігури перпендикулярно до площини (картини) [95].

Орхестра (грец. *orchestra* від *orcheomai* — танцюю) — круглий або напівкруглий майданчик для виступів хору й акторів у театральній будівлі Давньої Греції. Біля такого майданчика амфітеатром розташовувалися місця для глядачів.

Освітлення — створення природної або штучної освітленості поверхонь об'єкта, яка дає змогу зорово сприймати цей об'єкт.

Освітленість — фізична величина, що дорівнює відношенню світлового потоку, який падає на освітлювану поверхню, до площі цієї поверхні. Одиниця **О.** — люкс (лк).

Основні види розмірів — див. Єдина модульна система.

Основні параметри будівель та споруд — основні розміри, що

Острог

характеризують об'ємно-планувальні й конструктивні рішення: крок, прогін, висота. Крок — це відстань між основними поперечними несівними конструкціями (стінами, колонами); прогін — відстань між поздовжніми несівними конструкціями; висота поверху — відстань між рівнем підлоги і стелі цього поверху.

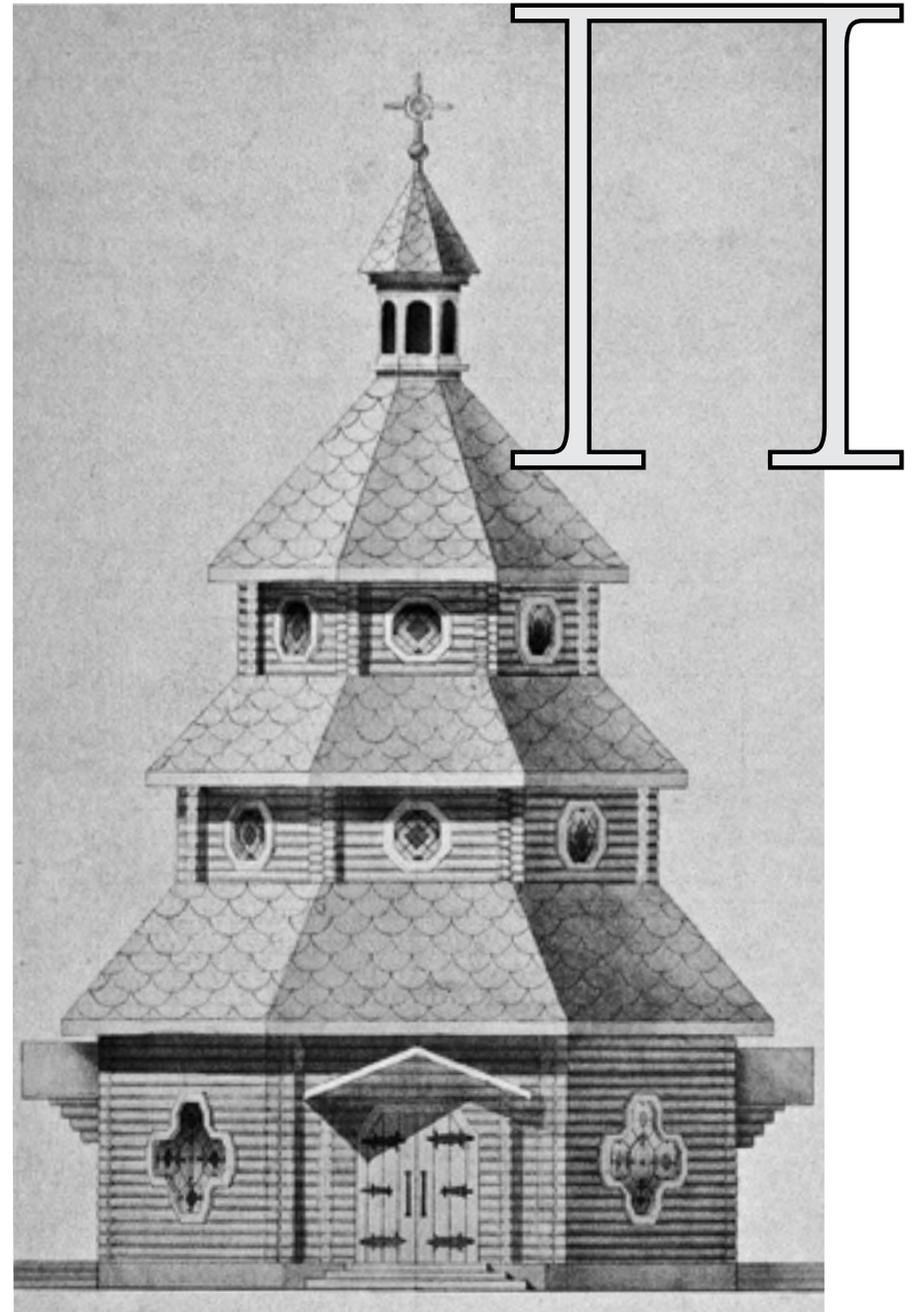
Основні кольори — три кольори (червоний, синій і зелений), змішуючи які в різних пропорціях, отримують усі можливі кольори (системи).

Острог — 1) дерев'яна фортеця на кордоні давньоруських князівств з 12 ст. Деякі із цих **О.** розвинулись і стали великими містами. Початкова назва стосувалася огорожі зі стоячих загострених колод. 2) У 18–19 ст. **О.** стали наз. місця утримання ув'язнених.

Оформлювальне мистецтво — галузь декоративного мистецтва, що синтезує засоби архітектури,

образотворчого мистецтва, театру, кіно, світлотехніки для оформлення вулиць, майданів, виробничих територій, різних експозицій тощо [80].

Охорона природи — законодавча система державних і суспільних заходів, яка забезпечує раціональне використання, збереження і відтворення природних ресурсів [66].

Тушова відмівка фасаду Храму Всіх Святих Землі Української у Миронівці. Студентська робота, 2017

*Прекрасний Києве на предковичних горах!
Многострадальному хвала тобі, хвала!*

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ,
поет, перекладач і публіцист

*Повстаньмо ж тепера, усі, як один,
За діло братерськеє спільно!
Розкуймо на зброю плуги! Що орать, —
Коли наше поле не вільне'*

ЛЕСЯ УКРАЇНКА,
поетеса і письменниця

Не дозволяйте нікому украсти вашу мрію.

ПРИТЧА

*Є книги, які потрібно тільки проглянути,
а є такі, котрі краще всього проковтнути,
і тільки рідкісні потрібно розжувати і переварити, засвоїти.*

ФРЕНСІС БЕКОН,
англійський філософ

*Задоволене Его архітектора — нісенітниця у порівнянні
з усвідомленням, що твоя споруда прийнята суспільством
як своя власна.*

ЮРІЙ СЕРЬОГІН,
архітектор, винахідник і педагог

*Себе самого наперед
Застав робить, що слідує,
А лиш потому інших вчи, —
Тоді з путі не схибиш.*

ІВАН ФРАНКО,
поет, письменник і вчений

Павільйон (франц. *pavilion* від лат. *rariĭo* — намет, шатро) — 1) невеличка окремо поставлена споруда, частіше паркового характеру з полегшеною конструкцією. 2) Частина великої будівлі, комплексу, яка має самостійний дах. 3) Будова (постійна або тимчасова) для розміщення виставкової експозиції, кінознімання, організації торгівлі.

Пагода (португ. *pagoda* від санскр. *бхагават* — священний) — культова буддійська меморіальна споруда і сховище реліквій, побудована у вигляді павільйону або башти, часто багатоярусної. Поширені в Індії, Китаї, Японії, Кореї, В'єтнамі та ін. країнах Сходу.

Палата

Падуга — 1) криволінійна поверхня над карнизом у кімнатах і залах, яка є місцем переходу від стіни та карниза до поверхні стелі (плафона). 2) Смуга тканини, горизонтально підвішена на штанзі вгорі сцени, щоб приховати механізми. Разом з кулісами (вертикально підвішеними смугами тканини) утворює одяг сцени.

Пагода

Пакгауз (нім. *Packhaus* — склад) — будівля (приміщення) закритого типу для короточасного зберігання вантажів на залізничних станціях, пристанях, в аеропортах.

Палата — в рос. середньовіч. архітектурі зал, зазвичай перекритий склепінням, безстовпний або з одним стовпом, який і підтримує склепіння.

Палати (від лат. *palatium* — палац) — 1) у рос. середньовіч. архітектурі багатий житловий (кам'яний або дерев'яний)

Палати

Палаццо Медічі-Ріккарді у Флоренції (1444–1460 рр.) Мікелоццо ді Бартоломео

будинки на два поверхи, а то й більше, з багатьма приміщеннями. 2) Кімнати в сучасних лікувальних установах.

Палац — монументальна парадна будівля. У давнину — місцеперебування володаря, знаті; з 13–15 ст. — назва будівель органів державної влади; в 19–20 ст. — назва важливих громадських будівель (напр., Палац одружень. Палац мистецтв).

Палаці і будинки культури — великі клубні й культурно-освітні заклади. У складі **П. і б. к.** передбачено зали для глядачів зі сценічною або естрадною площадкою, фойє, вестибюлі, вітальні, буфети, кілька гурткових та ігрових приміщень, обслуговувальні та службові приміщення [6, 9].

Палац спорту — архітектурна будівля для змагань і тренувань спортсменів з різних видів спорту, а також для видовищних і громадсько-масо-

вих заходів. Комплекс **П. с.** включає основний спортивний зал з місцями для глядачів і кілька обслуговувальних і службових приміщень [41].

Палаццо (італ. *palazzo* від лат. *palatium* — палац) — палац, міський особняк в Італії 15–18 ст. з величним фасадом, орієнтованим на вулицю, а також із внутрішнім двором.

Палестра (грец. *palaistra* від *pa-iaio* — борюся) — гімнастична школа у Давній Греції для навчання хлопчиків 12–16 років.

Палетка (від франц. *palette* — *пластинка, планка*) — 1) розграфлена на квадратики прозора пластинка для вимірювання площі земельних ділянок на плані або на карті. 2) Тонка кам'яна плитка з нанесеним на ній рельєфним зображенням, характерна для мистецтва Давнього Єгипту.

Палітра (від франц. *palette* — *пластинка, планка*) — 1) чотирикутна або овальна пластина (з дерева або металу) для змішування фарб під час живописних робіт. 2) Гама, поєднання кольорів, використовуваних художником [97].

Пальмета (франц. *palmette* — *оздоблення у вигляді пальмового листка*) — декоративний елемент, орнаментальний мотив у вигляді стилізованого

віялоподібного пальмового листка. Застосовували як деталь архітектурного декору (напр., акротерій), а також у творах декоративно-вжиткового мистецтва.

Паля — будівельна конструкція у вигляді стрижня (з металу, дерева, залізобетону тощо), яку забувають у ґрунт для його укріплення або сприймання навантажень від будівлі.

Пам'ятник — скульптурний або архітектурний твір, установлений для увічнення пам'яті людей, явищ, літературних героїв тощо. До **П.** належать меморіальні споруди: гробниці, обеліски, тріумфальні арки, статуї, бюсти, колони тощо.

Пам'ятка — визначна споруда або твір мистецтва, що є частиною культурного надбання країни (**П.** історії, архітектури, мистецтва) й охороняється законом.

Пам'ятки природи — природні об'єкти, утворення, які мають наукове, історичне, естетичне значення і які охороняються державою (водоспади, реліктові рослини, палеонтологічні поховання, незвичайні джерела, скелі тощо) [66].

Пандативи, паруси — в архітектурних спорудах сферичні елементи конструкції трикутного обрису, які

забезпечують перехід від прямокутної основи до купольного покриття будівлі. Напр., у церковних спорудах чотири **П.** підтримують барабан купола [77].

Пандус (від франц. *penne douce* — *пологий схил*) — полого площина, що замінює сходи всередині або зовні споруди (будівлі). **П.** використовують для руху пішоходів, для в'їзду або виїзду автомобілів у багатоповерхових гаражах тощо. Нахил **П.** — від 1/6 до 1/8.

Панель (нім. *Paneel* *плита, смуга*) — 1) плоска конструкція заводського виготовлення, яку використовують для зведення будинків і споруд (стінова **П.**, **П.** перекриття). 2) Декоративне опорядження нижньої частини стін приміщень (дерев'яна панель, шитова).

Панно (франц. *panneau* — *фільонка, плитка*) — частина поверхні стіни, стелі, дверей, обмежена рамкою і заповнена живописом або рельєфом.

Панорама (від грец. *pan* — *все* і *horama* — *вид*) — живописна картина, яка охоплює все коло горизонту, з натуральними предметами і макетами переднього «предметного» плану. **П.** розміщують у круглому в плані залі з оглядовим майданчиком у центрі. Відомі **П.** «Оборона Севастополя 1854–1855 рр.» в Севастополі,

Пантеон у Римі, бл. 125 р. н. е.

«Бородінська битва» в Москві (обидві роботи Ф. О. Рубо). Різновид **П.** — діорама [4].

Пансіон (франц. *pension* від лат. *pensio* — плата, платіж) — застаріла назва невеличкого готелю з повним утриманням людей, які в ньому мешкають.

Пансіонат (франц. *pansionnat* від пансіон) — комплекс будинків і споруд на зразок будинку відпочинку в курортній місцевості [87].

Пантеон [лат. *Pantheon* від грец. *Pantheon* (*pan* — всі і *theos* — Бог) — місце, присвячене усім богам] — 1) пам'ятка давньорим. архітектури. В Давньому Римі «храм усіх богів» — велична будівля у вигляді ротонди, перекритої великим (діаметр 43,2 м) напівсферичним куполом з отвором у його центрі для освітлення (діаметр близько 9 м). 2) Місце поховання видатних людей країни (державних діячів, письменників, учених та ін.).

П. як пам'ятки відомі в Римі, Парижі та ін. містах [20].

Паперть — ганок або крита галерея перед входом до православної церкви.

Парадигма (від грец. *paradeigma* — зразок) — вихідна концепція, модель постановки проблеми та її вирішення, застосування методів дослідження, панівних у науці певного періоду.

Парадокс (від грец. *paradoxos* — несподіваний, дивовижний) — відхилення від фактів, несподіване, нетрадиційне твердження, міркування, висновок.

Парапет (італ. *parapetto* — огорожа, перила від *ragage* — захищати і *petto* — груди) — невисока стінка для огороження дахів, терас, балконів, майданчиків. Іноді на таких стінках ставили скульптури, декоративні вази тощо. **П.** наз. також балюстраду, поручні.

Парк (англ. *park* від середньовіч. лат. *parricus* — обгороджене місце) — озеленена ділянка землі з природною або посаженою рослинністю,

Парапет

алеями, водоймами, майданчиками, малими архітектурними формами, використовувана для прогулянок, ігор, тихого відпочинку жителів міста. На відміну від скверу та бульвару, **П.** зазвичай займає більшу територію. Розрізняють **П.** міські, ландшафтні, морські, природні, національні, природно-історичні. Напр., Морський парк у Владивостоку, природно-історичний **П.** «Бородінське поле» в Смоленській області [66].

П. поділяють на такі типи: терасні — планувальне вирішення передбачає розміщення озелених ділянок на різних висотах, пов'язаних між собою алеями, сходами, передбачається також влаштування каскадів; регулярні («французькі») — планувальне вирішення їх ґрунтується на використанні геометрії правильних форм з улаштуванням прямих алей, боскетів, водойм, партерних майданчиків; пейзажні («англійські») — в основі композиційного вирішення закладено живописне формування краєвиду групами дерев і кущів, галявинками, покрученими стежками, річечками, озерами тощо [53, 66].

Парк міський — висаджене або окультурене зелене насадження в межах міста, яке займає значну територію (чим відрізняється від скверу, бульвару) і призначене для відпочинку мешканців міста.

Парк ландшафтний — штучна або окультурена, приваблива для людей ділянка території, яку охороняють і використовують в основному для відпочинку.

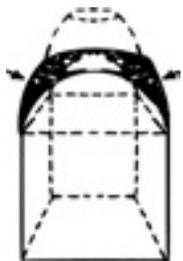
Парк морський — ділянка смуги морського узбережжя материка (іноді з прилеглими островами), на якій обладнано місця для відпочинку, прогулянок, ігор тощо.

Парк національний — чимала територія з природними краєвидами, яка особливо охороняється законом щодо недоторканності з боку людини. Використовують у рекреаційних, а також науково-дослідних цілях; допускаються відвідувачі [66].

Парк природний — чимала ділянка природних і культурних краєвидів, яка охороняється найменше. Відрізняється своєрідністю і мальовничістю, тому використовується для організованого відпочинку [31].

Парк природно-історичний — ділянка природи або культурного краєвиду, яка охороняється і включає якусь історичну, архітектурну пам'ятку, місце історичних подій (битв, життєвих подій видатних осіб тощо).

Паркет (франц. *parquet* — дощечка) — вистругані планки з твердих порід дерева для влаштування по-

Паруси

форму, яка вдало доповнювала загальну композицію; в краєвидному парку **П.** — це просто лужки, галявинки [66].

Парус — конструкція у вигляді увігнутого сферичного трикутника, є перехідною від прямокутної основи до круглого в плані купольного покриття або барабану.

Паруси — див. Пандативи.

Паспарту (франц. *passé-portout*, букв. — *проходить усюди*) — рамка з картону, цупкого паперу, яка є фоном для малюнка, гравюри, ілюстрації тощо.

Пасаж (франц. *passage*, букв.-*прохід, перехід*) — тип будівлі, в якій робочі приміщення влаштовані ярусами з боків просторого проходу із заксленим покриттям. До цього проходу приєднують ярусні галереї. Будівлі типу **П.** широко використовують для розміщення торговельних підприємств, ділових контор, підприємств зв'язку тощо [57].

Патіо (ісп. *patio* — *двір*) — внутрішній двір житлового будинку, часто оточений галереями.

Пейзаж (франц. *paysage від pays* — *місцевість*) — жанр живопису і графіки, де головним зображенням

є криття підлоги, а також саме покриття. Розрізняють **П.** штучний, який складають на місці з окремих планок (клепок); набірний (мозаїчний) з підібраним малюнком; шитовий (художній), складений на дощатій основі або на відрізьку деревно-волокнистої плити [27].

Парод (грец. *parados* — *прохід*) — у театрах Давньої Греції так наз. прохід на оркестру, розміщений між сконою та амфітеатром.

Партер (франц. *parterre від par* — *на і terre* — *земля*, букв. — *наземний*) — 1) горизонтальна ділянка підлоги з установленими на ній місцями для сидіння, зазвичай нижче від рівня сцени, в глядачевих залах театрів, кінотеатрів. 2) Вільна від дерев частина парку з газонами, квітниками, водоймами, оконтурена бордюрами з невисокого чагарника, прикрашена декоративними скульптурами. **П.** регулярного парку мали правильну геометричну

є природа, краєвиди міст, архітектурні комплекси тощо [2, 97].

Пензель — один із основних інструментів для живопису та графіки, архітектурної відмивки. Зазвичай виготовляють зі знежиреної шерсті колонка або білки. Є й жорсткий **П.** зі щетини. **П.** розрізняють за номерами (напр., малі № 1,2, 3) [95].

Пентхауз (англ. *penthouse* — *навіс від дощу, прибудова*) — у сучасному розумінні — фешенебельна квартира, ексклюзивне житло на даху висотного будинку в престижному районі міста. Відмітні особливості: прекрасні види з вікон, що спрямовані не менш як на 3–4 боки (бажаний круговид), наявність виходу на покрівлю, де може бути газон, тенісний корт, зимовий сад тощо [51].

Пергола (італ. *pergola* — *навіс*) — альтанка, заплетений різними рослинами прохід із затіненими майданчиками для відпочинку. В садах і парках **П.** можна споруджувати у вигляді парних стовпів (колон), з'єднаних зверху дерев'яними латами й обсаджених виткими рослинами.

Перегородка — внутрішня обгороджувальна конструкція для розділення суміжних приміщень. **П.** бувають стаціонарними (з цегли, гіпсових плит, легкобетонних каменів, з дерева

тощо), збірно-розбірними і розсувними (з дерева, металу, пластмас, деревноволокнистих і деревностружкових плит). Найраціональніші збірні **П.** індустріального виготовлення з великих елементів, які не потребують додаткового опорядження і легко монтуються на місці [80].

Передпокій, прихожа — нежитлове приміщення в квартирі, розміщене безпосередньо при вході.

Перекрыття — внутрішня огорожувальна конструкція над приміщеннями. Розрізняють перекрыття міжповерхові, горишні, підвальні та ін. **П.** являють собою складну конструкцію з основної (несучої) частини у вигляді балок або плит, ізоляційного шару й елементів підлоги або стелі. Несучу частину виготовляють з металу, дерева або залізобетону.

Перемичка — конструктивний елемент (виріб), який перекриває кожний проріз у стіні (вікно, двері, нішу) і сприймає навантаження від вищерозміщених конструкцій або товщі стіни. **П.** виготовляють з дерева, металу, залізобетону, мурують з окремих каменів та цегли.

Перидром — див. Перистиль.

Периптер (грец. *peripteron від pegi* — *навколо, біля і pteron* — *крило, бокова*

колонада) — античний храм, оточений колонадою з чотирьох боків. Значного поширення набув у Давній Греції (період архаїки і класики).

Перистиль (лат. *peristylon* — оточений колонами від грец. *peri* — навколо і *stylos* — стовп, колона), перистильний двір — прямокутний двір, площа, обмежена з боків критою колонадою. В античний період був складовою частиною житлових і громадських будівель.

Периферія (від грец. *periphereia* — коло) — місцевість, віддалена від центру; околиця.

Період — проміжок часу, етап у розвитку суспільства, який характеризується загальними ознаками.

Періодизація — поділ будь-яких процесів розвитку на кілька періодів, які відрізняються один від одного особливостями об'єктивного і закономірного характеру.

Перспектива (франц. *perspective* від лат. *perspicio* — ясно бачу) — система зображення предметного світу на площині відповідно до закономірностей зорового сприйняття предметів людиною. Напр., лінійна П. — це засіб зображення просторових фігур на площині за допомогою центральної проекції. У цьому разі кожну точ-

ку просторової фігури проєктують на площину перетином її прямою, яка сполучає центр проекції та обрану точку фігури. В образотворчому мистецтві лінійну П. використовують для побудови ілюзорного простору на площині.

Відома також повітряна П., де предмети змінюють свій колір і чіткість обрисів залежно від відстані до площини, на якій їх зображують.

Зворотна П. — це система умовних засобів, використовуваних в образотворчому мистецтві для передавання простору на площині (збільшення предметів з віддаленням їх, об'єднання кількох точок зору тощо). Зворотну П. часто використовували в іконах, розписі стін у церквах.

П. «з пташиного польоту» — зображення предметного світу на площині за умови, що центр проекції розміщений набагато вище від лінії горизонту (до 100 м і навіть більше) [36, 72].

Перфоманс (англ. *performance* — вистава) — один із авангардних, експериментальних напрямів у сучасній культурі. Художник, використовуючи своє тіло і тіла колег, одяг, речі й оточення, веде начебто діалог з глядачами. П. має свої правила гри, свої методи іронії, глузування над духовною убогістю повсякденного життя, над лицемірством, над святенництвом тощо. Одного разу виконаний П. не повторюється, а глядачі знайом-

ляться з ним за фотографіями, кіно і відеозйомками. Відомий П. фін. худож. Лаури Андерсона: людина в білому вбранні грає на скрипці, стоячи на двох шматочках льоду, що тане під її ногами, — це вистава про плинність часу. До проведення П. запрошують архітекторів для створення відповідних інтер'єру, обстановки [8],

Перцепція (лат. *perceptio* — сприйняття чого-небудь) — уявлення про що-небудь, але нечітке, немовби в непритомному стані. Ясне, усвідомлене сприйняття наз. апперцепцією. П. пов'язана з психологією сприйняття архітектурних об'єктів [96].

Пештак, пішткік — портал будівлі з великою нішею для входу в громадські й культові будови. Такий портал характерний для архітектурних споруд Близького і Середнього Сходу в 14–17 ст.

П'єдестал (франц. *pedestal* — постамент) — художньо оформлене підніжжя для встановлення на ньому скульптури, декоративної вази тощо.

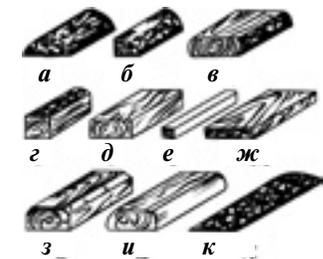
Пиломатеріали — деревні матеріали, отримувані від розпилювання колод уздовж волокон. їх поділяють на будівельні, столярні, тарні, спеціальні та ін. Якщо у цих матеріалах ребра обпиляні, то їх наз. обрізними, а інші — необрізними.

Пештак

ми. П., оброблені в подальшому для згладжування поверхонь або надання їм якогось фасонного профілю, наз. струганими. Залежно від виду розпилювання розрізняють П. радіального, тангенціального і змішаного розпилу [28].

Підвал, комора, хижа — у рос. дерев'яній, а також кам'яній архітектурі нижній поверх житлового будинку або церкви, призначений для госпо-

Пиломатеріали

а — пластина; б — четвертина; в, г, д — бруси; е — брусок; ж — дошка; з, и — шпалі; к — обатіл

Пілон

дарських цілей (іноді використовували як усипальню). Підводні споруди для життя, відпочинку вже існують в деяких країнах і проходять перевірку та вдосконалення не тільки стосовно конструктивно-будівельного рішення, а також на зручність використання людиною, привабливість оточення, життя живих істот у воді, тощо. На черзі космічні споруди... [19]. Підготовчі роботи — вид будівельних робіт, пов'язаних з підготовкою території для зведення будівель і споруд: прокладання інженерних мереж, освоєння будівельного майданчика, розчищення і планування ділянки, влаштування під'їзних шляхів і т. ін.

Підземні споруди — різні споруди, які розміщені у виробітках ґрунту (метрополітен, склади, холодильники, гаражі, лікувальні установи, військові об'єкти тощо). Будівництво **П. с.** часто економічніше, ніж наземних, бо дає змогу вести комплексну забудову міських територій, сприяє упорядкуванню транспортного руху

та його безпечності, зменшує забруднення навколишнього середовища, поліпшує архітектурно-художній вигляд міст.

Підзор — у рос. дерев'яній архітектурі дошки з різьбленим візерунком, які облямовують звис даху.

Підлога — елемент конструкції (перекриття) будівлі, настил для сприйняття навантажень та експлуатаційних впливів від пересування у приміщенні людей, від меблів, обладнання. **П.** можна влаштовувати з монолітних матеріалів (цемент, асфальт, бетон), листових і рулонних (лінолеум, релін, синтетичні ворсові матеріали), штучних (паркет, керамічні плитки тощо).

Підпірна стінка — вертикальна конструкція, влаштована, щоб запобігти зсуву або обваленню ґрунту, який розміщується за нею. Зазвичай виконують з бетону, каменю, металу, дерева та ін. матеріалів.

Підприємства громадського харчування — фабрики-кухні, їдальні, ресторани, кафе, закусочні, буфети та ін. підприємства, які виробляють і реалізують готові страви і напівфабрикати. Ці підприємства належать до роздрібної торгівлі й можуть розміщуватись або в окремих будівлях, або в комплексі з магазинами. Будівля **П. г. х.** містить

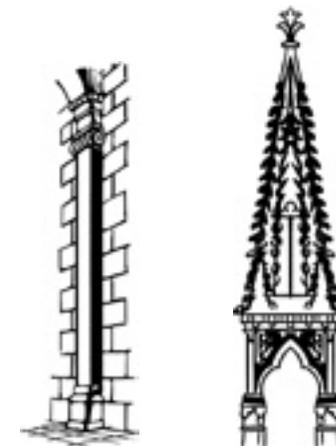
приміщення вхідної групи (вестибюль, гардероб, туалети), обідній зал з лінією роздачі страв і кілька приміщень виробничого призначення (кухню, доготовувальну, комори тощо) [4].

Пілон (від грец. *pylon* — ворота, вхід) — 1) масивний стовп, підпора склепінь, арок, переkritтя, мостів. Окремо встановлені **П.** у вигляді декоративних споруд зазвичай формують вхід на територію парку, до архітектурного ансамблю. 2) Баштоподібні споруди у вигляді зрізаних пірамід, які споруджували з боків входу до давньоєгипетських храмів.

Пілястра, пілястр (італ. *pilastra* від лат. *pila* — колона, стовп) — плоский прямокутний у плані вертикальний виступ на площині стіни або потужного стовпа, споруджуваний для підсилення несівних властивостей конструкції і для композиційного членування стіни. **П.** має ті самі частини і пропорції, що й колона ордера (базу, ствол, капітель) [17].

Пінакль (франц. *pinacle* — підвищення) — декоративна башточка, завершена шпилем. **П.** прикрашалися контрфорси та ін. архітектурні частини готичних храмів.

Пінакотекa (грец. *pinakothekē* від *pinax* — дошка, картина і *theke* — сховище) — у Давній Греції так наз. сховище

Пілястра

Пінакль

творів живопису. Нині використовують як назву картинної галереї. Напр., Стара **П.** в Мюнхені (Німеччина).

Піраміда (грец. *pyramis* — гранчастий) — 1) монументальна споруда, гігантська гробниця давньоєгипетських фараонів 3–2 тис. до н. е. 2) Східчасті постаменти (основи) давньоамериканських храмів на території Мексики, Перу, Гватемали та ін. країн.

Піраміди

План

Пірон — короткий металевий (зрідка дерев'яний) стрижень, який використовують для кріплення кам'яних блоків і плит під час кладки й облицювання ними поверхонь стін, монументів тощо.

Пірс (англ. *piers*, мн. від *pier* — стовп, мол, причал) — гідротехнічна споруда у вигляді могутньої стінки, яка виступає в море перпендикулярно або під кутом до берегової лінії і призначена для причалювання та стоянки суден у порту.

Пішохідна зона — ділянка міської забудови з вулицями, на якій заборонено наскрізний рух транспортних засобів або ж він регламентований. Часто **П. з.** формують біля громадських центрів міста з певним функціональним призначенням (торговельна зона, музейно-історична, відпочинку і розваг тощо) [19].

Пішохідний перехід — ділянка вулиці для безпечного переходу магістралі. Надземні переходи влаштовують на мостах, а підземні — в тунелях під проїзною частиною.

План (від лат. *planum* — площина) — 1) горизонтальний переріз або вид згори (у певному масштабі) будь-якого архітектурного об'єкта, комплексу будівель тощо. 2) У топографії — креслення ділянки земної поверхні на площині з використанням масштабу й умовних знаків. 3) У нарисній геометрії — те саме, що й горизонтальна проекція. 4) Спосіб розміщення будь-яких об'єктів на зображенні (передній план, задній план тощо). 5) Задум, порядок виконання будь-якої роботи [1, 26].

Планетарій (новолат. *planetarium* — той, хто спостерігає за зорями від грец. *planetas* — блукливий, мандрівний) — спеціально обладнана будівля зального типу з купольним перекриттям, яке імітує зоряне небо і рух планет Сонячної системи. У будинку **П.** проводять науково-просвітницьку роботу — читають лекції з астрономії, космонавтики тощо [6].

Планування міста — розроблення проекту розміщення та розвитку на вибраній для нового міста території житлової та громадської забудови, промислових підприємств, інженерних споруд, вузла зовнішнього транспорту, зелених насаджень, транспортної мережі, комунальних і складських споруд, водопроводу, каналізації, теплопостачання тощо [46, 47].

Планшет (франц. *planchette* від *planche* — дошка) — дошка (твердий картон, деревноволокниста плита) прямокутної форми із закріпленням аркушем для креслень та ін. зображень. Під час окомірного знімання місцевості на **П.** можна прикріплювати найпростіші креслярські інструменти (напр., рейсшину) [95].

Пластика (грец. *plastike* — пластичний, податливий) — в архітектурі рельєфне оброблення об'ємно-просторової форми, глибинно-просторове членування споруди, виразне деталювання фасадних площин, а також обгороджувальних поверхонь інтер'єру [33].

Пластичні мистецтва, просторові мистецтва — види мистецтва, твори яких існують у просторі й сприймаються глядачем, але не розвиваються з плином часу. Такі мистецтва поділяють на образотворчі, які відображують у своїх творах реальний світ (живопис, скульптура, графіка), та необразотворчі, які створюють матеріально-предметне середовище (архітектура, художнє конструювання, декоративно-вжиткове мистецтво) [97].

Плафон (від франц. *plafond* — стеля) — стеля, прикрашена живописним або скульптурним зображенням, а також саме зображення. **П.**

Пластика

бувають площинними та просторовими, за характером зображення — сюжетними або орнаментальними. Відомі **П.** Давнього Єгипту, епохи Відродження. У Росії плафонний живопис значно поширився у 18–19 ст. У період 40–70-х рр. 20 ст. створено величні **П.**, що прикрашають театральні, музейні, концертні будівлі, а також вестибюлі станцій метрополітену в Москві, Києві, Єревані та ін. містах [81].

Пленер (від франц. *plein air*, букв. — відкрите повітря) — у живопису передавання впливу на сприйняття зображуваних об'єктів повітряного середовища, сонячного світла та ін. природних явищ. Так само наз. працю художника на відкритому повітрі — «на пленері».

Плінтус (від грец. *plinthos* — плита, плитка) — планка або рейка з дерева (пластмаси), фігурна в перерізі, що закриває щілину між підлогою і стіною всередині будинку.

Повал

Плінфа (від грец. *plinthos* — плитка) — вид широких і плоских обпалених цеглин, які використовували в будівництві у Візантії і в 10–13 ст. у Київській Русі (на спорудженні Софійського собору, церкви Спаса на Берестові та ін.) [43].

Площа — 1) у геометрії одна із кількісних характеристик плоских геометричних фігур і поверхонь. Напр., **П.** прямокутника дорівнює добутку довжин двох суміжних сторін. 2) В архітектурі майдан, відкритий простір серед міської або сільської забудови, обмежений будинками, спорудами, зеленими насадженнями. Майдани поділяють на головні (біля громадських будівель, споруд), транспортні, вокзальні, при заводські, ринків, багатофункціональних і транспортних вузлів. Формування сучасних майданів ґрунтується на багатовіковому досвіді. Початок формування майданів закладено у дворах палаців і храмів Єгипту, Вавилону, Ассирії, а згодом в агорах Давньої Греції і форумах Давнього Риму [19].

Площа забудови — площа території, яку займає будинок або інша

споруда. Її визначають як площу горизонтального перерізу будівлі на рівні цоколя по його зовнішніх границях, включаючи всі виступні частини, які мають покриття (ганки, веранди, тераси тощо). Площу під частиною будівлі, яка влаштована на стовпах, також включають до **П. з.**

Площина — найпростіша поверхня, яка має таку властивість: кожна пряма лінія, що сполучає дві точки поверхні, цілком належить їй.

Повал — в дерев'яній архітектурі розширення у верхній частині зрубу для захисту стін від дощу і для збільшення звису даху (одно- чи двосхилого або шатрового).

Повалуша, грядниця — у рос. дерев'яній архітектурі башта в комплексі житлових хоромів, де було приміщення для бенкетів [37].

Повітряне опалення — система опалення житлових і громадських будівель, в якій теплопостачання здійснюється нагрітим повітрям.

Погост, цвинтар — ділянка землі з церквою та кладовищем у поселеннях Давньої Русі, пізніше — просто сільське кладовище.

Погріб, льох — приміщення (камера) у товщі землі для зберігання різ-

них припасів. Таку саму назву іноді мають підвальні приміщення, які використовують для влаштування невеличких підприємств харчування і торгівлі напоями тощо.

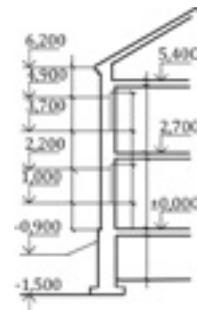
Подій, подіум (лат. *podium* від грец. *podion* — основа) — монументальна споруда у вигляді високої прямокутної платформи зі сходами, яка була основою для античних храмів Давнього Риму.

Поділ — частина давньоруської міської забудови, розміщена поблизу річки, на місці, нижчому, ніж усе місто. Напр., частина Києва, розміщена на низинній рівнині біля Дніпра [43].

Позашкільні заклади — громадські організації позашкільної роботи з дітьми і підлітками (дитячі й підліткові клуби, парки, містечка, дитячо-юнацькі спортивні школи, станції юних техніків, натуралістів, табори, дитячі та юнацькі бібліотеки, театри) [4].

Позначка — будівельний горизонт, позначений умовним знаком та цифрою на опорному і на генеральному планах, на інших кресленнях.

Покриття будівлі — одна із обгороджувальних конструкцій будівлі, яка відокремлює зверху приміщення від навколишнього середовища і захи-

Позначка

щає від атмосферних опадів. Плоскі **П. б.**, з організацією внутрішнього водостоків часто використовують як тераси, солярії, спортивні майданчики тощо.

Покрівля — верхнє покриття, оболонка даху будівлі. Складається з водоізоляційного шару (залізни листи, черепиця, толь тощо) й основи для нього (лати, настил з дошок, стяжка з цементу і т. ін.).

Поліхромія (від грец. *polys* — численний і *chroma* — колір) — використання багатьох кольорів у творах живопису, декоративно-вжиткового мистецтва, скульптури й архітектури [80, 97].

Полиця — у рос. дерев'яній архітектурі частина крутого двосхилого або шатрового даху, яка має менший нахил для відведення дощової води від стін будинку або споруди.

Поміст — дерев'яний настил на рамах або стояках для виконання будь-

Полиця

яких робіт на висоті (мурування стін, штукатурення, електротехнічні та ін. роботи).

Поп-арт (англ. *pop art*, скорочення від *popular art* — загальнодоступне мистецтво) — модерністська течія в мистецтві другої пол. 50-х рр. 20 ст. (США, Великобританія). У творах **П.-а.** зазвичай немає логічності та образності зображення; традиційні методи живопису і скульптури підмінюються випадковими поєднаннями побутових предметів, механічно тиражованих копій (фотографія, репродукція), шматків друкованих видань тощо. Предметні композиції, колажі та ін. «твори» **П.-а.** підносяться до рангу справжнього мистецтва. Цей неоаван-

Поп-арт

А. Піццінато. Берези в Абрамцеві, 1989 р.

гардистський напрям тісно пов'язаний з сюрреалізмом, дадаїзмом, орієнтований на «масову культуру», на культ речі. **П.-а.** помітно вплинув на плакат, рекламу, промислову графіку тощо [96].

Порєбрик — декоративна кладка з цегли, укладеної під кутом до зовнішньої поверхні стіни. Така кладка створює оригінальний орнамент.

Порт (франц. *port* від лат. *portus* — гавань, пристань) — ділянка берега з прилеглою водною площею (акваторією), яка захищена молом або греблею з боку моря. Призначений для причалювання і стоянки суден, їх розвантаження та ін. робіт. **П.** об'єднує також у своєму складі кілька будівель і споруд для забезпечення технологічності виконуваних робіт [4].

Портал (нім. *portal* від лат. *porta* — вхід, ворота) — архітектурно оформлений вхід у будинок, споруду. Для будівель романської, готичної і давньоруської архітектури характерні перспективні **П.** у вигляді Портал заглиблених у товщу стіни арок, виступів, які поступово зменшуються в розмірах. У середньовіч. спорудах Близького і Середнього Сходу центральний вхід акцентувався величним **П.** — пештаком, який мав вигляд фронтально розташованої стіни зі стрілчастою нішею [16].

Портал сцени — обрамлення сценічного майданчика, яке відокремлює його від зали для глядачів, утворює т. зв. дзеркало сцени.

Портативні (мобільні) комп'ютери (франц. *portatif* від *porter* — носити, від лат. *mobilis* — рухливий і *комп'ютер*) — різновид персональних комп'ютерів з компактним повнофункціональним рішенням і автономним живленням. Сучасні **П. к.** — ноутбуки дають змогу користувачеві працювати у будь-яких умовах — удома, в аудиторії, навчальному класі, а іноді навіть у транспорті. Позитивною якістю ноутбуків є можливість супроводжувати будь-яке повідомлення, доповідь відеозображенням та звуком, що часто потрібно для архітектора під час демонстрування і захисту пропонуваного проекту [1, 22].

Портик (від лат. *porticus* — ворітця) — невеличка колонада перед входом до будинку, завершена фронтом або аттиком, іноді прикрашена скульптурою чи орнаментом [64].

Поручні, поруччя — огорожа з боків сходів, балкона, мосту.

Посад — приміське поселення в князівствах Русі 10–16 ст.; згодом у Росії так стали наз. невеликі поселення міського типу.

Портал

Постамент — див. П'єдестал.

Постімпресіонізм (від лат. *post* — після та *імпресіонізм*) — спільна назва течій в живопису наприкінці 19 — на початку 20 ст., які виникли у Франції після поширення ідей імпресіонізму з його увагою до випадкового і скороминущого вражень. Для творів **П.** характерні ті самі яскраві, чисті кольорові поєднання, що їх використовували представники імпресіонізму, але зміст живопису спрямований на розкриття постійніших життєвих ситуацій, стійких матеріальних і духовних сутностей, філософських проблем. Форма цих творів ґрунтувалася на синтезі різних живописних методів, включно до символіки, декоративності, елементів формалізму [26, 96].

Постмодерн, постмодернізм (від *пост...* і *модерн, модернізм*) — течія в сучасній зах. архітектурі, яка набула поширення і в ін. країнах. Становлення її припадає на 70-ті рр. 20 ст. (термін запропону-

Постмодерн
Р. Вентурі і Дж. Раух.
Проект громадської будівлі

вав англ. критик Чарльз Дженкс у 1975 р.). Виникнення **П.** пов'язують з критикою сучасної архітектури і бажанням поєднати її «з витонченими і прекрасними творами минулого». Американський архіт. Роберт А. М. Стерн у 1977 р. спробував сформулювати основні принципи **П.** і визначив їх як контекстуалізм, алюзіонізм, орнаменталізм. Перший зумовлює залежність вирішення від факторів середовища й контексту культури, в якій перебуватиме об'єкт. Другий потребує включення деяких натяків (алюзій) з «історичної» архітектури далекого й недавнього минулого, іронічності використання елементів і деталей цієї архітектури. Третій визначає наявність архітектурних елементів, що мають архітектурно-художнє значення, але не беруть участі в роботі конструкції, не задовольняють утилітарних функцій. **П.** згодом постав як реакція на «функціоналістсько-технічні» архітектур-

ні рішення. Для нього характерним є іронічне «цитуювання» і навіть копіювання історичних зразків у цілком ін., сучасних умовах і включення своїх творів до вже сформованого контексту навколишнього природного середовища, нестійка й неясна ідейно-художня позиція. До представників **П.** належать Ф. Джонсон, Р. Вентурі, Ч. Мур, Р. Стерн, Р. Бофілл, А. Россі та ін. [74, 96].

Пошта — широкоживана назва поштових відділень зв'язку, поштамтів, тобто будівель, в яких розміщують підприємства, що здійснюють поштовий, телеграфний і телефонний зв'язок. За своєю структурою поштамти відрізняються від вузлів і відділень зв'язку шир-шим набором приміщень і видів послуг. Головним приміщенням у таких підприємствах є просторий операційний зал з робочими місцями службовців, а також обладнаними куточками для відвідувачів [8].

Прекрасне — одна із основних категорій естетики, що характеризує явища і предмети, яким притаманна висока естетична цінність. Створення **П.**, тобто творення за законами краси, є особливістю людської діяльності [50].

Прибутковий будинок — багатопверховий житловий будинок з квартирами, які власник будинку здає

внайми тимчасовим позильцям. В архітектурі Москви, Петербурга, Києва та ін. міст кінця 19 ст. це був основний тип будівлі для щільної периметральної забудови кварталів. Характерною особливістю такого будинку було влаштування внутрішнього двору, часто тісного [37].

Прив'язка будівель — коригування проектно-кошторисної документації (креслень, кошторисів, специфікацій тощо), типового або повторно застосовуваного проекту будівлі залежно від конкретних умов ділянки будівництва і можливостей місцевих підприємств будівельної індустрії (наявності місцевих будівельних матеріалів, номенклатури будівельних конструкцій та виробів тощо) [4].

Прилавок — ослін для посуду в рос. селянській хаті, який стояв між вікном і піччю. На такому ослоні куварили і зберігали кухонний посуд.

Приміські зони — території, пов'язані з містом виробничо-економічними стосунками (у таких зонах можуть розташовуватися місця роботи, навчання, спеціалізовані підприємства культурно-побутового обслуговування тощо). На цих територіях розташовують приміські населені пункти, зони відпочинку, лікувально-профілактичні та ін. установи [7, 32].

Примітивізм (лат. *primitivus* — *перший, вранішній*) — течія в образотворчому мистецтві кінця 19 — початку 20 ст., представники якої наслідували стилеві особливості й прийоми народного мистецтва. **П.** іноді наз. наївним мистецтвом. У своїх пошуках художники зверталися до забутих художніх форм, використовували яскравість та аляпуватість у своїх творах, надавали їм гротескного, фантастичного характеру, ма-ло уваги приділяли правильності рисунка, скоріше — намагалися зобразити щось спотворене, недосконале, начебто підлаштовуючись до «народної картинки» [97].

Приміщення — обмежений будівельними конструкціями простір усередині будівлі, призначений для проживання, трудової та ін. діяльності.

Принтер (англ. *print* — *друкувати*) — електронний пристрій, призначений для виведення даних, які зберігаються в пам'яті комп'ютера, на папір або інший носій інформації. В архітектурному проектуванні зображення як електронна форма інформації зберігається в пам'яті комп'ютера і виводиться на папір у зручному для людини вигляді (креслення, тексти, графічні зображення тощо) [1].

Принцип (від лат. *principium* — *початок, основа*) — 1) внутрішнє пе-

ре-конання, світогляд людини, що визначають її ставлення до навколишньої дійсності, її поведінку. 2) Основа, вихідні положення будь-якої теорії, науки, вчення, світогляду, практичної діяльності.

Принципова схема — схема, яка дає уявлення про повний склад її структурних елементів, взаємозв'язок між ними і про цілісність вирішення об'єкта.

Пристань — спеціально обладнане місце на березі водойми для стоянки, завантаження й розвантаження суден. Плавучі **П.** наз. дебаркадерами.

Присадибна ділянка — невелика територія землі біля сільського житлового будинку, яка віддається в індивідуальне землекористування — для ведення підсобного господарства (включаючи утримання худоби і птиці), садівництва, городництва, індивідуального житлового будівництва. Площа такої ділянки від 0,15 до 0,5 га.

Присхідень — вертикальна (іноді фігурна) поверхня східця у сходових маршах.

Притвор — див. Нартекс.

Причал — частина набережної території зі спорудами та обладнан-

ням для стоянки, обслуговування і вантажно-розвантажувальних робіт на суднах. **П.** бувають пасажирськими, вантажними, судноремонтними, складськими та ін.

Причелина — у рос. дерев'яній архітектурі різьблена дошка з візерунками, призначена для захисту від вологи торців колод, які утворюють повал.

Причілля — фігурна різьблена дошка над наличником вікна, зазвичай оздоблена ажурними візерунками, іноді — розмальована яскравими фарбами.

Проблема (від грец. *problema* — завдання, задача) — складне питання, яке потребує вивчення та вирішення на основі накопичених об'єктивних даних.

Прогноз (від грец. *prognosis* — передбачення) — передбачення, правдоподібне судження про майбутнє на основі спеціальних наукових досліджень. Розроблення **П.**, тобто прогнозування, в архітектурі й містобудуванні ґрунтується на вивченні соціальної сфери і має істотний вплив на питання проектування, планування, управління тощо. У прогнозуванні використовують методи екстраполяції, моделювання, опитування експертів (експертні

оцінки). Прогнозування поділяють на короткострокове (2–3 рр.), середньострокове (5–10 рр.), довгострокове (15–20 рр.); наддовгострокове (50–100 рр.) [80].

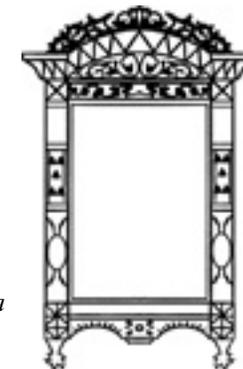
Прогностика — наука, що об'єднує теорію і практику прогнозування, розкриває закони, методи, способи розроблення прогнозів.

Прогін — балка покриття споруди, яку вкладають на основні несівні конструкції- ригелі, ферми тощо. Виготовляють з металу, залізобетону, дерева.

Програма (від грец. *programma* — об'ява, розпорядження) — зміст і план виконання будь-якої роботи, проекту тощо.

Програма обчислювальної машини — повний і точний опис формальною мовою алгоритму розв'язання задачі. Процес складання такої програми наз. програмуванням [1].

Програмоване навчання — вид навчання за заздальгідь складеною навчальною програмою і з використанням навчальних машин. Навчальний матеріал у цьому разі, як і працю того, хто навчається, поділяють на дози й етапи навчання. Кожний етап контролюють, і подальше навчання відбува-

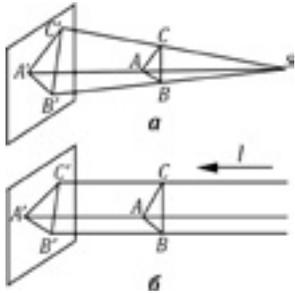
Причілля

ється тільки після засвоєння попередньої дози [1].

Програмований підручник — підручник, в якому крім викладання навчального матеріалу є вказівки, як вивчати (як поєднувати читання і прослухування лекцій з контролем засвоєння знань і навичок). В основі такого підручника лежить принцип самонавчання — студенти самостійно виконують завдання, контролюють правильність розв'язання і т. ін.

Проект (від лат. *projectus*, букв. — кинутий уперед) -1) в архітектурі це графічно виражений задум, прообраз майбутньої споруди, будівлі, комплексу, поселення тощо. 2) Сукупність документів (розрахунків, креслень тощо), що являє собою вихідні матеріали для створення будь-якого об'єкта [4].

Проект районного планування — розроблений на основі перспек-

Проекція
а — центральна; б — паралельна

тивних планів розвитку народного господарства регіону і схем перспективного розміщення продуктивних сил економічних районів проект будівництва всіх об'єктів у містах і селах [54].

Проектування — в архітектурі складний процес творчості, який полягає у створенні проекту — образу майбутнього архітектурного об'єкта. Специфіка архітектурного П. полягає в тому, що проєктувальнику (архітектору, техніку, студенту) треба правильно взаємопов'язати логічні та інтуїтивні методи виконання завдання, застосувати набуті знання, вміння, навички, виявити творчу індивідуальність, високий рівень художніх смаків та майстерність [1, 4].

Проекція (від лат. *projectio*, букв. — викидання вперед) — графічне зображення просторових фігур

на площині. Розрізняють центральну, паралельну, аксонометричну та ортогональну П. Центральну П. утворюють тим, що з певної точки (центра проєкції) через усі точки фігури проводять прямолінійні промені до перетину з площиною, на якій точки перетину утворюють зображення фігури. Цю П. широко використовують при побудові перспективних зображень. Паралельна П. характеризується тим, що через усі точки фігури проводять прямі, паралельні заданому напрямку, до перетину з площиною, де й створюється зображення. Якщо напрям паралельних ліній перпендикулярний до площини П., то таку П. наз. ортогональною. В аксонометрії П. фігури зображують на трьох площинах, які паралельні горизонтальній, фронтальній та профільній площинам П., причому фігуру проєкціюють разом з пов'язаною з нею системою координат [5].

Прогін — у будівельних конструкціях відстань між опорами.

Прогінна будова мосту — конструкція, що перекидає простір мосту між опорами і сприймає всі навантаження та передає їх на опори.

Промислова графіка — вид ужиткової графіки, який має практичне значення й охоплює сферу

виробництва, збуту, реклами промислової продукції (товарні ярлики, фірмові знаки, етикетки, афіші, упаковки тощо). П. г. вирізняється вищим рівнем вимог функціонального й ергономічного характеру (напр., плакати з техніки безпеки на виробництві) [95].

Промислове будівництво — галузь будівництва, яка займається спорудженням виробничих будівель і споруд промислових підприємств, тобто створенням основних фондів промисловості. Для П. б. характерні широке використання засобів механізації будівельно-монтажних робіт, великорозмірних збірних будівельних елементів, вдосконалення методів організації будівництва та керування ним.

Промислові будівлі — будівлі, в яких розміщено засоби виробництва, відбувається технологічний процес і створено належні умови для праці людей. Такі будівлі поділяють на основні (цехи, майстерні), допоміжні, складські, енергетичні, підсобні. На вибір типу П. б. впливають характер виробничих процесів, клімат району будівництва, умови містобудування, вимоги уніфікації, типізації та економіки.

Промислові споруди — об'єкти, призначені для виконання пев-

них функцій у виробничому процесі (напр., димова труба для видалення продуктів горіння), для зберігання і переміщення сировини, прокладення комунікацій, сприймання навантажень від обладнання (напр., фундаменти для верстатів) та ін.

Промисловий район — територія, на якій розміщено кілька промислових вузлів і яка формується протягом 25–30 років за генеральним планом міста.

Промисловий вузол — об'єднання промислових підприємств (незалежно від їх відомчого підпорядкування) на основі загальних об'єктів допоміжних виробництв і господарств, зі спільними інженерними спорудами та комунікаціями. Іноді спостерігається також кооперування основного виробництва в П. в. Для планування П. в. характерні близькість розміщення підприємств, найменша протяжність спільних для групи підприємств комунікацій і те, що немає не використовуваних у майбутньому ділянок землі.

Пронаос (грец. *pronaos* — біля дверей, перед дверима) — напіввідкрита частина античного храму між входним портиком і наосом (целлою). Спереду П. обгороджували двома колонами, а з боків — стінами у вигляді антів [18].

Пропілеї (лат. *propylaea* від грец. *propylaiou* — переддвер'я) — у давньо-грец. архітектурі монументальні ворота (вхід), оформлені симетрично розміщеними портиками з пілонами і колонами [16].

Пропорція (від лат. *proportio* — співвідношеня, розмірність) — в архітектурі відповідність частин і деталей споруди, певна система їх відношень між собою і з єдиним цілим. **П.** є результатом художнього осмислення властивих творам мистецтва й архітектури функціональних, тектонічних і конструктивних особливостей, які надають будівлі гармонічної цілісності, домірності людини. Для сучасної архітектури характерні модульні **П.** (кратні відношення), які відповідають вимогам уніфікації і стандартизації бу-

Пропілеї
Афінський Акрополь
Реконструкція

дівельних виробів індустріального виготовлення [71].

Проскеній (від грец. *proskenion* — місце перед сценою) — 1) в давньо-грец. театрі декоративна стіна перед сценою, яка давала змогу приховати акторів від глядачів. 2) В епоху еллінізму (3–1 ст. до н. е.) кам'яна прибудова до сцени, плоска покрівля якої часто була сценічним майданчиком [16].

Проспект (від лат. *prospectus* — вид) — пряма широка вулиця в місті.

Простиль (від грец. *pro* — спереду і *stylos* — колона) — в античності прямокутна будівля храму з одним рядом колон на головному фасаді.

Просторова система — розрахункова схема будівельної конструкції, в якій зусилля розподіляються не на осі складових її елементів, а на всю поверхню або на всю систему. **П. с.** поділяють на масивні (греблі, фундаменти), тонкостінні (оболонки, пластини), стрижневі (щогли, ферми), просторові каркаси (з колон та ригелів, з'єднаних у рамні конструкції), комбіновані, висячі. **П. с.**, а також конструкції на їх основі мають багато переваг, але вони надто складні в розрахунках [51].

Проступ — верхня площадка східця сходового маршру.

Просцениум (лат. *proscenium*) — передня частина сцени, яка виступає в глядачевий зал за межі порталу сцени.

Проторенесанс (від грец. *protos* — перший і *Ренесанс*) — період в історії італ. мистецтва (13 — початок 14 ст.), який передував мистецтву епохи Відродження і підготував основи його розвитку. Характеризується підвищеною цікавістю до зображення реальних подій і звертанням до традицій античного світу [80].

Профанація (від пізньолат. *profanatio* — осквернення святині) — спотворення, перекирчування чого-небудь (напр., змісту твору мистецтва, його суті).

Професіоналізм — високий рівень знань, умінь і навичок у будь-якій галузі діяльності, яка стала для людини її постійною професією (напр., **П.** в архітектурі).

Профілакторій (від грец. *prophylaktikos* — запобіжний) — спеціальний будинок (або частина будинку) лікувально-профілактичної установи санаторного типу для лікування без відриву від виробництва. У складі таких будинків передбачають приміщення для короткострокового проживання, відпочинку, харчування і для надання лікувальних процедур.

Проскеній

Профіль (франц. *profil* від італ. *profile* — обрис) — 1) виріб з металу, отримуваний прокатуванням, формуванням, пресуванням, який має складну форму в поперечному перерізі. 2) В архітектурі профілями іноді наз. архітектурні об'єкти, які є складовими частинами деталей архітектурних колонних ордерів. 3) Вигляд предмета збоку та його графічне зображення на площині.

Псевдоготика — див. Неоготика.

Псевдодиптер (від грец. *pseudos* — обман і *di(s)* — двічі + *pteron* — крило) — тип давньогрец. храму з одним рядом колон навколо будівлі, хоча є простір і для другого ряду колон.

Псевдопериптер (від псевдо... і *peripter*) — тип античного храму, який мав портик лише на головному фасаді; інші фасади були оформлені або напівколонами, або зовсім не мали колон.

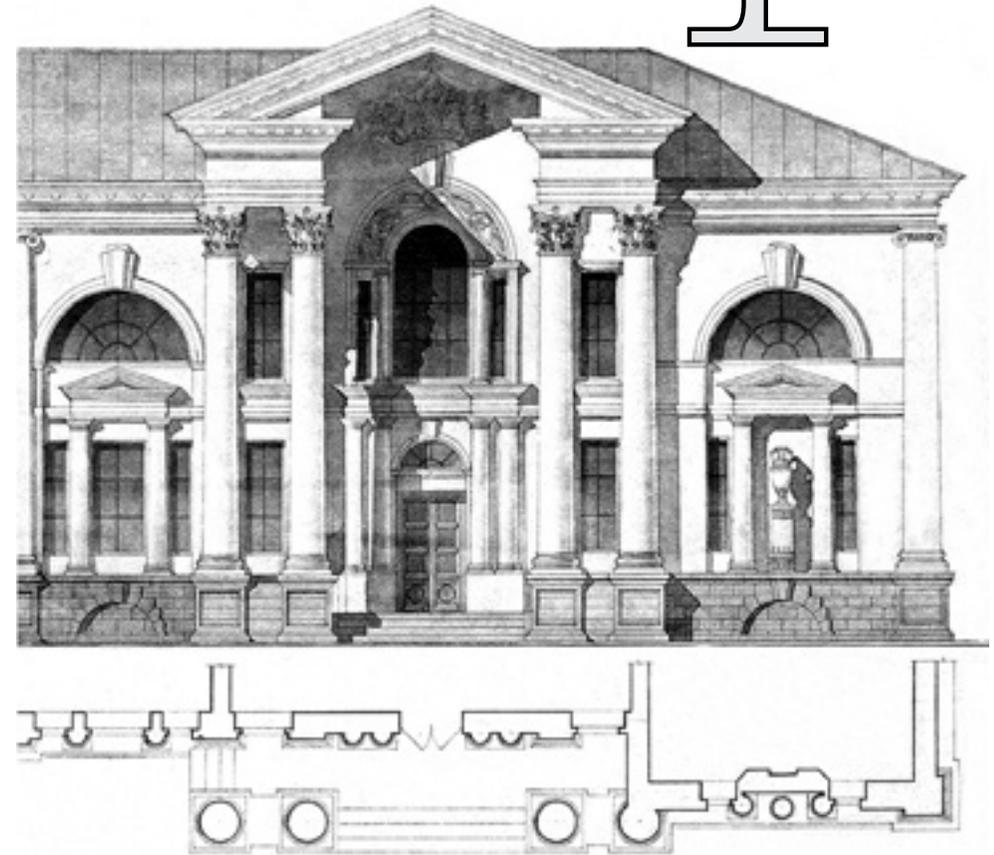
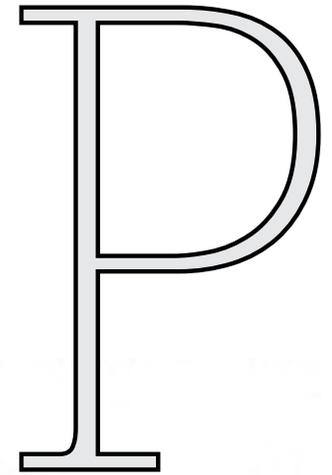

Псевдоруський стиль. А. Шусев

Псевдоруський стиль — наслідування зразків давньоруської архітектури або зразків народної руської

архітектури в 19 ст. Відомі «русько-візантійський» стиль, візерунчастий та ін. Для будівель **П. с.** характерні еkleктизм, широке використання елементів декору, початки якого знаходять у народному дерев'яному зодчестві.

П'ята (арки, склепіння) — нижня опорна частина арки (камінь або кілька каменів).

*Розробляючи проект пам'ятника архітектури
можна сміливо пропонувати ескіз,
або навіть етюд, виконаний вами,
з природним оточенням.
Запам'ятайте — талант — це сміливість.*

ВАСИЛЬ ОНАЩЕНКО,
архітектор і педагог

*Єдиний, хто не втомлюється, — час.
А ми живі, нам треба поспішати.*

ЛІНА КОСТЕНКО,
поетеса і письменниця

*Я завжди розглядав архітектуру як складову частину більш
важливих речей, безпосередньо пов'язаних з життям і щастям
людей.*

ОСКАР НІМЕЄР,
архітектор

*Архітектура об'єднує функціональність і виразність, зміст
і форму — це основи основ із їхньою власною невід'ємною
правдою і логікою.*

КЕНДЗО ТАНГЕ
архітектор

*Саме креатив, високий професіоналізм, громадська позиція
та наполегливість в пошуках компромісів у вирішенні
незліченних проблем, що спонтанно виникають в процесі
містобудівного розвитку під впливом безлічі різноманітних,
різноспрямованих обставин та інтересів суб'єктів
містобудівної діяльності, здатні досягти головної мети
архітектурної творчості — створити високоякісне
комфортне середовище для життєдіяльності людей.*

МИКОЛА ДЬОМІН,
архітектор-містобудівник, вчений і педагог

*І день іде, і ніч іде.
І, голову схопивши в руки,
Дивуєшся, чому не йде Апостол правди і науки.*

ТАРАС ШЕВЧЕНКО,
поет, прозаїк, драматург і художник

Рабад (араб.) — передмістя, район проживання ремісників, який розміщувався за межами шахристану (центру міста). Таке розміщення було характерним для періоду феодалізму в містах Середньої Азії, Ірану, Афганістану. У 9–10 ст. Р. був центром економічного й політичного життя в мусульманських містах.

Рабат (араб.) — у середні віки укріплення, фортеця, яка мала прямокутну форму в плані, могутні стіни з оборонними баштами.

Радіус доступності — довжина пішохідного шляху до установи чи закладу культурно-побутового обслуговування населення в структурній одиниці населеного пункту (первісна житлова група, мікрорайон, житловий район) [46, 47].

Радіус обслуговування — довжина пішохідного шляху від найвіддаленішого житла до обслуговувальних підприємств та установ, а також до зупинок міського громадського транспорту. Визначаючи довжину пішохідного шляху, слід урахувувати всі вигини та ін. відхилення (спрощено — пряму відстань слід помножити на коефіцієнт [46, 47].

Районне планування — проект комплексного використання територій кількох адміністративних районів

Ракурс

для раціонального розміщення об'єктів промисловості, сільського господарства, будівельної індустрії, споруд транспорту та зв'язку, для зручного розселення міського і сільського населення, постачання їх енергетичними та ін. ресурсами, створення умов для праці, побуту і відпочинку [47].

Ракурс (від франц. *raccourci*, букв. — скорочення) — зображення об'єкта в перспективі зі значним скороченням віддалених від глядачів частин, деяким спотворенням кутів та розмірів. Урахування сприйняття зображень у Р. потрібне під час виконання робіт в інтер'єрі, особливо при розписуванні криволінійних поверхонь стелі (склепіння, куполи, оболонки) [44].

Рампа (франц. *rampe* — схил, поручні) — 1) похилий майданчик для в'їзду транспортних засобів на певний рівень горизонтального майданчика. 2) Невеликий бар'єр на передній частині сцени, за яким розміщено освітлювальну апаратуру.

Ратуша (польськ. *ratusz* від нім. *Rathaus* — міська дума, збори) — будівля міського самоврядування, у складі якої був зал засідань (зазвичай на 2-му поверсі) і приміщення для приймання відвідувачів. Часто будівлю **Р.** прикрашали баштою з годинником, і це виділяло її серед забудови, давало змогу стати домінантою на певній території.

Раціоналізм (від лат. *rationalis* — розумний, *ratio* — розум) — напрям в архітектурі 20 ст., орієнтований на використання нових методів формування архітектури, які відповідають суспільним відносинам, потребам, естетичним запитам, а також рівню промислово-технічного розвитку. Представники **Р.** прагнули досягти єдності архітектурної форми, конструкції та функціонально зумовленого об'ємно-просторового вирішення об'єкта. У широкому розумінні **Р.** іноді ототожнюють із поняттям «сучасна архітектура». Становленню **Р.** сприяли теорії групи архіт. на чолі з Ле Корбюзьє (Франція) та архітектурної школи «Баухауз» на чолі з В. Гропіусом (Німеччина). Прибічники **Р.** організували об'єднання СІАМ (Міжнародний конгрес сучасної архітектури, 1928–1959 рр.), ідеї якого втілились в Афінівській хартії (1933 р.). Концепції **Р.** 50-х рр. 20 ст. сприяли створенню міжнародного (інтернаціонального) стилю, що яскраво проявився у твор-

чості Л. Міс ван дер Рое. Криза **Р.** наприкінці 50-х рр. пов'язана з розчаруванням в його соціально-реформаторському утопізмі, догматизмі архітектурного мислення. Принципи **Р.** розвивала також група радянських архітекторів (див. АСНОВА) [80, 96].

Реалізація проєкту — зведення будівлі або споруди, будівництво населеного пункту тощо в натурі, тобто в конкретних умовах на певній ділянці.

Реалізм (від середньовіч. лат. *realis* — предметний, дійсний) — правдиве, об'єктивне відображення дійсності різними засобами в мистецтві. Поняття **Р.** формується на двох основних концепціях. Відповідно до першої із них міра проникнення в життя, художнього пізнання його різнобічних якостей, соціального боку визначає і міру реалістичності того чи іншого художнього явища. Причому в певний історичний період **Р.** набуває нових якостей і методів визначення художності твору. Друга концепція ґрунтується на обмеженні історії **Р.** певними хронологічними рамками, визначенні його як історичної, так і типологічної форм художнього усвідомлення. В будь-якому разі реалістичне мистецтво має різні способи пізнання, узагальнення, відображення дійсності, що проявляється в характері стилістичних форм і прийомів. Посвоєму реалістичні твори анти-

чності, епохи Відродження, класицизму, бароко тощо [80, 96].

Регіон (від лат. *regio* — область, округ) — частина території країни або групи країн, яка обмежена рубежами і має конкретні місцеві особливості (фізико-географічні, економічні, національні та ін.).

Регістан (Іран., букв. — місце, посипане піском) — головний майдан у містах Середнього Сходу.

Рейсфедер (нім. *Reißfeder* — креслярське перо) — креслярський інструмент для проведення ліній тушшю або фарбою (акварель, гуаш, темпера) [95].

Рейшина (нім. *Reißschiene* — креслярський стрижень) — креслярська лінійка з різними пристосуваннями (поперечною колодкою, роликками тощо), які дають змогу проводити на кресленнях строго паралельні лінії [95].

Реконструкція (від лат. *re* — префікс, що означає оновлення, протидію і *constructio* — побудова) — 1) перебудова будівлі для поліпшення її функціональних якостей або використання для ін. призначення. 2) Відтворення первісного вигляду будівлі, ансамблю, населеного місця за залишками, які ще збереглися, за письмовим, зображальним матеріалом тощо. Залежно

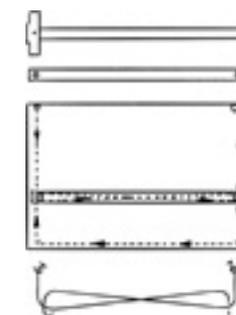

Регістан

від мети та характеру розрізняють такі види **Р.**: реновацію, реабілітацію, ревалоризацію та ін. [80].

Рекреаційна зона (лат. *recreatio* — відновлення) територія, яка має сприятливі кліматичні умови, природні або штучно створені ландшафти для тривалого відпочинку, оздоровлення, знайомства з природними рідкісними об'єктами, явищами і т. п. На території такої зони провадиться будівництво оздоровчих, спортивних, розважальних закладів, підприємств громадського обслуговування і харчування [66].

Рекреація (польськ. *rekreacja* — відпочинок від лат. *recreatio* — відновлення) — 1) приміщення для відпочинку,

Рейшина

зал чекання. 2) Відпочинок, відновлення сил людини після роботи (т. зв. рекреаційне обслуговування).

Релігія (лат. *святість — набожність, святиня, предмет культу*) світогляд і світовідчуження а також відповідна поведінка і специфічні дії (культ) засновані на вірі в існування Бога, в святість, в неймовірні сили та ін. В Україні — релігія — християнство [77].

Релікварій (середньовіч. лат. *reliquarium від reliquiae — залишки*) — вмістилище для зберігання реліквій — особливо шанованих предметів, які зберігають як пам'ять про минуле, про історію чого-небудь. Особливо поширені в країнах буддійської релігії. Р. можуть бути великими спорудами (ступи, пагоди, дагоби, субургани тощо).

Рельєф (франц. *relief від лат. relevo — піднімаю*) — 1) будова земної поверхні, сукупність нерівностей суші, дна морів, океанів, різних за величиною, формою, будовою тощо. Р. є однією із найважливіших характеристик конкретних умов місцевості й безпосередньо впливає на архітектурне вирішення об'єкта. 2) Вид скульптури, в якому саме зображення виступає над фоном. Розрізняють високий (горельєф) і низький (барельєф) види Р. В архітектурі Давнього Єгипту використовували заглиблений Р. (койланогліф) [16].

Ремонт (франц. *remonte від re-monter — знову зібрати, поправити*) — сукупність різних робіт, спрямованих на усунення дефектів у побудові або опорядженні будинку, споруди. Р. також може провадитися для відновлення справності або роботоздатності технічного пристрою, виробу, обладнання. Напр., Р. системи опалення.

Реновація (лат. *re — префікс, що означає зворотню або повторну дію, і novatio — оновлення, змінення*) — оновлення, відновлення зовнішнього вигляду або внутрішнього простору морально й фізично застарілих будівель, архітектурних пам'яток.

Репрезентативність (від франц. *representatif — показовий*) — у статистиці відповідність характеристик якогось явища, процесу тощо, одержаних вибірковим спостереженням, опитуванням або анкетуванням, генеральним показникам. Такі дані можна використовувати в наукових дослідженнях архітектури.

Реставрація (від нізньолат. *restauratio — відновлення*) — відновлення будь-чого в первісному вигляді, напр., пам'яток архітектури, за залишками, кресленнями, малюнками та ін. матеріалами [47].

Ретроспективна виставка (від лат. *retro — назад і specto — дивлюсь*) —

виставка творів живопису, графіки, скульптури, яка охоплює твори якогось минулого періоду, творчий етап художника, митця.

Ретроспекція — звернення до минулих подій, огляд їх.

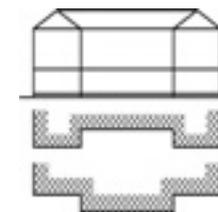
Реферат (від лат. *refero — повідомляю*) — короткий виклад змісту наукової праці, роботи, літературних джерел на відповідну тему.

Рефлекси (від лат. *reflexus — відбитий*) — у творах мистецтва освітлені відбитим світлом поверхні тіл, предметів тощо.

Рецензія (лат. *recensio — розгляд*) — відзив на наукову роботу, публікацію, літературно-художній твір, який містить у собі критичний розбір роботи та її оцінку.

Ригель (нім. *Riegel — nonперечина*) — у будівельних конструкціях горизонтально (або похило) розміщений лінійний елемент (балка, стрижень тощо), який з'єднує колони, стояки каркаса і використовується як підпора для прогонів, панелей, плит перекриття або покриття. Р. виготовляють зі сталі, залізобетону, дерева [80].

Ризаліт (від італ. *risalita — виступ*) — частина будівлі, яка виступає за основну лінію фасаду. В архітектурі

Ризаліт
Бічні та середній
ризаліти

Ренесансу і класицизму Р. часто розміщували симетрично і прикрашали колонами, пілястрами, фронтонами, У сучасних будівлях Р. використовують, щоб збагатити пластичну виразність фасадів, а також загальну композицію споруди [22].

Ринок, базар, торговиця — спеціально відведена упорядкована територія, майдан або будівля в населеному місці для торгівлі різними промисловими та продовольчими товарами. Великі будівлі, призначені для цієї мети, наз. критими ринками. Основним приміщенням у них є торговельний зал, який доповнюють приміщення громадського та допоміжного призначення.

Ритм (грец. *rhythmos — розмірність, узгодженість від rheo — тече*) — в архітектурі один із важливих засобів композиції, що сприяє досягненню виразності й домірності будівлі, споруди та їх частин. Р. — це чергування у певній послідовності (або певній закономірності) різних елементів, архітектурних форм у порядку, що наростає або спадає. Системою організації

Роза

Р. є метрична залежність або закономірність арифметичної (геометричної) прогресії [34].

Риштування будівельне — допоміжне обладнання для розміщення робітників і матеріалів під час проведення будівельно-монтажних і ремонтних робіт. Улаштовують їх переважно з дерев'яних матеріалів (дошок, колод), але останнім часом значного поширення набули інвентарні (збірні-розбірні) **Р. б.** з металевих труб і спеціальних замків для їх кріплення.

Річковий вокзал — комплекс будівель та споруд для обслуговування пасажирів, які користуються річковим транспортом. Основна будівля містить касовий зал, зали чекання, камери схову та ін. приміщення громадського призначення. Для пасажирів приміського сполучення часто виділяють окрему будівлю або кілька приміщень в основній будівлі [8].

Розетка

Робоча зона — ділянка, що відповідає на кутові огляду, габаритам руху і тіла людини в процесі виконання якоїсь роботи. Розміри **Р. з.** залежать від професії, фізіологічних особливостей та антропометричних даних людини. Залежно від розмірів **Р. з.** визначають фізичні розміри приміщення, розміщення обладнання, меблів тощо [40].

Робоче місце — частина простору для виконання людиною будь-якої роботи. Організуючи **Р. м.**, враховують антропометричні дані людини, функціональні вимоги, умови гігієни, фізіології, інженерної психології, охорони праці, технічної естетики тощо [40].

Робочий проект (будівлі, споруди) — комплект креслень та ін. технічної документації. Містить дані про композицію простору, конструктивно-технічне вирішення, інженерне обладнання, про будівельні матеріали та вироби, їх специфікації, а також дані про вартість будівництва [80].

Роза — в архітектурних творах романського стилю і готики кругле вікно з кам'яною рамою у вигляді радіальних променів від центра або у вигляді складного візерунка з кілець, ромбів, трилисників тощо. У соборах діаметр таких вікон досягає 10 м і навіть більше.

Роза вітрів — графічне зображення векторів, які характеризують ре-

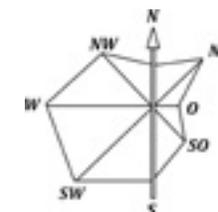
жим вітру в конкретному місці за результатами багаторічних спостережень. Довжини променів, які розходяться від центра, пропорційні повторюваності вітрів на цих напрямках. **Р. в.** враховують у плануванні населених місць (орієнтація будинків, розміщення виробничих будівель, особливо тих, які виділяють газодимні речовини продуктів горіння) [54].

Розбивні осі, модульні осі — осьові лінії, які визначають розміщення основних несівних та обгороджувальних конструкцій, а також членування плану будівлі або споруди на основні частини. **Р. о.** позначають кроки і прогони основних конструкцій у будівлі або споруді [5].

Розгортка забудови — умовне зображення споруд та їх оточення на одному боці вулиці або ін. території з дотриманням певного масштабу.

Розета, розетка (фр. *rosette*, букв. — *розочки*) — декоративна деталь орнаменту у вигляді стилізованої розкритої квітки. Гіпсовий зліпок **Р.** був поширеною прикрасою архітектурних елементів будинків та їхніх інтер'єрів.

Розкріповка — порівняно невеликий вертикальний виступ площини стіни, антаблемента, карниза, який передбачається, щоб збагатити пластичне вирішення фасаду будинку.

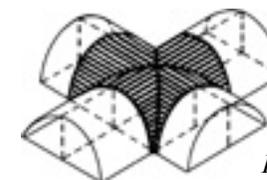
Роза вітрів

Розпалубка — частина циліндричної поверхні склепіння, яка має вигляд трикутного вітрила. Утворюється внаслідок перетину двох циліндричних склепінь (напр., нервюрами готичного хрестового склепіння).

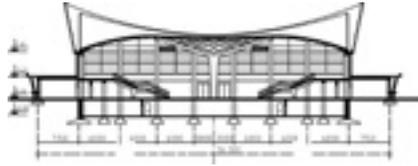
Розпір — горизонтально спрямовані зусилля, які виникають у склепінчастих конструкціях.

Розрахункова схема — умовне зображення споруди у вигляді схеми роботи конструкцій для виконання необхідних обчислень.

Розрахунок споруд — визначення обчисленням умов міцності споруд та їхніх елементів залежно від діючих статичних, динамічних та ін. навантажень. Завдяки попереднім **Р. с.** досягається надійність будови при мінімальних витратах матеріалів. Розрахунок стрижневих систем (балок, ферм, рам,

Розпалубка

Розріз будівлі

арок тощо) виконують за законами будівельної механіки, а просторових систем (пластин, оболонки) — за законами теорії пружності [57, 58].

Розріз будівлі — графічне зображення вертикального перерізу будівлі у певному масштабі.

Розселення — розміщення на території країни населених місць — міст, селищ, сіл. При цьому враховують: розміщення й розвиток суспільного виробництва, наявність сировинних та паливно-енергетичних ресурсів, соціально-економічні потреби населення, природно-кліматичні умови, розвиток транспортної мережі й т. ін. В Україні є два види Р.: міське (міста і селища міського типу) і сільське (села, хутори, поселення сільського типу) [46].

Рокайль

Розчин будівельний — суміш піску, в'язучої речовини (цемент, гіпс, вапно) та води. Суміш твердне у звичайних умовах до каменеподібного стану. Ці розчини використовують у муруванні кам'яних, цегляних стін, виготовленні стовпів, перегородок, у штукатурних та ін. роботах [76].

Рокайль (франц. *rocaille*, букв. — осколки каменів, черепашки) — стилізована черепашка, один із орнаментальних мотивів стилю рококо. 2) Те саме, що й рококо.

Рококо (франц. *rococo* — примхливий) — стильовий напрям в європ. мистецтві першої пол. 18 ст., який виник у Франції. Характеризується декоративністю, химерністю та фантастичністю орнаментальних мотивів, вигадливістю форм. Твори стилю Р. відзначаються підкресленою асиметричністю, примхливістю гнучких ліній, граціозністю та вишуканістю деталей. В інтер'єрних композиціях широко використовували

Рококо
В. Растреллі. Інтер'єр Великого палацу в Царському селі, 1757 р.

живописні панно, стилізовані черепашки, дзеркала та декоративні панелі стін у складних, химерних обрамленнях, які надавали стінам легкості й нематеріальності, а всьому інтер'єру — духу інтимності, комфорту та зручності. Стильовий напрям Р. від стилю бароко відрізняється переважно дрібнішими та складнішими формами, вигнутими й переплетеними лініями. У Росії елементи стилю Р. використовували архіт. В. В. Растреллі, в Україні — І. Г. Григорович-Барський та ін. [80].

Романський стиль — стиль у зах.-європ. мистецтві 10–13 ст. епохи феодалізму. Провідна роль належала архітектурі. Будівлі монастирських комплексів, храмів, замків відзначалися суворістю та монументальністю форм, домінуванням над навколишньою місцевістю. Інтер'єри таких будівель прикрашали розписами та рельєфами з яскраво вираженою напруженістю форм, контрастним поєднанням реальності з фантастикою. Для архітектури цього періоду характерні склепінчасті та аркові конструкції, деталі з дерева і металу [20].

Романтизм (франц. *romantisme* — ліричний, мрійливий) — ідейний і художній напрям у європ. та американській духовній культурі кінця 13 — першої пол. 19 ст. Характеризується прагненням до громадянської незалежності, до відображення духовного життя

Романський стиль
Церква монастиря Марії Лах (Німеччина, 1156 р.)

особи з її пристрастями і боротьбою за визволення, інтересом до національного минулого, традицій тощо. Розвиток Р. помітний у літературі цього періоду, музиці, образотворчому мистецтві, особливо в живопису і графіці. Менш виразно це помітно в скульптурі, архітектурі (садово-паркове мистецтво, архітектура малих форм) [109].

Ростральна колона (від лат. *rostrum* — ніс корабля) — окремо встановлена колона (у вигляді монумента), ствол якої прикрашений скульптурними зображеннями носових частин кораблів.

Ростральна колона

Ротонда

Ротонда (італ. *rotonda*, букв. — *кругла*) — кругла в плані будівля (храм, павільйон, зал) з купольним покриттям.

Руїни — залишки будівлі або якоїсь споруди. У 18–19 ст. **Р.** спеціально створювали в парках як декоративні архітектурні споруди.

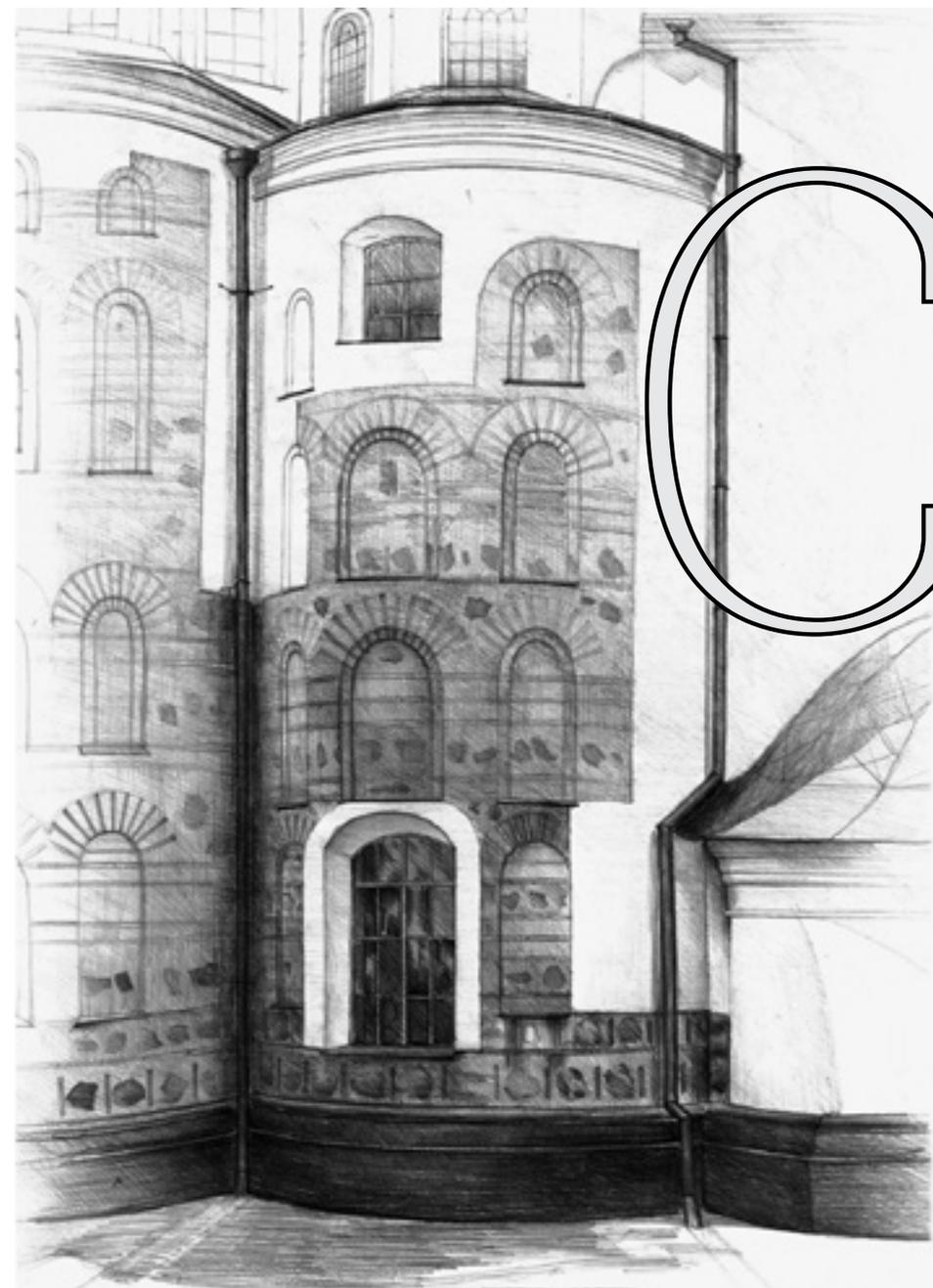
Рулетка (від франц. *roulette*, букв. — *коліщатко*) — мірний інструмент з гнучкою, у вигляді стрічки, шкалою для вимірювання лінійних розмірів. Шкала може мати поділ метра на різні його частки.

Румб (англ. *rumb* від грец. *rumbos* — *дзига*) — 1) напрям до точок видимо-

го горизонту щодо сторін світу. 2) Кут між географічним меридіаном та певним напрямком.

Руст, рустика (від лат. *rusticus* — *простий, грубий*) — 1) грубо оброблені камені (або імітація каменів з бетону, вапняку, цегли), які мають сколоту або випуклу лицьову поверхню у вигляді піраміди, а на периметрі — гладеньку смужку — кант. 2) **Р.** (іноді рустівкою) наз. також спосіб оброблення стін такими каменями — квадрями.

Рух мистецтв і ремесел, 1850–1914 рр. — товариство ремісничих гільдій та групи діячів мистецтва у Великій Британії, які вірили в те, що мистецтво може змінити суспільство та поліпшити якість життя. На протипагу машинному прагнули відтворити ручне виробництво, внести красу в повсякденний побут, виробити їх вирізнялися простотою і лаконічністю, мали риси середньовіч. мистецтва. Рух цей вважають предтечею модерну. Представники — О. Пюджин, У. Морріс та ін. [22].

*Слово, в боях огрубіле, в тому краю забрини,
Де вишні в убранні білім мене виглядають з війни.*

Олесь Гончар,
письменник і публіцист

*З поля бою ми винесли світ, як дитину,
Крізь трасуючих куль вогнепад.
В нашу пам'ять гримить сивий попіл Хатині,
Нас до пильності зве новий град.*

Борис Олійник,
поет

*Художник, я, — чи то в музеї Прадо,
Чи мій притулок — Лувр і Ермітаж,
Чи пензель мій прискіпливий, як правда,
Чи пошук мій — як вищий пілотаж,
Чи був я метр, чи був собі заброда
Без визнання і лаврових вінків, —
Божественна натурщиця Природа
Мене любила тисячу віків*

Ліна Костенко,
поетеса і письменниця

*Та вірую, що хрест мій не безплідний,
Що хрест отой — бездольний люд спасе,
Запнить певно стогін всенародний,
Вітчизні щастя принесе!*

Павло Грабовський,
поет

*Архітектура — найестетичніше з мистецтв. У фантазії
архітектора відбивається дух суспільства, якому архітектор
служить*

Клара Демура,
архітектор і педагог

Садиба — ділянка землі з розташованими на ній житловим будинком, господарськими будівлями, садом, городом, двором тощо. У 17–19 ст. садиби дворян наз. маєтками.

Садово-паркове мистецтво — мистецтво створення садів, парків, скверів та ін. озелених територій. Включає розпланування території, вибір рослин, їх групування та розміщення, будівництво паркових будівель і споруд, доріг, водойм, малих архітектурних форм і декоративних елементів (сходів, каскадів, фонтанів тощо) [32].

Сакля (від груз. *сахлі* — дім) — побудоване на схилі гори житло кавказьких горян. **С.** старої будови мають кам'яні стіни або із саманної цегли, земляну підлогу, вогнище й отвір для диму в покрівлі. Віконних прорізів немає. Сучасні **С.** мають багато кімнат, вікна, підлогу з дощок, а також дощату стелю, пічне опалення, електрику тощо.

Салон (франц. *salon* — вітальня, віставка) — 1) застаріла назва вітальні, приміщення для офіційних прийомів. 2) Будівля для організації і проведення виставок; магазин для продажу художніх виробів; таку саму назву мають деякі ательє, перукарні, фотомайстерні. 3) Приміщення для пасажирів у літаках, автобусах тощо.

Саман — див. Адоба.

Самонесівна стіна — огорожувальна конструкція будівлі (споруди), яка не має вертикальних навантажень, крім власної ваги. Іноді такі стіни наз. навішеними.

Санаторій (від лат. *sano* — лікую, зцілюю) — комплекс будівель та споруд лікувально-профілактичного закладу, який використовує для лікування природні (мінеральні води, грязі, солі тощо) і фізіотерапевтичні засоби, а також дієтичне харчування і певний режим. Розрізняють **С.** загального типу і спеціалізовані (дитячі, туберкульозні, шлункові та ін.). Основні приміщення — палати для проживання хворих, лікувальні кабінети, їдальня, клубні кімнати тощо [66].

Сандрик — невеличкий карниз або фронтон над дверним чи віконним прорізом. Іноді **С.** спирається на два кронштейни, які мають художньо-декоративне вирішення.

Санітарна техніка — у вузькому розумінні сукупність технічних засобів водопостачання, каналізації, опалення, тепло- і газопостачання, вентиляції, кондиціонування повітря, очищення населених місць. У ширшому значенні — галузі техніки, які забезпечують створення в житлових, громад-

ських, промислових будівлях та спорудах, на території населених місць санітарного упорядкування (включно з чистотою повітря та води) [65].

Санітарно-захисна зона — зона між промисловими підприємствами і територією населених пунктів, призначеною для забудови. Ширина зони залежить від ступеня виробничої шкідливості сусідніх промислових підприємств і становить від 50 до 1000 м.

Санітарно-технічні роботи — будівельні роботи, пов'язані з улаштуванням систем опалення, вентиляції, каналізації, водопостачання тощо.

Санітарні прилади — приймачі стічних вод, встановлювані в будинках і спорудах з гігієнічною метою (умивальники, ванни, унітази), для господарських потреб (мийниці, раковини), для спеціальних цілей (прилади лабораторні, медичні, дитячі та ін.). Ці прилади оснащують санітарно-технічною арматурою — водорозбірною і змішувальною (крани, вентиля, змішувачі тощо). До каналізаційної мережі їх приєднують через водяний затвор, який перешкоджає проникненню газів та запахів [98].

Санітарний вузол — одне або кілька приміщень санітарно-гі-

гієнічного призначення, обладнаних санітарно-гігієнічними приладами (умивальниками, унітазами, біде, душовими піддонами, ваннами). При індустріальних методах будівництва **С. в.** зазвичай виготовляють у вигляді кабін, іноді повної заводської готовності.

Сарай — господарська будівля, зазвичай без опалення, призначена для зберігання сільськогосподарського реманенту, палива тощо.

Саркофаг (грец. *sarkophagos*, букв. — *пожирач тіла, від назви ванняку, який нібито знищував трупи*) — невелика гробниця з каменів, дерева, здебільшого прикрашена розписами, декоративними рельєфними зображеннями, орнаментами тощо.

Сауна (фін. *sauna* — *лазня*) — фін. лазня з чергуванням сухого гарячого повітря парної і холодної води в басейні або природній водоймі.

Світлиця — верхній ярус житлового будинку 18–19 ст. в Росії. У світлиці зазвичай приймали гостей, зустрічалися з родичами.

Світлотінь — контрастне виявлення освітлених і тінюваних місць на формі, яке сприяє зоровому сприйняттю пластики та об'ємності предмета.

Світлокольоровий клімат — поєднання освітлення і колірного вирішення в інтер'єрі житлових, громадських та виробничих будівель, яке створює оптимальні умови для праці, побуту, відпочинку людей, проведення виробничих процесів тощо. Правильне вирішення **С. к.** сприяє підвищенню продуктивності праці, благотворно впливає на людину.

Сграфіто (італ. *sgraffito* букв. — *продряпаний*) — спосіб декоративного оздоблення стін, при якому рисунком продряпають у верхньому шарі штукатурки до оголення нижнього шару, що відрізняється за кольором [2, 110].

Сейсмічне районування — визначення ділянок земної поверхні, які характеризуються потенціальною сейсмічною небезпечністю (можливістю землетрусів). Сейсмічність — одна з найважливіших характеристик території, яку враховують у проектуванні населених пунктів та ін. об'єктів.

Сейсмостійке будівництво, антисейсмічне будівництво — спорудження будівель та споруд, здатних протистояти сейсмічним впливам і при цьому зберігати експлуатаційні якості. Це досягається правильним вибором місця будівництва, кон-

Секція житлового будинку

структивного вирішення, будівельних матеріалів, якістю робіт.

Секційний житловий будинок — тип сучасного будинку, складовими об'ємно-планувальними елементами якого є житлові секції з під'їздами, сходами, ліфтами, різними квартирами. У **С. ж. б.** квартири групують на кожному поверсі навколо сходової клітки.

Секція житлова — об'ємно-планувальний елемент житлового секційного будинку. Цей елемент формують квартири, згруповані навколо сходової клітки на всю висоту будинку [5, 59].

Селище — населений пункт міського типу, розміщений окремо біля міста, фабрики, заводу, будівництва, курорту тощо.

Село — в Україні велике поселення в місцевості, пов'язаній із сільськогосподарським виробництвом. Менші поселення

такого типу наз. хуторами, висілками тощо, козаці поселення на р. Дон — станицями. Поселення у тюрк-, та гірсько-кавказьких народностей наз. аулами, у таджиків та узбеків — кишлаками [25].

Семантика (від грец. *semantikos* — який означає) — вивчення знаків та їх систем, відношення знака до вираженого ним значення, змісту. В архітектурі знаком може бути будь-яка деталь, художньо-декоративний мотив [96].

Семінар (від лат. *seminarium* — розсадник) — вид навчальних занять, під час яких за керівництвом викладача обговорюють заздалегідь підготовлені доповіді або повідомлення.

Семіотика (від грец. *semeion* — знак, ознака) — наука про властивості знаків, їхніх систем, мов і символів. С. складається із синтактики

Сецесіон
Й. Ольбріх. Павільйон у Відні, Австрія

(яка вивчає структуру поєднання знаків, структуру природних і формалізованих мов та правила їх утворення), семантики (що вивчає відношення знака до вираженого ним смислу), прагматики (відношення знака до суб'єкта, який сприймає цей знак) [96].

Середовище — сукупність фізичних (природних) природно-антропогенних (культурних краєвидів і населених місць), а також соціальних факторів життя людини. С. соціальне — матеріальне й духовне оточення людини, яке забезпечує її існування і розвиток.

Середовищний підхід — в архітектурному проектуванні розроблення проектів споруд з урахуванням відповідності їх контексту середовища міста, селища, що вже склалося протягом певного часу.

Серія будівель — група, сукупність, напр., житлових будинків, які мають якісь загальні ознаки, характеристики, вирішені на основі одних і тих самих виробів. Серія таких будівель становить їх номенклатуру, яка об'єднує різні види й типи будівель [51].

Серпантин (франц. *serpen tin* від лат. *serpens* — змія) — звивиста, часто зигзагоподібна дорога в гір-

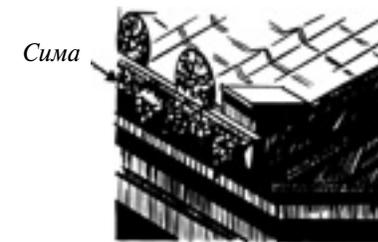
ській місцевості, що дає змогу здійснювати пологий підйом (або спуск) на стрімких гірських схилах.

Сецесіон, 1897–1920 рр. (нім. *Sezession* від лат. *secession* — відділення, відхід) — напрям у дизайні Німеччини і Австрії (власне у Відні), учасники якого відкидали стандарти академічного мистецтва, хотіли домогтися зближення архітектури і декоративного мистецтва. Для їхніх творів характерні геометричні абстракції, використання прямих ліній, простих форм. Представники — Й. Ольбріх, О. Вагнер та ін. [17, 87].

Силует (франц. *silhouette* — контур) — обриси предмета, подібні до його тіні. Важлива характеристика архітектурних об'єктів, які сприймаються на фоні відкритих просторів або неба [52].

Сима — жолоб для упорядженого стікання дошової води, розміщений над карнизом античного храму.

Символізм (франц. *symbolisme* від грец. *symbolon* — знак) — напрям у мистецтві Європи та Росії 1870–1910 рр., коли перевагу віддавали не реальному зображенню, а художньому відбиттю за допомогою символу «річ у собі» та ідей, які не піддаються чуттєвому сприйманню [109].

Синагога (від грец. *synagoge* — збори) — будівля для моління общини віруючих іудаїстської релігії. Для С. як архітектурних споруд характерні: прямокутна форма плану, членування внутрішнього простору на нефі, розміщення біля східної стіни «ковчега заповіту» та підвищення перед ним, призначеного для читання священних книг і релігійних текстів.

Синкретизм (від грец. *synkretismos* — сполучення) первісний — 1) злиття, неподільність мистецтва, міфології, релігії, що характеризує початковий, нерозвинений стан первісної культури. Напр., С. первісного мистецтва, в якому танці, співи і музика існували в єдності. 2) У філософії — різновид еklektизму, поєднання різнорідних суперечливих переконань, поглядів, несумісних один з одним [96].

Синтез (від грец. *synthesis* — з'єднання) мистецтв — поєднання в одному художньому творі різних видів мистецтва, що чинить багатосторонній естетичний вплив на глядача і визна-

чається єдністю ідейно-художнього задуму. Архітектурно-художній **С. м.** утворюють архітектура, образотворче та монументально-декоративне мистецтво (будівля, інтер'єр, живопис, скульптура, декоративне оздоблення тощо) [96].

Система (від грец. *systema* — *ціль, складене з частин; поєднання*) — об'єктивна єдність закономірно пов'язаних між собою предметів, явищ, знань тощо, сукупність найважливіших факторів, які характеризують основні ознаки об'єкта і взаємопов'язані прямим та зворотним зв'язком так, що від зміни одного фактора змінюється й решта їх і вся система в цілому. Архітектура становить складну матеріальну, наявну в об'єктивній реальності **С.**, в якій всі її складові перебувають у взаємозв'язку і взаємодії, реалізуючи загальну для них функцію — створення штучного матеріального середовища, яке забезпечує життєдіяльність людей [42].

Система культурно-побутового обслуговування — система організації та розміщення підприємств і установ обслуговування мешканців міст, що ґрунтується на поділі її на три ступені: повсякденний, періодичний та епізодичний. Перший ступінь — первинне повсякденне задоволення потреб людей. До нього належать: дитя-

чі ясла-садки, загальноосвітні школи, продовольчі магазини, універсами, кулінарії, домашні кухні, бюро замовлень тощо. Радіус обслуговування — 300–500 м. Другий ступінь — періодичне (приблизно раз на тиждень) обслуговування. До нього належать: поліклініка, пошта, перукарня, магазини, музична школа, бібліотека, спортивні споруди, кафе, приймальні пункти пралень, хімчистки тощо. Їх радіус обслуговування — до 1000 м, що дає змогу охопити площу житлового району. Третій ступінь — епізодичне обслуговування. Сюди належать установи і підприємства епізодичного користування: загальноміські адміністративні та громадські організації, будинки культури, кінотеатри, універмаги, ресторани, ательє, спортивні комплекси, парки тощо. Ці об'єкти формують загальноміський центр. Зв'язок житлових районів із загальноміським центром забезпечують засоби громадського транспорту в межах 30–40 хв руху [47].

Система відображення інформації — сукупність технічних засобів (дисплеї, оптичні проектори, індикатори тощо), що дають інформацію у формі, зручній для зорового сприйняття [76].

Система пропорційності — дослідження, присвячені питанню пропорціонування архітектурних споруд, ви-

вченню раціональних співвідношень між архітектурною спорудою в цілому та її частинами; між частинами та їхніми елементами; пошуку загальних законів пропорційності [80].

Систематизація — процес узагальнення розрізнених знань про предмети (явища) в єдину цілісність, в систему. **С.** ґрунтується на виявленні та вивченні основних ознак об'єктів, зв'язків між об'єктами, які дають змогу об'єднати їх у якусь спільність, систему. Для цього проводять аналіз і синтез істотних ознак, класифікують їх, а потім, на основі прийнятих принципів та основної ідеї, здійснюють **С.** у формі певної теорії [92].

Системний аналіз — сукупність методологічних засобів, які дають змогу проаналізувати розроблювані й прийняті архітектурно-планувальні рішення. У цьому разі використовують системний підхід, математичний апарат та освоєні наукою методи керування. Щоб провести правильний **С. а.**, треба побудувати узагальнену модель об'єкта дослідження, в якій би були відображені всі взаємозв'язки реальної ситуації. Для **С. а.** доцільне використання інформаційних систем [42].

Системний підхід — напрям методології наукового пізнання і соціаль-

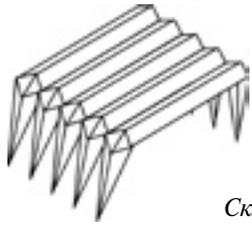
ної практики на основі аналізу об'єкта як системи. Це дає змогу розкрити цілісність об'єкта, встановити його взаємозв'язки з оточенням, створити єдину теоретичну базу.

Системотехніка — галузь науки, що розглядає питання проектування, створення, випробування та експлуатації складних систем (напр., в архітектурі — великого міста, планувального району).

Сільський туризм — форма короткого або тривалого відпочинку людей на територіях сільських поселень і місцевостей, фермерських господарств, хуторських садиб. Привабливість такого туризму, етнічні осередки та їх мова, звичаї, музеї народної архітектури та побуту, центри сільських ремесел і багато іншого.

Сіни — нежитлове приміщення між входом у будинок та житловими кімнатами, переважно в сільському житловому будинку з садибою.

Сканер (англ. *scanner* — *розгортальний, перетворювальний пристрій*) — клас пристроїв, які дають змогу інформацію (зображення), записану на папері, перетворити в електронний вигляд (оцифрувати), а потім ввести це в комп'ютер. Таким чином, архітектурні

Складчасті
конструкції

креслення та ін. матеріали, виконані на папері та введені у комп'ютер, за допомогою графічних редакторів (програм) можна доопрацьовувати і виправляти в електронній формі на екрані дисплея [23].

Сквер (англ. *square*, букв. — квадрат) — невеличкий громадський парк або сад, розташований переважно на майдані або на перехресті вулиць у місті.

Скена (грец. *shene*, *спершу* — палата) — у давньогрец. театрі намет або дерев'яне приміщення для переодягання акторів і виходу їх до публіки. Прообраз нинішньої сцени.

Складчасті конструкції — тонкостінні конструкції з плоских елементів, з'єднаних між собою ребрами під деяким кутом. Виготовляють їх із залізобетону, армоцементу, дерева. Використовують найчастіше для покриття будівель та споруд, які мають великі прогони [51].

Склеп (від польськ. *sklep* — склепіння, підвал) — гробниця, заглиблена в товщу землі або висічена в скелі.

Склепіння — одна із найдавніших архітектурних просторових конструкцій, яка має форму опуклої криволінійної поверхні, що працює на стиск і розпір, які сприймаються стінами, затяжками, контрфорсами. У розрізі С. може бути прямолінійним, криволінійним, складчастим. Споруджують С. з дерева, каменю, цегли, залізобетону. Вони можуть бути покриттям громадських, промислових та ін. будівель і споруд. Розрізняють такі різновиди С.

віялоподібне — має нервюри (ребра), які починаються з одного кута і розходяться потім у вигляді віяла;

дзеркальне — зімкнуте склепіння, верхня частина якого має горизонтальну площину;

клинчасте — викладене з каменів, розміщених радіально щодо центра склепіння;

коробове — найпростіший вид склепіння, яке у розрізі являє собою дугу одного або кількох радіусів;

хрестове — утворюється перетином під прямим кутом двох однакових коробових (циліндричних) склепінь;

хибне — безрозпірне склепіння, утворене поступовим напусканням усередину горизонтальних рядів кладки;

парусне — утворене відсіканням від сферичного купола чотирьох однакових півсегментів у його нижній частині;

зімкнуте — утворюється з чотирьох лотоків, що перекривають квадратне в плані приміщення;

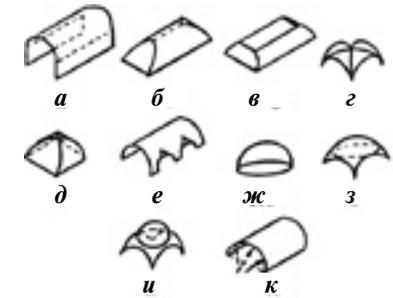
стрілчасте — складається ніби з двох дуг, що перетинаються під прямим кутом.

С. відомі з глибокої давнини, про що свідчать будівлі Давнього Єгипту, Месопотамії, Давнього Риму, Візантії, Київської Русі [25, 93].

Скоція (від грец. *skotia* — темнота) — асиметричний архітектурний облом зі складним профілем із двох дуг різних радіусів (у перерізі).

Скрипторій (від лат. *scriptorius* — письмовий) — майстерня для переписувачів рукописних книг. С. були при монастирях у країнах Зах. Європи в 6—12 ст.

Скульптура (лат. *sculptura* від *sculpro* — висікаю, вирізую) — вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємність, тривимірну форму і виконуються з твердих або пластичних матеріалів (камінь, метал, глина, гіпс тощо). Розрізняють круглу С., яку можна розглядати з усіх боків (статуя, погруддя), і рельєфну, яка сприймається спереду на плоско-

Склепіння
а — циліндричне;
б — замкнуте циліндричне;
в — дзеркальне;
г — хрестове;
д — зімкнуте;
у — циліндричне з розпалубками;
ж — купол;
з — парусне
и — купол на парусах;
к — коробове.

му фоні. Монументальна С. тісно пов'язана з архітектурою (монументи, пам'ятники, комплекси споруд) і відзначається високою художністю, ідейністю, значними розмірами. Монументально-декоративну С. здебільшого використовують як оздоблення архітектурних споруд (атланти, каріатиди, кори, фризи, фронтони, фонтанна та садово-паркова С.). Станкову С. вирішують незалежно від середовища, вона має набагато менші розміри і конкретніший зміст [97].

Слобода — поселення (монастирські, стрілецькі, ремісничі та ін.)

*Собор
Михайлівський Золотоверхий собор, м. Київ*

у Руській державі 11–17 ст., мешканці яких звільнялися від княжих повинностей.

Смальта (нім. *Smalte* від італ. *smalto* — емаль) — кубики або пластинки з непрозорого кольорового скла, які використовували для виготовлення мозаїк. Іноді так само наз. мозаїку зі шматочків кольорового скла.

Сміттепровід — пристрій у багатоповерхових житлових будинках та в ін. будівлях у вигляді вертикального каналу (ствола) для видалення сміття. Під каналом розміщено сміттеприймальну камеру зі сміттєзбірником.

Собор — 1) крупний християнський храм, велична будівля творчо вирішена в архітектурно-художньому проектуванні та будівництві,

наповнена та оздоблена видатними творами живопису, монументально-декоративними роботами відомих художників, декораторів, взагалі — майстрів. Богослужіння здійснює священнослужитель високого сану.

2) Зібрання світських і духовних чинів для порад, обговорення та прийняття рішень з важливих питань (Земський собор, Поліський собор, Вселенський собор) [77].

3) особливий статус християнського храму, що надається в наслідок якогось особливого його становища. Наприклад собором вважається кафедральний храм, тобто головний в окрузі чи регіоні, де існує єпископська кафедра і де, зазвичай, служить єпископ [77].

Сонцезахисні засоби — в архітектурі низка планувальних і конструктивних засобів (раціональна орієнтація приміщень, світлових прорізів, світле пофарбування конструкцій, озеленення та обводнення територій), призначених для захисту від несприятливого впливу інсоляції і для створення комфорту та мікроклімату в будівлях і спорудах, а також на території населених місць [112].

Сонцезахисні пристрої — бетонні, металеві, дерев'яні ґрати (планки), що перепиняють пряме потраплян-

ня сонячних променів у приміщення. Вони є також важливими елементами архітектурного вирішення фасадів будівель, особливо в умовах жаркого клімату [8].

Солярій (лат. *solarium* від *sol* — сонце) — тераса на даху будівлі або майданчик на землі, обладнаний для приймання сонячних ванн.

Споруди — все, що штучно побудовано людиною працею для забезпечення матеріальних і культурних потреб суспільства. **С.** поділяють на: будинки (будівлі) — наземні споруди, які мають внутрішній простір, призначений для тієї чи іншої людської діяльності (житлові будинки, школи, вокзали, театри, заводські й фабричні корпуси тощо); інженерні споруди — наземні, підземні, підводні (дороги, мости, підземні станції метрополітену, естакади тощо); технічні споруди виробництва (резервуари, газгольдери, димові труби, набережні, греблі тощо).

Софіт (від італ. *soffitto* — стеля) — 1) нижня поверхня арки, балки, карниза, яка часто мала декоративну обробку. 2) Світильник з кількома джерелами світла — лампами в спільному рефлекторі, використовуваний у театрах для освітлення сцени, у кіно- і фотозніманнях.

Софіт

Соціалістичний реалізм — творчий метод літератури, мистецтва й архітектури 20 ст. в деяких європ. країнах. Виник у другій пол. 19 ст., коли в Росії, Франції, Англії, Німеччині почали інтенсивно розвиватися пролетарські література і мистецтво, які розкривали життя звичайних людей — робітників заводів і фабрик, сільських трудівників. Видатними представниками були худож. М. Касаткін та письменник М. Горький (О. Пешков). Основою **С. р.** стала матеріалістична філософія марксизму, а основною вимогою — правдиве зображення дійсності в її революційному розвитку. Однак з плином часу свободу стильового самовираження художника при загальній ідейній основі замінив принцип тематичної і жанрової однаковості мистецтва. Цей принцип, вироблений партійним керівництвом СРСР, поступово впроваджувався на закритих зустрічах, зборах, інструктажах творчої інтелігенції,

Соціалістичний реалізм

і лише в 1934 р. на Першому з'їзді радянських письменників було сформульовано визначення терміна «соціалістичний реалізм», а його принципи стали обов'язковими для всього загалу творчих діячів. Отже, офіційно стверджувалось, що різноманітність, творчі пошуки авангарду 20-х рр. недоречні й недопустимі. З огляду на це творчі пошуки в літературі перейшли до галузі фантастики і казок, а в живопису — до графіки і книжкової ілюстрації.

Мистецтво **С. р.** найбільш повно і наочно представлено в монументальній архітектурі й скульптурі. Архітектори почали проектувати міста і будівлі-велетні, величезні виставкові комплекси. Для них виготовляли статуї, монументальні панно, формуючи тим самим міф про державу нового типу. Після Другої світової війни створилась світова соціалістична система держав — Болгарія, Польща, Німеччина,

Чехословаччина, СРСР, Угорщина, періодично Китай, Югославія та ін. Для цих країн метод **С. р.** став обов'язковим, але під впливом традицій європ. мистецтва став змінюватись і змикатися з реалістичним напрямом мистецтва 20 ст. [47].

Соціологія (від лат. *societas* — суспільство і *logos* — слово, вчення) — наука про соціальне становище і розвиток людини й суспільства, що вивчає всі фактори й особливості такого розвитку (демографію, статево-віковий склад, службовий і громадський стан, професійну діяльність, класи і групи населення, які впливають на структуру суспільства) [79].

Спальня — приміщення в житлових будинках, призначене і спеціально обладнане для відпочинку. **С.** може бути окремим приміщенням, влаштовуватись у вигляді ніші, або алькова.

Спеціалізація в навчанні — напрям у широкому профілі спеціальності, в якому вивчають і поглиблюють окремі групи знань, умінь, навичок, необхідних у професійній діяльності цього самого напрямку.

Специфікація (від пізньолат. *specificus* — особливий) — один із основних документів у конструкторській та архітектурній практиці,

складений у формі таблиці, де визначено склад, тобто перелік частин будь-якого виробу, об'єкта.

Спілка архітекторів СРСР — творча громадська організація діячів радянської архітектури, яка була створена в 1932 р. Припинила своє існування в 1991 р. Спілка архітекторів України (САУ) заснована в 1933 р. в Харкові, діє донині.

Спортивні споруди — будівлі, споруди, обладнання для проведення спортивних змагань і занять. Відомі ще з часів античності (палестри, гімнасії, стадіони, іподроми, цирки). Нині споруджують великі спортивні комплекси, палаци спорту, лижні бази, стрільбища, відкриті та криті басейни, стадіони, ковзанки, корти, велотреки тощо. Для всіх цих споруд і будівель характерною особливістю є великокоміркова зальна структура, доповнена кількома дрібними за розмірами службовими і допоміжними приміщеннями [41].

Стадіон (від грец. *stadion* — місце для змагань) — спортивна споруда зі спортивним ядром (футбольне поле, бігові доріжки, сектори для стрибків, кидання диска, ядра тощо) та трибунами для глядачів. Розрізняють **С.** відкриті й криті, з навісами над місцями для глядачів. Виникли **С.** в Давній Греції [41].

Сталактити

Сталактити, мукарни — в архітектурі країн Близького і Середнього Сходу декоративні форми у вигляді призм, розміщені рядами, що нависають один над одним, на склепіннях ніш, напівкуполах, карнизах, трюпах тощо.

Сталеві конструкції — несівні будівельні конструкції, виготовлені зі сталей різних марок. Основні переваги — відносна легкість, різноманітність конструктивних форм, індустріальність виготовлення та монтажу, можливість поєднання з іншими матеріалами (залізобетоном, алюмінієм тощо) [58].

Стамбха (санскр.) — буддійська меморіальна споруда в Індії у вигляді стовпа з капітеллю.

Стандарт (англ. *standard* — норма, зразок) — зразок, еталон виробу, який дає змогу порівнювати з ним вироби масового виробництва. У будівництві й архітектурі використання **С.** сприяє поліпшенню якості ви-

Стафаж

робів, підвищенню рівня уніфікації і взаємозамінюваності деталей, виробів, автоматизації виробництва і т. ін. **С.** — це нормативно-технічний документ, в якому зафіксовано норми, правила, вимоги до кожного об'єкта стандартизації. **С.** затверджуються компетентними органами; за сферою дії їх поділяють на міждержавні (ГОСТ), чинні на території СНД і в усіх галузях виробництва, державні **С.** України (ДСТУ), галузеві (ОСТ), підприємств (СТП) [96].

Стандартизація — відбирання з багатьох виробів типових зразків, які відповідають певним умовам за якістю, складом, властивостями, розмірами тощо, щоб велику кількість різних видів виробів звести до обмеженої кількості кращих представників їх — стандартів, які стануть надалі зразками для масового виготовлення. **С.** застосовують у збірному будівництві житлових будинків, громадських і промислових будівель і споруд.

Стафаж (нім. *Staffage* від *staffieren* — *прикрашати картину фігурами*) — включення в живописний пейзаж фігурок людей і тварин як доповнення до головного зображення.

Стела (від грец. *stela* — *стовп*) — вертикально встановлена кам'яна плита (надгробна, меморіальна) з написами або зображеннями. В античному світі була надгробним пам'ятником. Як священні споруди **С.** знаменували релігійні обряди, визначні події, позначали кордони володінь тощо.

Стеля — будівельна конструкція, яка обгороджує приміщення зверху, його покриття. **С.** часто прикрашають розписами, ліпними декоративними деталями, перетворюючи їх іноді таким чином на плафони.

Стіна будівлі — одна із основних обгороджувальних конструкцій будівлі, яка може одночасно бути й несівною конструкцією. Стіни бувають зовнішніми й внутрішніми, несівними й самонесівними, ненесівними. Несівні й самонесівні передають навантаження безпосередньо на фундамент; ненесівні прикріплюються до інших конструкцій будівлі (колон каркаса, плит перекриття) і передають навантаження через них. Залежно від способу спорудження їх

поділяють на збірні (великопанельні, великоблокові), монолітні й викладені, тобто змуровані вручну.

Стереобат — див. Крепідома.

Стилізація — 1) в архітектурі імітація, штучне використання якогось архітектурного стилю, наслідування творчої манери майстра архітектури. **С.** зазвичай не відзначається глибиною змістовності, вона позбавлена природності та гармонічності стилю, органічного поєднання форми і змісту, які властиві справжньому твору мистецтва. 2) В образотворчому мистецтві (живопису, декоративному мистецтві, дизайні) — узагальнене зображення різних об'єктів умовними прийомами. Напр., **С.** акантових листків на капітелі коринфського ордеру, **С.** орнаментальних зображень [19, 110].

Стилобат (грец. *stylobates* — *плита*) — 1) верхня площадка ступінчастої основи античних храмів і колонад; верхня сходинка стереобату. 2) Іноді так наз. триступінчасту основу давньогрец. храмів. 3) У сучасній архітектурі стилобатом наз. платформу, підніжжя, на якому споруджують будівлю.

Стиль (лат. *stilus, stylus* від грец. *stylos* — *паличка*) — сукупність характерних засобів художньої вираз-

ності, певних прийомів і принципів творчості, загальність ознак, властивих творам мистецтва і зумовлених єдністю суспільно-історичного змісту, які дають змогу виявити художній напрям у розвитку мистецтва певного періоду або епохи. Напр., **С.** в архітектурі — готика, Відродження, бароко, рококо, класицизм [26].

«Стиль», «DeStijl», 1917–1931 рр. — один із яскравих стилів у мистецтві, архітектурі, дизайні. Засновник Тео ван Дусбург — голландський художник, архітектор, теоретик, видавець журналу «De Stijl». Ті, хто приєдналися до концепції стилю, сповідували в архітектурі відмову від главенства форми, виділення самостійних елементів, відмову від ордеру, досягнення монументальності й т. ін. На їхню думку, архітектура має бути розчленованою, антикубічною, естетичною, асиметричною і, врешті-решт, природно, нова архітектура мала стати синтезом всієї художньої конструкції. Художня доктрина була спрямована на розвиток універсальної формальної мови — неопластицизму з його обмеженою кольоровою гамою, мінімумом прикрас і т. ін. «**С.**» значно вплинув на творчість багатьох відомих архіт. — Л. Міс ван дер Роє, Ф. Л. Райта, П. Ейзенмана та ін.

Ступа
Бодхінадх в Катманду, Непал (2 ст. до н. е.)

Стиль місії, 1890–1920 рр. — ремісничий стиль у мистецтві дизайну. Інша назва — «Золотий дуб». Був поширений у США та деяких ін. країнах. Місії в Каліфорнії користувалися простими предметами обстановки та побуту, виготовленими ремісничим способом. Відмітні риси стилю — прямі лінії, прості форми, невігадливі столярні вироби — все користувалося тимчасовим успіхом, але лише у бідних людей. З плином часу **С. м.** розчинився у модерні.

Столярні роботи — виготовлення дерев'яних виробів зі старанно обробленою поверхнею і точним припасуванням елементів (віконні рами, двері, плінтуси, паркетні щити, наличники, вбудоване обладнання, меблі тощо) [34, 35].

Стоя, стоа (грец. *stoia, stoa* — колонний портик) — в архітекту-

рі Давньої Греції галерея-портик для прогулянок і відпочинку мешканців міста.

Стояки мосту — крайні щодо берега підпори мосту з прилеглими до них насипами для підходу.

Структура (від лат. *structure* — будова, розташування) — будова, сукупність різних елементів, які пов'язані між собою і забезпечують стійку цілісність об'єкта. Напр., кілька приміщень, пов'язаних між собою відповідно до функціонального призначення, становлять структуру будівлі у планувальному відношенні.

Студія (франц. *studio* — майстерня, кабінет) — 1) майстерня художника, скульптора. 2) Художній заклад для підготовки артистичних кадрів; театр з молодими акторами-початківцями. 3) Квартира, що являє собою одне приміщення, в якому умовно виділено зону спальні, а решту простору відведено під вітальню, до якої примикають невеличка кухня та санітарний вузол.

Ступа (санскр., букв. — вершечок, куна ґрунту, каменів) — меморіальна споруда, сховище реліквій у буддистів Індії. Найдавніші **С.** мають вид півсфери, а пізнішого часу — баштоподібні.

Субурган (монг.) — меморіальна споруда в монг. архітектурі, яка була або гробницею лам, або сховищем реліквій. Споруда складається з п'єдесталу, на який спирається пляшкоподібна дарохранильниця зі шпилюватим завершенням.

Супермаркет (англ. *supermarket*) — великий магазин самообслуговування з товарами повсякденного попиту.

Сучасна архітектура, сучасний рух — основний напрям архітектури 20 ст., який іноді наз. інтернаціональним стилем або «епохою майстрів». Його становлення й розвиток припадає на 20–60-ті рр. 20 ст. **С. а.** ґрунтується на нових архітектурних методах, які відповідають суспільним потребам, естетичним смакам та рівню промислової технології зі збереженням єдності архітектурної форми, конструкції і функціонально зумовленої структури. Розвиток **С. а.** спостерігався в різних країнах — у Німеччині основоположником стала архітектурна школа «Баухауз» (В. Гропіус, Л. Міс ван дер Рое та ін.), у Нідерландах — архітектурна група «Стиль» (І.-П. Ауд). Основні принципи **С. а.** були сформульовані на міжнародних конгресах сучасних архітекторів (СІАМ) під керівництвом Ле Корбюзьє і викладені

Сучасна архітектура
Ф. Л. Райт. Вілла над водопадом
(дім Кауфмана)

в т. зв. Афіньській хартії (1933 р.). Після Другої світової війни напрям набув статусу панівної архітектурної ідеології про зміст, форми архітектури, її зв'язок з навколишнім світом, про стан архітектурної професії. Видатними представниками напряму в Росії були брати Л. О. і В. О. Весніни, І. І. Леонідов, К. С. Мельников та ін. В Україні — архітектори П. Ф. Альошин, О. М. Вербицький, В. Г. Заболотний, Л. Я. Мецоян, Д. Ф. Фрідман, В. М. Орехов та ін. [13].

Схема (від грец. *schema* — зовнішній вид, форма) — начерк, креслення, на якому умовними знаками зображено будову якогось предмета в загальних рисах.

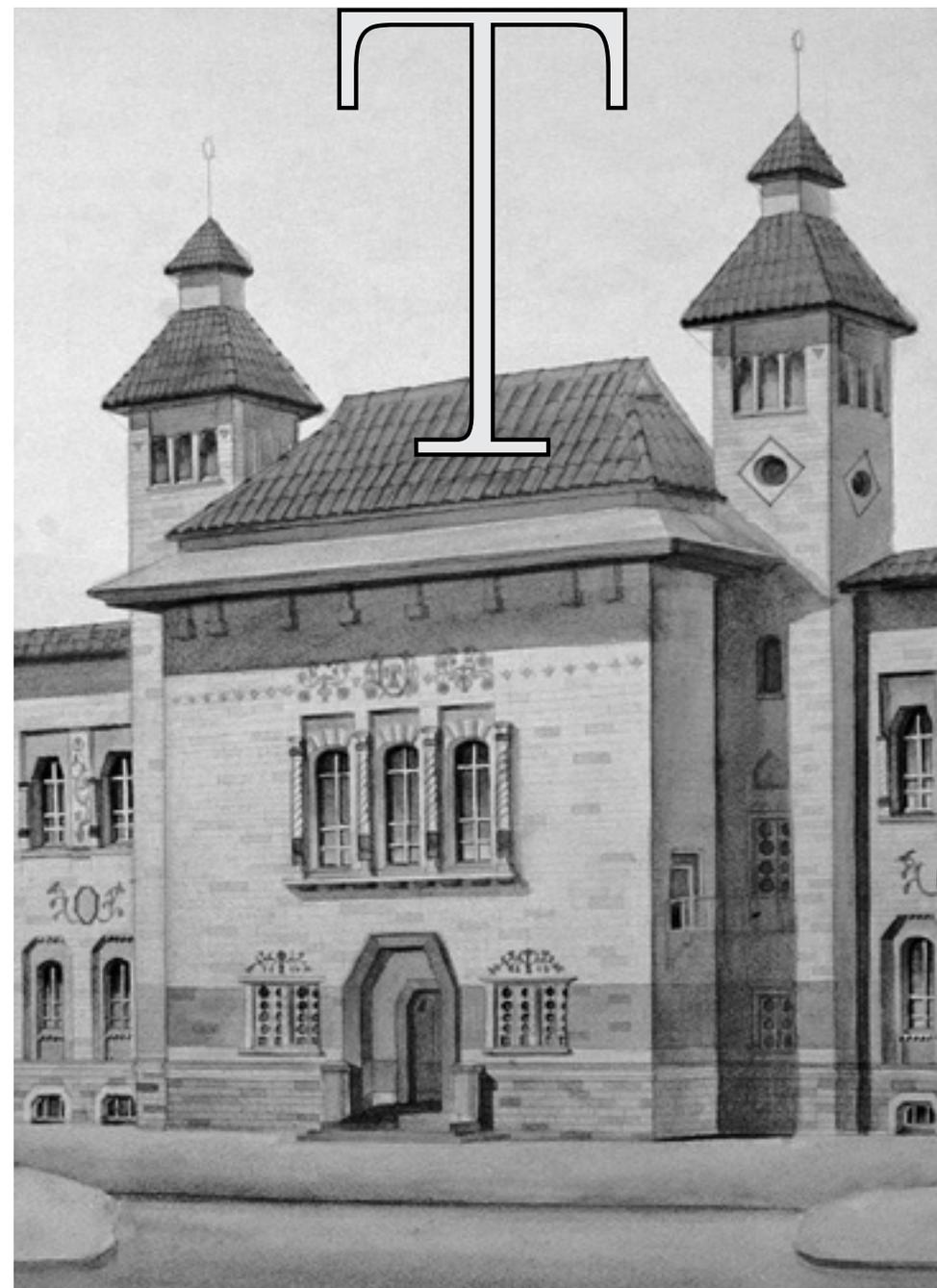
Схематизм — спрощене зображення або опис якогось об'єкта.

Схема функціональних зв'язків — основа об'ємно-планувального рішення та структури будівлі певного типу. Така схема ілюструє можливість оптимального вирішення функціонально зумовлених зв'язків між приміщеннями або їх групами.

Схил даху будівлі — похила поверхня покриття, даху, яка сприяє стіканню дощової води, сповзання снігу, що тане.

Сходи — будівельна конструкція, що складається зі сходиць і перехідних майданчиків для піднімання та спускання людей (напр., з поверху на поверх).

Сцена (лат. *scaena* від грец. *skene* — *палатка*) — у театральній будівлі майданчик, який підвищується над партером і на якому відбувається вистава. Від простору залу його відокремлює портал і завіса [8].

Будинок Полтавського земства. Кольорова відмивка. Студентська робота, 2019

*Ти пам'ятаєш' Літній чи студент,
А «семпер тіро»* завжди той, хто творить,
Їздець в незнане, де уява зорить...*

СТЕПАН КРИЖАНІВСЬКИЙ,
поет

* — «семпер тіро» — завжди учень

Музика в душі може бути почута Всесвітом.

ЛАО-ЦЗИ,
стародавній китайський філософ і мислитель

Нащо говорити там, де треба діяти

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ,
політик, дипломат, полководець,
засновник Української козацької держави,
її перший гетьман

*Передусім потрібно думати про те, як реалізувати, що вкрай
необхідно для розвитку суспільства, міста, регіону, країни.*

*Любіть своє місто, виявляючи любов корисними справами,
а не марнослів'ям. Прислухайтеся до професіоналів,
які вміють творити застиглу музику, як образно
називають архітектуру.*

ВАЛЕРІЙ УРЕНЬОВ,
архітектор, вчений і педагог

*Мрія завжди безмежна,
для неї немає кордонів, меж,
навіть мовних особливостей.*

ВАСИЛЬ ЛИСЕНКО,
вчений

Табернакль (від лат. *tabernaculum* — шатро, намет) — 1) декоративно оздоблена ніша з установленою в ній статуєю святого. Такі ніші характерні для будівель готичної архітектури. 2) У католицьких храмах ніша для дарів у вівтарі.

Табернакль

Тальвег (нім. *Talweg* від *Tall* — долина і *Weg* — шлях) — лінія, яка сполучає найнижчі точки дна річкової долини, яру, байраку, схилу тощо на топографічних картах.

Тамбур (франц. *tambour*, букв. — барабан) — 1) приміщення між зовнішніми і внутрішніми дверима, яке перешкоджає безпосередньому проникненню холоду, вітру в будинок. 2) Закритий майданчик у залізничному або трамвайному вагоні біля дверей.

Танцювальний зал — будівля павільйонного типу для проведення танцювальних вечорів, навчання танців та ін. заходів. Крім основного залу зі спеціальним покриттям підлоги, місцями для відпочинку, а також з естрадаю в будівлі можуть влаштовувати вітальні, фойє, кілька допоміжних приміщень.

Творчість — людська діяльність, спрямована на створення чогось якісно нового, неповторного, оригінального. В архітектурній ді-

яльності **Т.** спрямована на створення високохудожніх творів архітектури — будівель, споруд, пам'ятників тощо.

Театр (від грец. *theatron* — місце для видовищ, видовище) — будівля, призначена для постановки творів театрального мистецтва — спектаклів. Основним приміщенням театральної будівлі є зал для глядачів зі складним сценічним комплексом. Крім того, в будівлі **Т.** передбачено вестибюльну групу приміщень, фойє, кулуари, іноді ще приміщення театрального музею, приміщення для артистів тощо. Залежно від виду театральних видовищ є **Т.** драми, комедії, ляльок та ін. [6].

Театрально-декораційне мистецтво — сукупність видів і засобів мистецтва (живопис, скульптура, архітектура, декорації, костюми, освітлення, сценічна техніка тощо), які допомагають створити зоровий образ спектаклю, розкрити його зміст,

виразити стиль театральної вистави, підсилити емоційний вплив на глядача [6].

Текстура (від лат. *textura* — тканина, будова) деревини — рисунок поверхні струганої деревини, який залежить від породи дерева та напрямку розрізу деревини. Найявність красивої Т. має велике значення у виготовленні меблів, художніх виробів.

Тектоніка в архітектурі — див. Архітектоніка.

Тема [від грец. *thema*, букв. — те, що закладено (в основу)] — в архітектурі сукупність явищ, життєвих позицій, суспільно-історичних та естетичних ідеалів, які відображено в художньому й тектонічному вирішенні архітектурного твору [50].

Темпера (італ. *tempera* від *temperare* — змішувати фарби) — живопис фарбами, в яких в'язучим матеріалом є натуральні (жовток яйця, сік рослин, глей) або штучні (водний розчин казеїнового клею з олією) емульсії [97].

Тенденційність — у мистецтві й архітектурі неухильне, упереджене використання певних зображальних і художніх засобів, однобоке вираження теми і проблеми твору.

Тенденція (від пізньолат. *tendentia* — спрямованість) — шлях, напрям розвитку якоїсь ідеї, задуму, принципу; в мистецтві та архітектурі — вираження ідейно-емоційного змісту твору, авторське творче тлумачення художньої ідеї певними елементами, деталями тощо.

Тенісний корт (можливо, від франц. *tenez* — ось вам, беріть; англ. *court*) — майданчик для спортивної гри з м'ячем і ракетками, який має певну розмітку і натягнуто (посередині майданчика) сітку 91 см заввишки.

Тент (англ. *tent* — навіс), **тентове покриття** — парусинове (чи з ін. тканого або нетканого матеріалу) чи плівкове покриття будівель і споруд полегшеної конструкції (намети, навіси, павільйони тощо). Т. п. широко використовують, влаштовуючи тимчасові виставки, ярмарки, масові гуляння, розваги тощо. Цікаво, що використання тканин для покриттів відоме з давніх часів. Таке покриття мали театр в Афінах, трибуни Колізею в Римі (70–80-ті рр. н. е.). Т. п. мають різні форми, їм притаманні архітектурна виразність і привабливість.

Теорія (від грец. *theoria* — розгляд, дослід) — систематизована спільність ідей у певній галузі знань; форма наукового знання про об'єктивні

закономірності та зв'язки дійсності. Т. ґрунтується і розвивається на основі практики.

Теплопостачання — централізоване подавання гарячої води (пари) в системи опалення та водопостачання житлових і громадських будівель. Джерелом зазвичай бувають ТЕЦ (теплоелектроцентрали) або центральні котельні [98].

Терем (від грец. *teremnon* — притолок, житло) — житлові приміщення в багатих будівлях Давньої Русі, які розташовувалися верхнім ярусом у хоробах, палатах або просто у вигляді башти.

Терма (лат. *thermae* від грец. *therme* — тепло) — давньорим. громадська лазня, в якій крім лазневих приміщень були басейни, спортивні зали, приміщення для відпочинку, навчання та ін. У лазневих приміщеннях були парильня, гаряча (кальдарій), тепла (тепідарій) і холодна (фригідарій) лазні.

Тераса (франц. *terrasse* від лат. *terra* — земля) — архітектурно оформлений відкритий або напіввідкритий площадок, прибудована до будинку.

Територія забудови — у містобудуванні основна частина населеного пункту (міста, селища), на якій спо-

Терем

руджують житлові й громадські будівлі, влаштовують бульвари, сквери, парки, створюють архітектурні ансамблі майданів, формують громадські центри, вирішують систему вулиць та проїздів, транспортних магістралей.

Територія урбанізована — ділянка землі, зайнята поселенням міського типу, а також взаємопов'язані з ним виробничі, транспортні та інженерні споруди тощо.

Теслярські роботи — будівельні роботи, пов'язані з виготовленням і встановленням дерев'яних конструкцій, які відрізняються менш старанною обробкою (на відміну від столярних конструкцій, виробів). Т. р. включають влаштування дерев'яних стін, перегородок, підлоги, будівельних риштувань, опалубки, збірних щитових будинків тощо [27].

Тест (англ. *test* — проба, випробування, дослідження) — стандартизовані завдання, за результатами виконання яких можна зробити висновки

про психофізіологічні, професійні й особисті риси того, кого перевіряють, а також про набуті ним знання, уміння й навички. **Т.** широко застосовують у психології, педагогіці, архітектурі та ін. галузях знань.

Тетраконх (від грец. *tetra* — чотири і *konche* — черепашка) — тип центричного храму, який має квадратне внутрішнє приміщення з прилеглими до нього чотирма апсидами. Характерний для періоду середньовіччя в Грузії, Вірменії, Азербайджані.

Техніко-економічні показники — регламентовані нормами різні показники для визначення економічної доцільності проектних рішень. До них належать показники: об'ємно-планувальні, річних експлуатаційних витрат, трудоінтрат і витрат матеріалів, кошторисні, ступеня уніфікації збірних елементів та ін. Найефективніший варіант проектного рішення визначають зіставленням **Т.-е. п.** розроблених варіантів з еталоном, тобто з проектом, який є прогресивним з соціального, технічного та економічного поглядів.

Технічна естетика — наукова дисципліна, яка вивчає соціально-культурні, технічні й естетичні проблеми формування гармонійного предметного середовища, створюваного засобами промислового виробництва для життєдіяльності людини. Вона

є теоретичною основою дизайну, вивчає його природу, закономірності розвитку, принципи і методи художнього конструювання, професійної творчості та майстерності. **Т. е.** розвивається на стику інженерної психології, естетики, соціології та ін. наук [80].

Технічні засоби навчання — системи, обладнання, апарати, які застосовують для подання (демонстрації) та оброблення інформації в процесі навчання з метою підвищення його ефективності. Поділяють на інформаційні (в основному аудіовізуальні), контролювальні й навчальні. Найефективнішими є автоматизовані навчальні системи колективного використання на базі ЕОМ і ті, що працюють у діалоговому режимі.

Технічний проєкт — початкова стадія розроблення проєкту будівлі, споруди, комплексу тощо. Цій стадії передують передпроектне розроблення техніко-економічного обґрунтування. Розробляючи **Т. п.**, уточнюють дані проектного завдання, виконують необхідні креслення для обраного раціонального архітектурного і конструктивного вирішення інженерного обладнання і транспорту, визначають загальну кошторисну вартість будівництва й основні техніко-економічні показники проектного об'єкта, складають пояснювальну записку. **Т. п.** складається з таких

частин: архітектурно-будівельна, техніко-економічна, технологічна, кошторисно-фінансовий розрахунок. Залежно від типу об'єкта ці частини можна замінити, доповнити, об'єднувати або вилучати. **Т. п.** — це основа для розроблення робочих креслень (після його погодження та експертизи) [5].

Технічний поверх — один із поверхів багатоповислої будівлі для розміщення інженерного обладнання та комунікацій. Цей поверх може розміщуватись під будівлею або над нею.

Технічне завдання — вихідний документ для виконання різних досліджень і технічного проєкту. У ньому зазначають усі необхідні вимоги до проектного об'єкта, перелік технічної документації і т. ін. [5].

Технологія (від грец. *techne* — мистецтво, майстерність і *logos* — слово, вчення) — сукупність виробничих процесів на підприємстві, а також науковий опис цих процесів, способів виробництва. В архітектурному проєктуванні дотримання **Т.** виробництва є одним із основних завдань [5].

Технополіс (від *техно* ... і *polis* — місто-державка) — у сучасних умовах це місто, яке спеціалізується на науково-технічній та проектно-конструктор-

Тимпан

ській діяльності з підтриманням усієї необхідної міської системи. В Росії **Т.** створено в Зеленограді під Москвою. Проєктанти бачать це місто насиченим наукоємними підприємствами, об'єднаними з науковими та навчальними центрами, де виробництво інтегроване з наукою та освітою, де виникатимуть сучасні технології, гнучке підприємство, а для населення міста буде створено оптимальні культурні, економічні та соціально-побутові умови [14].

Тимпан (грец. *tympanon* — барабани) — 1) в архітектурі трикутне поле фронтона, обрамлене карнизом. 2) Заглиблення над дверима, вікном (трикутне, півциркульне, стрілочасте окреслення з горизонтальною перемичкою внизу), в якому часто розміщують скульптурні, декоративні прикраси, герби, картуші тощо. 3) Площина стіни між прорізом арки та антаблементом, який на неї спирається.

Тин — 1) огорожа, пліт з лози, гілок. 2) Огорожа з горизонтально укріплених на стовпцях жердин.

Типізація (від грец. *typos* — відбиток, зразок) — в архітектурі та будів-

ництві це вибір технічно та економічно кращих об'єктів залежно від їх планувального, конструктивного вирішення, кількості типорозмірів будівельних виробів, їх серійного випуску. Нині **Т.** в проектуванні розвивається в таких напрямках: **Т.** будівель; **Т.** об'ємно-планувальних елементів; **Т.** конструкцій та виробів; **Т.** вузлів і деталей та ін.

Типізація в проектуванні й будівництві — напрям у техніці, який дає змогу здійснювати масове будівництво об'єктів на основі спеціально розроблених проєктів, з урахуванням прогресивних норм, уніфікації планувальних параметрів та індустріальних конструкцій.

Типове проектування — розроблення типових проєктів будівель, споруд, конструкцій. Ці проєкти можна застосовувати багато разів. У типових проєктах передбачають такі технічні й архітектурні рішення, які сприяють індустріалізації будівництва, поліпшують економічні й технічні якості об'єктів, підвищують їх архітектурно-художній рівень [5].

Типологія будівель і споруд — поділ (класифікація) об'єктів (напр., типів будівель) за характерними ознаками, один із засобів їх систематизації [5].

Типи будівель — будівлі, що мають певні ознаки, які можна пошири-

ти на групу подібних будівель. Напр., житловий будинок, театр, кінотеатр, школа.

Тон кольору — якість кольору, завдяки якій кольори відрізняються один від одного (напр., червоний від зеленого) [97].

Тунель (англ. *tunnel* — *хід, лаз*) — підземна або підводна споруда у вигляді труби великого діаметра, призначена для руху транспорту, прокладання комунікацій тощо. Розрізняють **Т.** залізничні, автодорожні, комунальні, гідротехнічні, метрополітену та ін.

Торговельні ряди — одно- або двоповерхова будівля з аркадами, колонними галереями, торговельними та складськими приміщеннями. Відомі в Зах. Європі з 13–15 ст., в Росії — з 17–19 ст. Приклад: Гостиний двір у Санкт-Петербурзі, та в Києві.

Торговельні центри — комплекси будівель або велика будівля з розміщеними там підприємствами торгівлі, громадського харчування, побутового та культурного обслуговування. Зазвичай розміщують їх у громадському центрі населеного пункту і формують забудову разом з будівлями культурно-масового, спортивного, адміністративного призначення [90].

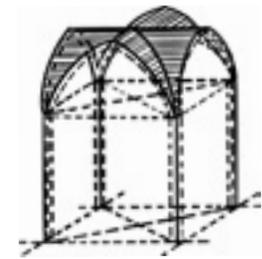
Торшер (франц. *torchere* від *torche* — *смолоскип*) — світильник на зразок канделябра, який установлюють на підлозі або на високій підставці, що іноді слугує за журнальний столик.

Тосканський ордер — архітектурний колонний ордер, різновид доричного ордера. Основна його відмінність полягає в тому, що ствол колони не має канелюр і стоїть на базі [56].

Травея (франц. *travee* — *прогін*) — у готичній архітектурі, а також у будівлях романського стилю простір нефа, обмеженого чотирма стовпами, на які спирається хрестове або зімкнуте склепіння.

Традиційне мистецтво — мистецтво, яке існує на нижчих етапах розвитку в усіх народів і яке зберігає традиції в усіх основних рисах (функціях, видах, жанрах, образах тощо). Розпізнавальними особливостями є непрофесійний, позаособовий характер творчості, насиченість міфологічною символікою, нерозривність з релігійно-культурним комплексом [96].

Традиція (від лат. *traditio* — *передавання*) — успадковані від попередніх поколінь і збережені впродовж тривалого часу елементи соціального й культурного життя — погляди,

Травея

ідеї, смаки, звичаї, спосіб дій тощо. **Т.** зазвичай діють у будь-якому суспільстві й бувають реакційними чи прогресивними. Урахування прогресивних **Т.** в архітектурній творчості сприяє формуванню високохудожніх, виразних і пов'язаних із життям творів [96].

Тракт (нім. *Trakt* від лат. *tractus*, букв. — *волочиння і traho* — *тягну*) — поліпшена ґрунтова дорога в Росії 17–18 ст. для перевезення пасажирів, вантажів і пошти. Вона мала верстові стовпи, заїжджі двори, поштові станції.

Трактир (від лат. *tracto* — *пригощати*) — невеликий заїжджий двір з готелем і харчевнею. У 19 ст. в Росії — ресторани нижчого розряду або закусочна з продажем спиртних напоїв. У Білорусі та Україні **Т.** наз. корчмою.

Транспортир (франц. *transporteur* від лат. *transportare* — *переносити*) — пристрій для вимірювання та побудови кутів на кресленні (від 0 до 180°).

Трансепт

Трансепт (англ. *transept* від *нізньолат. transeptum: transz — за і septum — огорожа*) — поперечний неф або кілька поперечних нефів у базилікальному хрестоподібному в плані середньовіч. храмі. **Т.** характерні для європ. церковної архітектури [22].

Транспортна розв'язка — дорожня споруда на місці перетину транспортних шляхів у двох або кількох напрямках для повертання з одного напрямку на інший. **Т. р.** зазвичай бувають у двох або кількох рівнях.

Транспортна мережа населеного пункту — система шляхів і вулиць різного значення та рівня упорядкування для руху транспортних засобів і пішоходів [47].

Трансформація (від *нізньолат. transformatio — перетворення*) — в архітектурі та будівництві змінення внутрішнього простору будівлі або приміщення за допомогою пересувного і змінюваного обладнання, тимчасових пристроїв тощо. **Т.** відрізня-

ється від реконструкції тим, що має змінний характер, тобто приміщення може повертатися до первинного або набирати будь-яке нове рішення.

Трапезна — 1) у монастирських комплексах — будівля їдальні з церквою при ній. У рос. архітектурі 16–17 ст. **Т.** була будівлею зального типу з відкритими терасами, сходами, ганками. 2) Зах. прибудова до церкви [77].

Трафарет (*італ. traforetto* від *traforo — проколювання, продірявлення*) — пластина з картону, дерева, металу, гуми тощо з вирізаними отворами у вигляді певних зображень. Використовують для нанесення різних написів, візерунків при багаторазовому повторенні їх (напр., в орнаменті). Останнім часом **Т.** широко використовують в архітектурному проектуванні не тільки для нанесення літер і цифр, а й у графічному оформленні проектних матеріалів.

Трек (англ. *track — слід*) — спортивна споруда, яка складається з основної доріжки, що має дерев'яне, бетонне, асфальтове покриття, для тренувань і змагань спортсменів з вело- та мотоспорту. Доріжка має два прямих відрізки, з'єднані похилими поворотами — віражами [41].

Тригліф (грец. *triglyphos* від *tri* в складних словах — *три* і *glypho* —

ріжу) — елемент фриза в доричному архітектурному ордері у вигляді прямокутної плити з вертикальними канавками — врізами. **Т.** на фризі чергуються з метопами.

Триумфальна колона — пам'ятник у вигляді колони архітектурного ордера, встановлений на честь якоїсь видатної події.

Трифорій (*нізньолат. triforiurn* від *лат. tri* в складних словах — *три* і *foris — двері, вхід*) — 1) тридільний арковий проріз з трьох арок, який має трилопатеве завершення. 2) Аркада на другому ярусі центрального нефа романських і готичних базилікальних храмів, яка формується рядами **Т.** Полегшуючи стіни, **Т.** підсилює їхню конструкцію, а також має декоративне значення. 3) Вузька галерея, розміщена за аркадою або парапетом над склепіннями і під схилом покрівлі бічних нефів, а іноді в обходах хорів готичних храмів.

Тромп (франц. *tromp — мисливський ріжок*) — конструкція у вигляді трикутного склепіння, яка починається з кута стін, що сходяться одна з одною, і завершується як основа для барабана або купола над чотирикутним у плані приміщенням. **Т.** характерні для середньовіч. архітектури країн Азії, Закавказзя, а з 17 ст. набули поширення і в рос. архітектурі [22].

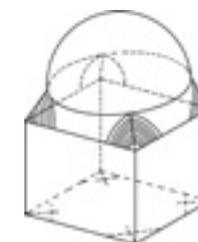

Триумфальна колона
Т. де Томон, Ф. Шедрін. Монумент Слави
(Полтава, 1911 р.)

Тротуар (франц. *trottoir — перехід*) — пішохідна доріжка з твердим покриттям (асфальт, цегла, камінь, дерево тощо), яку влаштовують з боків вулиці біля будинків.

Трюмо (франц. *trumeau — стінка*) — 1) в архітектурі простінок з орнаментальним оздобленням між вікнами. 2) Високе дзеркало на спеціальній підставці, яке розмішують біля простінка між вікнами,

Туристська база — комплекс споруд і будівель для розміщення туристів, забезпечення їх харчуванням та для проведення культурно-масових заходів. Для поселення туристів

Тромп

призначена будівля на зразок готелю з необхідним побутовим обслуговуванням та прокатом туристського спорядження.

Туристський маршрут — визначений заздалегідь шлях руху туристів з метою фізичного загартовування організму, ознайомлення з пам'ятками історії, культури, архітектури, з заповідними місцями тощо. Організацією туристських походів та екскурсій займаються різні бюро мандрівок та екскурсій, екскурсійно-туристські станції. Проектування **Т. м.** є частиною комплексного проектування туристських баз, таборів тощо [87].

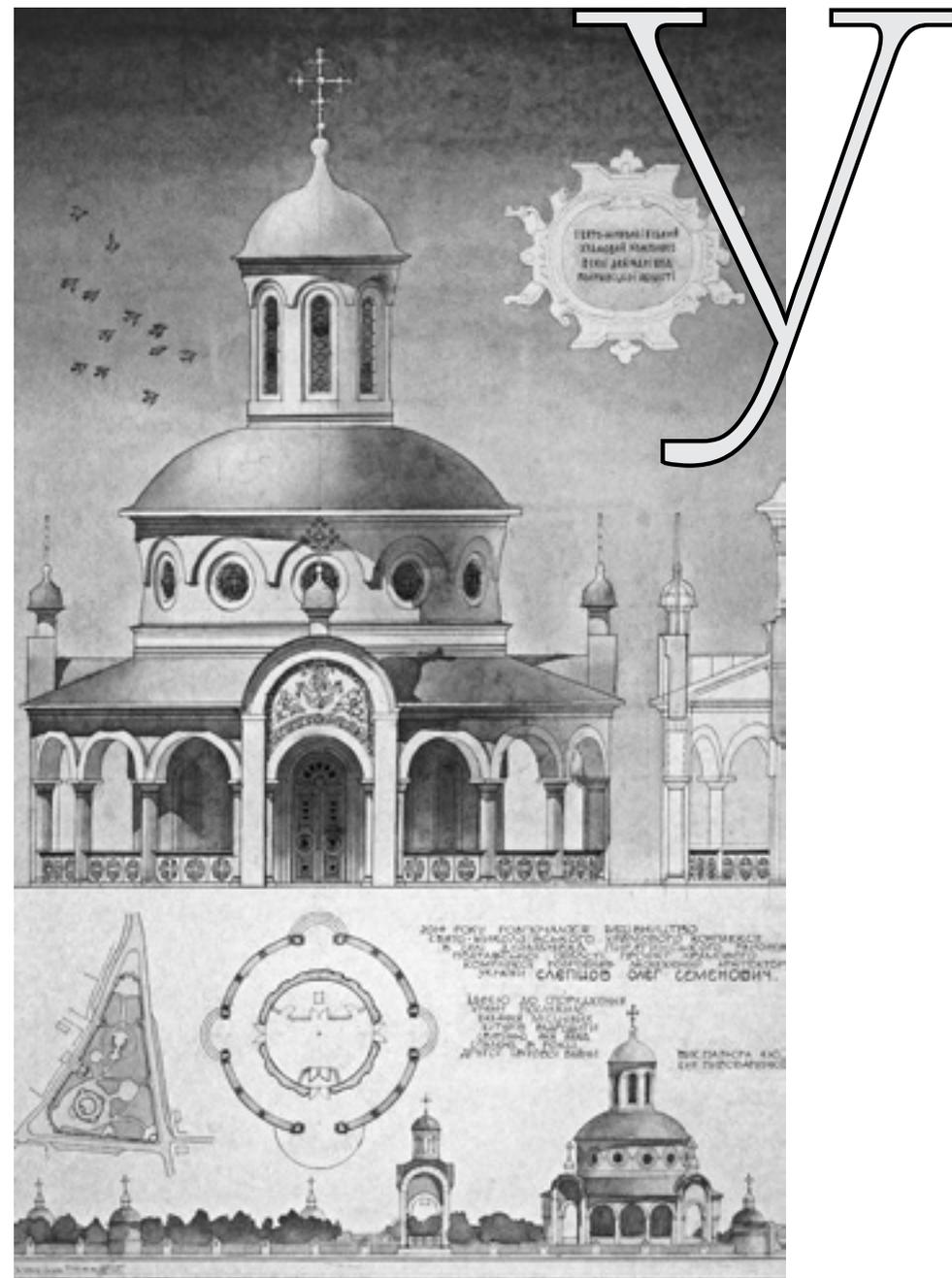
Туш (нім. *Tusche* — китайська туш) — чорна фарба з кіптяви або сажі, яка з плином часу не змінює кольору і використовується для креслення та малювання. Буває **Т.** рід-

ка і суха у вигляді твердих плиток. Для відмивання архітектурних креслень найкраще використовувати суху **Т.**, яку виробляють у Китаї [44].

Тюрбе (араб.) — мусульманська усипальня в країнах Близького і Середнього Сходу.

Тяга — в архітектурних спорудах горизонтально розміщений профільований виступ на стіні у вигляді невеличкого карниза. **Т.** використовують для пластичного членування поверхонь стін, обрамлення декоративно-художніх елементів та архітектурних деталей.

Тягива сходов — похило розміщена дерев'яна балка або брус, які лежать між сходовими площадками і на яких закріплюють сходи дерев'яних сходов.

*У світі стільки прикроців і зла!
Щасливий той, чия душа відкрита,
Яка з дитинства вміння зберегла
Радіти, дивуватись і любити!*

Віталій Іващенко
поет, театральний діяч, науковець, винахідник

*Поете,
більше простоти,
а не кривлянь нужденних, —
й співцем народним
будеш ти,
творцем пісень натхненних.*

*Поете,
більше слів ясних,
схвильованої мови, —
й зазнаєш ти в серцях людських
подяки і любові.*

*Поете,
всі свої чуття
віддай ти для народу, —
й відчуєш,
що твоє життя
пройшло не марно зроду.*

Микола Терещенко,
поет і перекладач

*Творчий архітектурний процес це — Інтуїція + Знання +
Професіоналізм + Здоровий глузд + Талант. Призначення
архітектора — залишити результат своєї роботи на Землі
й передати їх з Божою допомогою у Вічність. Не доводь,
що ти найкращий — просто добре роби свою справу...
Не починай справу, яку не збираєшся завершити.*

Олег Слєпцов,
архітектор, вчений, винахідник, педагог,
художник, музикант, п'ятий Президент
Української Академії Архітектури

Українська Академія Архітектури

Увразі (від франц. *ouvrage* — тонко, майстерно зроблений) — великоформатні ілюстративні архітектурні видання, в яких з винятковою точністю відтворені графіка і колір проектних креслень, малюнків тощо. Увразне проектування — це проектування на основі У., коли беруть прямі запозичення з них.

Ужиткове мистецтво — вид декоративного мистецтва, пов'язаний зі створенням і художнім оформленням виробів, що мають практичне значення, використовуються в побуті, повсякденному житті [97].

Українська Академія Архітектури (УАА) — головний науково-творчий, методичний і координаційний центр архітектурно-містобудівничої галузі України. Відповідно до цієї програ-

ми діяльність Української Академії Архітектури розвивається в зв'язках з архітекторами різних країн, також з подібними до УАА цетрами проводить виставки творів, конкурси і багато іншого.

Український архітектурний модерн (УАМ) — стильовий напрям, який на основі новітніх ідей (початок 20 ст.) європ. архітектури стилю модерн сформував самобутній народний стиль, що об'єднав риси раціоналізму та романтизму, багатство декоративного оздоблення, тодішнє осмислення функцій та відповідних їм конструкцій і нових матеріалів. Цей напрям розвитку укр. архітектури відрізнявся своїми типологічними та композиційними особливостями, вдалим застосуванням традиційних народних форм, модернізованими запозиченнями з минулих стилів, використан-

Університет

Комплекс будівель Відкритого міжнародного університету Розвитку Людини «Україна» для осіб з особливими вадами, розгортка фасадів

ням мальовничого народного декору як зовні будівель, так і в інтер'єрі, на побутових предметах.

У цьому стилі працювали відомі архіт. та худож. В. Г. Кричевський, М. О. Шехонін, О. Г. Сластіон, І. І. Труш, С. П. Тимошенко, Д. М. Дяченко та ін. Глибоко досліджував УАМ проф. В. В. Чепелик [92].

Універмаг — будівля, у якій розміщено магазин з продажу непродовольчих (а іноді й продовольчих) товарів різного асортименту. Головним приміщенням **У.** здебільшого є просторий торговельний зал, доповнений приміщеннями супутнього обслуговування (напр., пошта, Ощадбанк, кафетерій). Чималу площу будівлі займають складські й службові приміщення.

Універсально-збірні меблі — меблі, які складаються безпосередньо на місці, тобто у приміщеннях житлових і громадських будівель, а також у виробничих приміщеннях, виготовлені з окре-

мих деталей — щитів, стінок, стояків, полиць тощо. Їхньою перевагою є можливість різноманітного комплектування залежно від параметрів приміщення та утилітарно-естетичних вимог [10].

Університет (з лат. *universitas* — сукупність) — вищий навчально-науковий заклад, поєднуючий в своєму складі декілька факультетів та інше. Великого шанування заслуговує Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка заснований в 1834 р. (архітектор В. І. Беретті). В Києві засновано унікальний Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» (архітектор О. С. Слепцов), що є єдиним в Україні вищим освітнім закладом для навчання людей з особливими вадами.

Унікальний об'єкт — в архітектурі будівля або споруда, яка побудована за спеціально розробленим проектом і має характерні особливості вирішення, неповторна за своїм образом, єдина у своєму роді, що дає змогу вважати її надбанням суспільної культури [26].

Уніфікація (з лат. *unio* — єдність і *facere* — робити) — раціональне скорочення кількості типів будівельних деталей на основі єдиної системи взаємопов'язаних типорозмірів та марок будівельних виробів.

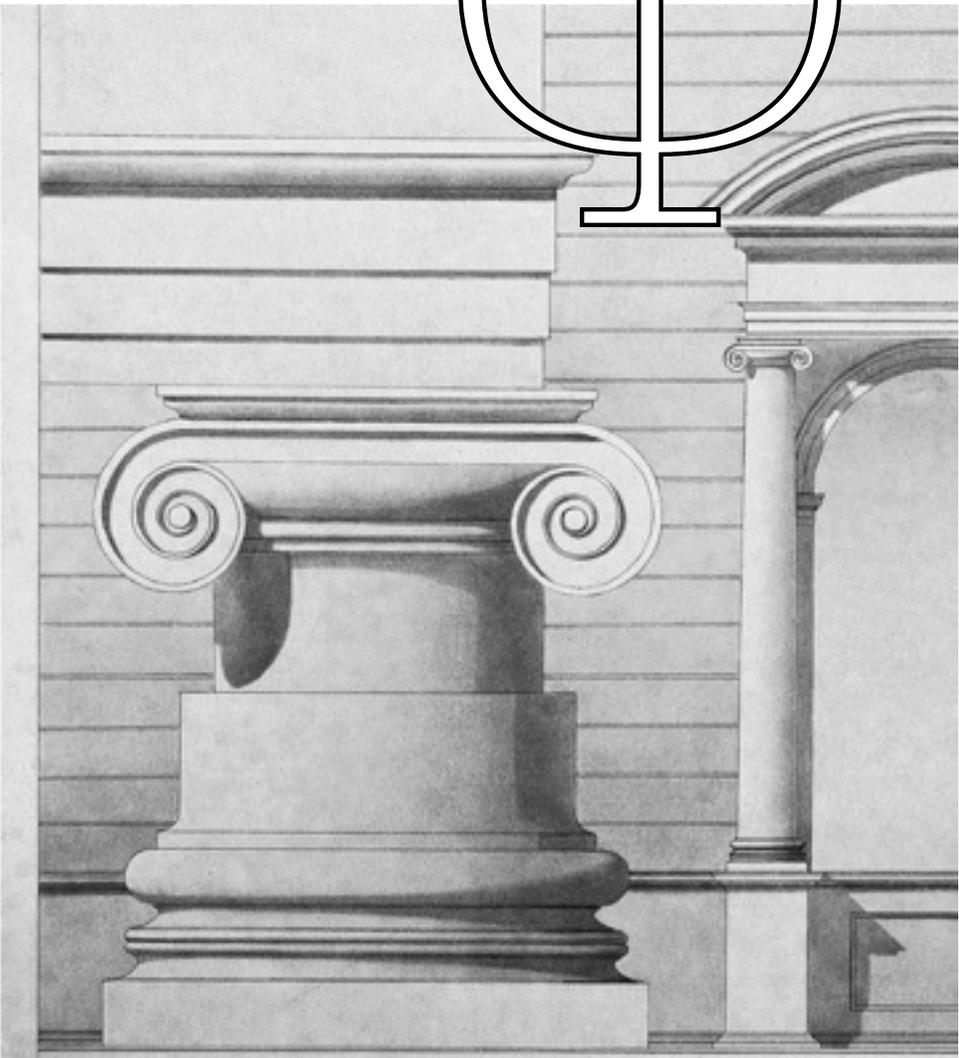
Уніфікація розмірів — зведення розмірів будівельних деталей до найменшої кількості їх завдяки скороченню кількості типорозмірів. Для **У. р.** використовують систему модульної координації їх. У будівництві та архітектурі за модуль узято умовну одиницю міри довжини (напр., 10 см), яка виражає кратність співвідношень розмірів частин будівлі або споруди.

Урбанізація (франц. *urbanisation* від лат. *urbanus* — міський) — процес зростання й розвитку міст, набуття сільською місцевістю рис, характерних для міста (зростання індустрії, розвиток соціальних функцій, поділ праці й т. ін.) [47].

Урбанізм (франц. *urbanisme* від лат. *urbs* — місто) — 1) напрям у містобудуванні 20 ст., прихильники якого вважають неминучими і необхідними розвиток міських поселень, створення міст-гігантів, міських агломерацій, зведення в містах великих будівель різного призначення. 2) Часто поняття «**У.**» використовують як синонім слова «містобудування» [19].

Урбаністика — комплексна наукова дисципліна, яка всебічно досліджує всі явища, пов'язані з проблемами урбанізації.

Утилітарність (від лат. *utilitas* — користь, вигода) — прикладний, практичний характер якогось виробу, твору.

Іонічний ордер за Віньолюю. Тушова відмивка. Студентська робота, 1991

Фантазія, позбавлена розуму,
виробляє, витворює чудовищ;
об'єднана з ним, вона — мати мистецтва
і джерело його чудес.

Франциско Гойя,
іспанський художник

В кожному художнику закладений паросток сміливості,
відважності, без якого не мисливий жоден талант.

Йоганн Вольфганг фон
Гете, німецький поет і драматург

Художник, який не уміє стримувати свою фантазію —
фантазер; у кого нестримна фантазія єднається з добром —
той ентузіаст, той, у кого безладна фантазія — той мрійник.

Еммануїл Кант,
німецький філософ

Життя кожної людини — це казка, що написана Богом.

Ганс Крістіан Андерсон
датський казкар, романіст, поет і драматург

Можна загубити все і надбати знову, — не можна губити
лише відчуття лету. Воно захоплює подих, окрилює
у великому і в малому

Михайло Гуйда,
художник-живописець, графік

Малювати щодня! З натури, тому що коли малюєш
з натури — розвивається уявлення про те, що це може бути,
з чого це може складатися, з яких матеріалів. Малювання
дуже розвиває уяву. А уява потрібна!

порада студенту від Клари Демури
архітектора і педагога

Фахверк

Фабрика (від лат. *fabrica* — майстерня) — будівля (комплекс будівель), у якій розміщено промислове підприємство.

Фактура (від лат. *factura* — оброблення) — у будівництві й архітектурі характер, особливість побудови або оброблення поверхні матеріалу (гладенька, шорстка **Ф.** та ін.).

Фанза (кит. *фан-цзи* — житло) — будинок з двосхилим дахом у сільській місцевості Китаю. У **Ф.** зазвичай влаштовують теплі лежанки — кани, через які проходять димоходи від вогнища.

Фасад (франц. *fasade* від *face* — лице, вид) — зовнішній вигляд будівлі, його парадний бік, який виходить найчастіше на вулицю. Розрізняють головний, бічний та дворовий **Ф.** будівлі. На архітектурних кресленнях **Ф.** зображують в ортогональній проекції [62].

Фахверк (нім. *Fachwerk* від *Fach* — панель, прогін і *Werk* — споруда) —

каркасна конструктивна система, яка складається із зв'язаних між собою дерев'яних брусків — стояків, балок, підкосів, обв'язок, проміжки між якими заповнюють цеглою, камінням або ін. матеріалами. Фахверкові будівлі характерні для середньовіч. архітектури Зах. Європи [28].

Фен-шуй («вітер-вода») — давня кит. релігійно-магічна система теорії і практики, яка визначає вплив навколишнього середовища і потоків енергії Всесвіту на людину. Принципи **Ф.-ш.** використовують «майстри», коли вибирають місце розташування будівлі, формують інтер'єр, визначають дизайн відповідно до орієнтації за сторонами світу, розміщенням світил, магнітним полем Землі тощо.

Фасад

Ферма

Ферма (франц. *ferme* від лат. *firmus* — міцний) — у будівництві плоска, геометрично незмінювана гратчаста конструкція трикутного або ін. окреслення, призначена для влаштування перекриттів у приміщеннях з великими прогонами, для будівництва мостів та ін. споруд. Виготовляють з металу, залізобетону, дерева, композиційних матеріалів.

Фіал (від грец. *phiale* — чаша, кубок) — в архітектурі готики декоративне завершення пінаклів, щипців, конгрфорсів у вигляді химерної піраміди, фігурного шпилья, хрестоцвіту тощо.

Фігуративне мистецтво — мистецтво будь-яких видів, стилів, напрямів, течій, яке ґрунтується на предметній реальності і яке використовує конкретні, безпосередньо розпізнавані форми. Нефігуративне мистецтво наз. абстрактним мистецтвом.

Фіал

Філія (пізньолат. *filialis* — сивітський) кафедри на виробництві, у проектному або науково-дослідному інституті — частина викладачів і співробітників, які навчають студентів професійної майстерності, займаються трудовим вихованням в умовах, наближених до виробничих.

Фільонка (від нім. *Fullung*, букв. — наповнення) — в архітектурі частина поверхні стіни, пілястри, дверей, обмежена рамкою або заглиблена в товщу тієї самої поверхні.

Флігель (нім. *Flugel*, букв. — крило) — прибудова збоку житлового будинку або невелика житлова будова у дворі великої будівлі.

Фойє (франц. *foyer* — вогнище, осередок) — приміщення для відпочинку глядачів у театрі, кінотеатрі, клубній будівлі. Часто приміщення **Ф.** використовують для проведення ранків, різних зустрічей, виставок, танців та ін. заходів культурно-масового характеру [6].

Фолос, толос (від грец. *tolos* — склепіння, купол) — у давньогрец. архітектурі круга в плані споруда (святинище, гробниця, музичний зал).

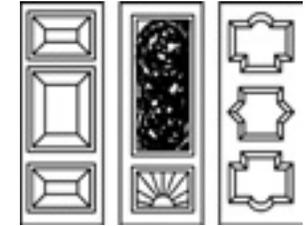
Фонтан (італ. *fontana* від лат. *fons* — джерело, ключ) — архітектурно оформлена споруда з використанням

водного джерела або струменів води, які з силою викидаються нагору.

Форма (лат. *forma* — вид) — зовнішній вигляд, обриси предмета (напр., в архітектурі об'єкта, будівлі).

Форма архітектурна — конкретизований у матеріалі завдяки пластичному проробленню геометричної форми задум архітектора. Розрізняють об'ємну **Ф. а.**, що характеризується чіткою об'ємною побудовою, коли пластика поверхонь, що обіймають форму, підпорядкована єдності вирішення об'єму і всебічному огляду форми; площинну, яка характеризується самостійністю вирішення фасадної поверхні (ламанної, пластичної, криволінійної та ін.) при незначному об'ємі або в разі неможливості його зорового сприймання; просторову, яка відзначається просторовою організацією поверхонь, об'ємів, що проникають один в одного і взаємопов'язані єдністю задуму та рішення [43].

Формалізація (від лат. *formalis* — складений за формою) — один із методів вивчення якоїсь галузі знань, теорії за допомогою подання об'єкта, який вивчається, у вигляді формальної системи або обчислення. **Ф.** дає змогу вести наукові дослідження із застосуванням формальної логіки, а також математичних методів [33].

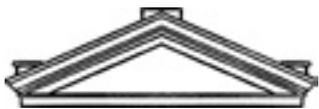
Фільонка

Формалізм — в архітектурі напрям, в якому першорядне значення надається архітектурній формі як самостійній і закономірній категорії, незалежній від змісту і призначення споруди, її конструктивного вирішення, ідейно-образного вираження [33].

Форпроект (від нем. *vor* — перед, *попереду і проєкт*) — початковий, попередній проєкт.

Форум (лат. *forum* — площа, місце) — у містах Давнього Риму торговий громадський майдан. У своєму розвитку з 6 ст. до н. е. поступово перетворився на майдан, оточений парадними будівлями, які становлять єдиний архітектурний ансамбль.

Фрагмент (від лат. *fragmentum* — уламок, шматок) — частина загального цілого (напр., **Ф.** архітектурного вирішення будівлі); частина твору мистецтва.

Фронтон

Фреска (від *итал. fresco* — *свіжий*) — живописний твір, виконаний у вигляді розпису водяними фарбами на сирій штукатурці [97].

Фригідарій (від *лат. frigidus* — *холодний*) — холодна лазня в рим. термах.

Фриз (*франц. frise*) — 1) в архітектурних колонних ордерах — середня частина антаблемента між архітравом та карнизом. **Ф.** доричного ордера ритмічно поділений тригліфами та метопами; в іонічному та коринфському ордерах **Ф.** заповнений декоративними рельєфами. 2) Декоративна композиція у вигляді горизонтальної смуги вгорі на стіні, на меблевих виробках, а також облямівка на паркетній підлозі, на килимі [64].

Фронтон (*франц. fronton* — *лице, чоло*) — завершення фасаду будівлі, портика, колонади. Іноді як декоративну деталь використовують для оздоблення вікон та дверей, розміщуючи над ними. **Ф.** утворюється горизонтальним та похилими карнизами, які збігаються з двома схилами даху (трикутна форма); іноді буває і криволінійної форми. Внутрішню площину **Ф.** — тимпан — здебільшого декорують [35].

Фундамент (від *лат. fundamentum* — *основа*) — підземна або підводна частина будівлі, через яку передається навантаження на основу — Грунт. Розрізняють **Ф.** стрічкові (під стіни, колони), окремі (у вигляді стовпів або плит), суцільні (у вигляді масиву, плити), гнучкі, монолітні, жорсткі, збірні, пальові, кесонні тощо. Верхню площину **Ф.** наз. обрізом, а нижню — підшовою.

Фуникулер (від *лат. funiculus* — *канат*) — канатна залізниця, яку споруджують на крутих схилах рельєфу, при перепадах висот. Спеціальні вагони рухаються за допомогою канатів та електродвигунів. На кінцевих зупинках улаштовують приміщення для пасажирів — станції. **Ф.** бувають пасажирськими й вантажними. Іноді їх наз. підйомниками або ескалаторами. Бувають **Ф.** також у вигляді зубчастих залізниць, тоді вагони рухаються по зубчастій рейці, прокладеній між коліями, за допомогою зубчастого колеса, яке насаджене на рухому вісь вагона. Зараз працює в Києві [43].

Функціоналізм (від *лат. functionalis* — *той, що стосується функції*) — течія в архітектурі та художній промисловості 20 ст., основна теза якої («форма відповідає функції») підкреслювала обов'язкову, точну відповідність форми будівель і споруд тим процесам (функціям),

які в них відбуваються. Виник **Ф.** у Німеччині (школа «Баухауз») і в Нідерландах. **Ф.** близькі пошуки радянського конструктивізму 20-х рр. 20 ст. Орієнтація архітекторів і художників на застосування нових композиційних і технічних рішень, використання нової техніки, простих, логічних, функціонально виправданих форм є перевагою **Ф.** Однак жорстке дотримання тези, її абсолютизація призвели до схематизму в рішеннях, збіднення естетичних якостей архітектури і художньо-промислових виробів [74].

Функціональна система обслуговування — розроблена архітектором система обслуговування мешканців міст. Вона охоплює два види обслуговування-стандартне (повсякденне, з найменшими витратами часу) і вибіркоче, індивідуальне. Стандартне обслуговування надає населенню товари і послуги регулярного (повсякденного) попиту, вибіркоче — товари і послуги, які відповідають різним запитам та індивідуальним смакам людей. Підприємства стандартного обслуговування розміщують на території забудови рівномірно, але обов'язково поблизу транспортних зупинок і центрів обслуговування, тобто на шляху мешканців до житла або місця роботи. Радіус обслуговування в цьому разі — 500 м, витрата часу — 7–8 хв. Підприємства

Функціоналізм

Аеровокзал у Нью-Йорку, США. Саарінен Б.

вибіркового обслуговування розміщують у центрі міста, на шляхах основних потоків людей, біля транспортних вузлів, у ділових, культурних, адміністративних центрах з радіусом транспортної доступності 1500 м і більше [38].

Функція (від *лат. functio* — *виконання, діяльність*) — в архітектурі призначення приміщень, будівель, споруд або будь-яких їх частин, елементів.

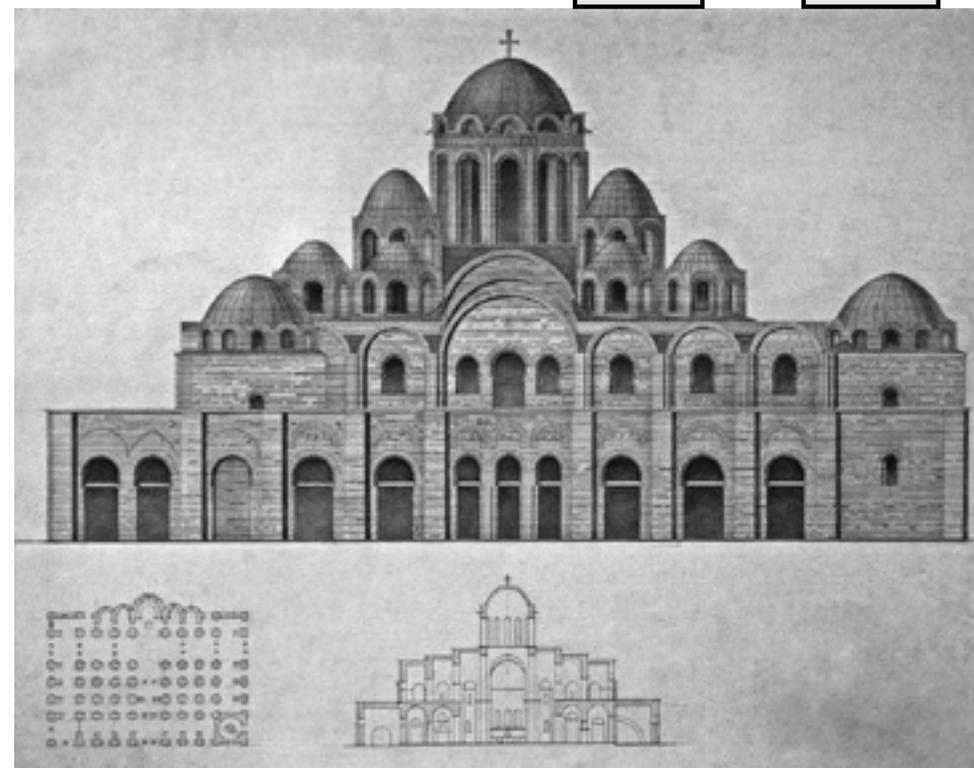
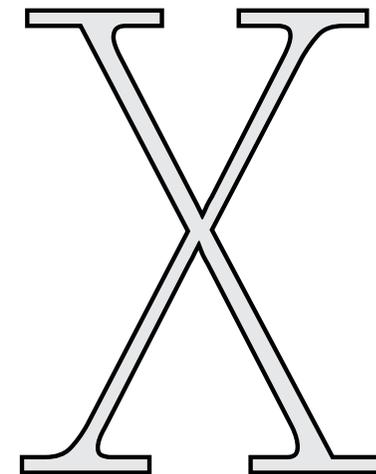
Фурнітура (*франц. furniture* от *fournir* — *постачати*) — допоміжний матеріал, виробу додаткового призначення (напр., у меблево-виробництві — ручки, клямки, завіси).

Фуст (*итал. fusto*) — ствол, стрижень архітектурної колони, який має потоншення догори на 1/5–1/8 частину нижнього діаметра колони та незначне потовщення в його середній частині — ентазис. Є способи побудови ствола колони за допомогою креслярських інструментів [95].

Футуризм, 1909–1944 рр. (лат. *futurum* — *майбутнє*) — назва авангардистських рухів у мистецтві та архітектурі деяких європ. країн (особливо в Італії та Росії). Характерні риси: відкидання художніх традицій, звеличення технічного прогресу, намагання виразити динамічність життя тощо. Архітектори-футуристи створювали фантастичні проекти «міст майбутнього» і начебто сприя-

ли становленню сучасної архітектури. Представники **Ф.** — Ф.Т. Марінетті, Дж. Балла, А. Сант-Еліа (Італія), Д. Бурлюк, В. Маяковський, М. Лавровський, В. Хлебников [38].

Футурологія (від лат. *futurum* — *майбутнє* і *logos* — *слово, вчення, поняття*) — галузь наукових знань та сукупність уявлень про майбутнє Землі і людства.

*Знав я друзів своїх, що не мали хвальби а чи зради,
Бо хвальба — то є тлінь, а від зради немає поради.*

Андрій Малишко,
поет і перекладач

Для нас, у ріднім краю, навіть дим Солодкий та коханий.

Леся Українка,
поетеса і письменниця

*Мені хотілось, щоб муки совісті, сумління
було втілено в символи,
а цей останній знаходиться
у майстерні кожного художника*

Дені Дідро,
французький філософ та енциклопедист

Не показуй пальцем — покажи собою

Станіслав Єжи Лец,
польський поет і філософ

За своєю душею треба стежити так само, як і за тілом

Василь Стус,
поет, літературознавець, правозахисник

*Архітектура — це середовище, де люди створюють історію
і сучасність, що дає розуміння більш вільного та інтуїтивного
розуміння простору...*

Вадим Куцевич,
архітектор, вчений і педагог

Хай-тек

Хай-тек (від англ. *high-stile* — високий стиль і *technologie* — технологія) — специфічний напрям в архітектурі кінця 60-х рр. 20 ст., який набув переважного поширення в США, Франції, Німеччині, Японії та ін. економічно розвинених країнах. Для цього напрямку характерне розкриття несівних конструкцій та комунікацій, полегшення обгороджувальних конструкцій, обігравання естетики найновіших матеріалів, виявлення на фасадах та в інтер'єрах інженерного обладнання, розробленого з урахуванням найновіших досягнень дизайну й пофарбованого відповідно до технологічних вимог [35].

Характеристика об'єкта архітектури — опис розпізнавальних рис, особливостей архітектурного вирішення будівлі, споруди тощо.

Хата — житловий будинок з сіними та господарськими приміщеннями, які займають його половину; іноді **Х.** наз. житлове приміщення, в якому є піч. **Х.** поширені в Україні, Білорусі, частині Росії. Є **Х.** зрубні, валькові та ін.

Хата

Хороми

Хауз (араб.) — у Середній Азії та деяких країнах Близького Сходу штучна прямокутна в плані водойма для питної води (біля мечетей, на міських площах, у садах), обкладена каменем, обсаджена деревами.

Хачкари (вірм. хачкар — хрест-камінь) — вірм. середньовіч. меморіальні пам'ятники у вигляді вертикальних кам'яних плит з різьбленим зображенням великого хреста в складній орнаментальній композиції. Відомі Х. з 9 ст., їх установлювали окремо і групами.

Хвіртка — влаштований у брамі прохід з дверима, який веде на подвір'я.

Хепенінг (від англ. happening — діюче) — напрям у модерністському мистецтві 60–70-х рр. 20 ст., представники якого вважають важливим видом творчості «події» або «процеси», в яких беруть участь не тільки автор та його помічники, а й глядачі. Х. наближений до поп-арту, і шанувальники цього напрямку пояснюють, що поп-арт — це «застиглий»

(«заморожений») Х., а справжній Х. — це «активний» («дійовий») поп-арт. У «подіях» використовуються різні форми мистецтва — музика, живопис, кольорові світлові ефекти, розгортаються невеличкі театралізовані вистави, наближені до «театру абсурду» [96].

Хижка — невеличкий будиночок у лісі, в сільській місцевості, зазвичай неопалюваний.

Химера (грец. Chimaira — страхитя) — скульптурне зображення фантастичного чудовиська, яке уособлює пороки, зло. Використовували для скульптурного оздоблення готичних соборів.

Хмарочос, небосяг — висотна будівля з кількома десятками поверхів, призначена переважно для розміщення адміністративних установ, ділових контор, житла тощо. Будівництво Х. почалося у США в 80-х рр. 19 ст., коли були винайдені сталевий каркас і ліфт для пасажирів. Воно зумовлене значною щільністю міської забудови й дорожнечею земельних ділянок. Нині їх споруджують у багатьох країнах. Приклади: Крайслер-білдинг (319 м), Емпайр-Стейт-білдинг (381 м) у Нью-Йорку, Сірс-білдинг (442 м) у Чикаго (у США); Петронас-Тауерс (451,9 м) в м. Куала-Лумпур

(Малайзія); висотні будинки в Москві, Києві, Донецьку та ін. містах України.

Хол (англ. hall) — у період раннього середньовіччя велике приміщення під високою двосхилою покрівлею, в якому збиралися члени англосаксонської родини, пізніше — спільна кімната в житловому будинку. У сучасних громадських будівлях — невеликий зал для відпочинку, зустрічей тощо.

Хороми — у 17 ст. так наз. житло, яке складалося з кількох будівель однакової або різної висоти, з різною кількістю поверхів [37].

Хори, емпори — відкрита галерея у вигляді балкона всередині церкви, на якій розміщується півчий хор. Х. наз. також балкон або галерею всередині великого парадного залу [45].

Храм — культова будівля для виконання релігійних обрядів. Храмові будівлі відомі з античності. Основні типи Х. — християнські

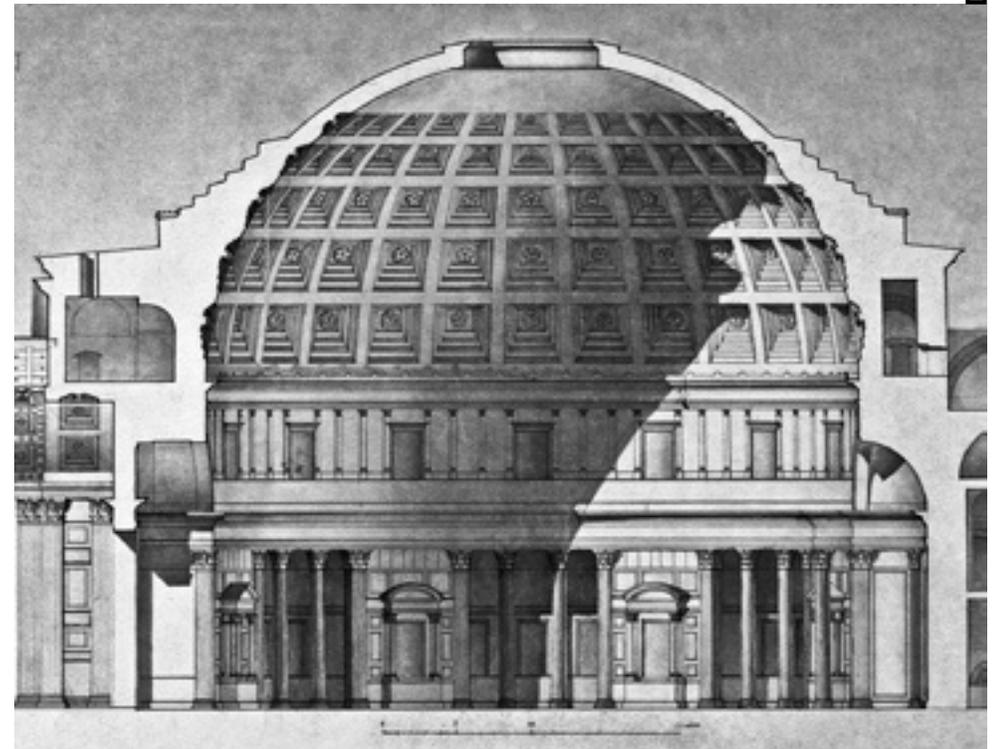
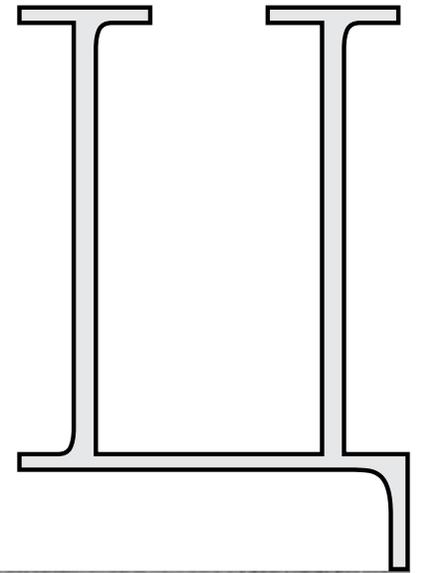
Храм Святих Апостолів Петра і Павла в Києві

церкви, мусульманські мечеті, буддійські пагоди та ін. [43].

Художнє конструювання — див. Дизайн.

Художній об'єкт — об'єкт, що відповідає вимогам мистецтва, естетичним смакам і зображує дійсність у художніх образах [97].

Хутір — невелике сільське поселення, часто розташоване за селом, селищем, станицею. Хутірські поселення поширені в Україні, на Кубані, Дону, в Прибалтиці.

Пантеон у Римі. Тушова відмівка. Студентська робота, 1993

*Цілісність рішення архітектурного твору полягає
не в демонстрації міцності конструкцій і матеріалів,
а в удалому поєднанні художньо-декоративного рішення
архітектури зі згаданими будівельними матеріалами
і інженерно-технічними засобами*

**Микола Гусєв,
архітектор**

*І зариси небачених будов
Зростають на руїнах променисто,
І над Дніпром — знов сіяє місто!*

**Максим Рильський,
поет, перекладач і публіцист**

Дружба царює без закону та меча

АССИРІЙСЬКЕ ПРИСЛІВ'Я

*Природа так про все потурбувалась, що всюди ти знаходиш
чому навчитись.*

**Леонардо да Вінчі,
італійський художник, вчений, винахідник,
письменник, музикант**

*Нам треба жити кожним днем.
Не ждять омріяної дати.
Горить сьогоднішнім вогнем,
Бо «потім» може й не настати*

**Ліна Костенко,
поетеса і письменниця**

*Легка тому робота...
хто її робить по своїй волі*

**Панас Мирний,
письменник та драматург**

Целла — див. Наос.

Цілісність — внутрішня і зовнішня єдність, нерозривність загального рішення об'єкта (напр., архітектурної споруди).

Цегла — штучний камінь з глини або силікатів правильної прямокутної форми, одержуваний випалюванням. Є **Ц.** звичайна, силікатна, ефективна (полегшена), легка, вогнетривка, клінкерна та ін.

Центр — 1) територія, місце, де зосереджена будь-яка діяльність людей, установи, підприємства, організації тощо (напр., торговельний **Ц.** у населеному пункті). 2) Іноді **Ц.** наз. і окрему будівлю, а також комплекс будівель і споруд (напр., спортивний **Ц.**).

Церква (від грец. *kyriake (oikia)*, букв. — *божій дім*) — будівля культового призначення у християнській релігії. Головними приміщеннями в **Ц.** є зал для тих, хто молиться, та вівтар для священика [77]. 2) Церква — також є особливий тип релігійної організації на основі спільності віроучення та культу (промова, співи, поклоніння, запалення свічок та ін.) [77].

Циклопічні споруди — будівлі з великих кам'яних брил, складених без розчину завдяки притісуванню цих брил-блоків. Відомі з найдавні-

ших часів, є в країнах Середземного моря, на Кавказі та в ін. країнах (напр., у Бааль-беку (Ліван)).

Цирк (від лат. *circus*, букв. — *круг, коло*) — будівля для демонстрування циркових виступів артистів та дресированих тварин на арені (манежі). Будівля **Ц.** містить у своєму складі вестибюльну групу приміщень, фойє, зал для глядачів, в якому місця розташовані ам-фітеатром навколо арени, приміщення для артистів **Ц.** і спеціальні приміщення для утримання тварин [94].

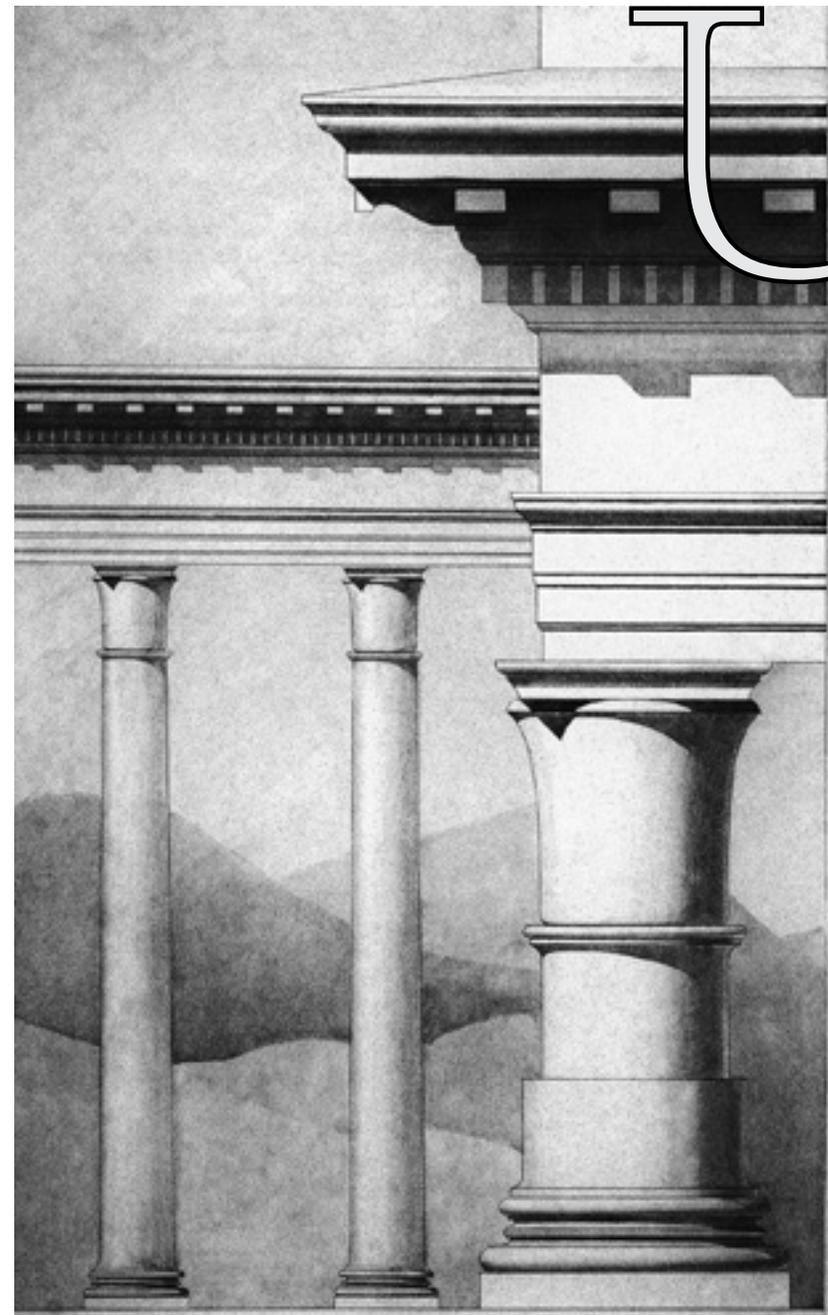
Циркуль (від лат. *circulus* — *круг*) — креслярський інструмент для креслення тушшю або олівцем кіл та кривих ліній, вимірювання довжин ліній та перенесення їх на креслення [95].

Цитадель (від італ. *cittadella*, букв. — *маленьке місто, містечко*) — фортеця або укріплена центральна частина міста.

Цифрові фото- та відеокамери — прилади, які досить часто використовують в архітектурному проектуванні, при демонструванні проєктів, оскільки вони дають змогу в будь-яких умовах зафіксувати бажане і за допомогою комп'ютера, а також периферійних пристроїв вивести зображення на папір або екран дисплея [36].

Цоколь (від *італ. zoccolo*, *букв. — черевик на дерев'яній підшві*) — підніжжя будівлі, пам'ятника, колони; виступна (іноді заглиблена) нижня частина стіни, яка лежить безпосеред-

ньо на фундаменті. Виконують зазвичай з міцних матеріалів або облицьовують ними, щоб запобігти впливу різних шкідливих умов (дощу, прибирання снігу тощо).

Дякую Богові за те, що я завжди бажаю більшого, ніж можу досягти.

...Мистецтво ревниве: воно вимагає, щоб людина віддавалася йому повністю.

МІКЕЛАНДЖЕЛО БУОНАРОТТИ,
італійський скульптор, художник,
архітектор, поет і інженер

Музика — це мова душі, яку розуміють всі народи. ...

Хто починає розуміти музику, той розуміє і людську душу. ...

Ритм це душа мотиву.

Микола Лисенко,
композитор, піаніст, диригент і педагог

Один із найвидатніших архітекторів ХХ століття

Ле Корб'юзьє стверджував, що архітектура це не професія,

а певний стан душі. Я дозволю собі перефразувати

це формулювання наступним чином: архітектура —

це професія, ціллю якої є формування матеріальної

оболонки тіла і душі.

БОГДАН ЧЕРКЕС
архітектор, вчений і педагог

Чайхана (від *чай* і *перс. хане* — дім) — будівля в країнах Середньої Азії, в Ірані. В ній розміщується підприємство харчування, основним продуктом і якого є чайний напій і супутні йому кондитерські та ін. вироби.

Червона лінія — в містобудуванні умовна межа, яка відокремлює проїзну частину вулиці від території забудови. **Ч. л.** сприяють дотриманню містобудівної дисципліни у забудові та реконструкції міст.

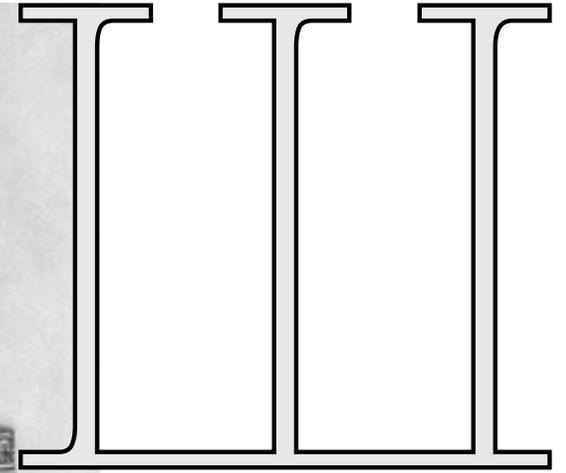
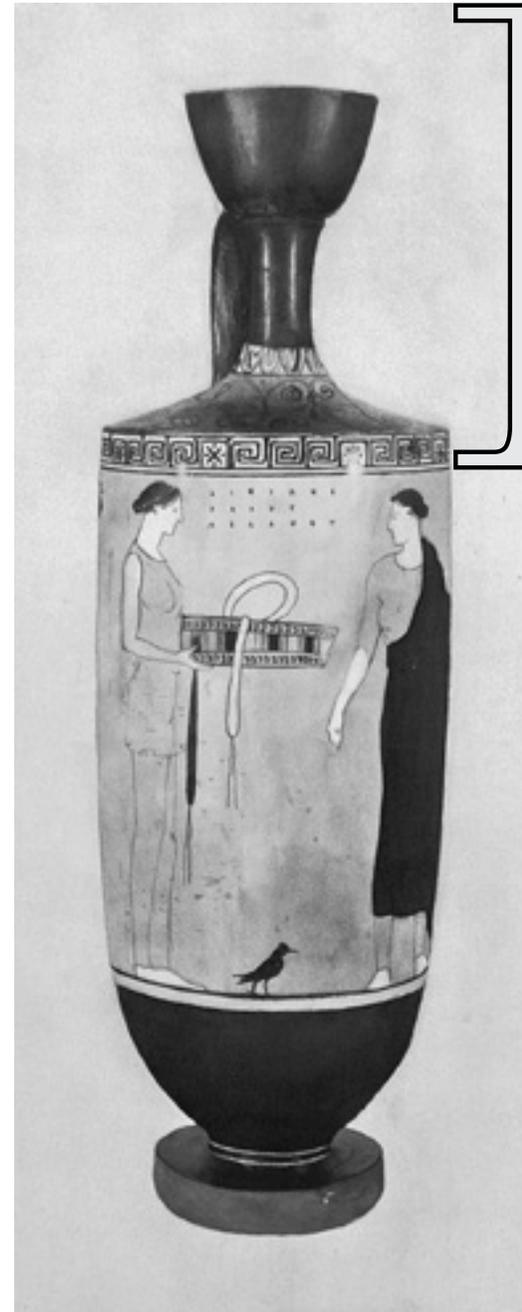
Четверик — у рос. та укр. архітектурі 17–18 ст. чотирикутна в плані споруда, яку часто використовували як початок шатрового або ярусного храму. На **Ч.** стояв восьмигранний барабан («восьмерик на четверику»).

Чин — горизонтальний ряд ікон; розміщені в кілька ярусів **Ч.** утворювали давньоруський іконостас [77].

Чинник, фактор (від *лат. factor* — той, що виробляє) — причина, рушійна сила процесів; умова, що впливає на перебіг процесів і визначає їхній характер та особливості.

Чуригереско (*ісп. churrigueresco*) — стиль ісп. і латиноамериканської архітектури, названий за прізвищ ісп. архіт. Хосе Беніто де Чуррігери і його братів. Створений на межі 17–18 ст. стиль **Ч.** проявився в декоративному оздобленні фасадів та інтер'єрів. Являв собою розвиток принципів бароко — підвищеної емоційності, переобтяження архітектурних форм химерним, дрібним, тривожним пластичним декором.

*Що доля нелегка, в цім користь і своя є.
Блаженний сон душі мистецтву не сприяє.*

ЛІНА КОСТЕНКО,
поетеса і письменниця

*Ах не смійтеся ви наді мною, —
Не для вас я Україну люблю!*

*Не для вас виливаю ці сльози з журбою,
Що ніхто їх не бачить нічною добою,
Коли довго від думок не сплю.*

Не чіпайте моєї України!

Хай, по-вашому, вмерла вона.

Скажіть: нащо ці ваші знущання та кпини?

Не чіпайте — прошю вас — моєї України:

Тільки ж це моя втіха одна!

Хіба можете ви зрозуміти,

Як її я кохаю, люблю'

Та коли б не вона, то для чого б і жити!

Але що... що вам про це говорити...

Чи ви любите матір свою'

ПАВЛО ТИЧИНА,
поет, публіцист і перекладач

*Питання «А що подумують люди?» — повинно стояти
на самому останньому місці. По суті всім байдуже.
Життя воно твоє.*

ДЖОРЖ БЕРНАРД ШОУ,
ірландський драматург і романіст

*Освіту, яку ми здобуємо в школі, гімназії, вищому
навчальному закладі, академії та інших установах, явно
недостатньо, щоб людина могла стати повноцінним освіченим
фахівцем і вирішувати важливі, самим життям висунуті
проблеми. Для цього необхідно підтримувати накопичені
початкові знання та особисто продовжити освіту будь-
якими шляхами: у бібліотеці, музеї, архіві, шляхом вивчення
іноземних мов, відвідування виставок.*

ВАЛЕНТИН ЄЖОВ,
архітектор, вчений і педагог

Шатро — високе тонкостінне покриття храмів, а також ін. споруд і будівель у вигляді чотири- або багатогранної піраміди.

Шаніто (франц. *chariteau*, букв. — ковпак, дах) — тимчасова споруда з полегшених конструкцій (металеві шогли, перекриття, брезентове покриття тощо) для циркових вистав, ярмарок [97].

Шаніто

Шедевр (франц. *chef-d'oeuvre* — вершина мистецтва, верх майстерності) — зразковий твір; найвище досягнення мистецтва, виявлення особливої професійної майстерності й таланту творця.

Шелига — лінія, що з'єднує верхні точки склепіння; найвища точка арки.

Шинуазері (франц. *chinoiserie* — кит. екзотичні деталі, мотиви в декоративному, образотворчому мистецтві, а також в архітектурі 18 ст. Набули поширення в Європі, зокрема у Франції.

Школа, шкільна будівля — будівля або комплекс будівель та споруд,

Шатро

де розміщується навчально-виховний заклад. Основним приміщенням Ш. є навчальний клас (кабінет). Крім класів у Ш. б. є вестибюльна група приміщень, приміщення для відпочинку, актовий і спортивний зали тощо.

Шляхопровід — міст, що забезпечує рух суходільними шляхами на різних рівнях без їх перетину.

Шпалера (франц. *spalier* — стоячі смуги, рослини) — 1) настінна килимкартина, виткана руками за кольоровим картоном художників. 2) Ряд дерев, кущів обабіч дороги, алеї.

Школа

*Гімназія новітніх
біотехнологій № 177 в м. Києві*

Шпиль

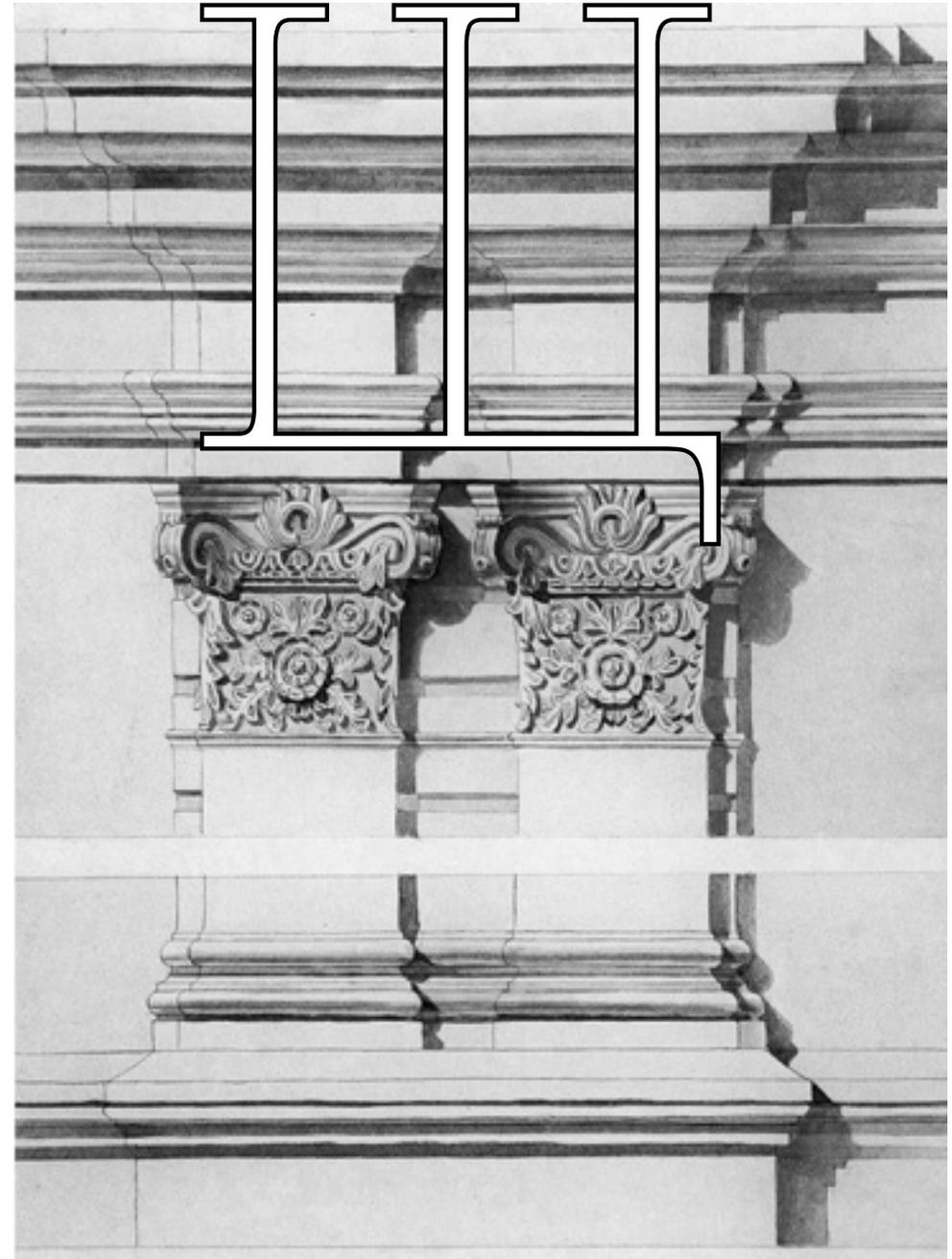
Шпалери — рулонні матеріали (паперові, полімерні, ворсові) для внутрішнього опорядження приміщень [2].

Шпиль (нім. *Spill* — вісь, стрижень) — вертикальне шпильясте завершення будівель у вигляді витягнутого конуса або піраміди з декоративною верхівкою, флюгером, прапором, скульптурним твором.

Шрифт (нім. *Schrift* — письмо) — комплект літер і цифр, який відтворює будь-який алфавіт, а також цифри та знаки. Є багато видів **Ш.**, серед яких виділимо найвитонченіший «шрифт зодчого». Це дороблений **Ш.** гуманістичної антикви на основі квадрата. Архітектори використовують **Ш.** майже постійно. Основні вимоги до **Ш.** — це легкість і зручність читання, єдиний стиль у накресленні гармонійна композиція [78].

Штрих (нім. *Strich* — риска, лінія) — поняття в образотворчому мистецтві, лінія, виконувана одним рухом руки. **Ш.** — основний, простий елемент малювання і водночас найважливіший засіб зображення в мистецтві офорта, графіки, гравюри, орнаменту та в деяких видах живопису. Умілим використанням **Ш.** досягають об'ємності, пластичності, передають форму предмета, його освітленість тощо. Система нанесення **Ш.** дає змогу розкрити характерні особливості зображення і прояснити творчий замисел художника [97].

Шум — одна із форм фізичного (хвильового) забруднення середовища, адаптація до якого неможлива. Сильний **Ш.** (понад 90 дБ) призводить до нервово-психічних хвороб і до погіршення слуху, аж до глухоти. Надто сильний **Ш.** (понад 110 дБ) спричинює резонанс клітинних структур протоплазми, що призводить до шумового «сп'яніння», а потім до руйнування тканин організму людини. У зв'язку з цим боротьба з **Ш.** архітектурними засобами (напр., шумозахисні будинки) є нагальною потребою [81].

*Щоб ствердитись, юність готова до бою.
Вона не боїться ні втрат, ні біди.
Не пнися щоденно, щоб стати героєм.
Твій подвиг — Людиною бути завжди!*

Віталій Іващенко
поет, театральний діяч, науковець, винахідник

*Життя тим довшіє, чим частіше нам
Вдається зупинитись і відчутти
В красі, в любові, в радості чи в скруті,
Що не даремно ми прийшли в цей Храм.*

Віталій Іващенко
поет, театральний діяч, науковець, винахідник

*В зів'ялих лаврових листочках
Хто може вгадати
Красу всю зеленого гаю'...*

Іван Франко,
поет, письменник і вчений

Де не вистачає слів, говорить музика.

Ганс Крістіан Андерсон,
датський казкар, романіст, поет і драматург

*Про грецьку архітектуру: Що ж це означає? Чим пояснити
це надзвичайно чарівне враження, яке справляють подібні
будівлі. Причина ясна: Правда! Та правда, яка зробила
грецьке мистецтво недосяжним, великим. Яку б частину
архітектурної пам'ятки не взяти, скрізь правда. Правда
настільки рельєфно виражена, що навіть за сильного бажання
змінити будь-яку частину пам'ятки це зробити цілком
неможливо, не змінивши самої конструкції споруди.*

Павло Альошин
архітектор і педагог

Щипець

Щипець — верхня, в основі трикутна, частина стіни, обмежена двоохилим покриттям і не відділена низом карнизом. Набула розповсюдження в середньовіччі, інколи мав складне художньо-декоративне завершення.

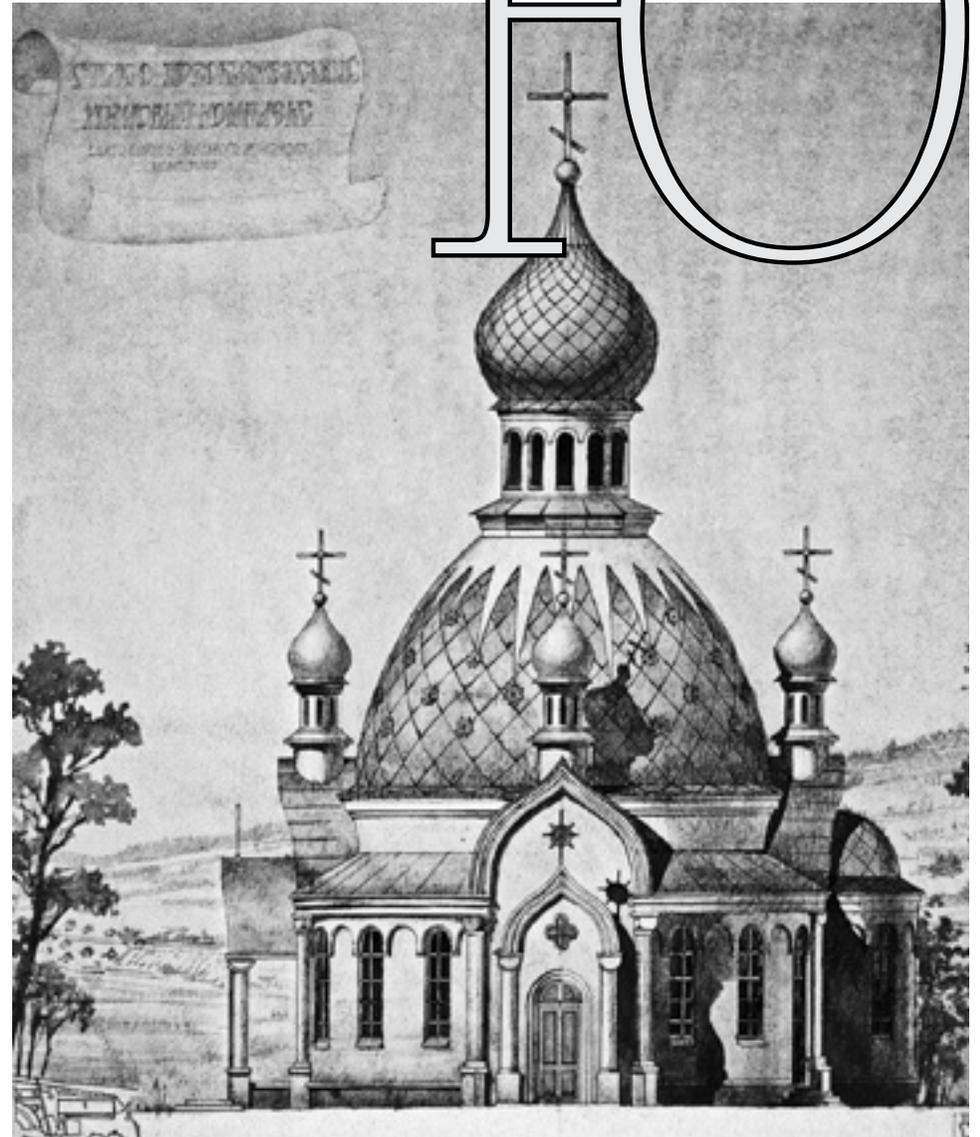
Щільність житлового фонду — показник економічності упорядкування житлового району, відношення житлової площі, кв. м, на 1 га території.

Щільність житлового фонду брутто (*італ. brutto, букв. — грубий, брудний*) — кількість житлової площі на 1 га всієї території мікрорайону (з ділянками дошкільних закладів, шкіл, комунально-господарських будівель та споруд, фізкультурними та ін. майданчиками, вулицями мікрорайону) [46].

Щільність житлового фонду нетто (*італ. netto, букв. — чистий*) — кількість житлової площі, яка припадає на 1 га житлової території (житлові будинки з прилеглими до них зеленими насадженнями, майданчики для відпочинку та ігор дітей, господарські майданчики, стоянки автомобілів, пішохідні доріжки та проїзди, виключаючи ділянки дитячих дошкільних закладів, шкіл, культурних та торговельних центрів, гаражів, котельних, мікрорайонного саду, фізкультурні майданчики та вулиці за межами мікрорайону) [46].

Щільність забудови — відношення території, забудованої спорудами (площа забудови), м², до житлової території, м² [46].

Спасо-Преображенський храм у Водяному. Тушова відмивка. Студентська робота, 2015

*О, юність... бадьора, весела пора,
Швидка на цікаві, незнані пригоди...
Куди ж ти так швидко біжиш і зникаєш'
У відповідь чую — у простір, у вічність природи.*

ПАВЛО БЕЗРОДНИЙ,
архітектор, педагог і художник

*Якщо Ви обдарована людина, це не значить, що Ви щось
отримали. Це значить, що Ви можете щось віддати.*

КАРЛ ГУСТАВ ЮНГ,
німецький психіатр

*Щастя дурно не дається:
Тільки той його придбає,
Хто за його в бої б'ється.*

*Народ-герой героїв проявляє,
Шануючи, він їх вінцем вінчає.
До Сонця генія високого рівняю.*

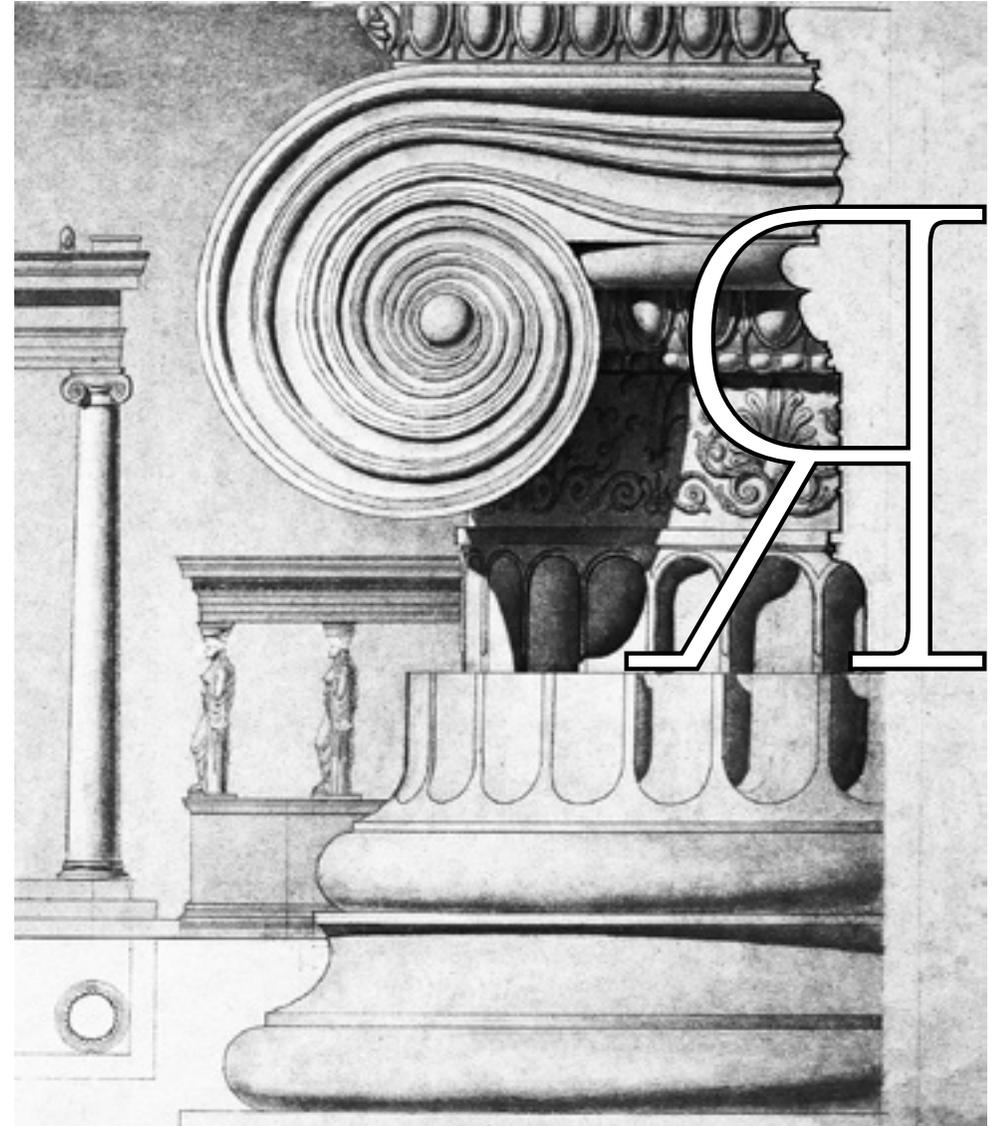
БОРИС ГРІНЧЕНКО
письменник, педагог, громадсько-культурний
діяч, укладач чотиритомного тлумачного
«Словаря української мови»

Юрта

Югендстиль, 1890–1910 рр. (нім. *Jugend* — *молодість* і лат. *stil* — *стиль*) — різновид модерну, що поширився в Німеччині. Особливість **Ю.** використання чистих, без декору, поверхонь, в декоративному рішенні — квіткових композицій, геометричних форм тощо.

Юрта (тюрк.) — житло переносного типу в кочівників; складається з гратчастого конічного або напівсферичного кістяка, покритого повстю. У народів Півночі подібну споруду покривають шкурами і наз. ярангою, чумом.

Ордер храму Ерехтейон в Афіньському акрополі. Тушова відмивка. Студентська робота, 1994

*Я твердо переконаний в одному:
Не треба бути ні на кого схожим.
Якщо обмежуєш себе багато в чому —
Багато що собі дозволить можеш!*

ВІТАЛІЙ ІВАШЕНКО
поет, театральний діяч, науковець, винахідник

*Хто бере — наповнює долоні,
Хто віддає — наповнює серце.*

ЛАО-ЦЗИ,
стародавній китайський філософ і мислитель

*Про будівлю з химерами: «Будинок, може, і дикуватий,
але не знайдеться в Києві людини, яка б минула його,
не зупинившись поглядом».*

ВЛАДИСЛАВ ГОРОДЕЦЬКИЙ,
архітектор

*Я так люблю веселий сміх.
Здоровий сміх, що гріє всіх!*

ПАВЛО ГЛАЗОВИЙ,
поет-гуморист і сатирик

Яруси
1 — амфітеатр; 2, 3 — бельетаж;
4 — яруси; 5 — сцена; 6 — бенуар

Якість продукції — сукупність властивостей продукції, завдяки яким вона набуває здатності задовольняти певні вимоги й потреби відповідно до функціонального призначення (напр., якість житлових квартир) [53].

Японізм, 1872–1941 рр. — свого роду стиль у дизайні європ. країн. Виник як відгук на япон. гравюру, кераміку, декоративні мотиви на виро-

бах, показаних на Всесвітній виставці в Парижі, коли Японія наприкінці 19 ст. стала на капіталістичний шлях розвитку і начебто розкрила своє мистецтво. Дизайнери Європи із захопленням почали освоювати природну тематику, звертати увагу на навколишній світ. **Я.** став частиною основ модерну [27, 40].

Ярус — поверх у театральній споруді, членування будівлі поверхами [8].

АБЕТКОВИЙ ПОКАЗЧИК

- А**
Абак 19
Абака 19
Абрис 19
Абсида 19
Абстрактне мистецтво 19
Абстракціонізм 19
Авангардизм 20
Аванзал 20
Аванкур 20
Аванпорт 20
Авансцена 20
Авеню 20
Автовокзал 21
Автодром 21
Автоматизація проектування 21
Автомобільна дорога 22
Автомобільний вокзал 21
Автопансіонат 22
Автострада 21
Агломерація населених пунктів 22
Агора 22
Аграф 22
Агроландшафт 23
Адоб 23
Адоба 23
Аерація 23
Аеродинамічний стиль 23
Аеропорт 23
- Айван 23
Академізм 23
Академії архітектурні 24
Акадeмія 24
Акант 24
Аканф 24
Аквапарк 24
Акваполіс 25
Акварель 25
Акваріум 25
Акведук 25
Акрополь 26
Акротерій 26
Аксесуар 26
Аксонометрія 27
Акустика 27
Акцент 27
Алгоритм 27
Алебастр 27
Алея 27
Альков 27
Альпінарій 27
Альтанка 28
Амбулаторія 28
Амвон 28
Ампельні рослини 28
Ампір 28
Амфіпростиль 29
Амфітеатр 29
Аналог 29
Аналой 29
Ангар 29
Андеграунд 29
Аннотація 29
Аномалія 29
- Ансамбль 30
Антаба 30
Антаблемент 30
Антефікс 30
Анти 31
Антисейсмічне будівництво 231
Античність 30
Антресоль 30
Антропология 31
Антропометрія 31
Антураж 31
Анфілада 31
Апарель 31
Апартамент 31
Апсида 19
Аптека 31
Арабеска 32
Ар-деко 32
Ареал 32
Арена 33
Ар'єрсцена 37
Аридний 33
Арк 33
Арка 33
Аркада 33
Арка підпружна 33
Аркасолій 34
Арка триумфальна 33
Аркатура 34
Аркбутан 34
Аркологія 34
Арматура 34
Арматура конструкцій 34
Армокам'яні конструкції 34
- Ар-нуво 34
Арсенал 35
Артесонадо 35
Архаїзми 35
Архаїка 35
Археологія 35
Архівольт 35
Архітектоніка 36
Архітектура 36
Архітектура малих форм 36
Архітрав 37
АСНОВА 37
Астрагал 37
Ательє 37
Атлант 37
Атрибут 37
Атрій 38
Атріум 38
Аттик 38
Аула 38
- Б**
Бабинець 41
База 41
Базар 221
Базиліка 41
Балаган 41
Балдахін 41
Балка 42
Балкон 42
Балюстрада 42
Балюстрада 42
Балясина 42
Банальність 42
Банк 42
Баня 43

- Закомара 109
Залізні вироби 110
Залізобетон 110
Зальний храм 110
Замковий камінь 111
Замовник 110
Замок 111
Заповідник 111
Запрестольна ікона 111
Засоби архітектурної виразності 111
Захисні смуги озеленення, лісонасадження 111
Збірні конструкції 111
Звисик 111
Звичай 111
Звіриний (зооморфний) стиль 112
Звукоізоляція 112
Здібність художня 112
Зелена зона 112
Землеустрій 112
Зикурат 112
Зимовий сад 64
Знесення будівлі 112
Зодчество 36, 112
Золота пропорція 113
Золотий переріз 113
Зона 113
Зона забудови 113
Зона комфорту 113
Зона стаціонарної рекреації 113
Зонування території міста 113
Зоологічний парк 114
- Зоопарк 114
Зруб 114, 131
Замок 110
- Г**
Гглу 117
Ідеал 117
Ідея проєкту 117
Ізба 117
Ізометрія 117
Ікона 117
Іконографія 118
Іконостас 118
Ілюзія 118
Ілюмінвання 118
Ілюстрація 118
Імплювій 118
Імпост 119
Індустріалізація будівництва 119
Індустрія будівельних матеріалів 119
Інженерна підготовка території населених пунктів 119
Інженерна психологія 119
Інженерні споруди 119
Ініціал 120
Інсоляція 120
Інсула 120
Інтарсія 120
Інтер'єр 120
Інтерколумній 120
Інтуїція 120
Іоніки 120
Іонічний ордер 120
Іподром 120
Історизм 121
- Історія архітектури 121
- І**
Ідальня 122
- К**
Каблучок 125
Каланча 125
Кальдарій 125
Калька 125
Камін 125
Кампаніла 125
Каналізація 125
Канелюри 125
Канон 125
Капела 126
Капітель 126
Каплиця 126
Караван-сарай 126
Каріатида 126
Каркас 126
Каркасно-панельне будівництво 127
Карниз 127
Карта 127
Картосхема 127
Картотека 127
Картуш 128
Каскад 128
Катакомби 128
Кахель 128
Квадр 128
Квадрига 128
Кваліметрія 128
Квартал 129
Квартира 129
Келія 129
Кемпінг 129
Кераміка 129
Кесон 129
Ківорій 129
Кінотеатр 130
Кітч 130
- Кіч 130
Кладка цегляна 130
Кладовище 130
Класика 130
Класифікація 131
Класицизм 131
Клас навчальний 131
Клаузура 131
Клімат 132
Кліматичні райони 132
Кліть 131
Клуатр 132
Клубні будівлі 132
Клумба 132
Клуня 132
Кокошник 133
Колер 133
Колиба 133
Колір 133
Колодязь 133
Колона 133
Колонада 134
Колорит 134
Колосники 134
Комора 134, 197
Комплекс 134
Комплексна забудова 134
Комплювій 134
Композитний ордер 134
Композиція 134, 135
Компонування 135
Комп'ютер 135
Комп'ютерна графіка 135
Комп'ютерна програма 136
Комунальне господарство міста 136
Комфорт 136
- Комфортність середовища 136
Конкурс 137
Конкурс 137
Консервація 137
Консоль 137
Конструктивізм 137
Конструкція 137
Контекст 138
Контраст 138
Контрфорс 138
Конха 138
Концепт 138
Концептуальне мистецтво 138
Концепція 138
Кора 139
Корабель 139
Коридорний житловий будинок 139
Коринфський ордер 139
Корпус будівлі 139
Косинець 139
Косоур 140
Котедж 140
Котлован 140
Краб 140
Крамниця 140
Краплі 140
Кредо 140
Кремль 140
Крепідом 141
Креслення 141
Крилат 141
Критерій 141
Крокви 141
Крокі 141
Кромлех 141
Кронцикуль 141
Кронштейн 142
Кручені сходи 142
- Кубізм 142
Кубуватий дах 142
Куліси театральні 142
Кулуари 142
Кульман 142
Культ 142
Культура 143
Культурно-просвітні будівлі 143
Кунсткамера 143
Купол 143
Курватура 144
Курінь 144
Курорт 144
Курорс 144
Куртина 144
Кювет 144
- Л**
Лабіринт 147
Лавра 147
Лаги 147
Лаконізм 147
Ландшафт 147
Ландшафтна архітектура 148
Ландшафтний дизайн 148
Лантерна 148
Лежак 87
Лекало 148
Ленд-арт 149
Лесха 149
Личина замка 149
Листтва 171
Лізна 150
Лікарня 149
Ліплення 149
Ліпнина 149
Лісопарк 149
Ліфт 150
- Ліхтар 149
Лоджія 150
Лопатка 150
Льох 202
Люкарна 150
Люнет 150
Люнета 150
- М**
Мавзолей 153
Мавританська архітектура 153
Мавританський стиль 153
Магазин 140
Магістраль 153
Мазанка 153
Мазар 153
Майдан 153
Майоліка 153
Майстерня архітектура 154
Макет 154
Максура 154
Малі архітектурні форми 154
Малоповерхові житлові будинки 154
Малюнок 155
Мандала 155
Манеж 155
Мансарда 155
Маньєризм 155
Марка будівельних матеріалів 156
Марсура 156
Марш сходів 156
Маскарон 156
Масове будівництво 156
Масштаб 157
Машикулі 157
Меандр 157
- Меблі 157
Мегалополіс 157
Мегаполіс 157
Мегарон 158
Медресе 158
Мезонін 158
Мембранне покриття 158
Меморіальні 158
Менгір 159
Метаболізм 159
Металеві конструкції 159
Метлахські плитки 159
Метод 160
Метопи 159
Метрополітен 160
Мечеть 160
Мистецтво 160
Міграція 160
Міжнародний конгрес з сучасної архітектури (CIAM — Congress International de l'Architecture Moderne) 160
Мікроклімат 161
Мікрорайон 161
Мінарет 161
Міст 161
Місто 162
Містобудування 162
Місто-сад 162
Місто-сателіт 162
Місто-спутник 162
Місцевість 163
Міська смуга 163
Міське господарство 163
Міхраб 163

Модерн 163	Нартекс 173	Обчислювальна	Падуга 189	Партер 194	Пірс 200	Портал сцени 205	Програма обчислю-
Модернізація 164	Населений пункт	техніка 181	Пакгауз 189	Парус 194	Пішоходна зона 200	Портативні (мобіль-	вальної машини
Модернізм 164	173	Ови 120, 181	Палата 189	Паруси 191, 194	Пішоходний перехід	ні) комп'ютери	209
Модульор 164	Насиченість кольору	Одеон 181	Палати 189	Пасаж 194	200	205	Програмоване нав-
Модульні осі 223	(барви) 173	Олівець 181	Палац 190	Паспарту 194	Піштік 197	Портик 205	чання 209
Модульор 164	Настил 173	Олтар 60	Палаци і будинки	Патіо 194	План 200	Поручні 205	Програмований
Монолітні конструк-	Натура 173	Опалення 181	культури 190	Пейзаж 194	Планетарій 200	Поруччя 205	підручник 209
ції 166	Натуралізм 173	Опалубка 182	Палац спорту 190	Пензель 195	Планування міста	Посад 205	Проекція 210
Монорейкова дорога	Натюрморт 173	Опалювальні прила-	Палаццо 190	Пергола 195	200	Постамент 205	Проект 209
166	Наука 173	ди 182	Палестра 190	Передгородка 195	Планшет 201	Постімпресіонізм	Проект районного
Монохромія 166	Національні особли-	Оп-арт 182	Палетка 190	Передпокій 195	205	205	планування 209
Монтаж будівельних	вості 174	Опістодом 182	Палітра 190	Перекриття 195	Пластика 201	Постмодерн 205	Проектування 210
конструкцій 166	Небосяг 276	Опоряджувальні	Пальмета 190	Перемичка 195	Пластичні мисте-	Постмодернізм 205	Промислова графіка
Монумент 167	Некрополь 174	матеріали 182	Паля 191	Перидром 195	цтва, просторові	Пошта 206	210
Мористан 167	Неоготика 174	Опоряджувальні	Пам'ятка 191	Периптер 195	мистецтва 201	Прекрасне 206	Промислове будів-
Морський вокзал	Неоімпресіонізм 174	роботи 183	Пам'ятки природи	Перистиль 196	Плафон 201	Прибутковий буди-	ництво 211
167	Неокласицизм 174	Оранжерея 183	191	Периферія 196	Пленер 201	нок 206	Промисловий вузол
Мотель 167	Неопластицизм 175	Органічна архітекту-	Пам'ятник 191	Період 196	Плінтус 201	Прив'язка будівель	211
Мотив 167	Нервюра 175	ра 183	Пандативи 191	Періодизація 196	Плінфа 202	207	Промисловий район
Музей 167	Несвіні конструкції	Ордер 183	Пандус 191	Перспектива 196	Площа 202	207	211
Музей-заповідник	175	Орієнтація будівлі	Панель 191	Перфоманс 196	Площина 202	Приміськi зони 207	Промислові будівлі
167	Неф 175	184	Панно 191	Перцепція 197	Повал 202	Примітивізм 207	211
Мукарни 241	Ніша 175	Орнамент 184	Панорама 191	Пештак 197	Повалуша 202	Приміщення 207	Промислові споруди
Мутул 168	«Нова архітектура»	Ортогональна проек-	Пансіон 192	П'єдестал 197	Повітряне опалення	207	211
Мюзик-хол 168	175	ція 185	Пансіонат 192	Пиломатеріали 197	202	Принтер 207	Пронаос 211
Н	Нюанс 176	Орхестра 185	Пантеон 192	Підвал 197	Погост 202	Принцип 207	Пропілеї 212
Навантаження 171	О	Освітленість 185	Паперть 192	Підземні споруди	Погріб 202	Принципова схема	Пропорція 212
Навколишнє середо-	бгороджувальні	Освітлення 185	Парадигма 192	198	Подій 203	208	Проскєній 212
вище 171	конструкції 179	Основні види розмі-	Парадокс 192	Підзор 198	Поділ 203	Присадибна ділянка	Проспект 212
Навчальний план	Обеліск 179	рів 185	Парапет 192	Підлога 198	Подіум 203	208	Простиль 212
171	Об'єкт 179	Основні кольори 185	Парк 192	Підпірна стінка 198	Позашкільні заклади	Пристань 208	Просторова система
Навчання 171	Об'єм будівлі 179	будівель та споруд	Паркет 193	Підприємства	203	Присхїдець 208	212
Надбрамна церква	Обладнання 179	185	Парк ландшафтний	громадського	Позначка 203	Притвор 208	Проступ 212
171	Облицювання 179	Острог 185	193	харчування 198	Покриття будівлі 203	Прихожа 195	Просценіум 213
Наличник 171	Обломи архітектурні	Оформлювальне	Парк міський 193	Пілон 199	Покрівля 203	Причал 208	Проторенесанс 213
Наос 172	179	мистецтво 185	Парк морський 193	Пілястр 199	Полиця 203	Причелина 208	Профанація 213
Напрям і течія в	Обміри 180	Охорона природи	Парк національний	Пілястра 199	Поліхромія 203	Причлїля 208	Професіоналізм 213
мистецтві 172	Оболонка 180	186	193	Пінакль 199	Поміст 203	Проблема 208	Профілакторій 213
Народна творчість	Образ 180	П	Парк природний 193	Пінакотека 199	Поп-арт 204	Прогін 209	Профіль 213
172	Образотворчі мисте-	авільйон 189	Парк природно-істо-	Піраміда 199	Порєбрик 204	Прогноз 208	Псевдоготика 174,
Народність 172	цтва 181	Пагода 189	ричний 193	Пірон 200	Порт 204	Прогностика 209	213
Народність мисте-	Обряд 181		Парод 194		Портал 204	Програма 209	Псевдодиптер 213
цтва 172							

Псевдопериптер 213	Рецензія 221	Румб 226	Село 231	Скрипторій 237	Стоа 244	Теорія 250	Торговельні ряди 254
Псевдоруський стиль 214	Ригель 221	Руст 226	Семантика 232	Скульптура 237	Стодола 132	Теплопостачання 251	Торговельні центри 254
Пуантилізм 174	Ризаліт 221	Рустика 226	Семіотика 232	Смальта 238	Столярні роботи 244	Тераса 251	Торговиця 221
П'ята 214	Ринок 221	Рух мистецтв і ремесел 226	Середовище 232	Сміттепровід 238	Стояки мосту 244	Терем 251	Торшер 255
Рабад 217	Рисунок 155		Середовищний підхід 232	Собор 238	Структура 244	Територія забудови 251	Тосканський ордер 255
Рабат 217	Ритм 221	Са диба 229	Серія будівель 232	Солярій 239	Ступа 244	Територія урбанізована 251	Травея 255
Радіус доступності 217	Риштовання (риштування) будівельне 222	Садово-паркове мистецтво 229	Серпантин 232	Сонцезахисні засоби 238	Субурган 245	Терма 251	Традиційне мистецтво 255
Радіус обслуговування 217	Річковий вокзал 222	Сакля 229	Сецесіон 233	Сонцезахисні пристрої 238	Супермаркет 245	Теслярські роботи 251	Традиція 255
Районне планування 217	Робоча зона 222	Салон 229	Силует 233	Софит 239	Сучасна архітектура 245	Тест 251	Тракт 255
Ракурс 217	Робоча площа 105	Саман 229	Сима 233	Соціалістичний реалізм 239	Сучасний рух 245	Тетраконх 252	Трактир 255
Рампа 217	Робоче місце 222	Самонесівна стіна 229	Символізм 233	Соціологія 240	Схема 245	Техніко-економічні показники 252	Трансепт 256
Ратуша 218	Робочий проект 222	Санаторій 229	Синагога 233	Спальня 240	Схематизм 245	Технічна естетика 252	Транспортир 255
Рационалізм 218	Роза 222	Сандрік 229	Синкретизм 233	Специфікація 240	Схема функціональних зв'язків 246	Технічне завдання 253	Транспортна мережа населеного пункту 256
Реалізація проекту 218	Розбивні осі 223	Санітарна техніка 229	Синтез 233	Спеціалізація в навчанні 240	Схил даху будівлі 246	Технічний поверх 253	Трансформація 256
Реалізм 218	Розгортка забудови 223	Санітарний вузол 230	Система 234	Спілка архітекторів СРСР 241	Сходи 246	Технічний проект 252	Трапезна 256
Реалізм 218	Розетка 223	Санітарні прилади 230	Система відображення інформації 234	Спортивні споруди 241	Сцена 246	Технічні засоби навчання 252	Трафарет 256
Регіон 219	Розкріпка 223	Санітарно-захисна зона 230	Система культурно-побутового обслуговування 234	Споруди 239		Технологія 253	Трек 256
Регістан 219	Розпалубка 223	Санітарно-технічні роботи 230	Система пропорційності 234	Стадіон 241		Технополіс 253	Тригліф 256
Рейсфедер 219	Розпір 223	Санітарно-технічні роботи 230	Систематизація 235	Сталактити 241		Тимпан 253	Трифорій 257
Рейсшина 219	Розрахункова схема 223	Сарай 230	Системний аналіз 235	Сталеві конструкції 241		Тин 253	Тріумфальна колона 257
Реконструкція 219	Розрахунок споруд 223	Саркофаг 230	Системний підхід 235	Стамбха 241		Типи будівель 254	Тромп 257
Рекреаційна зона 219	Розріз будівлі 224	Сауна 230	Системотехніка 235	Стандарт 241		Типізація 253	Тротуар 257
Рекреація 219	Розселення 224	Світлиця 230	Сільський туризм 235	Стандартизація 242		Типізація в проектуванні й будівництві 254	Трюмо 257
Релігія 220	Розчин будівельний 224	Світлокольоровий клімат 231	Сіни 235	Стафаж 242		Типове проектування 254	Тунель 254
Релікварій 220	Рокайль 224	Світлотінь 230	Сканер 235	Стела 242		Типологія будівель і споруд 254	Туристська база 257
Ремонт 220	Рококо 224	Сграфіто 231	Сквер 236	Стеля 242		Толос 268	Туристський маршрут 258
Ренесанс 61	Романський стиль 225	Сейсмічне районування 231	Скена 236	Стереобат 141, 243		Тон кольору 254	Туш 258
Реновація 220	Романтизм 225	Сейсмостійке будівництво 231	Складчасті конструкції 236	Стилізація 243			Тюрбе 258
Репрезентативність 220	Ростральна колона 225	Секційний житловий будинок 231	Склеп 236	Стилобат 243			Тяга 258
Реставрація 220	Ротонда 226	Секція житлова 231	Скляна 236	Стиль 243			Тягива сходів 258
Ретроспективна виставка 220	Руїни 226	Селище 231	Скляна 236	Стиль місії 244			
Ретроспекція 221	Рулетка 226		Скляна 236	«Стиль», «DeStijl» 243			
Реферат 221			Скляна 236	Стіна будівлі 242			
Рефлекси 221			Скляна 236				

Ужиткове мистецтво 261
 Українська Академія Архітектури (УАА) 261
 Український архітектурний модерн (УАМ) 261
 Універмаг 262
 Універсально-збірні меблі 262
 Університет 262
 Унікальний об'єкт 262
 Уніфікація 262
 Уніфікація розмірів 263
 Урбаністика 263
 Урбанізація 263
 Урбанізм 263
 Утилітарність 263
 Учення 171

Фабрика 267
 Фактор 285
 Фактура 267
 Фанза 267
 Фасад 267
 Фахверк 267
 Фен-шуй 267
 Ферма 268
 Фіал 268
 Фігуративне мистецтво 268
 Філія 268

Фільонка 268
 Флігель 268
 Фойє 268
 Фолос 268
 Фонтан 268
 Форма 269
 Форма архітектурна 269
 Формалізація 269
 Формалізм 269
 Форпроект 269
 Форум 269
 Фрагмент 269
 Фреска 270
 Фригідарій 270
 Фриз 270
 Фронтон 270
 Фундамент 270
 Фунікулер 270
 Функціоналізм 270
 Функціональна система обслуговування 271
 Функція 271
 Фурнітура 271
 Фуст 271
 Футуризм 272

Хай-тек 275
 Характеристика об'єкта архітектури 275
 Хата 275
 Хауз 276
 Хачкари 276

Хвіртка 276
 Хижа 197
 Хижка 276
 Химера 276
 Химерний 58
 Хмарочос 276
 Хол 277
 Хори 277
 Хороми 277
 Храм 277
 Художнє конструювання 277
 Художній об'єкт 277
 Хутір 277

Ц

Цвинтар 130, 202
 Цегла 281
 Целла 281
 Центр 281
 Церква 281
 Циклопічні споруди 281
 Цирк 281
 Циркуль 281
 Цитадель 281
 Цифрові фото- та відеокамери 281
 Цілісність 281
 Цоколь 282

Чайхана 285
 Червона лінія 285
 Четверик 285
 Чин 285
 Чинник 285

Чуригереско 285
 Шапіто 289
 Шатро 289
 Шедевр 289
 Шелига 289
 Шинуазері 289
 Шкільна будівля 289
 Школа 289
 Шляхопровід 289
 Шпалера 289
 Шпалери 290
 Шпиль 290
 Шрифт 290
 Штрих 290
 Шум 290

Щ

Щільність житлового фонду 293
 Щільність житлового фонду бруто 293
 Щільність житлового фонду нетто 293

Югендстиль 297
 Юрта 297

Якість продукції 301
 Японізм 301
 Ярус 301

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Авдотьин Л. Н.* Применение вычислительной техники и моделирование в архитектурном проектировании. — М.: Стройиздат, 1978. — 255 с.
2. *Анисимов Н. Н.* Основы рисования. — М.: Стройиздат, 1974. — 156 с.
3. Архитектура гражданских и промышленных зданий: В 5 т. — 2-е изд., перераб. — М.: Стройиздат, 1978. — Т. 1. Гуляницкий Н. Ф. История архитектуры. — 255 с; 1983. — Т. 3. Жилые здания /Л. Б. Великовский, А. С. Ильяшев, Т. Г. Маклакова и др. — 239 с.
4. *Адамович В. В., Бархин Б. Г., Варезкин В. А.* Архитектурное проектирование общественных зданий и сооружений / Под общ. ред. И. Е. Рожина, А. И. Урбаха. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Стройиздат, 1985. — 542 с.
5. *Бархин Б. Г.* Методика архитектурного проектирования. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Стройиздат, 1982. — 224 с.
6. *Бархин Г. Б.* Архитектура театра / Акад. архитектуры СССР. — М., 1954. — 246 с.
7. *Бархин М. Г.* Архитектура и город. Проблемы развития советского зодчества. — М.: Наука, 1979. — 223 с.
8. *Бархин М. Г.* Архитектура и человек. Проблемы градостроительства будущего. — М.: Наука, 1979. — 239 с.
9. *Безродный П. П.* Интерьеры клубов и домов культуры. — К.: Будівельник, 1975. — 94 с.
10. *Безродный П. П.* Интерьеры книжных магазинов.— К.: Будівельник, 1980. — 130 с. ил.
11. *Безродный П. П.* Архітектурні терміни. Короткий російсько-український тлумачний словник. — К.: Вища школа, 1997, 2008 р.

12. Бунин А. В., Саваренская Т. Ф. История градостроительного искусства: В 2 т. — 2-е изд. — М.: Стройиздат, 1979. — Т. 1—2.
13. Буров А. К. Об архитектуре. — М.: Госстройиздат, 1960. — 147 с.
14. Бэнем Рейнер. Взгляд на современную архитектуру: Эпоха мастеров: Пер. с англ. / Под ред. Е. В. Асса, А. В. Бокова. — М.: Стройиздат, 1980. — 172 с.
15. Велев П. Города будущего / Пер. с болг. С. Д. Ланской; Под ред. А. Э. Гутнова. — М.: Стройиздат, 1985. — 160 с.
16. Виноградов В. М. Театральные здания вчера, сегодня, завтра. — М.: Стройиздат, 1971. — 163 с.
17. Виннер Б. Р. Введение в историческое изучение искусства. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Изобраз. искусство, 1985. — 288 с.
18. Виньола Д. Правило пяти ордеров архитектуры. — М.: Всесоюз. акад. архитектуры, 1939. — 168 с.
19. Витрувий М. Десять книг об архитектуре / Всесоюз. акад. архитектуры. — М., 1936. — 342 с.
20. Владимиров В. В. Расселение и окружающая среда. — М.: Стройиздат, 1982. — 228 с.
21. Всеобщая история архитектуры: В 12 т. / Под общ. ред. А. В. Власова, Н. Я. Колли, Н. В. Баранова. — М.: Стройиздат, 1944—1977. — Т. 1—12.
22. Гармаш И. И. Тайны бионики. — К.: Рад. шк., 1985. — 176 с.
23. Гидион З. Пространство, время, архитектура / Сокр. пер. с нем. М. В. Леонене, И. Л. Черня. — 3-е изд. — М.: Стройиздат, 1984. — 455 с.
24. Гинзбург А., Милчев М., Солоницын Ю. Периферийные устройства. — СПб.: Питер, 2001. — 448 с.
25. Гнедовский Ю. П., Савченко М. Б. Кинотеатры: основы проектирования. — М.: Госстройиздат, 1968. — 243 с.
26. Горохов В. А., Луниц Л. Б. Парки мира. — М.: Стройиздат, 1985. — 328 с.
27. Гутнов А. Э. Мир архитектуры. Язык архитектуры. — М.: Мол. гвардия, 1985. — 351 с.

28. Двойникова Е. С., Лямин И. В. Художественные работы по дереву. — М.: Высш. шк., 1972. — 247 с.
29. Деревянные конструкции и детали: Справ, строителя / В. М. Хрулев, К. Я. Мартынов, С. В. Лукачев и др. — 2-е изд., доп. и перераб. — М.: Стройиздат, 1983. — 288 с.
30. Дмитриева Н. А. Краткая история искусства: Очерки. — М.: Искусство, 1975 — Вып. 2. — 342 с.
31. Духовный В. И. Мотели и кемпинги. — М.: Стройиздат, 1975. — 162 с.
32. Зайцев К. Г. Современная архитектурная графика. — М.: Стройиздат, 1970. — 204 с.
33. Залеская Л. С., Микулина Е. М. Ландшафтная архитектура. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Стройиздат, 1979. — 237 с.
34. Зигель К. Структура и форма в современной архитектуре. — М.: Стройиздат, 1965. — 267 с.
35. Иконников А. В., Степанов Г. П. Основы архитектурной композиции. — М.: Искусство, 1971. — 224 с.
36. Иконников А. В. Функция, форма, образ в архитектуре. — М.: Стройиздат, 1986. — 288 с.
37. Інженерна та комп'ютерна графіка / В. Є. Михайленко, В. М. Найдиш, А. М. Підкоритов, І. А. Скидан. — 2-ге вид., переробл. — К.: Вища шк., 2001. — 350 с.
38. История русской архитектуры. — М.: Госстройиздат, 1956. — 611 с.
39. История советской архитектуры (1917—1954 гг.) / Н. П. Былинкин, В. Н. Калмыкова, А. В. Рябушинидр.; Под ред. Н. П. Былинкина, А. В. Рябушина. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Стройиздат, 1985. — 256 с.
40. Історія української архітектури / Ю. С. Асеев, В. В. Вечерський, О. М. Годованюк та ін.; За ред. В. І. Тимофієнка. — К.: Техніка, 2003. — 427 с.
41. Ким Н. Н. Промышленная архитектура. — М.: Стройиздат, 1979. — 176 с.
42. Кистяковский А. Ю. Проектирование спортивных сооружений. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Высш. шк., 1980. — 328 с.

43. Краткий словарь по философии / Под общ. ред. И. В. Блауберга, И. К. Пантина. — 4-е изд. — М.: Политиздат, 1982. — 431 с.
44. *Ксеневиц М.* Українська архітектура, її визначний контекст у просторі, часі, інформації. — К.: Вид-во «МП Леся», 2005. — 426.
45. *Кудряшев К. В., Байзетцер Л.* Проблемы изобразительного языка архитектора: Опыт СССР и ЧССР. — М.: Стройиздат, 1985. — 239 с.
46. *Лавренко П. И.* Экономика архитектурного проектирования и строительства. — 2-е изд., перераб. и доп. — Минск: Вышэйш. шк., 1976. — 327 с.
47. *Лаврик Г. И., Демин Н. М.* Методологические основы районной планировки. — М.: Стройиздат, 1975. — 96 с.
48. *Лавров В. А.* Развитие планировочной структуры исторически сложившихся городов. — М.: Стройиздат, 1977. — 176 с.
49. *Лисициан М. В., Новикова Е. Б., Петунина З. В.* Интерьер общественных и жилых зданий. — М.: Стройиздат, 1973. — 240 с.
50. *Любимов Л. Д.* Искусство Древнего мира. — М.: Просвещение, 1971. — 319 с.
51. *Любимов Л. Д.* Искусство Древней Руси. — М.: Просвещение, 1974. — 336 с.
52. *Маклакова Т. Г.* Архитектура гражданских и промышленных зданий. — М.: Стройиздат, 1981. — 368 с.
53. Малая история искусств: В 9 кн. / Редкол.: А. М. Кантор, А. А. Сидоров, Н. И. Соколова и др. — М.: Искусство, 1972. — 1981.
54. Малые архитектурные формы в благоустройстве населенных мест. — К.: Будівельник, 1971. — 252 с.
55. *Мантатов В. С.* Образ, знак, условность. — М.: Высш. шк., 1980. — 68 с.
56. *Мардасов Н. Д., Пугач Е. И.* Макетный метод проектирования в гражданском строительстве. — М.: Стройиздат, 1980. — 167 с.
57. *Михаловский И. Б.* Теория классических архитектурных форм / Всесоюз. акад. архитектуры. — М., 1937. — 289 с.
58. *Морозов А. Я., Василенко О. В., Миронков Б. А.* Пространственные конструкции общественных зданий. — 2-е изд., перераб. и доп. — Л.: Стройиздат, 1977. — 168 с.
59. *Муханов К. К.* Металлические конструкции: — 3-е изд., испр. и доп. — М.: Стройиздат, 1978. — 576 с.
60. Новейший справочник необходимых знаний. — 2-е изд. — М.: ООО «ИД РИПОЛ классик», 2005. — 764 с.
61. *Окунева И. И.* Детские театры. — М.: Стройиздат, 1977. — 126 с.
62. *Ольхова А. П.* Гостиницы. — М.: Стройиздат, 1983. — 174 с.
63. *Орловский Б. Я., Сербинович П. П.* Архитектура гражданских и промышленных зданий: Общественные здания / Под ред. Ю. С. Яралова — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Высш. шк., 1978. — 271 с.
64. Основы архитектурной композиции и проектирования / Под общ. ред. А. А. Тица. — К.: Вища шк. Головное изд-во, 1976. — 256 с.
65. *Отто Ф., Шлейер Ф. Н.* Тентовые и вантовые строительные конструкции. — М.: Стройиздат, 1970. — 183 с.
66. Охрана окружающей среды / Под ред. С. А. Брылова, К. Штродки. — М.: Наука, 1985. — 193 с.
67. *Панченко Т. Ф.* Ландшафтно-рекреаційне планування природно-заповідних територій. — К.: Видавництво Логос, 2015 р.
68. *Панченко Т. Ф.* Проектирование курортов и зон отдыха. — К.: Будівельник, 1983. — 103 с.
69. *Паркин Н.* 70 чудес зодчества за 1500 лет новой эры. — М.: ООО Изд-во «Астрель», 2004. — 304 с.
70. *Прибега Л. В.* Народное зодчество Украины. Охрана и реставрация. — К.: Будівельник, 1987. — 100 с.
71. *Рагон М.* Города будущего / Пер. с фр. В. Г. Калиша, Ж. С. Розенбаума; Под ред. Д. Б. Хазанова. — М.: Мир, 1969. — 296 с.

72. *Ревякин В. И.* Художественные музеи. — М.: Стройиздат, 1974. — 151 с.
73. *Русскевич Н. Л.* Начертательная геометрия. — 3-е изд., перераб. — К.: Вища шк. Головное изд-во, 1978. — 312 с.
74. *Рябушин А. В.* Гуманизм советской архитектуры. — М.: Стройиздат, 1986. — 376 с.
75. *Рябушин А. В., Шукурова А. Н.* Творческие противоречия в новейшей архитектуре Запада. — М.: Стройиздат, 1986. — 272 с.
76. *Савченко В. В.* Многоцелевые зрелищные и спортивные залы. — К.: Будівельник, 1979. — 168 с.
77. *Симонович С. В., Евсеев Г. А.* Занимательный компьютер: Книга для детей, учителей и родителей. — М.: АСТ-пресс, информком-пресс, 2000. — 368 с.
78. *Oleg Sleptsov.* Orthodox Church Architecture: From Concept to Implementation. — Thessaloniki: Vaniias Publications, 2018. 568 p., ill. / Ukrainian Academy of Architecture, Kiev National University of Building and Architecture, LICENCE&ARCH Architectural Practice, — The Book Eighth of Series: «SCIENCE—PRACTICE—CREATIVITY». Architectural Book. (23,66 д.а.).
79. *Oleg Sleptsov.* Orthodox Church Architecture: From Concept to Implementation.— Kiev: A+C; Istanbul, Printed and Publishing by Soncag Publishing, www.soncagyayincilik.com.tr., 978-605-7539-54-0, 2019 — 608 p., ill. / Ukrainian Academy of Architecture, Kiev National University of Building and Architecture, LICENCE&ARCH ARCHITECTURAL PRACTICE. — The Book Eighth / second edition of Series: «SCIENCE—PRACTICE—CREATIVITY». Architectural Book. (25,33 д.а.).
80. *Слепцов О. С., Антощук Т. І.* Віктор Чепелик: Архітектор-дослідник-педагог; Під ред. проф. О. С. Слепцова. — Київ: А+С, 2019. 448 с.; іл. / Українська академія архітектури, Київський національний університет будівництва і архітектури, кафедра Основ архіт. і архіт. проектування, Науково-проектне архітектурне бюро ЛІЦЕНЗіАРХ. — Книга Дванадцята з Серії: «НАУКА—ПРАКТИКА—ТВОРЧІСТЬ». Архітектурна книга.

81. *Слепцов О. С.* Архитектура православного храма: От замысла к воплощению. — Київ: Видавничий дім “А+С”, 2012. — 552 с., ілл. / Украинская академия архитектуры, Киевский национальный университет строительства и архитектуры, Науково-проектне архітектурне бюро ЛІЦЕНЗіАРХ. — Книга Четверта з Серії: «НАУКА—ПРАКТИКА—ТВОРЧІСТЬ». Монографія. (23 д.а.).
82. *Слепцов О. С.* Архітектура сучасної школи: Гімназія новітніх біотехнологій. — Київ: Видавничий дім А+С, 2011. — 124 с.: іл. / Українська академія архітектури, науково-проектне архітектурне бюро ЛІЦЕНЗіАРХ. — Книга Третя з Серії: «НАУКА—ПРАКТИКА—ТВОРЧІСТЬ». Навчальний посібник для студентів архітектурних вузів.
83. *Слепцов О. С.* Архітектурне проектування і реконструкція православних храмів: підручник. — К, А+С / 2014 р.
84. *Слепцов О. С., Кумейко М. К.* Клара Демура: Архитектор-педагог. Под ред. Слепцова О. С. — К.: А+С, 2016. — 200 с.: ілл.; Украинская академия архитектуры, Киевский национальный университет строительства и архитектуры, кафедра Основ архитектуры и архитектурного проектирования, Научно-проектное архитектурное бюро ЛИЦЕНЗіАРХ. — Книга Девятая из Серии: «НАУКА—ПРАКТИКА—ТВОРЧЕСТВО». Архітектурна книга.
85. *Слепцов О. С.* Реконструкція громадських будівель і комплексів. — К.: А+С, 2018. — 272 с., іл. / Українська академія архітектури, Київський національний університет будівництва і архітектури, Науково-проектне архітектурне бюро ЛІЦЕНЗіАРХ. — Книга Одинадцята з Серії: «НАУКА—ПРАКТИКА—ТВОРЧІСТЬ». Підручник для студентів навчальних закладів, які навчаються за напрямом підготовки «Архітектура».
86. *Смирнов С. И.* Шрифт и шрифтовой плакат. — 2-е изд. — М.: Плакат, 1978. — 144 с.
87. *Смоляр И. М., Некрасов Н. И., Дакки Дж.* Планировка новых городов. — М.: Стройиздат, 1984. — 144 с.

88. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. А. М. Прохоров. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Большая Рос. энцикл., 1998. — 1456 с.
89. *Соколов А. М.* Основные понятия архитектурного проектирования. — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1976. — 192 с.
90. Справочник архитектора. Сельские жилые и общественные здания / Под ред. А. П. Лобкова. — К.: Будівельник, 1983. — 192 с.
91. Справочник проектировщика. Архитектура промышленных предприятий, зданий и сооружений / Под ред. К. М. Карташова. — М.: Стройиздат, 1975. — 527 с.
92. Справочник проектировщика / Под общ. ред. В. Н. Белоусова. — М.: Стройиздат, 1978. — 367 с.
93. Справочник проектировщика. Вентиляция и кондиционирование воздуха / Под ред. И. Г. Старовойтова. — 3-е изд. — М.: Стройиздат, 1978. — 480 с.
94. Справочник проектировщика: Внутренние санитарно-технические устройства / Под ред. И. Г. Старовойтова. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Стройиздат, 1975. — Ч. 1. Отопление, водопровод, канализация. — 429 с.
95. *Топуз В. Г.* Учреждения и комплексы туризма для молодежи. — М.: Стройиздат, 1986. — 151 с.
96. *Tzonis A., Lefaivre L.* Architecture in Europe. Memory and invention, since 1968. — London, 2006. — 312 p.
97. *Туполев М. С., Шкинев А. Н., Попов А. А.* Конструкции гражданских зданий. — М.: Стройиздат, 1973. — 315 с.
98. *Урбах А. И.* Торговые здания и комплексы. — М.: Стройиздат, 1974. — 176 с.
99. *Фольта О. В., Смолинський Р. І.* Основы художнього конструювання. — К.: Вища школа, 1973. — 144 с.
100. *Чепелик В. В.* Український архітектурний модерн / Упоряд. З. В. Мойсеєнко-Чепелик. — К.: КНУБА, 2000. — 378 с.
101. *Черепанов В. А.* Транспорт в планировке городов. — 2-е изд., доп. — М.: Стройиздат, 1981. — 215 с.
102. *Чипига И. В.* Проектирование и строительство цирков. — М.: Стройиздат, 1973. — 84 с.
103. *Штейнберг А. Я.* Методы и инструменты архитектурного проектирования. — К.: Будівельник, 1977. — 104 с.
104. Эстетика: Словарь / Под общ. ред. А. А. Беляева и др. — М.: Политиздат, 1989. — 447 с.
105. Энциклопедический словарь юного художника / Сост.: Н. И. Платонова, В. Д. Синюков. — М.: Педагогика, 1983. — 416 с.
106. *Яралов Ю. С.* Национальное и интернациональное в советской архитектуре. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Стройиздат, 1985. — 224 с.
107. *Яргина З. Н., Косицкий Я. В.* Основы теории градостроительства / Под ред. З. Н. Яргиной. — М.: Стройиздат, 1986. — 325 с.
108. *Ясиевич В. Е.* Бетон и железобетон в архитектуре. — М.: Стройиздат, 1980. — 216 с.
109. *Яшухин А. П.* Живопись. — М.: Просвещение, 1985. — 288 с.

ПРО АВТОРА

Безродний Павло Павлович — професор, кандидат архітектури, Відмінник освіти України, лауреат Премії Ради Міністрів СРСР, почесний член Української академії архітектури — родом з містечка Градизьк — співучого, музичного, живописного краю на Полтавщині. Цей край прославили композитори Майбороди П. І. та Г. І., та герой України — композитор Білаш О. І. також художники Боня Г. В. та Юхно І. І.

Архітектор Безродний П.П. працював у Діпроцивільпромбуді, КиївЗНДІУЕПі (Київський зональний науково-дослідний інститут експериментального проектування) та майже сорок років професором кафедри Основ архітектури та архітектурного проектування Київського Національного університету будівництва і архітектури.

У його творчому доробку ряд монументальних творів (співавтор — скульптор Мовчун П. Ф.), три науково-навчальні книги, понад п'ятдесят наукових праць з різних галузей архітектури. Фахівець в проектуванні культурно-освітніх закладів та інтер'єрів громадських будівель і споруд.

Науково-популярне та довідкове видання

Безродний Павло Павлович
Архітектурний енциклопедичний словник
3-є видання, виправлене і доповнене

Українською мовою

Українська академія архітектури —
головний науково-творчий,
методичний і координаційний центр
архітектурно-містобудівної галузі України

Дизайн — Борис Єрофалов
Розробка оригінал-макету — Олександр Червінський
Верстка, обробка ілюстрацій — Богдан Тимофієнко
Підбір ілюстрацій, художнє оформлення — Олег Слєпцов

Формат 145 × 201 мм
Гарнітура Newton. Вид. № 72

Видавничий дім А+С
01001 Київ, вул. Бориса Грінченка 7, бокс 221
Свідоцтво ДК № 2270 від 25.08.2005

Друк ТОВ «Пабліш Про»
www.publishpro.com.ua
тел. +38 044 501 36 70
Свідоцтво ДК № 5400 від 26.07.2017

Printed in Ukraine